

Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

Doktori (PhD) értekezés

Rémai Dániel

Budapest, 2025.

Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi Doktori Iskola

Rémai Dániel

**A fenyegetettség alapú haderőszervezés – koncepcióváltás
az Izraeli Védelmi Erőkben**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Kis-Benedek József

c. egyetemi tanár, MTA doktora

.....

aláírás

Budapest, 2025.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	6
1.1. A témaválasztás aktualitása és indoklása	6
1.2. A tudományos probléma megfogalmazása	8
1.2.1. Kutatásmódszertani probléma	9
1.2.2. Kutatási célok	10
1.2.3. Kutatási kérdések	11
1.2.4. A kutatás keretei és lehatárolása	12
1.2.5. Hipotézisek	13
1.3. Szakirodalmi áttekintés	18
1.3.1. Szakirodalmi áttekintés leíró statisztikai módszerekkel	19
1.3.2. Hagyományos szakirodalmi áttekintés	23
1.4. Az értekezés felépítése	27
2. MÓDSZERTAN	29
2.1. Források kiválasztása és feldolgozása	29
2.2. Társadalomtudományi módszerek szerepe a biztonsági elemzésekben	30
2.3. Adatbázisok	31
2.4. Mesterséges intelligencia alkalmazása	34
2.5. Natural Language Processing (NLP)	35
2.6. Esettanulmányok és korábbi publikációk felhasználása	35
2.7. Összegzés	36
3. ELMÉLETI KERETEK	38
3.1. Biztonságelméletek	38
3.1.1. Realista és neorealista biztonságelméletek	38
3.1.2. A biztonság kiterjesztett értelmezése	45
3.2. A biztonság katonai értelmezésének elméleti keretrendszere	46
3.3. Izraeli biztonságelméletek és teoretikusok	49
3.3.1. Esettanulmány – Izraeli szakértői lista összeállítása LLM segítségével	51
3.4. Összegzés	54
4. AZ IZRAELI BIZTONSÁGI PERCEPCIÓ VÁLTOZÁSA: IZRAEL ÉS AZ IDF KKF RENDSZERÉNEK ALAKULÁSA	56
4.1. Az izraeli biztonsági percepció változása a kezdetektől napjainkig	56
4.2. Izrael és az IDF KKF rendszerének értékelése különböző módszerek alkalmazásával	62

4.2.1. Történeti megközelítés.....	62
4.2.2. Az izraeli biztonsági helyzet és az IDF KKF keretrendszerének vizsgálata NLP eszközökkel.....	80
4.2.3. Izraeli biztonsági körkép és az IDF a buzani szektorok mentén.....	94
4.3. Összegzés - A kihívások, kockázatok, fenyegetések izraeli mátrixa	105
5. AZ IZRAELI VÉDELMI ERŐK	108
5.1. A regionális biztonság katonai dimenziója a Military Balance alapján	110
5.1.1. Élőerő.....	111
5.1.2. Védelmi költségvetés	113
5.1.3. Az izraeli és az iráni fegyveres erők képességei.....	115
5.1.4. Nemzetközi kooperáció – gyakorlatok	118
5.2. Determináló tényezők.....	120
5.2.1. Földrajzi dimenzió	120
5.2.2. Társadalmi dimenzió.....	121
5.2.3. Gazdasági dimenzió	123
5.2.4. Nukleáris erő jelentősége és a nukleáris fenyegetés a régióban	133
5.2.5. Az IDF szervezeti kultúrájának történeti gyökerei és fejlődése	138
5.2.6. Esettanulmány – Az izraeli védelmi tervezés: a hadikultúrák kaméleonja.....	144
6. AZ IDF HADERŐFEJLESZTÉSI IRÁNYAI 2006 ÉS 2024 KÖZÖTT.....	153
6.1. Kiindulási állapot – az IDF a 2000-es évek elején	154
6.1.1. Az aszimmetrikus kihívások megjelenése	155
6.1.2. A változó kihívások, kockázatok és fenyegetések	157
6.1.3. A második libanoni háború és hatásai az IDF-re	158
6.2. Haderőfejlesztési koncepciók	163
6.2.1. Vezérkari főnökök	163
6.2.2. Haderőfejlesztési tervek.....	170
6.2.3. Egyéb releváns stratégiák, doktrínák, fogalmak és operatív megközelítések.....	176
6.3 A haderőfejlesztés hatásai az IDF szervezetében	192
6.3.1. Az IDF célja és küldetése	192
6.3.2. A szervezeti struktúra és a vezetés rendszere	193
6.3.3. A szárazföldi erők	197
6.3.4. A légierő (IAF)	202
6.3.5. A haditengerészet.....	204
6.3.6. Hátszágvédelem (HFC)	205

6.3.7. Logisztika és támogató területek.....	207
6.3.8. Hírszerzés, felderítés.....	208
6.3.9. Humán erőforrás gazdálkodási koncepciók az IDF-ben	211
6.3.10. Nemzetközi szerepvállalás	213
6.3.11. Eszközfejlesztés	214
6.4. Haderőfejlesztési folyamatok hatásai a földrajzi dimenzióban	223
6.5. Összegzés – Az IDF haderőfejlesztési irányai 2006 és 2024 között	227
7. AZ IDF TÁRSADALMI SZEREPE	229
7.1. Történeti előzmények - „Az IDF életmód”	229
7.2. Az IDF, mint politikai aktor – civil-katonai együttműködés.....	230
7.3. Az izraeli katona	231
7.3.1. A katonák helyzete és megbecsültsége	231
7.3.2. A katonai etika	232
7.3.3. Különböző társadalmi csoportok az IDF-ben	233
7.4. Hagyományörzés – Izkor.....	236
7.5. „Zöld” IDF.....	237
7.6. Esettanulmány – az IDF közösségi média stratégiája	237
7.7. Összegzés.....	240
8. KÖVETKEZTETÉSEK	241
8.1. Az értekezés összegzése	241
8.2. A hipotézisek teljesülésének vizsgálata.....	243
8.3. Új tudományos eredmények	247
8.4. Az értekezés eredményeinek felhasználhatósága, ajánlások, új kutatási irányok	248
8.4.1. Felhasználhatóság és ajánlások	248
8.4.2. Új kutatási irányok.....	249
FELHASZNÁLT IRODALOM	250
Idegen nyelvű szakirodalom.....	250
Magyar nyelvű szakirodalom	285
Primer Források - Adatbázisok.....	290
Szekunder Források (TV/Riport – Közösségi média)	290
Intézmények honlapjai.....	291
FÜGGELÉK	293
1. Függelék - Ábrák	293

2. Függelék – Táblázatok.....	307
3. Függelék - Javaslatok az LLM modellek alkalmazására a szakirodalmak feldolgozása során:	309
4. Függelék - NLP kifejezéslista.....	310
5. Függelék - NLP kódok	312
MELLÉKLET	318
1. Melléklet - Rövidítések jegyzéke	318
2. Melléklet - Ábrák jegyzéke	321
3. Melléklet - Táblázatok jegyzéke.....	325
4. Melléklet - The Institute for National Security Studies (INSS) NLP elemzésekhez felhasznált kiadványainak listája	326
5. Melléklet – Kiemelt elemek név és tárgymutatója	329
6. Melléklet - A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációinak jegyzéke	332
7. Melléklet – Összefoglaló táblázat – kutatási célok, kutatási kérdések, hipotézisek, módszertan.....	334
Köszönetnyilvánítás.....	338

1. BEVEZETÉS

1.1. A témaválasztás aktualitása és indoklása

A Közel-Kelet és Izrael Állam hagyományosan különleges helyet foglal el a világ geopolitikai térképén. A régióban zajló geopolitikai események, biztonsági incidensek nemcsak kiemelt nemzetközi figyelemre tartanak számot, hanem jelentős mértékben meg is osztják a nemzetközi közösséget és a társadalmakat. A modern Izrael állam a közel-keleti események kiemelt szereplője, gyakran elsődleges alakítója.

Elsépett fordulat, de nem túlzás azt mondani, hogy könyvtárakat lehetne megtölteni a közel-keleti biztonsági helyzettel, de még az Izraellel foglalkozó tanulmányokkal, elemzésekkel kapcsolatban is. A Scopus adatbázisban a 2006-2024 közötti időszakot vizsgálva, az Izrael keresőszóra 73.482 találat,¹ míg az Izraeli Védelmi Erők (IDF)² kifejezésre 700 találat³ érhető el.⁴ Ez a forrásbőség teszi az Izraellel kapcsolatos kutatásokat hálás, de egyben nehéz témává is. Napjainkban egyértelműen látszik, hogy a közel-keleti régió és benne Izrael Állam megkerülhetetlen a globális biztonság elemzése szempontjából.

Mivel a Közel-Kelet erőteljes hatással bír a globális folyamatokra, a nemzetközi biztonságra, ezért elmondható, hogy a régió vizsgálata során túlsúlyban vannak a nemzetközi kapcsolatok elméleteit alapul vevő és a biztonságkutatásra fókuszáló elemzések. Több más aspektust, megközelítést és vizsgálati részterületet is találunk azonban, mint például az egészségügyi vagy mérnöki tudományokhoz kapcsolódó írásokat. (1.3. fejezet)

Izrael 2006 óta nyolc, különböző intenzitású katonai konfliktusban volt meghatározó szereplő. 2023. október 7-e óta folyamatosan katonai műveleteket hajt végre Gázában, Ciszjordániában, Libanonban, Szíriában és a konfliktus az Iránnal való nyílt összecsapásokig eszkalálódott 2024 őszére. Az események hatással vannak a globális és regionális biztonságra és ezeknek a folyamatoknak a főszereplője az Izraeli Védelmi Erők. David Ben-Gurion, Izrael első miniszterelnöke úgy fogalmazott: „*Izraelben, ahhoz, hogy realista maradj, hinned kell a csodákban.*”⁵ Izrael modernkori történelme, fennmaradása és katonai sikerei szélesebb alapokon nyugszanak, mint egyszerű katonai tervezés és számvetés: Az állandó fenyegetettség állapota és a béke, a stabilitás iránti vágy egyaránt meghatározza az ország politikai, gazdasági,

¹ SCOPUS, Israel.

² Az IDF az angol megnevezés (Israel Defense Forces) rövidítése. A haderő héber elnevezése *צבא הגנה לישראל* (Tsva ha-Hagana le-Yisra'el), amelynek héber rövidítése Tzahal. Tekintettel arra, hogy a nemzetközi tudományos közösségben az IDF rövidítés használata a leggyakoribb, ezért a disszertációban ezt utóbbit fogom alkalmazni.

³ SCOPUS, Israel Defense Forces.

⁴ A statisztikai elemzés pontos paraméterezéséhez ld. 1.3. fejezet.

⁵ LYON 2019

társadalmi és katonai szerveződését és alrendszereit. Bár általában előtérbe kerül a katonai biztonság kérdésköre, de a biztonság fogalma Izraelben nem csak a hagyományos katonai dimenzióban értelmezendő, hanem egy szélesebb politikai, gazdasági és társadalmi kontextusban, amelynek pillérei kényes egyensúlyi állapotban léteznek.

Egy pillanatra elrugaszkodva a tudomány világától tekintsünk úgy erre a disszertációra, mint egy forgatókönyvre. Az események, konfliktusok, összecsapások nem főszereplői, hanem legfeljebb katalizátorai a disszertációinak. A meghatározó szereplő az Izraeli Védelmi Erők.

De mi is pontosan az IDF? Ben-Gurion szerint *„az IDF része annak a szellemiségnek, amely létrehozta az Államot és megalkotta a mi regényes közösségünket. [...] Ez a szervezet nem csak fenyegetés tud lenni, hanem a demokrácia fenntartója.”*⁶ Az Izraeli Védelmi Erők és az izraeli társadalom között szoros kapcsolat áll fenn, amely különleges helyzetet teremt az IDF számára. Az izraeli haderő nem csupán a védelmet biztosítja, hanem mélyen beágyazódik a társadalomba, aktív szerepet vállal annak formálásában is. Szerepe tehát túlmutat a hagyományos katonai funkciókon, hiszen az ország identitásának egyik alapja, a biztonságának fenntartója és egyben a gazdasági és társadalmi működés egyik fő szervezője.

A 21. század első évtizedeiben az izraeli biztonságpolitika és haderőszervezés számos átalakuláson ment keresztül, különösen a 2006-os második libanoni háború tanulságai nyomán. Az új típusú, nem hagyományos fenyegetések, mint például a rakétatámadások és az aszimmetrikus hadviselés, alapjaiban formálták át az Izraeli Védelmi Erők működését. Az IDF és biztonságpolitikai stratégiája folyamatosan alkalmazkodik a változó biztonsági környezethez. Az Izrael által alkalmazott biztonsági koncepció mindig is azzal számolt, hogy a katonai erő és az elrettentés kritikus fontosságú az ország fennmaradása szempontjából. Ugyanakkor az elrettentés önmagában nem elegendő: a hatékony védelemhez folyamatos innovációra, stratégiai rugalmasságra és a regionális dinamikák mély megértésére van szükség. Izrael esetében a katonai gondolkodás soha nem pusztán egy adott időszak kihívásaira válaszol, hanem a régióban és a globális biztonsági környezetben bekövetkező változások hosszú távú hatásait is figyelembe veszi.

Az értekezés célja, hogy átfogó képet adjon az izraeli katonai gondolkodás, műveleti tervezés, haderőszervezés és -fejlesztés változásáról a 2006-os második libanoni háború utáni időszakban, amikor az új típusú kihívások, kockázatok és fenyegetések alapvetően alakították át az Izraeli Védelmi Erők működését és határozták meg a fejlődési, fejlesztési irányokat.

⁶ BEN-GURION 1970

2014 óta foglalkozom kutatóként az izraeli biztonsági helyzettel és az Izraeli Védelmi Erőkkel. 2019 óta a Hadtudományi Doktori Iskola doktoranduszaként kutatom az izraeli haderőfejlesztést, publikálom az elemzéseimet, illetve következtetéseket fogalmazok meg. Az elmúlt években folyamatosan abban reménykedtem, hogy elérkezik az a nyugvópont, amikor a régióban zajló események hatására egy mondat leütése után annak tartalma nem válik meghaladottá, irrelevánssá vagy veszíti el igazságtartalmát. Mára ezt a reményt feladtam és vállalom annak kockázatát, hogy egy-egy közeli jövőben bekövetkező esemény vagy napvilágra kerülő új információ teljesen más képet fest majd az általam leírtakról. Nehéz feladat élőkről írni és az Izraeli Védelmi Erők nagyon is eleven, nemcsak él, de szinte követhetetlen sebességgel fejlődik.

1.2. A tudományos probléma megfogalmazása

Izrael számos szempontból különlegesnek számít. Különösen igaz ez, ha biztonsági tanulmányok területén kívánjuk elemezni. Vizsgálatakor nemcsak az egyedi, speciális jellemzőket, a determináló környezeti tényezőket, a demográfiai szempontokat, a hagyományokat, a történelmi eseményeket, az izraeli társadalom európai standardoktól eltérő életmódját és felfogását kell figyelembe vennünk, hanem a közel-keleti régió jellemzőit, a regionális biztonsági helyzetet és annak a regionális, valamint a globális biztonságra gyakorolt hatását is. Izrael úgy jelenik meg a Közel-Kelet térképén, mint a környező államok inverze: társadalmi, gazdasági, vallási, etnikai, világnézeti és gondolkodásmódbeli különbségek választják el a régió többi államától.⁷

Katonai szempontból a legnagyobb kihívás, amellyel Izrael Állam létrejötte óta küzd a stratégiai mélység hiánya.⁸ Ezt Efraim Kishon, a híres magyar származású, izraeli író úgy fogalmazta meg, hogy *„Izrael egy olyan ország, amely túlságosan keskeny ahhoz, hogy a világtérképen elég hely legyen nevének kiírására.”*⁹ A stratégiai mélység hiányából fakadó biztonsági problémák az izraeli biztonsági gondolkodás és az Izraeli Védelmi Erők struktúrájának és működési eljárásainak folyamatos fejlesztését igénylik már az állam alapításának pillanatában is. A hagyományos és új típusú kihívások, kockázatok, fenyegetések felsorolása önmagában oldalakon keresztül tartana, amelyek egyedi, komplex és olykor időben párhuzamos szervezetfejlesztési és technológiai innovációs lépéseket követelnek meg.¹⁰

⁷ OSZETZKY 1984

⁸ COHEN 1999

⁹ KISHON 1958

¹⁰ LUTTWAK – SHAMIR 2023

Az izraeli biztonsági helyzet alapvető egyedisége abban rejlik, hogy az ország állandó fenyegetettséggel néz szembe. Izrael Állam alapítása óta szembesül azzal a kihívással, hogy fenn kell tartania biztonságát és területi integritását egy olyan régióban, ahol a szomszédos országok többsége nem ismeri el létezését, ahol a hagyományos katonai fenyegetések mellett egyre gyakrabban jelennek meg a nem hagyományos, aszimmetrikus és hibrid fenyegetési formák, mint például a terrorizmus, a kiberhadviselés vagy a zavargások. A modern biztonsági kihívásokra való reagálás érdekében az Izraeli Védelmi Erők folyamatos átalakuláson megy keresztül, alkalmazkodva a változó fenyegetésekhez.

A disszertációban vizsgálni kívánt tudományos probléma röviden a következő: milyen szerepköre(i) van(nak) az Izraeli Védelmi Erőknek Izrael Állam biztonságának fenntartásában?

A tudományos probléma középpontjában az áll, hogy hogyan képes egy korlátozott területi mélységgel rendelkező állam fenntartani védelmi képességeit és reagálni a biztonsági fenyegetések új formáira. Az elmúlt évtizedekben, különösen a 2006-os második libanoni háború után nagy figyelmet kapott az IDF átalakítása, amely rávilágított arra, hogy a hagyományos katonai stratégiák már nem elegendőek az ország biztonságának garantálásához. Az izraeli biztonsági stratégiának képesnek kell lennie egyszerre kezelni a régióban jelentkező hagyományos fenyegetéseket és az új típusú aszimmetrikus kihívásokat, miközben megőrzi katonai fölényét és elrettentő képességét. A kutatás szempontjából kulcsfontosságú kérdés, hogy a kihívások, kockázatok, fenyegetések (KKF)¹¹ mátrixa hogyan épül fel? Az izraeli védelmi stratégia hogyan reagál erre a mátrixra? Hogyan alakultak ki azok az elméleti és gyakorlati keretek, amelyek mentén az IDF szervezete és struktúrája átalakult. Az Izraeli Védelmi Erőknek képesnek kell lennie arra, hogy gyorsan és hatékonyan alkalmazkodni a folyamatosan változó biztonsági környezethez, mindezt egy olyan politikai és társadalmi keretben kell megvalósítania, ahol a katonai és civil szféra közötti kapcsolat rendkívül szoros.

Az IDF helyzete, szerepe(i) és fejlődése tehát nemcsak katonai, hanem szélesebb társadalmi, politikai és gazdasági összefüggésekben is vizsgálandók, a kihívások, kockázatok, fenyegetések mátrixa alapján.

1.2.1. Kutatásmódszertani probléma

Az Izraeli Védelmi Erőkre fókuszáló tudományos probléma mellett megjelenik egy kutatásmódszertani dilemma is, amelyet a nagy nyelvi modellek (LLM) megjelenése és

¹¹ A disszertációban a továbbiakban a „kihívások, kockázatok, fenyegetések” elnevezést „KKF” néven rövidítem.

elterjedése, valamint a tudományos kutatásra gyakorolt hatásuk jelent.¹² (Ön)becsapás lenne azt állítani, hogy az LLM modellek nem befolyásolják a tudományos kutatásokat, hiszen megfelelő alkalmazásuk segítségével gyorsítják az információgyűjtést, a források, szakirodalmak feldolgozását és akár a tudományos tartalmak generálását is.¹³ Nem kevés kutatásetikai kérdést nyitva ki ezzel.

A disszertáció kutatási tervének kidolgozása során az általam alkalmazni kívánt alapvető módszertani eszköz a klasszikus szövegfeldolgozás és összehasonlító forráselemzés volt. A téma jellegéből fakadóan ez megkerülhetetlen eleme a kutatásnak, ugyanakkor a tudományos kutatást támogató technológiák fejlődésével ehhez társultak új lehetőségek is. A disszertáció összeállítása során komoly dilemmát okozott, hogy a hagyományos nyomvonalon haladva, az eredeti kutatási terv szerint dolgozzam fel a forrásokat vagy kiterjesszem az értelmezési és módszertani kereteket. Részben abból a megfontolásból, hogy az Izraeli Védelmi Erőkről fellelhető tudományos elemzések és egyéb források száma szinte végtelen és minden aspektusra kiterjedő, így arra a következtetésre jutottam, hogy hozzáadott tudományos eredménye lehet a disszertációnak az is, ha rámutatok az adatalapú elemzési módszerek alkalmazásában rejlő lehetőségekre. Ezért az eredeti módszertani elképzeléstől eltérve, kilépve a biztonsági tanulmányok keretrendszeréből és elszakadva a hagyományos forráselemzés módszerétől többféle vizsgálati koncepciót fogok alkalmazni (pl.: adatalapú megközelítés, természetes nyelvi feldolgozás - NLP, kockázatelemzési módszertanok), bizonyos esetekben interdiszciplináris vagy a biztonsági tanulmányok területétől merőben eltérő területek elméleti keretrendszere alapján. (2. fejezet)

1.2.2. Kutatási célok

A tudományos probléma és a kutatómódszertani kiegészítések fényében, az értekezés keretében végzett kutatás céljai az alábbiak szerint foglalhatók össze:

C1. A haderőszervezés elméleti kereteinek vizsgálata az Izraeli Védelmi Erők kontextusában, különös tekintettel a **fenyegetettség**alapú haderőszervezés iskolájára.

C2. A 2006 utáni izraeli biztonsági helyzet átfogó és változásokra koncentráló elemzése és a kihívások, kockázatok, fenyegetések mátrixának összeállítása a koppenhágai iskola biztonsági szektorainak keretrendszere alapján, kiegészítve innovatív, adat vezérelt kutatási módszerekkel.

¹² PETRUSKA 2024a

¹³ PETRUSKA 2024b

C3. Az izraeli biztonsági felfogás történelmi gyökereinek és változásának feltárása, bemutatva a biztonsági koncepció formálódását és azok átalakulását a modern kor kihívásainak tükrében.

C4. Az izraeli katonai gondolkodás evolúciójának bemutatása 2006 után, különös tekintettel az új típusú biztonsági kihívások megjelenésére és azok hatására a katonai stratégiai és haderőfejlesztés vonatkozásában.

C5. Az izraeli haderőfejlesztés 2006 utáni szakaszainak elemzése: a fordulópontok azonosítása, a kiváltó okok bemutatása és az ezek által elinduló fejlesztési irányvonalak hatásainak értékelése.

C6. Az IDF társadalmi beágyazottságának vizsgálata, társadalmi felelősségvállalási tevékenységének (CSR) elemzése, különös figyelmet fordítva a hadsereg és a társadalom közötti hatásokra, kényes egyensúlyra.

C7. Az interdiszciplináris megközelítések alkalmazhatóságának vizsgálata, különös tekintettel az adatalapú és kombinált módszertanok felhasználhatóságára az Izraeli Védelmi Erők kutatásában.

A felsorolt kutatási célok átfogó képet kívánnak nyújtani az Izrael Védelmi Erők működéséről, fejlődéséről, szerepéről – hagyományos és innovatív elemzési módszereket alkalmazva –, a biztonságpolitikai környezet és a haderőszervezési és -fejlesztési irányok mélyebb megértése, valamint a jó gyakorlatok leszűrése érdekében.

1.2.3. Kutatási kérdések

Illeszkedve a kutatási célokhoz az értékezés kutatási kérdései a következők:

K1. Milyen elméleti keretek határozzák meg a haderőszervezést és -fejlesztést az Izraeli Védelmi Erők esetében, hogyan befolyásolja a fenyegetések alakulása a haderő struktúráját?

K2. Hogy épül fel a kihívások, kockázatok és fenyegetések 2006 utáni izraeli keretrendszere?

K3. Milyen történelmi gyökerekhez nyúlik vissza az izraeli biztonsági felfogás, és ez hogyan formálódott a modern biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések hatására 2006 után?

K4. Milyen – a téma szempontjából releváns – változások figyelhetők meg az izraeli katonai gondolkodásban az új biztonsági kihívások megjelenésével?

K5. Melyek voltak a legfontosabb fordulópontok az izraeli haderőfejlesztésben 2006 után és milyen irányvonalak mentén alakult a haderő fejlesztési stratégiája?

K6. Milyen szerepeket töltenek be az Izraeli Védelmi Erők az izraeli társadalomban? Hogyan értelmezhető a felelősségvállalási szerepük? Hogyan alakul a haderő és a társadalom közötti kapcsolat és egyensúlyi rendszer?

K7. Mennyiben alkalmazhatók a hagyományos elemzési módszerek mellett egyre nagyobb teret nyerő adatalapú, alternatív és kombinált módszertani megközelítések az Izraeli Védelmi Erők működésének és fejlődésének vizsgálatában?

1.2.4. A kutatás keretei és lehatárolása

A kutatás az izraeli védelmi koncepció fejlődését és az Izraeli Védelmi Erők szervezeti átalakulásait, fejlődését és fejlesztéseit vizsgálja a 2006-os második libanoni háború utáni időszakától egészen napjainkig. A kutatás célja, hogy feltárja azokat az elméleti és gyakorlati kereteket, amelyek meghatározták az IDF átalakulását az új típusú biztonsági kihívások hatására. A kutatás középpontjában a kihívások, kockázatok, fenyegetések mátrixán alapú változások vizsgálata áll.

A kutatás kereteit a biztonságelméletek és a haderőszervezési elméletek mentén építem fel, különös figyelmet fordítva a realizmus, neorealizmus és az elrettentés elméletek szerepére az izraeli biztonságpolitika formálódásában. A kutatás során figyelembe veszem az izraeli biztonsági koncepció alakulását és a katonai gondolkodás történeti gyökereit, de elsődlegesen a 2006 utáni időszakra koncentrálok. Az elemzés kiterjed a hagyományos KKF mátrix mellett a nem hagyományos kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre.

1. Elméleti keret: A disszertáció a biztonságelméletek – a buzani szektorális megközelítés –, valamint a fenyegetettség alapú haderőszervezés és -fejlesztés elméleti megközelítéseire épít. A kutatás figyelembe veszi a realizmus és a neorealizmus iskoláinak releváns elemeit, különös tekintettel a katonai erő, az elrettentés és a biztonság kapcsolatára. Kiegészítő elméleti keretként jelenik meg a kockázatelemzés elmélete. A fentiekhez kapcsolódnak a kutatómódszertani elméleti keretek, mint a deskriptív statisztikai adatelemzés elméleti alapjai, valamint a természetes nyelvfeldolgozás (NLP) elméleti keretei.

2. Időbeli keret: A kutatás a 2006-os libanoni háborúra, mint cezúrára tekint – bár a történelmi előzményeket figyelembe veszem –, a fókusz a 21. századi biztonsági kihívásokra és az ezekre adott izraeli válaszokra helyeződik a 2006 és 2024 közötti időszakban.

3. Tartalmi keret: A kutatás az izraeli biztonsági koncepcióra és az IDF fejlődésére, fejlesztésére összpontosít. Bár holisztikus megközelítést alkalmazok a buzani biztonsági

szektorok elméletét alapul véve, de törekszem a dolgozat fókuszát az Izraeli Védelmi Erőkhöz tartani. Azaz a szükséges említéseken túl nem kívánok elmerülni a regionális biztonsági környezet változásában (pl.: Ábrahám-egyezmények,¹⁴ izraeli külpolitika változásai) és a belbiztonsági kérdések vonatkozásában is az IDF szempontjából releváns KKF-ekre koncentrálok, amely magával vonja, hogy egyes kérdéskörök esetében egy-egy területre fókuszáló, esettanulmányalapú megközelítést fogok alkalmazni, amelyek alapján induktív eljárással vonok le következtetéseket.

4. Földrajzi keret: A disszertáció elsődlegesen Izrael Államra és annak regionális biztonsági környezetére koncentrálok, ugyanakkor a kutatás nemzetközi dimenzióban is elemez bizonyos kérdéseket, például az izraeli védelmi gazdálkodás és a kereskedelmi kapcsolatok vonatkozásában.

5. Mélység: Annak ellenére, hogy a kutatási téma körét világosan meghatároztam, terjedelme miatt nem lehetséges minden aspektusának részletes bemutatása. Ezért az általános irányvonalak és trendek feltárásán túl egyes témák esetében specifikus részterületekre összpontosítva igyekszem betekintést nyújtani.

A kutatás kereteinek meghatározásával biztosítani szeretném, hogy az elemzés célzott, átfogó és mélyreható legyen, miközben elkerülöm a téma túlzottan széles spektrumának vizsgálatát és a fókuszvesztést. Ennek érdekében a disszertáció kifejezetten az Izraeli Védelmi Erőkre, a haderőszervezésre és -fejlesztésre koncentrálok a 2006 és 2024 közötti időszakban.

A kutatást 2025. január 12-én zártam le.

1.2.5. Hipotézisek

Az ismertetett tudományos problémák, a kutatás céljait és a kutatási kérdéseket figyelembe véve, illetve ezekkel összhangban hét hipotézist fogalmazok meg.

Az Izraeli Védelmi Erők 2006 utáni haderőfejlesztési irányait alapvetően határozta meg (1) a második libanoni háború hatása, (2) a változó regionális biztonsági helyzet és (3) az új típusú, állami szint alatti fenyegetések megerősödése. Az izraeli katonai stratégia és a haderőfejlesztés jellemzően a realista, és neorealista elméleti keretből merít, amelyek hangsúlyozzák az állami szuverenitás fenntartásának fontosságát a nemzetközi anarchia körülményei között.¹⁵ Ezek az elméletek azért is különösen relevánsak Izrael számára, mivel a

¹⁴ Az Ábrahám-egyezmények az Egyesült Államok közvetítésével létrejött diplomáciai megállapodások, amelyek célja az Izrael és több arab állam (Bahrain, Egyesült Arab Emírségek, Szudán és Marokkó) közötti kapcsolat normalizálása volt 2020-ban. Az egyezmények a Közel-Kelet békéjének és stabilitásának előmozdítását célozzák, a gazdasági és a politikai együttműködést is elősegítve.

¹⁵ WALTZ 1979

folyamatos regionális fenyegetések, például Irán nukleáris programja, a Hamasz és a Hezbollah, valamint ezekhez hasonló fegyveres szervezetek tevékenysége állandó katonai készséget és fejlesztéseket tesznek szükségessé.¹⁶ Stephen Walt fenyegetés-egyensúlyozási elmélete szerint a regionális hegemonhoz való csatlakozás is megoldás lehetne,¹⁷ ugyanakkor Izrael esetében ez az út a bizalomhiány miatt nem reális opció.¹⁸ Az Izraeli Védelmi Erők haderőfejlesztése célorientált módon, különböző elméleteket kombinálva zajlik, ami pragmatikus megközelítést tükröz. Ez a fajta stratégiai eklekticizmus lehetővé teszi, hogy az IDF különböző elméleti kereteket adaptáljon az aktuális fenyegetések és nemzetközi helyzet alakulásának függvényében.¹⁹ Izrael nemcsak közvetlen biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések, hanem saját geopolitikai ambíciói alapján is formálja katonai stratégiáját. Ez a rugalmasság és adaptivitás az izraeli katonai gondolkodás szerves része, ahol a célok és a módszerek folyamatosan igazodnak a változó biztonságpolitikai környezethez.

Az Izraeli Védelmi Erők változása mögött álló elméleti keretrendszer elemzése releváns, hiszen ezen elméleti keretek fogják kontextusba ágyazni a KKF-eket és az IDF fejlődésének szakaszait 2006 után.

H1: Az Izraeli Védelmi Erők 2006 utáni haderőfejlesztésében dominálnak a realista, neorealista biztonságelméletek, valamint a fenyegetettség alapú elméleti keretek, ugyanakkor ezek a célorientáltság jegyében keverednek más elméletekkel és nem vegytisztán jelennek meg.

2006 óta Izrael biztonsági stratégiája egy összetett kihívás-rendszerre reflektál, amely magában foglalja a szomszédos államok által jelentett fenyegetéseket és a nem állami szereplők, például a Hezbollah és a Hamasz által jelentkező, folyamatosan változó kockázatokat.²⁰ A stratégia célja a fenyegetések minimalizálása és a regionális stabilitás biztosítása. Emellett megjelennek olyan KKF dimenziók, amelyek az Izraeli Védelmi Erők szervezeti integritásához, az izraeli biztonsági szervezetrendszerben elfoglalt helyéhez és az izraeli társadalommal való kapcsolatához fűződnek.²¹

¹⁶ FREILICH 2012

¹⁷ WALT 1985

¹⁸ CSEPREGI 2023

¹⁹ INBAR – SHAMIR 2014

²⁰ INBAR – SHAMIR 2014

²¹ FREILICH 2012

A kihívások, kockázatok és fenyegetések e komplex keretrendszerének megértése hozzájárul Izrael és az IDF stratégiájának megértéséhez, valamint tanulságokkal szolgálhat a hosszú távú, preventív katonai stratégiák kialakításához.

H2: Az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések 2006 utáni keretrendszere egy többdimenziós mátrix, amely egyesíti a hagyományos és az új típusú KKF-eket és globális, regionális, országos, társadalmi, szervezeti és egyéni szinten is értelmezhető.

Az izraeli biztonsági koncepció a Jisuv²² védelemi gyakorlatából származtatható, amely a zsidó települések önvédelmére és a közösség kohéziójára támaszkodott a brit mandátumidőszak alatt, különösen az olyan elődszervezetek által, mint a Bar-Giora, a Hashomer és a Hagana. Ezek a szervezetek szorosan kapcsolódtak a Jisuv közösségéhez, elősegítették a katonai képességek gyors kiépítését és adaptálását, amely az izraeli identitás és biztonsági felfogás központi részévé vált.²³ A korai időszak önvédelmi mentalitása tartós hatással volt Izrael biztonsági szemléletére, amelyben a civil lakosság és a katonai szervezetek kapcsolata erős volt. A Ben-Gurion-i hármas felosztás az (1) elrettentés, a (2) korai figyelmeztetés és (3) támadó erő három pillérére építette az izraeli biztonsági koncepciót, amelyet a mai napig alig sikerült megreformálni.²⁴ A második libanoni háború alapvető cezúráját jelentett az IDF számára, amely komoly szervezeti változásokat indukált.²⁵ A szervezeti változásokat megelőzték a biztonságról alkotott koncepcióban bekövetkező változások, amelynek keretében például a Ben-Gurion-i három pillér kiegészült a (4) védekező erő fogalmával.²⁶

H3: A modern biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések nem írták felül Izrael történelmi biztonsági felfogását, hanem kiegészítették azt egy folyamatosan adaptálódó, hibrid fenyegetésekre is reagálni képes biztonsági szemlélettel.

A 2006-os második libanoni háború kudarcainak okait számos eltérő szempontból vizsgálták és az egyes tényezők jelentőségében nem feltétlenül van egyetértés a tudományos és elemzői közösségekben belül sem. Az izraeli hadvezetés stratégiai és taktikai hibái mellett a Hezbollah erejének alábecsülése, valamint az IDF felkészültségének és a megfelelő fókusz problémájának kérdése is felsejlik. Az IDF hagyományosan nagy hangsúlyt fektetett a

²² Az Erec Iszraelben a 19. század utolsó negyedétől kezdve kialakuló zsidó entitás elnevezése.

²³ BEN-ELIEZER, 1998; KIMMERLING 2001

²⁴ NAGEL–SCHANZER 2019

²⁵ RAPAPORT 2010

²⁶ NAGEL–SCHANZER 2019

konvencionális hadviselésre, azonban a KKF-ek változásával ez folyamatosan a háttérbe szorult és az ezredfordulóra egyre inkább a nem állami szereplők elleni műveletekre fókuszált.²⁷ A Hezbollah azonban nem csupán klasszikus gerillahadviselési módszereket alkalmazott, hanem egy jól szervezett, közel hagyományos katonai erőt is képviselt – erős védelmi állásokkal, korszerű fegyverrendszerekkel és fegyelmezett harcmodorral –, amely komoly kihívást jelentett az izraeli erők számára.

A libanoni háború kudarcait követően az izraeli katonai doktrína továbbra is a nem állami szereplők által támasztott kihívások kezelésére fókuszált, de rugalmasabb és szélesebb spektrumot felölelő formában mint korábban.

Az olyan fegyveres csoportok, mint a Hezbollah és a Hamasz, amelyek a hagyományos katonai struktúráktól eltérően, gyakran civil lakosság közé rejtőzve, nem konvencionális eszközökkel támadnak, jelentős kihívás elé állítják az IDF-et. Ennek hatására az izraeli katonai gondolkodás számos adaptív stratégiát alakított ki és új fejlesztési irányokat fogalmazott meg mind a koncepció,²⁸ mind a taktika – például a preventív támadások²⁹ és technológiai innovációk terén. Az új kihívásokra válaszul Izrael a stratégiára, a vezetés és irányítás kérdéseire,³⁰ hírszerzési³¹ és az elhárítási módszerek, taktikák,³² valamint a technológiai képességek fejlesztésére helyezte a hangsúlyt.³³

H4: Az izraeli katonai gondolkodás az új biztonsági kihívások hatására egyre inkább adaptívvá vált az aszimmetrikus megoldások kezelése kapcsán, amelyben a fenyegetések technológiai alapú kezelése, a védelem és a hosszú távú biztonság fenntartására irányuló stratégiák dominálnak, míg a konvencionális fenyegetések tekintetében csökkent a fókusz.

A második libanoni háború elsődleges tapasztalatként szolgált a szárazföldi erők fejlesztésének szükségességére és megingatta a légierő „mindenhatóságának” mítoszt. A tapasztalatok rávilágították a felderítési és hírszerzési képességek növelésének szükségességére.³⁴ A technológiai fejlesztés és az innovációk, valamint a precíziós hadviselés

²⁷ MATTHEW 2008

²⁸ KOCHAVI – ORTAL 2014

²⁹ SHAPIRA 2022; CSEPREGI 2023

³⁰ BARUCH 2015

³¹ KUPERWASSER – SIMAN-TOV 2017

³² JAGER 2021

³³ FRANTZMAN 2024

³⁴ GLENN 2012

kérdései kerültek előtérbe, ami a drónképessegek,³⁵ a kibertámadó és -védekező képességek,³⁶ valamint a rakéta- és dróntámadások elhárítására alkalmas képességek fejlesztésében csúcsosodtak ki. (6.3.11.3. fejezet).³⁷ Az 5. generációs hadviselés alapvető fontosságú a modern korban,³⁸ ezért nem meglepő, hogy a 2006-os háború tapasztalatai alapján az IDF is az integrált hadműveletekre helyezte a hangsúlyt.³⁹

H5: A 2006-os második libanoni háború utáni években az izraeli haderőfejlesztés kapcsán több kulcsfontosságú fordulópont is fellelhető, amelyek szorosan kapcsolódnak a KKF-ek változásához, de meghatározó a katonai vezetés (vezérkari főnök) attitűdje és számos kérdésben felsejlik a politikai hatás is.

Ahogy Ben-Gurion mondta: „Az IDF nem egy klub, nem egy zsíros élethosszig tartó állás, nem emberek csoportja, akiknek nincs jobb dolguk, mint egyenruhába öltözni. [...] Az IDF része annak a szellemiségnek, amely létrehozta az Államot és megalkotta a mi regényes közösségünket. Ez az, amiért a katonaság az Államból ered és ezért testesíti meg jobban ez a szervezet a védelmet, mint az agressziót. Ez a szervezet nem csak fenyegetés tud lenni, hanem a demokrácia fenntartója.”⁴⁰

Az IDF társadalmi szerepe és beágyazottsága az izraeli társadalomban egy olyan történelmi folyamat eredménye, amely már az államalapítás előtt, az önvédelmi elődszervezetek kapcsán elkezdődött.⁴¹ A kötelező katonai szolgálat révén szinte minden izraeli állampolgárt érint, ami egyfajta közös élményt jelent és a nemzeti identitást erősíti.⁴² Ez a társadalmi beágyazottság kölcsönösen alakítja mind a katonai szervezetet, mind a társadalmat, mivel az IDF nem csupán védelmi, hanem oktatási, integrációs és társadalmi kohéziót támogató szerepet is betölt, valamint számos CSR⁴³ jellegű tevékenységet végez.⁴⁴ Az általa biztosított képzések és társadalmi programok segítik a katonák polgári életbe való visszailleszkedését, a munkaerőpiaci elhelyezkedést, valamint az izraeli gazdaságban is fontos szerepet játszanak.⁴⁵ A társadalmi beágyazottság részét képezi az IDF és az oktatási rendszer közötti kapcsolat,

³⁵ RÉMAI 2021

³⁶ TABANSKY – BEN-ISRAEL 2015

³⁷ KUPERWASSER – SIMAN-TOV 2017

³⁸ SZENES 2006

³⁹ GLENN 2012

⁴⁰ BEN-GURION 1970

⁴¹ BEN-ELIEZER 1998

⁴² O'SULLIVAN – SHANY – COHEN 2018

⁴³ Társadalmi felelősségvállalás.

⁴⁴ COHEN 2004

⁴⁵ LIFSHITZ 2012

amely az oktatási programokon keresztül erősíti az ifjúság hazafias kötődését. Ugyan a Ben-Gurion által megfogalmazott „*olvasztótégely*” elmélet,⁴⁶ amely az „*emberek hadseregévé tette*” több ponton sérült az elmúlt évtizedekben, de hatása a biztonság, a társadalmi szolidaritás, a gazdaság és általában az izraeli identitás megteremtése kapcsán továbbra is meghatározó.⁴⁷

H6: Az IDF és az izraeli társadalom közötti szoros kapcsolat továbbra is fennáll, azonban az elmúlt évek során alapvető változásokon ment keresztül, amelyek új dinamikákat eredményeztek a társadalmi támogatottság, a civil-katonai kapcsolatok, a katonai szerepvállalás és az IDF társadalmi beágyazottsága terén.

A leggyakrabban alkalmazott kockázatelemzési és -kezelési módszerek, mint a SWOT, a TOWS⁴⁸ vagy az ASCOPE/PMESII⁴⁹ lehetőséget kínálnak arra, hogy egy szervezet ne csak az aktuális KKF-eket értékelje, hanem megbecsülje azok jövőbeli valószínűségét, lehetséges hatásait, illetve modellezze az alternatív forgatókönyveket. A különféle elemzési módszerek, például big data elemzésre, LLM modellekre, trendek vizsgálatára épülő új típusú módszertanok, egyéni kialakítású skálák és a különböző módszertanok kombinációja alternatív vizsgálati szempontrendszereket jelenthetnek.

H7: A modern elemzési módszerek, adatalapú értékelések és ezek újragondolt, akár kombinált, alternatív verziói hatékonyan alkalmazhatók az Izraeli Védelmi Erők 2006 utáni haderőszervezési és -fejlesztési vizsgálata során.

1.3. Szakirodalmi áttekintés

A klasszikus értelemben vett szakirodalmi áttekintés jelen disszertáció esetében némi módszertani nehézségbe ütközik. Véleményem szerint a hagyományos szakirodalmi áttekintés keretében, amely kiemeli a legfontosabb releváns irodalmakat sérülne a teljességre törekvés elve. Izrael és az Izraeli Védelmi Erők vonatkozásában nem túlzás azt állítani, hogy minden nap jelennek meg új hírek, információk, tudományos cikkek és elemzések, hiszen napjaink egyik legintenzívebben zajló, egyik legnagyobb globális figyelmet kapó, kiemelt régiójáról, az abban zajló konfliktusokról és annak egyik főszereplőjéről, az Izraeli Védelmi Erőkről van szó. Éppen ezért a klasszikus szakirodalmi áttekintés mellett a deskriptív statisztika módszerét

⁴⁶ GORNY 2001

⁴⁷ CÍSCAR 2021

⁴⁸ GÜREL – TAT 2017:995-1000

⁴⁹ KODALLE et al. 2020

segítségül hívva szeretnék átfogó képet nyújtani az Izraellel és az Izraeli Védelmi Erőkkel kapcsolatos tudományos művekről.

Umberto Eco sokat idézett *Hogyan írjunk szakdolgozatot?* című klasszikusában külön fejezetet szentel a könyvtár használatának⁵⁰. Az idő és a rendelkezésünkre álló online elérhető források okán azonban ezek a klasszikus módszerek már nem biztos, hogy teljes betekintést engednek egy-egy téma mélységeibe. A modern „kutatás” első lépése a Google – vagy bármely más nagy keresőmotor – felületén kezdődik. Az online keresők és például olyan felületek, mint a Google Trends vagy Google Books lehetőséget biztosítanak számunkra arra, hogy egy adott témában a legtöbbet indexált, leggyakoribb kattintást megszerző forrásokat megtaláljuk. Emellett az online tudományos adatbázisok, mint a ResearchGate⁵¹ vagy a Google Scholar⁵² biztosítják számunkra, hogy a tudományos igényességgel készült, általában lektorált forrásokhoz is hozzáférjünk.

Általában az elérhető források száma nagy és a strukturált keresések, szűrések, mérőszámok (pl.: a szerző Hirsch indexe vagy az idézettség alapján) rangsorolni is tudjuk a forrásokat és ezáltal kezdődhet az irodalmak feldolgozása.

Izrael és az IDF vonatkozásában a hagyományos online keresőmotorok általában nem segítik azt a feladatot, hogy megtaláljuk a leginkább releváns forrásokat, hiszen a források nagy mennyisége ezt nem teszi lehetővé. Ugyanakkor már a rendelkezésre álló források áttekintése, statisztikai elemzése számos információt és továbblépési lehetőséget biztosít számunkra.

1.3.1. Szakirodalmi áttekintés leíró statisztikai módszerekkel

A következőkben a Scopus adatbázisának segítségével egy rövid példán keresztül szeretném bemutatni az előzetes szakirodalomelemzésben rejlő lehetőségeket. A Scopus egy átfogó, multidiszciplináris adatbázis, amely tudományos forrásokat, cikkeket, könyveket és konferenciaanyagokat tartalmaz. Az Elsevier kiadó által üzemeltetett adatbázis több tudományterületet ölel fel, beleértve a természettudományokat, műszaki tudományokat, orvostudományt, társadalomtudományokat, valamint a művészetek és humán tudományok területeit.⁵³ A publikációk nyomon követése mellett a Scopus számos értékelési paraméterrel is rendelkezik, amely további leíró statisztikai elemzéseket tesz lehetővé.

⁵⁰ Eco 1991:36

⁵¹ ResearchGate

⁵² Google Scholar

⁵³ Scopus

A Scopus felületét használva két témakör kapcsán végeztem átfogó forráskutatást: (1) Izrael⁵⁴ és az (2) Izraeli Védelmi Erők.

Az adatbázis 1.782.476 elemében találta meg az „Israel” szót, míg 114.399 dokumentumnak a címében, absztraktjában vagy a kulcs szavai között is szerepel. A továbbiakban a második, azaz a címben megjelenő találatokra koncentrálunk. Az első találat az 1837-es évből származik, de az idősoros megoszlás alapján elmondható, hogy a számunkra releváns időszak esetében, azaz 2006 után évente minimum 3.000 mű kerül be az adatbázisba. A dokumentumok 28 különböző téma szerint oszlanak meg, amelyek között első helyen az orvostudomány, gyógyszerészet témakör áll (34.6% – 39.528 elem), második helyen – a téma szempontjából számunkra érdekes – társadalomtudományok állnak (30.7% – 35.117 elem). A bölcsészettudományok (17.1% – 19.562 elem) és biológiai tudományok (9.6% – 10.943 elem) kategóriák a harmadik és a negyedik helyen láthatóan jóval kevesebb említéssel jelennek meg. A dokumentumok több mint kétharmada (77% – 87.920 elem) tudományos publikáció, 58 százalékban (66.412 elem) izraeli szerzőkhöz vagy folyóiratokhoz kötődve, 94 százalékban angol (107.499 elem), 2.5 százalékban héber (2.903 elem) nyelven, míg a maradék 4.5 százalék (3.747 elem) 37 különböző nyelv között oszlik meg.

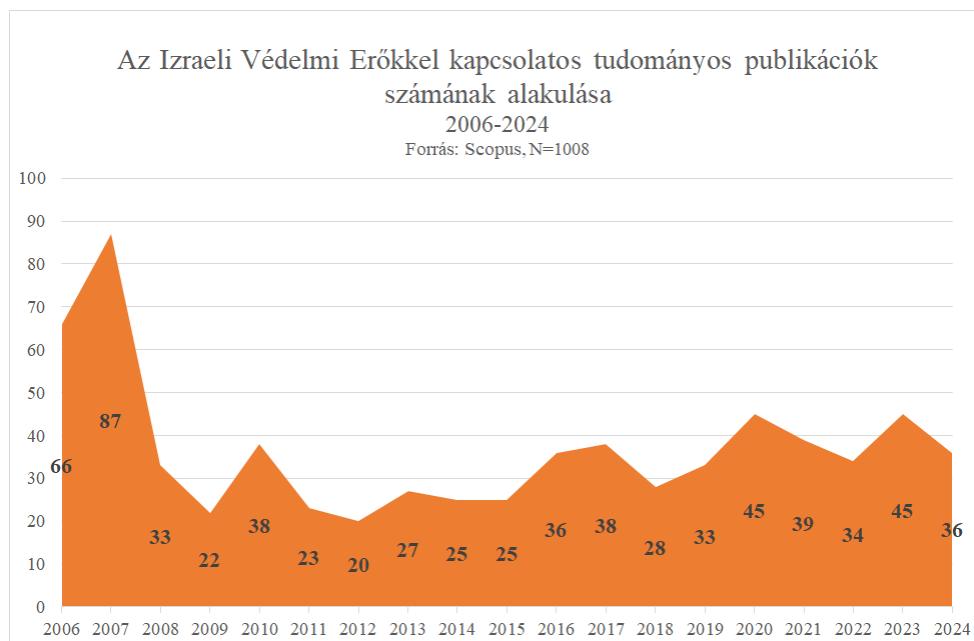
Az izraeli haderőszervezés és az Izraeli Védelmi Erők, mint kutatási területek a Scopus témalistája alapján alapvetően a társadalomtudományok kategóriába tartoznak, ugyanakkor fontos kiemelni, hogy vannak olyan kapcsolódó területek, amelyek szorosan kötődnek a nevezett témákhoz, mégis előfordulhat, hogy más kategóriába is besorolásra kerülnek. Ilyenek lehetnek például a védelmi gazdálkodással kapcsolatos írások; a technikai fejlesztésekhez és a kutatás-fejlesztéshez kötődő publikációk, de akár a konfliktusok fizikai vagy pszichológiai sérüléseivel kapcsolatos tanulmányok is. A Scopus rendszere alapvetően engedi, hogy egy tanulmány több kategóriában is besorolásra kerüljön.

Az *Izraeli Védelmi Erők*⁵⁵ tökéletes keresőszónak tűnik a Scopus adatbázisban található, az IDF-hez kapcsolódó publikációk azonosítására.⁵⁶ Összesen 4.332 dokumentumban szerepel a kifejezés valamilyen módon. A továbbiakban arra az 1.008 elemre koncentrálunk, amelynek a címében, absztraktjában vagy a kulcs szavai között is megjelenik az IDF.

⁵⁴ Tekintettel arra, hogy a magyarul használt „Israel” írásmódra mindösszesen 50 találat volt, ezért az angol „Israel” kifejezés találati listája kerül bemutatásra.

⁵⁵ Tekintettel arra, hogy a magyarul használt „Izraeli Védelmi Erők” írásmódra 0 találat volt, ezért az angol „Israel Defense Forces” kifejezés találati listája kerül bemutatásra.

⁵⁶ Az ismertetett vizsgálatban csak azokra a találatokra fókuszálunk, amelyekben teljes egyezés volt az adott találati elemekben az „Israel Defense Forces” kifejezésre.

1. ábra: Az Izraeli Védelmi Erőkkel kapcsolatos tudományos publikációk számának alakulása 2006–2024.

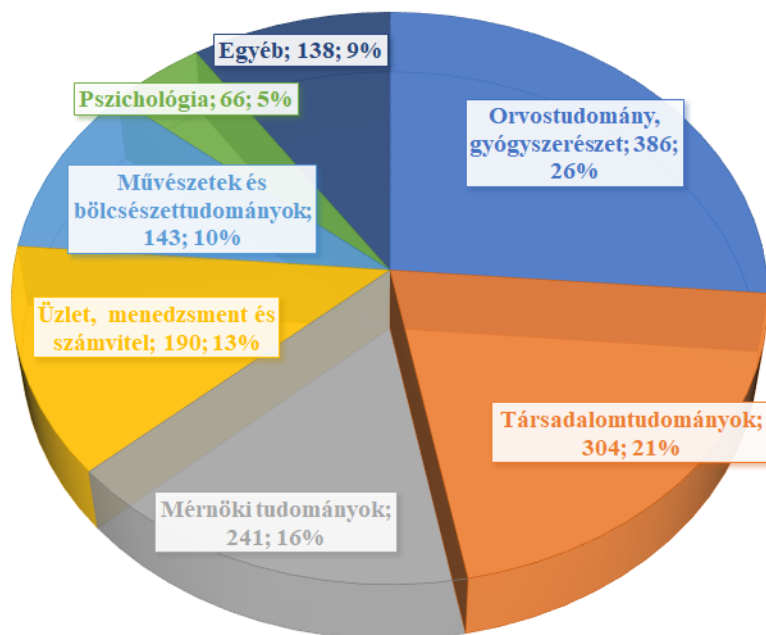
(Forrás: Scopus – A szerző szerkesztése)

A vizsgált időszakban (2006–2024) éves szinten 36.84 tudományos publikáció jelent meg a témában. A 1. számú ábra alapján egyértelműen látszik, hogy a második libanoni háború hatására megnövekedett a tudományos cikkek száma és alapvetően elmondható, hogy a kisebb-nagyobb kilengéseket megfigyelhetünk, amelyek – előzetes feltételezésem szerint – vagy egy-egy lokális konfliktushoz, vagy a haderőben bekövetkező koncepcionális változásokhoz kapcsolódnak.

Tématerületek tekintetében az orvostudománnyal kapcsolatos írások vannak többségben (26% – 386 elem), amely nem meglepő, hiszen a harctéri ellátás és a sérülések kezelésének kérdései mellett a technológiai fejlesztések is jelentős szerepet kapnak a publikációkban, emellett számos publikációt találunk a CoVID-19 járvány hatásáról, kezeléséről az IDF vonatkozásában. A társadalomtudományi jellegű, azaz a biztonsági dimenziót markánsabban magában hordozó cikkek aránya sem sokkal marad el az előbbi kategóriától (21% – 304 elem). Önálló kategóriát jelent még a mérnöki terület (16% – 241 elem), a gazdasági terület (13% – 190 elem) – feltételezhetően a fegyverexport felfutása, a K+F fejlesztések és a védelemgazdálkodás miatt –, a bölcsészettudomány (10% – 143 elem) és a pszichológia (5% – 66 elem).

Az Izraeli Védelmi Erőkkel kapcsolatos tudományos publikációk számának
megoszlása tématerület szerint

Forrás: Scopus

2. ábra: Az Izraeli Védelmi Erőkkel kapcsolatos tudományos publikációk számának megoszlása tématerület szerint. (Forrás: Scopus – A szerző szerkesztése)

A dokumentumok háromnegyede (75% – 758 elem) tudományos publikáció, de szinte minden tudományos kategória megjelenik. Érdekeséggéppen említhető, hogy a Scopus adatbázisa mindössze 17 önálló könyvet jegyez a témában. A számadat, valamint a klasszikus szakirodalmi áttekintés tapasztalatai alapján elmondható, hogy annak ellenére, hogy az IDF, mint téma hatalmas lehetőségeket rejt magában a szerzők általában egy-egy szeletét dolgozzák fel és az átfogó munkák száma viszonylag alacsony.

Dokumentum típusa	Elemszám
Publikáció	758
Review	100
Könyvfejezet	71
Gyorselemzés	27
Könyv	17
Konferenciaelőadás	17
Jegyzet	9
Levél	4
Szerkesztői cikk	3
Erratum	2

1. táblázat: Az Izraeli Védelmi Erőkkel kapcsolatos tudományos publikációk számának megoszlása a dokumentumok típusa szerint (N=1008) (Forrás: Scopus – A szerző szerkesztése)

A Scopusban található dokumentumok 66 százalékban (670 elem) izraeli szerzőkhöz vagy folyóiratokhoz kötődnek, míg 11 százalékban (120 elem) egyesült államokbeli találatokhoz. Ez alapvetően hasonlít az „Israel” kulcsszó esetében látott megoszláshoz. Ahogy a dokumentumok nyelv szerinti megoszlása is: 96 százalékban angol (972 elem), 2.7 százalékban héber (28 elem) nyelven készültek, míg a maradék 1.3 százalék (8 elem) hat különböző nyelv között oszlik meg.

Érdekes megvizsgálni az affiliáció változót is. A publikációk 26.6 százaléka (269 elem) az Izraeli Védelmi Erőkhöz kapcsolódik. A második legtöbb affiliáció a Tel-Avivi Egyetemhez (18.3% – 185 elem), míg 12.5 százalékkal a Jeruzsálemi Héber Egyetem található a harmadik helyen (126 elem). A további intézmények között megtaláljuk a Bar-Ilan Egyetemet, a Ben-Gurion Egyetemet, a Haifai Egyetemet és számos további, a biztonságkutatások és védelempolitikai terén jegyzett intézményt.

Összességében elmondható, hogy bár a Scopus vagy ehhez hasonló adatbázisok sem feltétlenül tudnak teljes képet adni egy terület kapcsán azonban számos, alapvetően hasznos és átfogó ismereteket nyújtanak a rendelkezésre álló forrásokról, azok megoszlásairól és akár ezek tartalmáról már a makroszintű elemzés során is. Éppen ezért úgy vélem, hogy a hagyományos szakirodalmi bemutatás mellett az adatbázisok mentén történő szakirodalmi feldolgozásnak is meg kell jelennie a modern tudományos kutatások módszertanában.

1.3.2. Hagyományos szakirodalmi áttekintés

A szakirodalmi áttekintés célja, hogy bemutassa azokat a kiemelt szerzőket, akiknek kutatási munkája és feltárt eredményei megkerülhetetlenek a vizsgált területen, témakörben. Ahogy az előző alfejezetben már kifejtettem, az IDF vonatkozásában a rendelkezésre álló szakirodalom mennyisége hatalmas, a szerzők köre és az elemzések, írások jellege rendkívül sokszínű. A disszertációban 414 idegen nyelvű és 65 magyar szakirodalmi forrást, továbbá 7 primer, 12 szekunder és 26 intézményi forrást citáltam. Ezek közül az egyes témakörök kapcsán az alábbiak kiemelését tartom fontosnak.

A disszertáció elméleti alapját a realista és neorealista biztonságelméletek adják. A teljes kép bemutatása érdekében áttekintettem az államközpontú biztonságelméletek fejlődését Szun-cétól⁵⁷, Thuküdidészen⁵⁸, Hobbes-on⁵⁹ és Machiavellin⁶⁰ át egészen Rousseau-

⁵⁷ SZUN-CE

⁵⁸ THUKÜDIDÉSZ

⁵⁹ HOBBS 2001

⁶⁰ MACHIAVELLI 1532

ig⁶¹. Részletesen foglalkoztam az 1970-es évektől megjelenő neorealista gondolkodók elméleteivel, amelyek közül a téma szempontjából kiemelten fontosak Kenneth Waltz⁶² írásai a hatalomelméletről, John Mearsheimer⁶³ offenzív realizmusról alkotott elképzelései és Stephen Walt⁶⁴ fenyegetéskiegyenlítési elmélete. A legmodernebb kutatások közül ki kell emelnem Nayef Al-Rodhan⁶⁵ munkásságát, aki játékelméleti alapokon elemezi a közel-keleti régió biztonsági helyzetét.

A biztonság izraeli értelmezésének felvázolásában a disszertációban kiemelten fontos szerepet játszik a konstruktivista megközelítésből eredeztethető szektorális keretrendszer, amely Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde nevéhez kötődik.⁶⁶ A biztonság fogalma és elemzési kereteinek definiálása kapcsán a magyar szerzők munkásságából megkerülhetetlenek Gazdag Ferenc és Remek Éva⁶⁷, valamint Balogh István⁶⁸ és Marton Péter⁶⁹ írásai.

Tekintettel arra, hogy a disszertáció fókuszában egy haderő, az IDF és annak tevékenysége, fejlődése áll, így Clausewitz *A háborúról*⁷⁰ című munkája alapvető forrásként szolgált. A biztonság dimenzióin belül a katonai biztonság kérdéskörének vizsgálata során a klasszikus elrettentés elméletek kiemelt helyet foglaltak el. Ezekre Schelling⁷¹ kutatásai jelentős hatással voltak az 1970-es években, így az ő írásai szintén alaplőnek számítanak. A fenyegetettség és az elrettentés elméleti kereteinek vizsgálata során Morgan⁷² és Huth⁷³ gondolatai megkerülhetetlenek, míg a lehetséges válaszlépések és azok hatásmechanizmusai kapcsán Jervis⁷⁴ munkássága meghatározó. A legmodernebb elméletek közül az elrettentő taktikák alkalmazása kapcsán Dmitry Adamsky⁷⁵ elemzéseit, míg a magyar szakirodalmi források esetében Szenes Zoltán katonai biztonságról szóló írásait emelném ki.⁷⁶

⁶¹ ROUSSEAU 1762

⁶² WALTZ 1979

⁶³ MEARSHEIMER 2001

⁶⁴ WALT 1987

⁶⁵ AL-RODHAN 2012

⁶⁶ BUZAN – WÆVER – DE WILDE 1998

⁶⁷ GAZDAG – REMEK 2018

⁶⁸ BALOGH 2013

⁶⁹ MARTON 2019

⁷⁰ CLAUSEWITZ 1961-1962

⁷¹ SCHELLING 1966

⁷² MORGAN 1977

⁷³ HUTH 1988

⁷⁴ JERVIS 1976

⁷⁵ ADAMSKY 2010

⁷⁶ SZENES 2006

Az izraeli biztonsági szakértők és kutatók kulcsszerepet játszanak a téma vizsgálatában. Az olyan, nemzetközileg is elismert teoretikusok, mint Azar Gat⁷⁷ vagy Martin van Creveld⁷⁸ az általános biztonság és katonai biztonság fogalmát széles spektrumon vizsgálják, kiemelve az izraeli sajátosságokat.

Az izraeli biztonsági gondolkodás fejlődésében kiemelt szerepet játszottak a 20. században az izraeli politikai és katonai vezetők, így a disszertáció történeti előzményeket és azok hatásait vizsgáló fejezeteinek elkészítése során megkerülhetetlen forrásként alkalmaztam – többek között – David Ben-Gurion⁷⁹, Simon Peres,⁸⁰ Moshe Dayan⁸¹, Yitzhak Rabin⁸² és Yigal Allon⁸³ gondolatait, elképzeléseit, amelyek sokszor életrajzi kötetek formájában érhetőek el.

Az izraeli biztonsági stratégiai fejlődésének vizsgálata során Jacob Nagel és Jonathan Schanzer⁸⁴, valamint Avi Kober⁸⁵ munkássága megkerülhetetlen. A KKF-ek fejlődésének vizsgálata során Charles David Freilich⁸⁶ megállapításai, valamint az INSS évente megjelenő országelemzései (Strategic Analysis for Israel) és szakmai kiadványai, periodikái (pl.: INSS Strategic Assessment), elemzései kiemelt jelentőséggel bírtak. A KKF-ek rendszerének vizsgálata során a hazai szakértők munkái közül Kis-Benedek József kutatásai⁸⁷, valamint Pénzváltó Nikolett és Egresi Zoltán prognózisai alapvető szakirodalmi forrásnak számítanak.⁸⁸

Ugyancsak fontos kiemelni a modern Izrael 21. századi katonai vezetőinek (Gadi Eisenkot,⁸⁹ Tamir Hayman⁹⁰, Eran Ortal) elméleti munkásságát. Továbbá számos izraeli szakértő, különböző speciális szakterületek kapcsán (pl.: Boaz Ganor a terrorizmus, Uri Bar-Joseph a nemzetbiztonság, hírszerzés⁹¹, Avner Cohen a nukleáris erő⁹² vagy Israel Tal a páncélos hadviselés és a haditechnikai területén) járul hozzá a biztonsági diskurzushoz és a katonai gondolkodás, haderőfejlesztés egyes részterületeinek jobb megértéséhez, ezek

⁷⁷ GAT 2006

⁷⁸ CREVELD 1991

⁷⁹ BEN-GURION 1970

⁸⁰ PERES 2007

⁸¹ DAYAN 1976

⁸² RABIN 1979

⁸³ ALLON 1970

⁸⁴ NAGEL – SCHANZER 2019

⁸⁵ KOBER 2011

⁸⁶ FREILICH 2012; 2015

⁸⁷ KIS-BENEDEK 2023

⁸⁸ EGRESI – PÉNZVÁLTÓ 2021

⁸⁹ EISENKOT 2019

⁹⁰ HAYMAN 2020

⁹¹ BAR-JOSEPH 2009

⁹² COHEN 1998

fejlesztéséhez. A hazai szerzők közül Oszetzky Tamás volt az, aki elsőként készített átfogó elemzést az IDF működéséről a 20. század háborús cselekményei alapján.⁹³ Bár írása negyven évvel ezelőtt készült és számos helyen, az azóta hozzáférhetővé vált új ismeretek okán frissítésre szorulna, mégis kiemelt szakirodalmi forrásnak tekinthető. A biztonsági környezet, a katonai biztonság és az IDF stratégiai helyzetének, valamint a KKF-ek jobb megértése kapcsán a hazai szerzők közül kiemelt jelentőséggel bírnak Kovács Jenő⁹⁴, Perjés Géza⁹⁵, Forgács Balázs⁹⁶, Resperger István, Kiss Álmos Péter és Somkuti Bálint⁹⁷ kutatásai.

Az IDF bemutatására, leírására és vizsgálatára számos adatbázist használtam fel. A disszertáció szempontjából kiindulási pontnak tekinthető 2006-os állapot összefoglalásában és a második libanoni háború eseményeinek áttekintésében Tomolya János⁹⁸ átfogó elemzése volt segítségemre.

Az IDF stratégiai koncepciójának vizsgálatához Meir Finkel⁹⁹ művei robosztus alapot nyújtanak. A haderőszervezés és – fejlesztés egyes területeinek bemutatásához számos szerző szakterületi elemzését használtam fel, ugyanakkor külön figyelmet érdemes fordítani Eran Ortal tevékenységére, aki a Dado Center volt vezetőjeként véleményem szerint napjaink egyik legmeghatározóbb, leginnovatívabb és egyben legmegosztóbb izraeli katonai teoretikusa.

Az izraeli társadalom és az IDF közötti kapcsolat különböző dimenzióinak elemzéséhez alapot nyújtottak az izraeli lakosság körében végzett intézményi bizalom vizsgálatok és közvéleménykutatások eredményei. Míg a szervezeti kultúra kérdésköre és a civil-katonai kapcsolatok vonatkozásában Levy¹⁰⁰, Sasson-Levy és Hartal¹⁰¹ írásai, az olyan speciális területek, mint például a társadalmi kommunikáció és közösségi média használata, Ben-David¹⁰² írásai a meghatározóak.

Módszertani szempontból meghatározó mű Joanna és Tomasz Hoffmann a *Kutatási módszerek a biztonság- és védelmi tanulmányokban* című kötete.¹⁰³ Az adatalapú módszerek alkalmazásának elméletét Earl Babbie *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* című munkája biztosította. Ezek biztonsági tanulmányok területén történő alkalmazásához

⁹³ OSZETZKY 1984

⁹⁴ KOVÁCS 1995

⁹⁵ PERJÉS 1983

⁹⁶ FORGÁCS 2017

⁹⁷ RESPERGER – KISS – SOMKUTI 2013

⁹⁸ TOMOLYA 2007

⁹⁹ FINKEL 2020, 2021

¹⁰⁰ LEVY 2010b, Levy 2014

¹⁰¹ SASSON-LEVY – HARTAL 2018

¹⁰² BEN-DAVID 2014

¹⁰³ HOFFMANN – HOFFMANN 2014

Deschaux-Dutard *Research Methods in Defence Studies: A Multidisciplinary Overview*¹⁰⁴ című műve nyújtott alapot. Az egyes elemzési módszerek kapcsán fontos kiemelni az olyan szerzők munkásságát, mint például Thomas Hills professzor vagy Ramon Loik.

1.4. Az értekezés felépítése

Az értekezés felépítése, fejezeteinek sorrendisége illeszkedik a kutatási célok és hipotézisek sorrendjéhez. A fejezetek elején kontextusba illesztettem a vizsgálandó témákat, míg a fejezetek végén önálló összefoglalás vagy esettanulmány segítségével összegeztem a legfontosabb megállapításokat, következtetéseket. A témában korábban megjelent publikációm egy részét felhasználtam az értekezés elkészítése során, amit minden esetben külön lábjegyzetben jeleztem.

A bevezető fejezetben ismertettem a témaválasztás aktualitását és indoklását. Ezt követően sor került a tudományos probléma megfogalmazására, amely alapján megfogalmaztam a kutatási célokat (C), a kutatási kérdéseket (K), valamint indokoltam a hipotéziseket (H). Részletesen kitértem a kutatómódszertani kihívásokra. A bevezető fejezet foglalja magában a leíró statisztikai módszerekre épülő szakirodalmi áttekintést.

A 2. fejezetben foglaltam össze a kutatómódszertani alapelveket, az interdiszciplináris kutatómódszertani megközelítés lényegi elemeit. Részletesen kitértem az alkalmazott módszerek, a hagyományos (pl.: forrásfeldolgozás) és új típusú (pl.: NLP, MI, big data) eszközök leírására, alkalmazásuk ismertetésére, valamint a felhasznált adatbázisok bemutatására.

A 3. fejezetben áttekintettem a biztonságelméletek nagy halmazát, fókuszálva a kutatási téma szempontjából releváns realista, és neorealista teóriákra, a biztonság katonai értelmezésének keretrendszerére. Külön alfejezetben foglalkoztam a kiemelt izraeli biztonságelméletekkel és az izraeli szakértőkkel, teoretikusokkal. Az alfejezet – egy MI módszertani kísérletet is alkalmazó – szakértői lista összeállításával és eredményeinek összefoglalásával zárult.

A 4. fejezetben az izraeli biztonsági percepció fejlődését vizsgáltam három különböző módszertan mentén. A hagyományos szakirodalmi áttekintés, az NLP alapú adatfeldolgozás eredményeinek elemzése, valamint a buzani elemzési keretrendszer kiterjeszthetőségének vizsgálatán és alkalmazásán keresztül sikerült összeállítanom Izrael és az Izraeli Védelmi Erők kihívások, kockázatok és fenyegetések mátrixát a disszertációban vizsgált időszak kezdő és

¹⁰⁴ DESCHAUX-DUTARD 2020

végpontjára vonatkozóan. A fejezet nemcsak megalapozta a haderőszervezés- és fejlesztés vizsgálatát, hanem számos kutatómódszertani eredményre és megállapításra is sikerült szert tennem.

Az 5. fejezetben különböző perspektívákból mutattam be az Izraeli Védelmi Erőket. A regionális kontextust felvázoló adataalapú elemzések mellett részletesen foglalkoztam az izraeli haderő működését érintő és fejlődését befolyásoló ún. determináló tényezők bemutatásával és hatásaik ismertetésével. Az izraeli védelmi tervezés sokszínűségét a fejezet végén található esettanulmányban a hadikultúrák elmélete segítségével szemléltettem.

A 6. fejezetben részletesen bemutatam az IDF fejlesztési stratégiáit a 2006 és 2024 közötti években, figyelembe véve a 2000-es évek elején tapasztalható kiindulási állapotokat, valamint a fejlesztéseket indukáló eseményeket, folyamatokat. A vezérkari főnökök tevékenységének áttekintése mellett részletesen ismertettem a haderőfejlesztési terveket, valamint azon releváns stratégiákat, doktrínákat, fogalmakat és operatív megközelítéseket, amelyek befolyásolták az IDF fejlesztését a vizsgált időszakban. Ezek alapján részletesen vizsgáltam a szervezeti működést (pl.: struktúra, C2), a haderőnemeket, bizonyos kiemelt részterületeket (pl.: logisztika, hírszerzés, nemzetközi szerepvállalás) és a humánerőforrást érintő szervezési és fejlesztési folyamatokat. Ismertettem a felsorolt reformok hatásait és eredményeit, valamint a felmerülő kritikákat.

A 7. fejezetben az IDF izraeli társadalomban betöltött szerepét vizsgáltam néhány kiemelt dimenzió (pl.: történelmi előzmények, a katonák helyzete, hagyományörzés, klímavédelem, közösségi média használat) vizsgálatán keresztül, hogy induktív módon igazoljam az IDF társadalmi beágyazottságát és bemutassam a haderő CSR jellegét és szerepét.

A disszertáció záró fejezetében az értekezés főbb eredményeit, a hipotézisek teljesülését és a módszertani tapasztalatokat foglaltam össze, kitérve az új tudományos eredményekre, további kutatási lehetőségekre és a kutatás keretében feltárt eredmények alkalmazhatóságára.

A felhasznált irodalom, függelékek és mellékletek fejezetben kaptak helyet a megértést segítő ábrák, táblázatok és az új típusú kutatási eszközök használatát bemutató programkódok, listák és egyéb technikai információk.

2. MÓDSZERTAN

A disszertáció kiemelt céljának tekintem, hogy az Izraeli Védelmi Erők haderőfejlesztésének témakörét érintve bemutassam ritkán alkalmazott módszerek elérhetőségét, alkalmazhatóságát és hatékonyságát a biztonságkutatások területén. Éppen ezért az értekezés nemcsak az IDF fejlesztésére kíván koncentrálni, hanem az alkalmazható módszertanok ismertetésére, azok példák mentén történő bemutatására és a kutatómódszertani tapasztalatok levonására is.

2.1. Források kiválasztása és feldolgozása

A szakirodalmi áttekintés keretében igyekeztem szemléltetni a téma kapcsán rendelkezésre álló szakirodalom mennyiségét. Fontos kiemelni, hogy még a nagy nyelvi modellek és szövegfeldolgozó algoritmusok bevonásával sem lehetséges ilyen mennyiségű szakirodalmat integrálni a disszertáció keretein belül. Éppen ezért a források kiválasztásánál az alábbi elvek érvényesítésére törekedtem:

1. A forrás legyen megbízható és ellenőrizhető.
2. A forrás szerzője legyen meghatározó szakértője az adott témának, részterületnek.
3. A forrás referencijegyzéke tegye lehetővé a terület további kutatását.
4. A forrás legyen releváns és a vizsgált területhez szorosan kapcsolódó.

A disszertációban felhasznált irodalmat 2014 óta gyűjtöm elektronikus vagy papír alapú formában, amely több ezer oldalnyi szakmai dokumentum összezsúfolódását eredményezte egy mappába. A disszertáció elkészítése során jelentős mértékben támaszkodtam azokra a forrásokra, amelyeket korábbi, szakmai lektoráláson átesett publikációim során már használtam. Emellett előnyben részesítettem az izraeli katonai vezetők és teoretikusok, valamint az izraeli biztonság- és védelemkutatás kiemelt szakembereinek írásait. Hazai források esetében viszonylag könnyen megállapítható, hogy mely szerzők és kutatók azok, akik a terület szakértői és több éve vagy évtizede releváns kutatási eredményeket publikálnak.

Számos esetben azonban kénytelen voltam a tudományos jellegű források mellett sajtóhírekhez, beszámolókhöz, visszaemlékezésekhez is fordulni, mivel egy adott részterület kapcsán csak ezek álltak rendelkezésre. Ezek felhasználása során minden esetben törekedtem az objektivitásra és a tényellenőrzésre. Olyan esetekben, amikor erre nem volt lehetőség – például az IDF és az izraeli nemzetbiztonsági rendszer kapcsolatáról szóló részek – a forráskritikai kérdéseket külön is jelöltem a disszertációban.

2.2. Társadalomtudományi módszerek szerepe a biztonsági elemzésekben

A társadalomtudományok alapvető szerepet töltenek be a biztonsági elemzésekben, különösen a biztonsági kérdések összetettségének megértésében és kezelésében. Joanna és Tomasz Hoffmann a *Kutatási módszerek a biztonság- és védelmi tanulmányokban* című tanulmányukban azt vizsgálták, hogyan alakult ki a biztonság- és védelmi tanulmányok metodológiája. A felhasznált módszerek több más tudományterületről (pl.: politológia, szociológia, pszichológia) származnak, és ezek gyakran nem teljesen illeszkednek a kutatási célokhoz.¹⁰⁵

A társadalomtudományi módszerek integrálása lehetővé teszi a kutatók számára, hogy olyan tényezőket vizsgáljanak, amelyek túlmutatnak a hagyományos katonai megközelítéseken, beleértve a politikai, szociológiai, gazdasági és pszichológiai aspektusokat is.

A biztonsági tanulmányokban alkalmazott társadalomtudományi módszerek két fő csoportba sorolhatók: empirikus és elméleti módszerek. Az empirikus módszerek a tapasztalati adatok gyűjtésére és elemzésére összpontosítanak, míg az elméleti módszerek a már meglévő elméleti keretek alkalmazását és a fogalmi megközelítéseket helyezik előtérbe. Az empirikus módszerek célja, hogy megbízható adatokat szolgáltatassanak, míg az elméleti megközelítések a tapasztalati adatok logikai rendszerezésére irányulnak. A kvalitatív módszerek – mint például az interjúk, fókuszcsoportok, résztvevő megfigyelések és etnográfiai tanulmányok – elengedhetetlenek a biztonsági és védelmi kérdések társadalmi dinamikáinak feltárásában. Jelen disszertáció esetében nem állt rendelkezésre olyan minta, amelynek kvalitatív módszerekkel történő lekérdezése lehetséges és releváns lett volna.

A kvantitatív módszerek, beleértve a statisztikai elemzéseket, adatbázisok használatát és nagy adathalmazok elemzését ugyanakkor szinte végtelen mennyiségben érhetőek el a téma kapcsán. Az ilyen megközelítések lehetővé teszik a trendek, mintázatok és összefüggések azonosítását, amelyekre igyekszem számos különböző példát hozni a disszertáció egyes fejezeteiben. A kvalitatív és kvantitatív módszerek kombinált alkalmazása által holisztikus képet alkothatunk egy vizsgált jelenségekről. A különböző módszerek összekapcsolása lehetővé teszi a mélyebb elemzést és megbízhatóbb eredmények elérését.¹⁰⁶

¹⁰⁵ HOFFMANN – HOFFMANN 2014

¹⁰⁶ DESCHAUX-DUTARD 2020

2.3. Adatbázisok

A disszertációban a kvantitatív módszerek alkalmazásának lehetőségeit is vizsgálok, ezért számos adatbázis használatára került sor:

2.3.1. SCOPUS

Az adatbázisról:

A Scopus, az Elsevier kiadóvállalat által 2004-ben indított tudományos adatbázis. Az elmúlt két évtizedben a világ egyik legnagyobb multidiszciplináris adatbázisává vált, amely több mint 25.000 lektorált folyóiratot, könyvet és konferenciaanyagot indexel. Az adatbázis naponta frissül, több mint 82 millió rekordot tartalmaz, lefedve a természettudományok, társadalomtudományok, műszaki tudományok és orvostudományok területeit. A Scopus nemcsak a kutatók számára nyújt megbízható forrást a tudományos információkhoz, hanem a tudományometriai elemzésekhez is alapvető eszközként szolgál, lehetővé téve a hivatkozások nyomon követését és a kutatási teljesítmény értékelését.¹⁰⁷

Limitációk:

Annak ellenére, hogy a Scopus jelentős mennyiségben kezel tudományos irodalmakat nem teljesen fedi le a tudományos műveket.

Felhasználása a disszertációban:

A szakirodalmi áttekintés keretében igyekeztem rámutatni a leíró statisztikai alapú szakirodalmi vizsgálatban rejlő lehetőségekre, előnyökre és korlátokra, amelyhez a Scopus adatbázisban az „Israel” és az „Israel Defense Forces” kulcsszavak keresési eredményeit használtam fel. (1.3. fejezet)

2.3.2. Military Balance

Az adatbázisról:

A Military Balance (MilBal) adatbázis a Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézete (International Institute for Strategic Studies, IISS) által évente kiadott globális adatbázis, amely a világ összes országának katonai erejéről, képességeiről és védelmi kiadásairól tartalmaz adatokat. Az adatbázis és a hozzá kapcsolódó kiadvány az egyik legátfogóbb, nyilvánosan elérhető ilyen jellegű forrás.¹⁰⁸

Limitációk:

¹⁰⁷ Scopus

¹⁰⁸ Military Balance

A MilBal adatbázishoz való hozzáférést a Nemzeti Közszerológati Egyetem biztosította számomra, egy viszonylag rövid, kéthetes időtartamra. Az adatbázisban csak a 2013 utáni adatok érhetőek el, ami az általam vizsgált időszak első részét, a 2006–2012 közötti haderőfejlesztés részleteit nem foglalja magában. Ennek ellenére az adatok elemzése, a disszertáció szempontjából, a 2013 utáni időszakra vonatkozóan is kifejezetten hasznos. A limitált elérési idő miatt azonban nem volt lehetőségem arra, hogy a kutatás során felmerülő új kérdéseket ellenőrizsem az adatbázisban, csak a már letöltött adatsorok alapján tudtam dolgozni.

Felhasználása a disszertációban:

A Military Balance adatbázist felhasználtam Izrael biztonsági helyzetének bemutatása során (5. fejezet), valamint az IDF 2006 utáni állapotának és az eszközfejlesztési trendek leírásakor (6.3.11. fejezet).

2.3.3. INSS Strategic Analysis for Israel

Az adatbázisról/forrásról:

Az Izraeli Nemzeti Biztonsági Tanulmányok Intézete (INSS) által készített *Stratégiai elemzés (Strategic Analysis for Israel)* című dokumentumok egy-egy évet dolgoznak fel Izrael kapcsán, azzal a céllal, hogy hozzájáruljanak a nemzetbiztonsági kihívások megvitatásához, a szakmai döntéshozók támogatásához, valamint a stratégiai válaszok kidolgozásához. A globális és regionális kihívások mellett részletesen foglalkoznak az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések szempontjából releváns környező országokkal, valamint magával az izraeli belbiztonsági szféra különböző dimenzióival is.

Az *INSS Strategic Analysis for Israel* kiadványai elérhetőek online formában 2009-től kezdődően (4. Melléklet), azaz az általam vizsgált időszak szempontjából hiányzik a 2006-os és a 2007-es év, valamint – szerzői jogdíjak miatt – a 2017/2018-as kiadvány nyilvánosan nem elérhető.¹⁰⁹ A rendelkezésre álló kiadványokat (13 db OCR technológiával szövegfelismert pdf fájl) egyrészt, mint hagyományos forrást dolgoztam és használtam fel, másrészt NLP módszerekkel vizsgáltam.

Limitációk:

A dokumentumok éves jelentés formájában elemzik az izraeli biztonság különböző szféráit. Az INSS, mint Izraelben és nemzetközi szinten elismert biztonságkutató intézet, valamint a szerkesztőbizottság és a szerzők személye garanciát biztosít a megjelenő

¹⁰⁹ INSS Strategic Analysis for Israel – 2017/2018

információk megbízhatóságára és validitására. A disszertáció szempontjából fontos kiemelni, mint tartalmi, mind módszertani szempontból a három hiányzó év jelentéseit, mint negatív tényezőt.

Felhasználása a disszertációban:

Izrael biztonsági helyzetének bemutatása, az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések (KKF) mátrixának, valamint az IDF 2006 utáni KKF mátrixának megalkotásához, az egyes korszakok trendjeinek a vizsgálatához használtam fel a dokumentumokat. Az elemzésekhez hagyományos forrásfeldolgozást és NLP módszereket alkalmaztam. (4.2. fejezet)

2.3.4. INSS Strategic Assessment

Az adatbázisról/forrásról:

Az *INSS Stratégiai értékelés (Strategic Assessment)* egy multidiszciplináris és interdiszciplináris, szakmailag lektorált folyóirat, amely Izrael nemzetbiztonsági kérdéseivel és a Közel-Kelet stratégiai témáival foglalkozik. A folyóiratot angol és héber nyelven publikálja a Tel-Avivi Egyetem Nemzetbiztonsági Tanulmányok Intézete (INSS). A folyóirat célja, hogy platformot biztosítson eredeti, újszerű kutatások számára a nemzetbiztonság, a kibertér és a hírszerzés témaköreiben.¹¹⁰

Az *INSS Strategic Assessment* kiadványai elérhetőek online formában egészen 1998-tól kezdődően. (4. Melléklet) Az általam vizsgált időszak (2006-2024) szempontjából releváns kiadványokat letöltöttem (71 db OCR technológiával szövegfelismert pdf fájl), amelyeket egyrészt, mint hagyományos forrást dolgoztam és használtam fel, másrészt NLP módszerekkel vizsgáltam.

Limitációk:

A dokumentumok holisztikus megközelítés mentén elemzik az izraeli biztonság különböző arénáit. A szerkesztőbizottság és a szerzők személye garanciát biztosít a megjelenő információk megbízhatóságára és validitására, ugyanakkor körülbelül 8.000 oldalnyi dokumentumról van szó, amelynek feldolgozása hagyományos módszerekkel komoly nehézségekbe ütközik.

Felhasználása a disszertációban:

Izrael biztonsági helyzetének bemutatása, az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések mátrixának, valamint az IDF 2006 utáni KKF mátrixának megalkotásához, az

¹¹⁰ INSS Strategic Assessment

egyes korszakok trendjeinek a vizsgálatához használtam fel a dokumentumokat. Az elemzéshez NLP módszereket alkalmaztam. (4.2. fejezet)

2.4. Mesterséges intelligencia alkalmazása

A következő promttal kértem meg az OpenAI cég ChatGPT 4.0 modelljét, hogy készítse el ennek az alfejezetnek a vázlatát: „*Fogalmazd meg egy doktori disszertáció Módszertan fejezetének a Mesterséges intelligencia használatára vonatkozó alfejezetét folyó szöveggént*”.

A nagy nyelvi modellek (LLM) még nem állnak azon a fejlettségi szinten, hogy megfelelő minőségben elkészítsenek egy ilyen fejezetet, ugyanakkor: „*az MI technológiák – mint például a gépi tanulás, a természetes nyelv feldolgozása (NLP) és a neurális hálózatok – egyre inkább beépülnek a társadalomtudományi és biztonsági tanulmányok módszertani eszköztárába is. Ezek a technológiák lehetővé teszik a nagy mennyiségű adat automatikus feldolgozását és elemzését, amelyek hagyományos módszerekkel nehezen vagy egyáltalán nem hozzáférhetőek. A mesterséges intelligencia alkalmazásának előnyei közé tartozik az adatok gyorsabb és mélyebb elemzése, valamint a komplex döntéshozatali folyamatok támogatása.*”¹¹¹

Az előnyök mellett az MI módszerek, különösen a nagy nyelvi modellek használatával kapcsolatban kihívások is jelentkeznek, például az adatok megbízhatósága és a modellek által generált eredmények értelmezhetősége kapcsán. Ezen kihívások ellenére a mesterséges intelligencia egyre elterjedtebbé válik a társadalomtudományi kutatásokban is, különösen azokban az esetekben, ahol nagy mennyiségű adat áll rendelkezésre.

Az MI módszerek integrálása a kutatási folyamatba új lehetőségeket nyit meg és jelentős mértékben növeli az adatok feldolgozásának és elemzésének hatékonyságát, ezáltal hozzájárulva a kutatási eredmények megbízhatóságához és relevanciájához.

A mesterséges intelligencia, különösen a nagy nyelvi modellek alkalmazására jelen disszertációban is sor kerül. Az NKE 22/2024-es rektori utasítása a mesterséges intelligencia használatáról szintén bátorít arra, hogy ezeket az eszközöket a gyakorlatban is alkalmazzuk, ezáltal növelve a kutatási hatékonyságot.¹¹² Tekintettel arra, hogy elkerülhetetlen ezen eszközök integrálása a tudományos kutatásokba is, így alapvetően az a feladatunk, hogy jelen pillanatban, amikor ezek még a fejlődés jelenlegi szintjén állnak igyekezzünk minél többet használni ezeket és dokumentálni az elért eredményeket, hibákat, kihívásokat. A disszertáció során több esetben is demonstrálni fogom a LLM eszközök használatának lehetőségeit.

¹¹¹ ChatGPT

¹¹² A Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rektorának 22/2024. számú utasítása a mesterséges intelligencia használatáról.

2.5. Natural Language Processing (NLP)

Az NLP (Natural Language Processing) az emberi nyelv számítógépes értelmezésével és feldolgozásával foglalkozik. Az NLP alkalmazása révén lehetővé válik a szöveges adatok automatikus elemzése, kulcsinformációk kinyerése és a szövegek témáinak kategorizálása, ami különösen hasznos nagy mennyiségű szöveges adat feldolgozása esetén.

Az NLP módszerei közé tartozik a tokenizáció, amely a szöveget szavakra vagy kisebb nyelvi egységekre bontja; a szintaktikai és szemantikai elemzés, amely a szavak és kifejezések közötti kapcsolatok feltárására törekszik; valamint az érzelelemzés, amely az adott szöveg érzelmi tónusát azonosítja. (Esetünkben ez utóbbira nem fog sor kerülni, hiszen szakirodalmak feldolgozását végzem el.) A szövegek kategorizálása és kulcsszavak kinyerése által releváns mintákat azonosíthatunk a szöveges adatokban. Az NLP módszere és a vizsgált adatállomány idősoros felépítése miatt lehetőség nyílik a trendek vizsgálatára.

A jelen kutatás szempontjából az NLP alkalmazása megbízható és objektív adatelemzést biztosít. Az NLP módszerek a kvalitatív adatokat kvantitatív formában jelenítik meg, így objektívebb elemzést tesznek lehetővé.

A disszertáció során alapvető NLP műveleteket fogok végezni az *INSS Strategic Analysis for Israel* és az *INSS Strategic Assessment* kiadványain. Ezeken keresztül kívánom bemutatni az izraeli, valamint az IDF kapcsán felmerülő kihívások, kockázatok és fenyegetések mátrixának egy lehetséges verzióját és ezek változását.

2.6. Esettanulmányok és korábbi publikációk felhasználása

Tekintettel arra, hogy a disszertáció témája közel két évtizednyi időszakot ölel fel az Izraeli Védelmi Erők fejlődéséből, valamint arra, hogy a vizsgálat tárgyában szereplő haderő számos fejlődési folyamaton esett át az elmúlt évtizedekben és számos kihívással, kockázattal és fenyegetéssel nézett szembe, így a disszertáció keretein belül nem lehetséges minden aspektus mély és átfogó bemutatása. Ezért azt a megközelítési módot választottam, hogy átfogó ismertetést nyújtok az egyes témakörökről, de számos esetben egy-egy kiválasztott területre fókuszálva – esettanulmányok és korábbi publikációm felhasználásával – rá kívánok világítani egy-egy terület komplexitására, mélységére.

2.7. Összegzés

A disszertáció módszertani megközelítésének több perspektívát magába foglaló és többszintű felépítése, véleményem szerint az IDF fejlődésének és működésének átfogó elemzését teszi lehetővé. A kutatás során különös figyelmet fordítottam a források megbízhatóságára és relevanciájára, a szakirodalom kiválasztása során pedig a szerzők szakértelme és a témához való közvetlen kapcsolódásuk volt a fő szempont. A szakirodalmi források mellett – ahol szükséges volt – sajtóhírekre, beszámolókra és visszaemlékezésekre is támaszkodtam, különös gondot fordítva a forráskritikára, a tényellenőrzésre és az objektivitás megőrzésére.

A társadalomtudományi módszerek integrálása kulcsszerepet játszott a kutatásban. Az empirikus módszerek, mint a statisztikai elemzések és adatbázisok használata, lehetővé tették a megbízható adatok gyűjtését és elemzését, míg az elméleti megközelítések a fogalmi keretek rendszerezésére szolgáltak. A kvalitatív és kvantitatív módszerek kombinációja holisztikus képet nyújtott az IDF működéséről, beleértve a politikai, szociológiai és gazdasági aspektusokat. Az ilyen multidiszciplináris megközelítés lehetővé tette a komplex összefüggések és trendek azonosítását.

Az adatbázisok közül kiemelkedő szerepet kapott a Scopus, amely segített a releváns szakirodalom feltérképezésében, valamint a Military Balance, amely segítségével az IDF katonai kapacitásait szemléltettem. Az INSS dokumentumai szintén alapvető forrást jelentettek, mivel részletes betekintést nyújtottak az izraeli biztonsági helyzetbe és az IDF működési környezetébe.

A mesterséges intelligencia (LLM modellek) és a természetes nyelvfeldolgozás (NLP) módszerei, kiemelt szerepet kaptak a nagy mennyiségű szöveges adat elemzésében. Az NLP segítségével strukturált adathalmazokat hoztam létre, amelyek lehetővé tették a releváns információk kinyerését és a trendek azonosítását. Ez a módszer különösen hatékony eszköznek bizonyult az IDF kihívásainak, kockázatainak és fenyegetéseinek vizsgálatában. Az alkalmazása nemcsak a feldolgozási hatékonyságot növelte, hanem objektív és megbízható adatokat is szolgáltatott a kutatás számára. Az LLM modellek segítségével állítottam össze szakértőket és fogalmi elemeket felsoroló listákat, majd hasonlítottam össze őket a hagyományos forrásfeldolgozási módszerek segítségével készült listáimmal.

A kutatás során különös figyelmet fordítottam a különböző kockázatelemzési módszerek vizsgálatára, amelyek segíthetik a katonai kockázatok szisztematikus feltárását és a védelmi rendszerek fejlesztését. Ezek az eszközök nemcsak a piaci környezetben bizonyultak hatékonynak, hanem a modern haderők elemzése során is relevánsak.

A témaválasztás széles spektruma okán a kutatás esettanulmányokat is felhasznált, amelyek az IDF működésének és fejlődésének egy-egy aspektusát részletezték. Ezek a tanulmányok lehetővé tették az egyes témák mélyebb megértését és a komplex összefüggések bemutatását. Például kiemelt figyelmet fordítottam a védelmi gazdálkodás kérdésére vagy az IDF közösségi média stratégiáinak elemzésére.

A felsorolt módszertanok által úgy vélem, hogy sikerült átfogó és multidiszciplináris megközelítést alkalmaznom, amely egyesítette a társadalomtudományi elemzéseket, az adatbázisok használatát, a mesterséges intelligenciát, a piaci kockázatelemzési eszközöket és a hagyományos kutatást, szakirodalom és forrásfeldolgozást.

3. ELMÉLETI KERETEK

3.1. Biztonságelméletek

Izrael Állam esetében elmondható, hogy már a kikiáltása előtt is a kihívások, kockázatok és fenyegetések szövevényes hálózata határozta meg a biztonság dimenzióit. Az Izraeli Védelmi Erők megalakulása óta (1948. május 26.) azzal a feladattal küzd, hogy hogyan tudja biztosítani az ország (1) területi integritását és (2) lakosainak védelmét. Kevés olyan ország van a világban, amely esetében a biztonsági dimenzió ilyen nagymértékben meghatározó. Az alapvető kérdés, hogy milyen biztonságelméleti keretek határozzák meg az izraeli biztonsági koncepciót?

A nemzetközi történések vizsgálatához azok leírását segítő elméletekre van szükség. Világunk egyik leíró elmélete a realizmus. A realizmus, amely maga gyűjtőfogalom, s mint ilyen több szakértő eltérő megközelítését úgy mutatja be, hogy közben a különböző irányzatok jól elkülöníthető formái megmaradnak. Munkámban a realizmus-neorealizmus (amely időben ugyan eltérést mutat, de a hatalom és az érdek artikulációit fókuszálja), s a konstruktivizmus (eszmék, identitás és normák tárháza) kerül bemutatásra. Az elméletek közös eleme: a fenyegetettség fokozódásával a biztonság, a túlélés lehetőségének a növelése.

3.1.1. Realista és neorealista biztonságelméletek

A klasszikus – hiányállapotot jelölő – megközelítése szerint a biztonság a fenyegetettség hiánya, amely Izrael esetében nehezen értelmezhető.¹¹³ A biztonság kibővített megközelítése szerint Izraelben a nem katonai természetű dimenzióknak is kiemelt szerepe van. Időben ez a teória már nagyon korán megjelenik, praktikusán megelőzi az elméleti keretek kialakulását.¹¹⁴ Ennek a koncepciónak az elméleti alapját jelöli ki Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde munkássága, akik eredeti elgondolása szerint a biztonság koncepcióját legalább öt szektorra lehet felosztani: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektorokra.¹¹⁵

A biztonságelméletek nagy családjai közül értelemszerűen a realista biztonságelméleti iskola lesz esetünkben meghatározó, hiszen Izrael Állam kitettségét kezdetben a regionális versengés határozta meg: a környező államokkal folytatott konvencionális háborúk veszélye volt releváns.¹¹⁶ Ugyanakkor a kihívások, kockázatok és fenyegetések hálózata Izrael esetében ennél összetettebb, így nem meglepő, hogy az államközpontú és az államok közötti versengést

¹¹³ GAZDAG 2012

¹¹⁴ BALOGH 2013

¹¹⁵ BUZAN – WÆVER – DE WILDE 1998

¹¹⁶ *Timeline: Key Events in the Israel-Arab and Israeli-Palestinian Conflict.*

alapul vevő tényezők mellett megjelennek más, nem állami szintű kihívást jelentő szereplők és a befolyásoló tényezők is. Az 1920 és 1948 közötti időszakban – amikor a Palesztin Mandátum területén élő zsidó közösség védelmét ellátó és a függetlenségért vívott harcot folytató elődszervezetek voltak meghatározóak – az aszimmetrikus elméleteket és mozgáscentrikus haderőszervezési koncepciókat érdemes előnyben részesíteni a vizsgálat során.¹¹⁷ Az államalapítást követően az államok közötti állandó versengés elve volt meghatározó. A történelem számos kiemelt gondolkodója – Szun-ce, Thuküdidész, Hobbes, Machiavelli és Rousseau – meghatározó volt, amely által eljutottunk a realista felfogás kialakulásához, amely során a hatalom, a konfliktusok és a biztonság természetét szemlélhetjük.

Szun-ce klasszikus műve, *A hadviselés művészete* már az i.e. 5. században megfogalmaz olyan elveket, amelyek visszaköszönnek a modern izraeli biztonsági és haderőszervezési koncepcióban. Ilyen például az ellenség gyengeségeinek kihasználása, a folyamatos felkészülés a fegyveres konfliktusra vagy a legkisebb áldozat árán elért győzelem.¹¹⁸

Thuküdidész (i. e. 460–400 körül) *A peloponnészoszi háború történetében* a „biztonsági dilemma” fogalmát is előrevetíti, amely Izrael és a szomszédos államok esetében is meghatározó volt a 20. században, azaz a fenyegetettség, az állandó félelem elkerülhetetlen konfliktusokhoz vezet az államok között. Az erő szerepe és annak alkalmazása köszön vissza számos 20. századi térségbeli konfliktusban, amely egybevág „a hatalmas azonban végrehajtja, amit akar, a gyenge pedig meghajlik előtte” idézettel a Méloszi párbeszédből.¹¹⁹

Niccolo Machiavelli (1469–1527) *A fejedelem* című művében azt a nézetet vallja, hogy a politikában az erkölcsi értékek másodlagosak a hatalom fenntartásához képest. Machiavelli szerint a vezetőknek rugalmasan kell alkalmazkodniuk a politikai környezethez. A „cél szentesíti az eszközt” gondolata szintén a realizmus alapvető tanítása, amely szerint az államoknak pragmatikus és racionális döntéseket kell hozniuk a saját érdekeik védelmében.¹²⁰ Izrael Állam politikai működése kapcsán számos esetben látni fogjuk ennek az elvnek a megjelenését, legyen szó külpolitikai szövetségkeresésről (pl.: Ábrahám-egyezmények, 2020), titkosszolgálati műveletekről,¹²¹ alacsonyabb intenzitású katonai műveletekről vagy konvencionális hadműveletekről.

Thomas Hobbes (1588–1679) a *Leviatán* című művében fogalmazta meg az „államok természetes állapota” elvét, amely szerint az emberek és az államok is versengő, önérdek-

¹¹⁷ RÉMAI 2014

¹¹⁸ SZUN-CE

¹¹⁹ THUKÜDIDÉSZ V:89.

¹²⁰ MACHIAVELLI 1532

¹²¹ RÉMAI 2025

orientált lények, akiknek fő célja a saját biztonságuk és túlélésük biztosítása. A „*bellum omnium contra omnes*”¹²² állapotában az emberek és az államok folyamatosan félelemben élnek, így az erőszak és a konfliktus természetesnek tekinthető. Hobbes szerint az államnak erős központi hatalmat kell gyakorolnia a társadalom fölött, hogy fenntartsa a rendet. Az izraeli biztonsági rendszer esetében az Izraeli Védelmi Erők, amely nemcsak a hivatalos izraeli haderő feladatait látja el, hanem kiemelt eleme az izraeli politikai, gazdasági, társadalmi rendszernek ezt a funkciót jeleníti meg. A kérdés csak az, hogy a demokratikus alapelvek és a fékek-ellensúlyok rendszere milyen mértékben tudja meggátolni, hogy az egyensúlyi állapot felboruljon.¹²³

Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) *A társadalmi szerződésről* című művében az emberek természetes állapotát vizsgálja, és megfogalmazza az állam központi szerepét a rend és a biztonság fenntartásában. Szerinte az emberek természetes állapotban szabadok, de az állam létrehozásával biztonságot és rendet kapnak, ugyanakkor cserébe bizonyos jogaik korlátozásra kerülnek. A nemzetközi viszonyok rendszerében azonban ez a szerződés hiányzik, így az államok folyamatosan konfliktusba kerülhetnek egymással. Tehát arra figyelmeztet, hogy mivel a nemzetközi politika anarchikus, az államok közötti viszonyok konfliktusosak maradnak.¹²⁴

Fontos kérdés, hogy Izrael Állam biztonságát mennyiben tudják szavatolni a liberális biztonságelméleti iskolák által középpontba állított nemzetközi intézmények.¹²⁵ Alapvetően látható, hogy a nemzetközi szervezetek hatása nem jelentéktelen az izraeli konfliktusok lefolyásában, ugyanakkor érdemi ráhatásuk sok esetben nincs az események alakulására, különösen háborús időszakban.¹²⁶

A realista elméletek mellett az 1970-es évektől megjelenik a neorealizmus, amely az államközpontú realizmus tovább gondolásaként a nemzetközi rendszer struktúrájára helyezte a hangsúlyt. A neorealizmus szerint a nemzetközi politika alapvetően anarchikus, az államok a túlélés érdekében saját biztonságukat maximalizálják, főként hatalmi egyensúly és az *elrettetés* révén. Az elrettetés a neorealizmus kulcseleme, ahol az államok célja az ellenséget a támadási szándékától eltántorítani a saját katonai kapacitásuk demonstrálásával. Az izraeli biztonsági gondolkodás egyik alaptétele Ben-Gurion óta az elrettentő erő.¹²⁷

¹²² „Mindenki háborúja mindenki ellen.”

¹²³ HOBBS 2001

¹²⁴ ROUSSEAU 1762

¹²⁵ GAZDAG – REMEK 2018

¹²⁶ LATSCHAN 2024

¹²⁷ BEN-GURION 1970

A neorealista biztonsági megközelítés számos elméletet termelt ki, amelyek Izrael komplex biztonsági rendszerének és az Izraeli Védelmi Erők működéséhez is megoldási kulcsot jelenthetnek:

- A hatalomelmélet (power theory) alapján Kenneth Waltz úgy fogalmaz, hogy az államok katonai, gazdasági és politikai hatalmukat akarják maximalizálni. Ugyanakkor Waltz defenzív realizmus elmélete szerint az államok alapvető célja nem a hatalom maximálása, hanem a biztonság maximalizálása. Érvelése szerint az államok hajlamosak a mérsékelt, defenzív stratégiák követésére, mivel az agresszív, offenzív politikák hosszú távon destabilizálhatják a rendszert és válaszlépéseket provokálhatnak ki más államokból. Mearsheimer – Waltz elméletével ellentétben – az offenzív realizmus híve, amely szerint az államok célja a maximális biztonság elérése érdekében a hatalom maximalizálása.¹²⁸ Waltz felfogásában a hatalom az egyensúly záloga a nemzetközi rendszerben. A konfliktusok a hatalmi aszimmetriából eredeztethetőek, ugyanakkor az egyensúlyozás (balancing) jegyében előfordulhat, hogy az államok saját hatalmuk maximalizálása érdekében kooperáljanak, a kisebb államok a domináns államok felé közeledjenek.¹²⁹
- Arnold Wolfers úgy fogalmaz, hogy a biztonsági percepciók különböző tényezők hatására eltérhetnek, és egyes fenyegetések intenzitása vagy közelsége eltérő szintű reakciókat vált ki az egyes országokból. Az észlelési különbségek miatt egy állam, amely egy bizonyos szintű fenyegetést létfontosságúnak tart, az egy másik állam számára nem biztos, hogy ugyanolyan jelentőséggel bír, ami potenciálisan feszültségekhez és konfliktusokhoz vezethet.¹³⁰ Wolfers érvelése kiemeli, hogy a biztonsági stratégiák kialakításakor figyelembe kell venni az eltérő fenyegetési szinteket és a biztonság észlelésének különbségeit. Ehhez kapcsolódik Stephen Walt fenyegetéskiegyenlítési elmélete (balance of threat theory), amely kiterjesztette a hagyományos hatalmi egyensúly elméletét. Szerinte az államok valójában a fenyegetések ellen egyensúlyoznak. Ez a megközelítés új árnyalatot adott annak megértéséhez, hogyan érzékelik és kezelik az államok a potenciális ellenfeleket a nemzetközi rendszerben, azaz milyen egyéni kockázat, kihívás, fenyegetés mátrix mentén működik egy-egy

¹²⁸ MEARSHEIMER 2001

¹²⁹ WALTZ 1979

¹³⁰ WOLFERS 1952

állam és hogyan látja a fenyegetéseket.¹³¹ Ennek egyik plasztikus példája az Irán jelentette fenyegetés súlyának megítélése a nemzetközi és az izraeli biztonsági felfogásban. Walt elméletében a fenyegetések feltérképezésénél megjelennek az (1) általános jellemzők (pl.: demográfiai, katonai, gazdasági kapacitás), a (2) földrajzi közelség egyenesarányúsága, (3) az offenzív képességek, amelyek fokozzák a fenyegetésérzetet és az (4) (feltételezett) agresszív szándék. Walt elmélete árnyalja a hatalommal szembeni egyensúlyozás keretrendszerét, amely rávilágít Izrael környező országokkal kapcsolatos 20. századi külpolitikájának számos elemére.

- Az offenzív-defenzív elmélet (Offensive-defensive Theory) szerint az államok viselkedése attól függ, hogy offenzív vagy defenzív stratégiát követnek-e a biztonságuk növelése érdekében.¹³² Az offenzív államok célja, hogy más államok területeit megszerezzék vagy befolyásukat növeljék, míg a defenzív államok célja csupán saját szuverenitásuk és határaik megőrzése. A neorealizmus szerint az offenzív stratégia gyakran növeli a konfliktusok esélyét, míg a defenzív stratégia politika stabilitást eredményezhet.¹³³ Izrael esetében egy különleges kettőséget és egyben változást láthatunk. A stratégiai mélység hiányából fakadó fenyegetés leküzdésére az állam kikiáltása utáni évtizedekben a területszerzés is meghatározó volt, majd ez fokozatosan fordult át defenzív stratégiává, míg napjainkban azt látjuk, hogy a defenzív és az offenzív stratégiai elemek egyszerre vannak jelen.
- Izrael regionális középhatalomnak, de semmiképp sem hegemonnak tekinthető a régióban.¹³⁴ Ennek ellenére az Egyesült Államokkal való speciális kapcsolata mindenképpen szükségessé teszi, hogy megemlítsen a hegemon stabilitáselméletet (Hegemonic Stability Theory).¹³⁵ Az Egyesült Államok erőteljes – katonai – jelenléte a régióban egyfajta féket képez, amely – eddig – minden esetben megóvta a regionális ellenfeleket a konfliktusok eszkalálásától.¹³⁶

¹³¹ WALT 1987

¹³² GLASER – KAUFMANN 1998

¹³³ JERVIS 1978

¹³⁴ RÉMAI 2020c

¹³⁵ ORGANSKI – KUGLER 1980

¹³⁶ MEARSHEIMER 2001

- Ki kell emelni az ún. biztonsági dilemma elméletet (Security Dilemma), amely a neorealista gondolkodás egyik központi eleme. Eszerint az egyik állam biztonsági intézkedései (pl.: földrajzi helyzet, technológiai képességek – fegyverkezés) gyakran fenyegetésként jelennek meg más államok számára, amelyek emiatt szintén fokozzák katonai erejüket. Ez önfenntartó eszkalációhoz vezethet, mivel minden állam a saját biztonsága érdekében lép fel, ám ezzel egyre nagyobb fenyegetést generál.¹³⁷ A biztonsági dilemma folyamatosan jelen van a régióban és alapvetően határozza meg a folyamatokat, elég csak a mindenki által ismert iráni nukleáris programra gondolni, de említhetnénk a kevésbé ismert izraeli űrprogramot, amelynek alapját a Washingtoni-egyezmény utáni bizalmatlanság az egyiptomi féllel szemben alapozott meg és állított növekedési pályára.¹³⁸
- Nayef Al-Rodhan, a közel-keleti politikai viszonyokban és konfliktusokban az államok közötti versengés zéró összegű jellegét hangsúlyozza, azaz *játékelméleti* alapokra helyezkedik. Elemzéseiben a zéró összegű játszma fogalmával írja le azt a helyzetet, ahol egy adott régióban vagy konfliktusban az egyik fél nyeresége elkerülhetetlenül a másik fél veszteségéhez vezet. Al-Rodhan szerint a biztonsági dilemmából származó dinamika állandó körforgást hoz létre, amelyben a biztonsági intézkedések nem a stabilitás, hanem a növekvő feszültség irányába hatnak. Ezért a Közel-Keleten folyamatosan megfigyelhető a fegyverkezési verseny, amely a régió minden szereplője számára egyre kiszámíthatatlanabbá és fenyegetőbbé teszi a politikai helyzetet. Al-Rodhan megközelítésében a régió szereplői nem a békére törekednek, hanem a hatalom és biztonság maximalizálására, ami miatt minden előny közvetlenül mások hátrányává válik. Napjainkban eseményei alapján egyet kell értenünk a szerzővel, hiszen egyértelműen látszanak az eszkaláció jelei.¹³⁹

A fenti elméleti válogatás a realista, és neorealista biztonságelméletek azon főbb elemeit gyűjti össze és mutatja be, amelyek relevánsak lehetnek Izrael biztonságának vonatkozásában. Így átfogó képet kaphatunk a regionális viszonyokról, de érdemes olyan irányokba is kitekintenünk, amelyek fókuszpontjában nem feltétlenül az államok közötti viszonyrendszer

¹³⁷ JERVIS 1978

¹³⁸ RÉMAI 2024

¹³⁹ AL-RODHAN 2012

áll, hanem magának egy államnak a biztonságról alkotott percepciója és az annak elérése érdekében tett lépései.

Walter Lippmann 1944-ben a nemzetbiztonság fogalma kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy egy állam biztonsága azon képességén alapul, hogy meg tudja védeni legfontosabb értékeit az esetleges támadásokkal szemben. Szerinte a nemzetbiztonság fenntartásához megfelelő katonai erőre van szükség, hogy elriassza a potenciális ellenségeket és megvédje a nemzet magját képező értékeket. Lippmann szerint egy nemzet biztonsága és a katonai erő aránya különösen fontos a 20. századi geopolitikai helyzetekben. Az államok akkor lehetnek biztonságban, ha rendelkeznek azzal a képességgel, hogy megvédjék alapvető érdekeiket és értékeiket bármilyen fenyegetés ellen.¹⁴⁰

Jogosan merül fel a kérdés, hogy mit ért Lippmann nemzeti értékek alatt? Az ő megközelítésében a nemzeti értékek alapelvek, amelyek iránytűként szolgálhatnak egy nemzet, egy társadalom számára a krízishelyzetekben. Baldwin *The Concept of Security* című cikkében részletesen foglalkozik a marginális (marginal values) és alapvető értékek (core values) megkülönböztetésével. Szerinte a biztonság szempontjából az alapvető értékek olyan központi elemeket képviselnek, amelyeket egy állam csak szélsőséges esetekben áldozna fel, míg a marginális értékek kevésbé fontos elemek, amelyek védelme bizonyos körülmények között feladható.¹⁴¹ Azaz a biztonság mértéke nem minden érték esetében azonos jelentőségű, és így a különböző értékekhez különböző védelmi prioritások kapcsolódhatnak. Ez a megkülönböztetés azonban számos új kérdést vet fel: Ki határozza meg, hogy mi alapvető és mi marginális érték? Egy haderőnek az alapvető értékek védelme mellett mekkora szerepe kell, hogy legyen a marginális értékek védelmében? (Az utóbbi kérdésnek még jelentős szerepe lesz, amikor az Izraeli Védelmi Erők társadalmi beágyazottságának kérdéskörét vizsgáljuk.)

A fentiekhez szorosan kapcsolódik Ullman 1983-as felvetése a sebezhetőség (vulnerability) csökkentésének fontosságáról. Szerinte a biztonság nem csupán a katonai fenyegetések elleni védelemről szól, hanem a társadalmak azon képességéről is, hogy csökkentsék sérülékenységüket különböző, nem katonai jellegű fenyegetésekkel szemben, mint például a gazdasági válságok, természeti katasztrófák vagy politikai instabilitás. A sebezhetőség csökkentése ugyanolyan kulcsfontosságú a nemzetbiztonság fenntartásában, mint a hagyományos katonai védelem.¹⁴² A sebezhetőség csökkentése együtt jár a rugalmas alkalmazkodás, ellenállás és gyors helyreállítás, azaz a reziliencia képességével. Ullmann

¹⁴⁰ LIPPMANN 1944

¹⁴¹ BALDWIN 1997

¹⁴² ULLMAN 1983

megközelítése választ is ad arra, hogy egy haderőnek csak az alapvető értékek védelmére kell-e fókuszálni vagy sem? Természetesen nem. A modern haderők egyik kiemelt feladata a nemzeti értékek komplex rendszerének védelme, amely túlmutat a katonai fenyegetéseken.

3.1.2. A biztonság kiterjesztett értelmezése

Barry Buzan és társai 1991-ben kiterjesztették a hagyományos biztonság fogalmát, amely korábban csak az állami szereplőkre és a katonai fenyegetésekre koncentrált. Az újabb megközelítések figyelembe veszik a nem állami szereplők és a nem hagyományos fenyegetések (pl. terrorizmus, kiberhadviselés) jelentőségét. Izrael esetében – amely realista és neorealista alapon építi fel biztonságfelfogását – a kiterjesztett biztonság elmélete kifejezetten hatékonyan alkalmazható, hiszen számos olyan kihívás, kockázat és fenyegetés rendszerezhetővé válik, amelyek nélkül az új keretrendszer nélkül nehezen lennének illeszthetőek a hagyományos biztonságelméleti megközelítések mentén.

Buzan megkülönbözteti a tolerálható fenyegetéseket és azokat a helyzeteket, amelyek azonnali beavatkozást igényelnek, azaz (1) időbeli dimenziót ad a vizsgálatnak.¹⁴³ Emellett a biztonsági fenyegetéseknek különböző szintjei vannak, amelyek eltérő reakciókat igényelnek az államok részéről, azaz egy (2) minőségi/intenzitásbeli dimenzió is megjelenik. Buzan elmélete a biztonságot különböző szektorokra bontva vizsgálja, ami a biztonsági fenyegetések és kihívások átfogóbb és differenciáltabb megértését teszi lehetővé (3) szektorális alapon.

Ez a három dimenzió – (1) időbeliség, (2) minőség/intenzitás és (3) szektorok szerinti bontás – különösen hasznos a biztonságpolitikai döntéshozatal során, mivel ezek ismerete által optimalizálni lehet a biztonsági intézkedések prioritizálását.

Barry Buzan szektorelmélete az államok és társadalmak biztonságát több dimenzióban vizsgálja, hangsúlyozva, hogy a biztonsági kihívások nem csak katonai fenyegetésekből állnak, hanem gazdasági, politikai, társadalmi és környezeti szektorokban is megjelenhetnek. Elmélete szerint ezek a szektorok szoros kölcsönhatásban állnak egymással, és bármelyik szektorban fellépő fenyegetés kihatással lehet a többire.¹⁴⁴ Hangsúlyozza, hogy a biztonság nem csupán katonai kérdés, hanem az állam és társadalom különböző aspektusait érintő komplex probléma, ami okán minden szektorhoz más-más típusú stratégiák és politikák szükségesek.¹⁴⁵

¹⁴³ BUZAN 1991

¹⁴⁴ BUZAN – WÆVER – DE WILDE 1998

¹⁴⁵ BALOGH 2013; BUZAN – WÆVER – DE WILDE 1998

Buzan szektorelméletének legfőbb kritikája, hogy biztonság fogalmának kiterjesztése bizonyos esetekben túlzottan széles lehet, ami az elmélet operacionalizálhatóságát¹⁴⁶ korlátozza.¹⁴⁷ A kritikusok szerint a különböző szektorok megkülönböztetése néha mesterséges határokat von, holott ezek a szférák gyakran átfedik egymást.¹⁴⁸ További kritikaként merült fel, hogy a szektorelmélet túlságosan államcentrikus marad, és nem veszi kellőképpen figyelembe a nem állami szereplők, például transznacionális vállalatok és nemzetközi szervezetek hatását.¹⁴⁹ Olyan fenyegetések esetében, amelyek állami szint alattiak, illetve gyorsan változóak, mint például a kiberfenyegetések, Buzan szektorális felbontása nehézkesen alkalmazható.¹⁵⁰ További kritika, hogy a biztonságiasítás bizonyos problémákat indokolatlanul a biztonság kategóriájába helyez.¹⁵¹

Jelen disszertáció számára több okból a fenti elméleti keretrendszer. Mivel átfogó keretet kínál, amely a különböző típusú fenyegetéseket rendszerezve vizsgálja, hogy mely területeken szükséges beavatkozás a biztonság fenntartása érdekében, ezért Izrael Állam esetében mindenképpen alkalmazható. Mivel tekinthetünk úgy az Izraeli Védelmi Erőkre, mint egy olyan katonai szervezetre, amely széles működési területet képvisel Izraelben, ezért nemcsak a katonai dimenzióban értelmezhető aktorként. Tehát a Buzan-féle keretrendszer alkalmas lesz arra, hogy megvizsgáljam az IDF hatását az egyes biztonsági körökre, valamint az IDF-t is vizsgáljam a szektorok mentén. (4.3. fejezet)

3.2. A biztonság katonai értelmezésének elméleti keretrendszere

Az izraeli haderőszervezés fejlődése szorosan összefügg az ország biztonságpolitikai kihívásaival, amelyek az államalapítást követően folyamatos és sok esetben drasztikus változásokon mentek keresztül. Az állam fennmaradását fenyegető veszélyekre adott válaszként Izrael folyamatosan felülvizsgálja és fejleszti katonai stratégiáját, az IDF struktúráját és optimalizálja a fejlesztési irányokat.

A 2006-os libanoni háború után az izraeli haderőszervezés jelentős átalakuláson ment keresztül, melynek célja a modern hadviselés kihívásaihoz való alkalmazkodás, a fenyegetések elrettentése, valamint a haderőfejlesztés irányainak operacionalizálása volt.

¹⁴⁶ Az operacionalizálás az a folyamat, amely során egy elméleti fogalmat empirikusan mérhető és vizsgálható változókká alakítunk.

¹⁴⁷ WÆVER 1995

¹⁴⁸ WILKINSON 2007

¹⁴⁹ MCSWEENEY 1999

¹⁵⁰ HANSEN – NISSENBAUM 2009

¹⁵¹ FLOYD 2007

Az elrettentés elmélete (Deterrence Theory) közel két évezrede jelen van a hadtudományok területén. A nemzetközi kapcsolatok és a katonai stratégia egyik központi koncepciója, amely azt vizsgálja, hogyan lehet a fenyegetések révén elérni, hogy egy potenciális ellenfél elkerülje a cselekvést. Az elrettentés elmélete szerint az államok katonai vagy politikai fenyegetésekkel – implicit vagy explicit módon – próbálnak elrettenteni más államokat a számukra káros cselekedetektől. A hidegháború egyik legismertebb doktrínája, a MAD-doktrína, azaz a „garantált kölcsönös megsemmisítés” (Mutual Assured Destruction) elve is az elrettentés klasszikus logikáján alapul.¹⁵² Izrael szempontjából a nukleáris hadászati képesség megteremtése az államalapítást követő évtizedekben az állam túlélésének legfőbb zálogának tűnt.¹⁵³ (5.2.4. fejezet) Napjainkban az iráni nukleáris program fejlődése, amely nemcsak a regionális, de a globális biztonságot is veszélyezteteti szintén ráirányítja a figyelmet az elrettentés elméletének fontosságára és gyakorlati alkalmazásának jelentőségére.¹⁵⁴

A klasszikus elrettentés elmélet mellett az 1960-as években Schelling kutatásai nagy hatással voltak a fenyegetésészlelés és az elrettentés elméleteinek fejlődésére. Kiemelten foglalkozott azzal, hogy az államok és egyének hogyan érzékelik és értelmezik a fenyegetéseket, és hogy ezek az észlelések hogyan befolyásolják a döntéshozatalt a nemzetközi kapcsolatokban. Munkáiban a fenyegetés percepcióját az államok közötti stratégiai kölcsönhatások részeként értelmezte, hangsúlyozva a fenyegetések hitelességének fontosságát. Azaz a fenyegetés hatékony eszközzé válik, ha az ellenfél valóban elhiszi, hogy a fenyegető fél képes és hajlandó is végrehajtani a fenyegetést, ha szükséges.¹⁵⁵ Fontos elemekként jelennek meg a fenyegetés észlelésének pszichológiai és kommunikációs aspektusai is: azaz, hogyan jelennek meg a fenyegetések az államok és egyének közötti kommunikációban, és miként torzulhat a fenyegetés értelmezése az eltérő kulturális és pszichológiai háttér miatt.

A katonai fölény vagy szuperioritás kulcsszerepet játszik az elrettentés sikerében: a hatékony elrettentés érdekében az elrettentést alkalmazó félnek olyan katonai képességekkel kell rendelkeznie, amelyek képesek jelentős károkat okozni az ellenfélnek. Ezért egy ország elrettentési stratégiája annál hatékonyabb lehet, minél nagyobb katonai fölényrel rendelkezik az ellenféllel szemben.¹⁵⁶

¹⁵² JAMAL 2024

¹⁵³ COHEN 1998

¹⁵⁴ HUANG 2016; CALAWY 2020

¹⁵⁵ SCHELLING 1966

¹⁵⁶ SCHELLING 1966

Morgan alapján megkülönböztetünk implicit és explicit fenyegetéseket.¹⁵⁷ Az implicit fenyegetések olyan burkolt figyelmeztetések, amelyekben egy állam nem közvetlenül, hanem közvetett módon utal a megtorlás lehetőségére. Az izraeli nukleáris képesség léte és annak „csökönys” meg nem erősítése ilyen jellegű fenyegetés Izrael Állam részéről. Az explicit fenyegetések ezzel szemben egyértelmű és nyílt figyelmeztetések, amelyekben az elrettentő állam világosan megfogalmazza, hogy milyen válaszhelyzethez várható, ha az ellenfél nem változtat viselkedésén. Az izraeli kommunikáció Irán és a Hezbollah elleni fellépés kapcsán 2023. október 7. után egyértelműen ebbe a kategóriába sorolható.

Paul K. Huth az elrettentés három fő típusát különbözteti meg.¹⁵⁸ (1) A direkt elrettentés célja, hogy egy állam megakadályozza az ellenséges akciót saját területe, népe vagy érdekei ellen. Ebben a modellben az elrettentő állam közvetlenül fenyegeti a potenciális támadót megtorlással, hogy megvédje saját határait vagy érdekszféráját. Az elrettentés célja, hogy elkerüljék a támadást, és a potenciális támadó számára világossá tegyék, hogy bármilyen támadó akció komoly következményekkel járna. Izrael 2023. október 7. és 2024. szeptember 22. között, az északi határvidéken alkalmazott taktikája ezt a célt szolgálta a Hezbollah vonatkozásában. (2) A kiterjesztett elrettentés célja egy szövetséges vagy egy harmadik fél megvédése. Ebben az esetben az elrettentést alkalmazó állam nemcsak saját érdekeit védi, hanem egy szövetségesét vagy stratégiai partnerét is. Az Egyesült Államok Izraellel kapcsolatos politikája és jelenléte a közel-keleti régióban ennek tökéletes példája. (3) A közvetlen válaszó elrettentés olyan helyzetben alkalmazott stratégia, amikor egy fenyegetés közvetlenül és közeli időtávon jelentkezik. Ebben az esetben az elrettentő fél azonnal reagál és fenyegetéssel próbálja elrettenteni az ellenfelet, aki már előkészületeket tett egy támadásra. Ez az elrettentés típusa különösen válsághelyzetekben fontos, amikor azonnali akció szükséges a helyzet eszkalációjának megelőzésére. Ebben a típusba illeszkednek az Izraeli Légierő (IAF) támadásai a jemeni hűsík által használt infrastruktúrák ellen.

A válaszlépések kapcsán ki kell emelnünk Jervis felosztását a (védekező) háború/csapás (preventive war) és a megelőző háború/csapás (preemptive war) kapcsán.¹⁵⁹ Míg az első esetben egy időben távolabbi fenyegetés előzetes elhárítása zajlik, addig az előzetes

¹⁵⁷ MORGAN 1977

¹⁵⁸ HUTH 1988

¹⁵⁹ A két szó alapvetően rokonértelmű, de míg a preventive általános megelőzést jelent, célja egy nem kívánt esemény bekövetkezésének elkerülése, addig a preemptive ennél aktívabb, kezdeményezőbb fellépést jelöl, amely egy várható fenyegetés elhárítására szolgál még annak bekövetkezése előtt.

csapás a közvetlen fenyegetés elhárítását célozza. Mivel a megelőző csapások a biztonsági dilemmát még tovább súlyosbíthatják, ezért fontos különbséget tennünk közöttük.¹⁶⁰

Dmitry Adamsky a háborús helyzetekben alkalmazható elrettentő taktikák alkalmazását vizsgálva arra kereste választ, hogy hogyan használhatók a különböző módszerek a konfliktusok eszkalációjának és lezárásának befolyásolására. Munkája arra összpontosít, hogy egy állam milyen módon és milyen mértékben használhatja a különböző elrettentő stratégiákat a háború folyamán a kívánt politikai eredmények eléréséhez. A háború alatti kényszerítés (intra-war coercion) kifejezés arra utal, hogy a konfliktus alatt az egyik fél különféle eszközökkel próbálja befolyásolni az ellenfelet, – akár fenyegetésekkel, akár korlátozott katonai akciókkal – hogy az megváltoztassa politikai döntéseit vagy csökkentse ellenállását. Ennek célja nem az ellenfél teljes megsemmisítése, hanem a nyomásgyakorlás annak érdekében, hogy a háború menetét a saját célok elérése érdekében módosítsa. Ezzel szemben a puszta erő (brute force) alkalmazása azt jelenti, hogy egy állam arra törekszik, hogy kényszer nélkül, egyszerű fizikai megsemmisítéssel vagy legyőzéssel érje el céljait. Ez egy olyan stratégia, amelynek célja az ellenfél teljes megsemmisítése, annak érdekében, hogy az a további ellenállásra képtelenné váljon. A brute force tehát nem próbál meg tárgyalásokkal vagy kompromisszumokkal eredményt elérni, hanem az ellenfél katonai erejének fizikai megsemmisítésére összpontosít.¹⁶¹ Adamsky megközelítésének elméleti háttere talán sosem volt olyan aktuális Izrael vonatkozásában, mint 2023. október 7-e után.

3.3. Izraeli biztonságelméletek és teoretikusok

Nem meglepő, hogy jelentős számú izraeli kutató és szakértő foglalkozik a regionális biztonság, a biztonságelméletek kérdésével és az izraeli biztonsági környezettel. Az izraeli teoretikusok és elméleteik bemutatása során ismét egy módszertani dilemmával kerültem szembe: vannak kiemelt izraeli kutatók, akik valamilyen okból kifolyólag Európában és a világ más részein meghatározó szakértőként jelennek meg, ugyanakkor nem biztos, hogy csak az ő elméleti megközelítéseik mentén lehet teljes képet alkotni az izraeli biztonságelméletekről. Természetesen vannak a sokak számára megkérdőjelezhetetlen szakértők, mint Azar Gat¹⁶²,

¹⁶⁰ JERVIS 1976

¹⁶¹ ADAMSKY 2010

¹⁶² Izraeli történész, aki a hadviselés történetének, politikai filozófiájának és a modern állam katonai evolúciójának szakértője. Legfontosabb műve: GAT, Azar (2001): *A History of Military Thought: From the Enlightenment to the Cold War*. Oxford: Oxford University Press.

Martin van Creveld,¹⁶³ Manuel Trajtenberg¹⁶⁴, Amos Yadin¹⁶⁵. Ott vannak a katonai terület nagyágyúi, mint Gadi Eisenkot,¹⁶⁶ Gabi Ashkenazi¹⁶⁷, Tamir Hayman¹⁶⁸, Eran Ortal¹⁶⁹. Nem beszélve az izraeli biztonsági gondolkodás klasszikusairól Ben-Guriontól¹⁷⁰, Moshe Dayanon¹⁷¹ át egészen Yigal Allonig¹⁷².

Azar Gat számos művében foglalkozik Izrael biztonsági helyzetével, különös tekintettel a modern és történelmi konfliktusok körülményeire, valamint a stratégiai gondolkodás fejlődésére Izraelben. Gat szerint Izrael biztonságát a régióban lévő államok és fegyveres csoportok részéről folyamatos fenyegetés veszélyezteti, amely miatt az ország sajátos stratégiai megközelítést dolgozott ki. Gyakran hangsúlyozza a realista biztonsági megközelítés fontosságát. *War in Human Civilization* című művében kifejti, hogy Izrael stratégiai helyzete mindig is különleges kihívásokat jelentett, és az ország kénytelen volt a „megelőző” katonai doktrínákra támaszkodni, hogy biztosítsa túlélését a potenciálisan ellenséges államok és nem állami szereplők között. Gat úgy érvel, hogy Izrael biztonsági politikájának sarokköve a gyors reagálás képessége, amely magában foglalja a preemptív csapások lehetőségét és a katonai elrettentés folyamatos fenntartását.¹⁷³

Ha lépésről lépésre, személyről személyre haladva elkezdjük elemezni az izraeli biztonsági szakértők megállapításait általában hasonló következtetésekre jutnak, mint Gat.

¹⁶³ Katonai történész, aki a hadviselés, a stratégia és a modern hadseregek működésének elemzője, különös tekintettel a haditechnika és a haderők evolúciójára. Legfontosabb műve: CREVELD, van Martin (1991): *The Transformation of War*. New York: The Free Press.

¹⁶⁴ Közgazdász, a technológiai innováció és a gazdasági növekedés kapcsolatának, valamint a nemzetbiztonsági technológiai fejlesztések gazdasági aspektusainak kutatója. Legfontosabb műve: TRAJTENBERG, Manuel (2002): *R&D Policy in Israel: An Overview and Reassessment*. Cambridge: National Bureau of Economic Research

¹⁶⁵ Izraeli tábornok, a hírszerzés és nemzetbiztonsági szakértője, aki több évig vezette az izraeli katonai hírszerzést, és hozzájárult a modern izraeli biztonságpolitikai stratégiák kialakításához.

¹⁶⁶ Izraeli tábornok, az IDF volt vezérkari főnöke. Fontos szerepe volt a „Dahiya doktrína” kialakításában és az izraeli haderő 2015 utáni fejlesztésében. Legfontosabb műve: EISENKOT, Gadi (2019). *The IDF Strategy Document*. The Institute for National Security Studies

¹⁶⁷ Izraeli politikus, az IDF vezérkari főnöke volt a 2006-os második libanoni háborút követő időszakban.

¹⁶⁸ Izraeli katonai vezető, az IDF volt hírszerzési igazgatója, jelenleg az INSS vezetője. Legfontosabb műve: HAYMAN, Tamir (2020). *Strategic Survey for Israel 2019-2020*. The Institute for National Security Studies.

¹⁶⁹ Eran Ortal katonai elemző és stratégiai gondolkodó, aki az izraeli katonai innováció és a haditechnika alkalmazása terén végez kutatásokat, a Dado Központ volt vezetője. Legfontosabb műve: ORTAL, Eran (2024): *A Sustainable Strategy: Principles for Updating Israel's Strategy and Security Concept*. Mideast Security and Policy Studies No. 205. Ramat Gan: The Begin-Sadat Center for Strategic Studies Bar-Ilan University.

¹⁷⁰ Izrael Állam alapítója és első miniszterelnöke, aki jelentős mértékben formálta az ország védelmi politikáját és katonai doktrínáját.

¹⁷¹ „Az izraeli tábornok” és politikus, a modern izraeli katonai gondolkodás egyik ikonikus alakja, aki több háborúban is vezető szerepet játszott. Legfontosabb műve: DAYAN, Moshe (1976): *Story of My Life*. New York: Da Capo Press.

¹⁷² Izraeli tábornok és politikus, aki jelentős szerepet játszott az IDF alapításában, megszervezésében és katonai elveinek kialakításában, különösen az „Allon-terv” megalkotásával. ALLON, Yigal (1970): *The Making of Israel's Army*. New York: Universe Books.

¹⁷³ GAT 2006:623

Elmondható, hogy az izraeli biztonsági teoretikusok jellemzően olyan szakemberek, akik jelentős katonai vagy hírszerzői karriert tudhatnak maguk mögött. Izrael különleges geopolitikai helyzete és a szinte állandó külső fenyegetettség következtében az ország katonai vezetése és hírszerzési közössége hosszú évtizedek óta nemcsak a biztonság és védelem pilléreinek kulcsfontosságú tényezője, hanem egyben az elméleti megközelítések fejlesztésének is a motorja. Az izraeli biztonsági gondolkodás sokszor pragmatikus, tapasztalati alapú, mivel az elméleti irányvonalakat katonai vagy hírszerzési tapasztalatokra alapozzák.

Az olyan klasszikus, mondhatni legendás személyek gondolatai, koncepció és víziói, mind Moshe Dayan, Yigal Allon vagy David Ben-Gurion, akik egyszerre voltak katonai vezetők, politikusok és teoretikusok mind a mai napig meghatározzák az izraeli biztonsági gondolkodást.

Az izraeli biztonsági gondolkodásban kiemelt szerepet kap az adaptációs képesség, hiszen az ország gyorsan változó biztonsági környezete rugalmas, gyakorlati alapokon nyugvó stratégiákat követel meg. A holisztikus megközelítések mellett (Eisenkot, Ashkenazi, van Creveld) a különleges háttérrel rendelkező személyek, mint például Amos Yadlin vagy Tamir Hayman, akik a hírszerzés területéről érkeztek speciális megközelítéseket hoznak be a biztonsági elemzések világába.

Feltételezhetjük, hogy az izraeli biztonsági gondolkodás különlegessége éppen a gyakorlati tapasztalatokra való építkezésen, azaz az elméleti és gyakorlati tudás szerves összekapcsolódásán alapul.

3.3.1. Esettanulmány – Izraeli szakértői lista összeállítása LLM segítségével

A minél teljesebb izraeli szakértői körkép bemutatása kapcsán a következő kísérletet végeztem el, amelyhez két online nagy nyelvi modellben (ChatGPT 4.0 és Mistral) az alábbi három promptot alkalmaztam:

1. „Listázd ki a 10 legjelentősebb izraeli teoretikust a hadtudomány és biztonságpolitika területéről.”
2. „Listázd ki a 10 legjelentősebb izraeli katonai gondolkodót.”
3. „Listázd ki a 10 legjelentősebb izraeli katonai gondolkodót, aki az Izraeli Védelmi Erők haderőfejlesztése kapcsán végzett kutatásokat.”

A promptok alapján a nagy nyelvi modellek elkészítették a saját listáikat, amelyeket összevettem az általam korábban feldolgozott források szerzői listájával.

A legjelentősebb izraeli hadtudományi és biztonságpolitikai szakértők közül egyetlen személy jelent meg (Martin van Creveld) releváns szakértőként mindkét LLM modell esetében.

Összességében elmondható, hogy a nagy nyelvi modellek értették a prompt paramétereit: főleg elméleti szakértők és biztonságpolitikai kutatók kerültek be a felsorolásba. Mindössze néhány olyan személy volt, aki esetében a katonai (pl.: Yigal Allon, Yehoshafat Harkabi) vagy politikai (pl.: Ehud Barak, Moshe Dayan) karrierje meghatározóbb volt, mint a biztonságelméleti tevékenysége. Érdekes eltérés, hogy mindkét modell megpróbált szakterületek szintjén is felsorakoztatni meghatározó szerzőket, kutatókat (pl.: Boaz Ganor – terror, Uri Bar-Joseph – nemzetbiztonság, hírszerzés). Ugyanakkor ebben nem volt rendszer, nem derült ki, miért bizonyos biztonsági területek, kihívások, kockázatok, fenyegetések lettek kiemelve. Egyik modell sem hallucinált az információgyűjtés során, azaz nem kerültek a listába nem létező vagy irreleváns nevek.

A disszertáció szakirodalmának összeállítása során törekedtem arra, hogy a biztonságelméletek nemzetközi szakirodalmának áttekintése mellett a meghatározó izraeli szerzők munkásságába is betekintést nyerjek. Ennek ellenére hat olyan személy volt, aki nem merült fel releváns forrásként a hagyományos, hólabda módszerre épülő irodalomgyűjtés során. Nem egyértelmű, hogy a hadtudomány témakörében az első vonalba tartozó szakemberekről van-e szó, még ha egy-egy részterület esetében releváns is szakmai tevékenységük. (2. Függelék – F1. táblázat)

Azon prompt esetében, amikor a tíz legjelentősebb izraeli katonai gondolkodó listáját kértem a nyelvi modellektől már nagyobb átfedést láthatunk. Ez részben a terület szűkítésének is köszönhető, valamint annak, hogy számos olyan katonai karriert befutott izraeli politikus és kutató van, akikre a média és a kutatói közösség is katonai gondolkodóként hivatkozik. Összességében elmondható, hogy számos kiemelt katonai gondolkodót mindkét nyelvi modell felsorolt (Amos Yadlin, Ehud Barak, Moshe Dayan), ugyanakkor bekerültek a listába olyan személyek is, akiknek inkább az aktív katonai pályafutásuk, majd politikai karrierjük volt meghatározó, de nem tettek hozzá jelentős mértékben az izraeli katonai gondolkodás elméletéhez (pl.: Yitzhak Rabin).

A katonai gondolkodó kifejezést a nyelvi modellek érthetik úgy is, hogy olyan személyek, akik katonai pályát futottak be és emellett meghatározóak voltak más területeken, például a gazdaságban vagy a politikában. Mivel szinte minden felsorolt személyre igaz ez az állítás (kivéve Ben-Gurion), így jogosan merülhet fel, hogy módszertani hibát vétettem és a prompt félreérthető volt. A prompt átfogalmazása, illetve magyarázata után sem kaptam különböző eredményeket. Emellett hiányoznak a listából olyan meghatározó nevek, akikre szintén illene a prompt leírás, mint például Aviv Kochavi, Gadi Eisenkot vagy Eran Ortal. (2. Függelék – F2. táblázat)

A nagy nyelvi modellek által generált listát összehasonlítva a hagyományos forrásgyűjtés szerzői listájával megállapítható, hogy a kiemelt katonai gondolkodókat a hagyományos módszerekkel is sikerült összegyűjtenem. Hiányok olyan esetekben merültek fel, amikor egy említett személy egy adott szakterületen végzett kiemelkedő tevékenységet (pl.: Israel Tal – a tankharcászat kiemelkedő szakértője) vagy különösen szélsőséges irányzatot képviselt (pl.: Rehavam Ze’evi¹⁷⁴).

A harmadik prompt – amely a haderőfejlesztés területén alkotó szakértők, teoretikusok – felsorolására irányult nem hozott egyezést a ChatGPT és a Mistral esetében. Ugyanakkor mindkét LLM esetében elértem azt a célt, hogy felmérjem mennyire alkalmasak a modellek információgyűjtésre a disszertáció témája kapcsán és további szakirodalmi forrásokkal gazdagították a disszertációt.

Haderőfejlesztés területén kiemelt szakértők	ChatGPT	Mistral	Hagyományos szakirodalomgyűjtés során felmerült
Ehud Barak	N	I	I
Amos Harel	I	N	I
Amos Yadlin	N	I	I
Ariel Sharon	N	I	I
Avigdor Kahalan	N	I	N
Benny Gantz	N	I	I
Boaz Ganor	I	N	I
Eitan Shamir	I	N	I
Gabi Ashkenazi	N	I	I
Isaac Ashkenazi	I	N	I
Isaiah Wilson III	I	N	N
Israel Tal	I	N	N
Moshe Dayan	N	I	I
Moshe Ya'alon	N	I	I
Shimon Naveh	I	N	N
Uzi Rubin	I	N	N
Yaakov Amidror	N	I	I
Yitzhak Ben-Israel	I	N	I
Yitzhak Rabin	N	I	I
Yoav Ben-Horin	I	N	I

2. táblázat: A legjelentősebb izraeli katonai gondolkodók, akik az IDF haderőfejlesztése kapcsán végzett kutatásokat. (A szerző szerkesztése)

¹⁷⁴ Rehavam Ze’evi (1926–2001) izraeli katonai vezető és politikus, aki a radikális jobboldali irányvonalat képviselte az izraeli politikában. Egyik legismertebb politikai kezdeményezése a palesztin népesség „önkéntes áttelepítésének” programja volt, melyet a Moledet párt alapítójaként fogalmazott meg. Katonai karrierje során több hadművelet vezetőjeként és végrehajtójaként jelentős tapasztalatot szerzett. Politikusi pályafutását a nemzetközi közösség és az izraeli baloldal éles kritikával figyelte, különösen keményvonalas palesztinellenes retorikája miatt. 2001-ben palesztin terroristák gyilkolták meg Jeruzsálemben.

Általános megállapítások és javaslatok

A LLM modellek hatékonyan alkalmazhatók információgyűjtésre, különösen ott, ahol átfogó perspektívákra és gyors adatelemzésre van szükség. Ezek a modellek, bár képesek részletes összefüggések és a kontextus feltárására, friss információk tekintetében gyakran korlátokkal rendelkeznek, ami a gyorsan változó geopolitikai környezetben kihívást jelenthet. Jelen vizsgálatomban a hallucináció jelensége, amely az információk pontatlanságában vagy szándékolatlan adatgenerálásban jelenik meg, nem volt tapasztalható. Az eredmények finomítása a promptolási technikák fejlesztésével fokozható és ezáltal növelni tudjuk a hatékonyságát, azonban egyértelmű, hogy ezek az eszközök nem helyettesíthetik a hagyományos forrás- és adatgyűjtés módszertanát, azt csak kiegészíteni, támogatni képesek.

Az esettanulmány során megfigyelt egyezések alátámasztják, hogy léteznek olyan kulcsfontosságú személyek és teoretikusok, akik munkája nélkülözhetetlen az izraeli védelmi stratégia megértéséhez. Ezzel szemben az eltérések azt is jelzik, hogy egyes teoretikusok és kutatók kevésbé ismertek, de fontos, gyakran hiánypótló, vagy speciális területre fókuszáló szakmai hozzájárulásokat tettek, amelyek a téma mélyebb megismerésében segítenek.

Az esettanulmány feltárta azokat a pontokat, ahol az LLM modellek és a hagyományos kutatási módszerek kiegészíthetik egymást, ezáltal erősítve a hadtudomány területén végzett elemzések komplexitását és mélységét. A javaslatokat, amelyeket az LLM modellek szakirodalom feldolgozás során történő alkalmazására vonatkozóan megfogalmaztam 3. Függelékben ismerttettem.

3.4. Összegzés

A fejezetben részletesen tárgyaltam az izraeli biztonsági stratégiát formáló elméleti megközelítéseket, amelyek egymást kiegészítve és egymással versengve járulnak hozzá Izrael Állam biztonsági kihívásainak, kockázatainak és fenyegetésinek kezeléséhez. A realizmus és neorealizmus klasszikus és modern irányzatainak mentén bemutattam, hogy a biztonság nem csupán a katonai fenyegetettség hiányát jelenti, hanem egy olyan többdimenziós állapot, amelynek vizsgálata során a politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti tényezőket is figyelembe kell vennünk.

A klasszikus realizmus és annak későbbi irányzatai olyan stratégiai elvek kidolgozásához vezettek, amelyek kulcsszerepet játszanak az izraeli védelmi stratégiában is. Az izraeli biztonsági gondolkodás a folyamatos, pragmatikus alkalmazkodás szükségességét hangsúlyozza az állam létének és az állampolgárok védelmének biztosítása érdekében. A klasszikus realista iskolák mellett a neorealizmus megközelítései, például Kenneth Waltz és

John Mearsheimer elméletei, valamint a fenyegetéskiegyenlítési és elrettentési elméletek is hangsúlyos szerepet kapnak az izraeli stratégiai gondolkodásban. Izrael a regionális egyensúly fenntartásával és az elrettentő katonai képességek kombinációjával képes stabilizálni (védelmi) pozícióját a dinamikusan változó regionális fenyegetettségi környezetben.

Részletesen foglalkoztam a koppenhágai iskola szektorelméletével, amely a biztonság fogalmát kiterjeszti a nem katonai dimenzióra. Véleményem szerint Buzan szektorelmélete az izraeli biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések, valamint az Izraeli Védelmi Erők KKF mátrixának vizsgálata során is kifejezetten hasznos, mivel ezen elméleti keretrendszer lehetőséget biztosít majd a KKF-ek strukturált bemutatására és a szektorok jellemzőinek ismertetése által a szükséges védelmi fejlesztési irányok feltárására is. Az említett háromdimenziós megközelítés – időbeliség, intenzitás és szektorális bontás – lehetővé teszi a fenyegetések súlyosságának és sürgősségének differenciált kezelését, biztosítva a megfelelő prioritások kijelölését az izraeli biztonsági döntéshozatalban.

A fejezetben hangsúlyos szerepet kapott a biztonságiasítás koncepciójának bemutatása, amely aláhúzza, hogy a biztonsági fenyegetések megértése nemcsak a konkrét veszélyek beazonosításáról, hanem azok megfelelő prioritizálási és kezelési stratégiájáról is szól. Ez különösen fontos Izrael esetében, ahol a katonai biztonság mellett a társadalmi stabilitás és a gazdasági biztonság is integráltan hozzájárul az ország védelmi politikájához. Az izraeli biztonsági koncepció ezen holisztikus megközelítése rámutat arra, hogy a modern államok biztonsági stratégiái egyre több területen épülnek a nem katonai eszközökkel történő fenyegetéskezelésre is.

Az általános biztonságelméleti áttekintés és a biztonság katonai értelmezése mellett kitértem az izraeli biztonságelméletekre is. A szerzők nagy száma miatt egy esettanulmány segítségével kívántam bemutatni a jelentősebb izraeli teoretikusokat és szakértőket. Ugyanakkor az esettanulmány célja az is volt, hogy bemutassam a nagy nyelvi modellek alkalmazásának lehetőségeit az ilyen jellegű hadtudományi kutatásokban és javaslatokat fogalmazzak meg az LLM rendszerek alkalmazására.

Összességében a fejezetben igyekeztem holisztikus formában bemutatni azt a komplex gondolkodásmódot és elméleti háttérrel, amely Izrael Állam biztonsági koncepcióját formálja. Ebben az elméleti keretrendszerek és a gyakorlati tapasztalatok egyaránt integrált szerepet kapnak. A fogalmi keretrendszerek ismeretében a következő fejezet célja, hogy átfogó képet alkossunk az izraeli biztonsági koncepció történeti változásairól, azaz annak bemutatása, hogy az izraeli stratégiai gondolkodás a biztonságról miként alkalmazkodott a regionális és globális biztonsági környezet változásaihoz.

4. AZ IZRAELI BIZTONSÁGI PERCEPCIÓ VÁLTOZÁSA: IZRAEL ÉS AZ IDF KKF RENDSZERÉNEK ALAKULÁSA

4.1. Az izraeli biztonsági percepció változása a kezdetektől napjainkig¹⁷⁵

„Bármely társadalom alapvető szüksége a biztonság, bár annak értelmezése és felfogása történelmi koronként változik.”¹⁷⁶ De mit is jelentett a biztonság a 20. század elején a Jisuv zsidó közössége és az európai zsidóság számára? Theodor Herzl a 19. század végén kibontakozó cionista mozgalomról szóló írásában úgy fogalmaz, hogy „végül szabad emberként élünk saját otthonainkban és ezekben az otthonokban békében halhatunk meg”.¹⁷⁷ Herzl a toleranciára, a békés egymás mellett élésre építette elképzelését a Oszmán Birodalom területén létrejövő Izrael Államról és a biztonságról alkotott elképzelése illeszkedett a szó etimológiai jelentéséhez, azaz „[...] a biztonság szavunk eredeti tartalma mindössze annyi, hogy biztonságban van az, aki nincs veszélyben.”¹⁷⁸

A majd egy évszázada háborús környezetben élő Izrael első és sokáig egyetlen „nemzetbiztonsági stratégiáját” David Ben-Gurion állította össze 1953-ban. A Sde Boker nevű kibucban íródott dokumentum három fő pillér köré rendezte a nemzetbiztonsági stratégiát: (1) elrettentés, (2) korai figyelmeztetés, (3) támadó erő.

Az 1953-ban megfogalmazott alapelvek időtállóak, de nem számoltak a modern kori kihívásokkal, mint például az információs rendszerek fejlődésével, az aszimmetrikus hadviseléssel vagy a terrorizmus megjelenésével. Az elemzők nagy része úgy véli, hogy a biztonsági prioritások és az ezekhez kapcsolódó intézkedések elmozdultak ugyan ezekbe az irányokba, de egészen 2018-ig nem sikerült elfogadtatni egy új nemzetbiztonsági stratégiát. Az elmúlt évtizedekben többször próbálkoztak egy új, frissített stratégia megalkotásával, de ezek nem vezettek eredményre. David Ivri 1998-as és Dan Merior 2004-es kísérlete is elakadt az izraeli bürokráciában. Azaz hiába készültek el rész vagy teljes javaslatok, azok nem léptek hatályba.¹⁷⁹

¹⁷⁵ A fejezet anyaga – kisebb változtatásokkal – megjelent a következő tanulmányban: RÉMAI Dániel (2020c): *Kihívások, fenyegetettségek a 21. században az Izraeli Védelmi Erők vonatkozásában*. In KOVÁCS Petra – POLLÁK Orsolya Luca (szerk.): *Hadtudomány és a 21. század*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály.

¹⁷⁶ GAZDAG – REMEK 2018:13

¹⁷⁷ HERZL 1896

¹⁷⁸ GAZDAG – REMEK 2018:17

¹⁷⁹ NAGEL – SCHANZER 2019

A 2006-os második libanoni háború eseményei komoly önvizsgálatra készítették mind az izraeli kormányzatot, mind az IDF vezetését azzal kapcsolatban, hogy mennyire fenntartható az izraeli védelmi politika. Ez volt az első olyan konfliktus, amelynek során nem sikerült egyértelműen sikerre vinni a hadműveleteket. A 2006-os libanoni eseményeknek komoly hatása volt az izraeli védelmi tervezés megújításában, másrészt ennek köszönhetően megnövekedett az új típusú kihívások és fenyegetések jelenléte a régióban. A modern kori terrrorszervezetek szerepének megnövekedése, a közel-keleti régió destabilizálódása az Arab tavaszt követően, a szíriai polgárháború, Irán regionális megerősödése, az aszimmetrikus hadviselés elterjedése, az informatikai hadviselés megjelenése, az izraeli társadalomban végbemenő folyamatok és a globális társadalmi változások csak néhány azon kihívások és veszélyek közül, amelyekre Izraelnek és az IDF-nek reagálnia kell.¹⁸⁰ Részben ezért is vált egyre fontosabbá, hogy a védelmi dokumentumok megújuljanak és kijelölésre kerüljenek az új irányok. Az állami szervezetek mellett számos elemző és kutatóközpont foglalkozott a kérdéssel, amelyek közül érdemes kiemelni a 2010-es *A National Security Doctrine for Israel* című dokumentumot. A több kutatóintézet szakemberei által készített összefoglaló átfogóan és mélyrehatóan elemzi az izraeli biztonsági környezetet, a 21. századi kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket. A javaslat foglalkozik az új nemzetbiztonsági stratégiai szükségességének kérdésével, a kidolgozás és elfogadtatás lehetséges menetével. A fenyegetések feltérképezése terén az elemzői vélemények széleskörű feltárása érdekében szociológiai módszerekkel, kutatásokkal próbálták azonosítani és priorizálni a KKF-eket.¹⁸¹

2017-ben Benjamin Netanyahu miniszterelnök kezdeményezésre elindult az új izraeli nemzetbiztonsági stratégiai kidolgozása, amelynek bizonyos elemeit 2018-ban már ismertették az illetékes szervezetekkel. Az új stratégiai dokumentum elkészült és napjainkban is ez határozza meg az izraeli védelmi tervezést. Fő irányvonala az, hogy Izraelnek meg kell őriznie relatív előnyét az ellenségeivel szemben és fejlesztenie kell a nemzetközi kapcsolatait. Netanyahu felfogásában az izraeli biztonság négy fő pilléren nyugszik: (1) katonai, (2) gazdasági, (3) politikai és (4) társadalmi alapokon. A katonai pillér további tagolásában megmaradt a Ben-Gurioni hármas felosztás – (1) elrettentés, (2) korai figyelmeztetés és (3) támadó-védekező erő –, de bekerült a (4) védekező erő fogalma.¹⁸²

Bár a dokumentum jelentős része nem nyilvános, de Netanyahu és az izraeli védelmi politikában fontos szerepet betöltő szereplők nyilatkozatai alapján jól körvonalazódik, hogy a

¹⁸⁰ FREILICH 2015

¹⁸¹ GOLOV – VISHKIN – MICHAELIS – KAKON 2010

¹⁸² NAGEL – SCHANZER 2019

stratégia széles horizonton vizsgálja a kihívások, kockázatokat és fenyegetéseket a belföldi terrorizmustól egészen a világ különböző pontjain felmerülő antiszemita megmozdulásokig, bojkottokig. A dokumentumban együtt élnek a Ben-Gurion által megfogalmazott elvek (pl.: képesnek kell lenni több frontos háború megvívására és a katonai siker elérésére) és a modern kor kihívásaira adott reakciók (pl.: kibervédelmi és támadó képességek fejlesztése). Bevezeti a „háborúk közötti háború” („war between wars” – MABAM) fogalmát. A dokumentum keretében kerülnek kijelölésre – újragondolva – azok a katonai és polgári védelmi mechanizmusok, amelyekkel az IDF már az 1950-es években is foglalkozott (pl.: óvóhelyrendszerek felújítása, rakétavédelem fejlesztése, alagútrendszerek elleni fellépés taktikái).¹⁸³

Az új stratégia hitet tesz a háború morális felfogása mellett és kiemeli a polgári áldozatok számának csökkentésére való törekvést. Ugyanakkor alapelveként jelenik meg, hogy Izrael fellép a terrrorszervezetek vezetői és támogatói ellen és akár azon országok ellen is, akik támogatnak ilyen szervezeteket. Ennek eklatáns, gyakorlati példája az izraeli légierő által Szíriában végrehajtott légicsapások, amelyeknek célpontjai a Hezbollah számára érkező – főleg iráni eredetű – fegyver és utánpótlás szállítmányok voltak. Annak ellenére, hogy az IDF vezetése a terrrorszervezetek elleni fellépésre vonatkozóan már évekkel ezelőtt meghirdette ezt az eljárásrendet, Netanyahu 2021-ben a hivatalos izraeli politika elemei közé emelte. A terror elleni fellépés alapvetően határozza meg biztonságpolitikáját. *A Harc a terrorizmus ellen – Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust?* című 1995-ben megjelent könyve részletesen bemutatja gondolkodását a terror elleni fellépésről,¹⁸⁴ amelynek számos elemét napjainkban a gyakorlatban is láthatjuk megvalósulni.

Netanyahu és a köré szerveződő szakemberek biztonság és védelemkonceptiója számos hasonlóságot mutat a Ben-Gurion által alkalmazott gondolkodásmóddal. Ben-Gurion az állam alapításának időszakában kiemelt fontosságúnak látta a megfelelő katonai erő biztosítását és a hagyományos, konvencionális fenyegetések ellen való fellépés eszközrendszerének megteremtését. Ehhez azonban nemcsak a haderő és a nemzetbiztonsági rendszer fejlesztését tűzte ki célul, hanem a megfelelő gazdasági és ipari háttér felállítását is. Nem véletlen, hogy Ben-Gurion utasítására Simon Peres, aki kezdetben a Hagana fegyverbeszerzéseiért felelt (1947), majd honvédelmi főigazgatóként (Director General of Defense) az Izraeli Védelmi Erők beszerzéseit felügyelte és irányította (1947-1959) és aktívan részt vett az izraeli nukleáris

¹⁸³ NAGEL– SCHANZER 2019

¹⁸⁴ NETANYAHU 1995

program létrehozásában, kiemelt hangsúlyt fektetett a minél önállóbb védelmi ipar megteremtésére.¹⁸⁵ (5.2.3. fejezet) Ez a mintázat köszönt vissza, amikor 2003 után Netanyahu pénzügyminiszterként és miniszterelnökként átfogó privatizációs és liberalizációs reformokat vezetett be, amelyek célja a gazdasági függetlenség megteremtése volt. Peres tevékenysége és Netanyahu gazdaságpolitikájának összehasonlító elemzése rávilágít arra, hogy a haderőfejlesztéseket befolyásoló számos tényező – mint egy állam biztonsági helyzete, a KKF-ek rendszere vagy a haderők társadalmi beágyazottsága – mellett a gazdasági pillér, az adott ország gazdasági struktúrája és a védelemgazdálkodás helyzete alapvető determináló erővel bír. Krampf „*Netanyahu-doktrínának*” nevezi azt a modellt, amelyben „*Izraelt, mint globalizált gazdaságot, valamint Izraelt, mint területet birtokló és területi konfliktusban részt vevő államot földrajzilag, intézményesen és még mentálisan is elkülönítjük egymástól.*”¹⁸⁶ Krampf ezt a módszert „héja neoliberalizmusnak” is nevezi, amely azon az elven alapul, hogy a szabadpiacokat a nemzeti célok szolgálatába kell állítani.¹⁸⁷

Michael 2011-ben úgy látta, hogy az izraeli katonai és politikai stratégia bár szorosan összefügg, de ez számos esetben a rugalmas megoldások alkalmazását háttérbe szorítja. A folyamatos fenyegetettség állapota miatt a katonai gondolkodásmód olyannyira dominánssá vált, hogy gyakran elnyomja a politikai gondolkodás rugalmasságát és döntési lehetőségeit. Ennek eredménye az, hogy számos olyan politikai és stratégiai lehetőséget veszíthetnek el, amelyek javíthatnák Izrael geopolitikai helyzetét. Michael szerint az izraeli politikai és katonai vezetése hajlamos minden fenyegetést lényegében létfontosságú veszélyként kezelni és „*túlbiztonságiasítani*”, ami tovább erősíti a katonai megoldások előtérbe helyezését. Meglátása szerint tudatosítani kell a közvéleményben, hogy Izrael a „*nem béke, nem háború*” környezetében működik, amelyben paradox módon egyszerre jelennek meg egymásnak ellentmondó elemek, mind a katonai támadás veszélye és a támadási szándék. Azzal a javaslattal élt, hogy az izraeli vezetésnek meg kell tanulnia, hogyan adjon visszafogott reakciókat és ezzel elkerülje az eskalációt.¹⁸⁸

Freilich hasonló megállapításra jutott, amikor azt vizsgálta, hogy Izrael nem képes már hagyományos értelemben vett döntő katonai győzelmet aratni a modern konfliktusokban. Véleménye szerint ennek oka az, hogy a hagyományos katonai stratégiának megvannak a maga korlátai. Izrael történelmileg mindig arra törekedett, hogy gyors, hatékony katonai győzelmeket

¹⁸⁵ PERES 2007

¹⁸⁶ KRAMPF 2022

¹⁸⁷ KRAMPF 2018

¹⁸⁸ MICHAEL 2011

érjen el, elrettentve ezzel ellenfeleit a további támadásoktól, de a modern konfliktusokban ez a stratégia már nem elégséges. Freilich konklúziója szerint Izraelnek egyre nagyobb szüksége van egy adaptív, komplex és sokrétű stratégiai megközelítésre, amely nemcsak katonai eszközökre támaszkodik, hanem diplomáciai, gazdasági és információs hadviselési módszereket is integrál.¹⁸⁹

Hadari és Turgeman munkájukban Izrael nyilvános diplomáciai és imázsépítő erőfeszítéseinek krónikus kudarcait elemezték. Arra a következtetésre jutottak, hogy a katonai gondolkodás és a hadsereg dominanciája elhomályosítja a diplomáciai és politikai szempontokat,¹⁹⁰ gátat szabva a békés rendezés lehetőségének.

Kovács és Tóth alapján „*a realista értelmezés szerint a konfliktusokat megszüntetni nem lehet, ugyanakkor azok száma és intenzitása bizonyos korlátok között csökkenthető.*”¹⁹¹ Izrael esetében a 2007 és 2023 közötti időszakban a konfliktusok átlényegültek és a hibrid, valamint az aszimmetrikus fenyegetések meghatározóvá válása hatással van a biztonság izraeli felfogására is.

A vizsgált időszakban a hibrid fenyegetések hatására az izraeli biztonsági törekvések az offenzívától a védelem felé mozdultak el. A védelem hangsúlyozása fokozatosan, rögtönzött módon és többnyire informálisan valósult meg, de a védekezés fokozatosan az izraeli hibrid katonai stratégia meghatározó eleme lett. Ez a stratégia bár tartalmazott offenzív komponenseket, de a célja már nem annyira a biztonsági helyzet megváltoztatása volt katonai eszközökkel, hanem inkább a status quo fenntartása.¹⁹²

Kober szerint azonban ezek a változások nem feltétlenül a jó irányt jelentették. Ennek hátterében egyszerre állnak a katonai gondolkodás problémái és társadalmi tényezők. Az izraeli kormányzat és az Izraeli Védelmi Erők elhanyagolták az intellektuális aspektusokat. Mivel az izraeli stratégiai kultúrát tapasztalatalapú megközelítés határozta meg, amelyet kombináltak az intuícióival, anyagi és technológiai erőfölénnyel, ezért a megváltozott biztonsági környezetben nem feltétlenül sikerült megtalálni a biztonság új izraeli koncepciójának esszenciáját. Emellett a társadalom és a haderő közötti kapcsolat erőssége is csökkent, amely fokozatos bizalomvesztéshez vezetett.¹⁹³

Összességében elmondható, hogy 2006 és 2024 között Izrael biztonsági felfogása az átfogó stratégiai megközelítés irányába mozdult el, amelynek keretében az izraeli vezetés egyre

¹⁸⁹ FREILICH 2015

¹⁹⁰ HADARI – TURGEMAN 2018

¹⁹¹ KOVÁCS – TÓTH 2020:24

¹⁹² BARAK – SHENIAK – SHAPIRA 2023

¹⁹³ KOBER 2011

nagyobb hangsúlyt próbált fektetni a politikai, diplomáciai és társadalmi tényezők összekapcsolására a katonai dimenzió mellett. Felismerték, hogy a biztonság többé nem kizárólag a katonai védekezés és elrettentés függvénye.¹⁹⁴ Ennek eredményeként például az utóbbi évtizedben egyre inkább a regionális együttműködésekre és a diplomáciai kapcsolatok fejlesztésére helyeződött a hangsúly, különösen a közel-keleti országokkal, mint az Egyesült Arab Emírségek, Bahrein és Marokkó. Az Ábrahám-egyezmények például új dimenziókat nyitottak Izrael regionális integrációjában, hozzájárulva a hosszú távú stabilitás és kölcsönös biztonság elősegítéséhez.¹⁹⁵

Nemzeti szinten az izraeli biztonsági gondolkodásában hangsúlyosabb szerepet kaptak az aszimmetrikus fenyegetések és az ellenük való szakterületi fellépés. Társadalmi szinten vizsgálva, az izraeli polgárok biztonságérzete alapvetően erősödött, mivel a hagyományos, konvencionális összecsapások veszélye csökkent, valamint a Vaskupola rendszer hatékony működése új korszakot nyitott Izrael védelmében.¹⁹⁶

Az izraeli biztonsági percepció konszolidálódásának folyamatát törte meg a Hamasz által 2023. október 7-én végrehajtott támadás, amely az izraeli biztonságfelfogás újragondolását tette szükségessé. Fontos megjegyezni, hogy ez alapvetően nemcsak a 2023. október 7-e utáni háborús időszakra vonatkozik, hanem annak lezárulását követően szükséges lesz az izraeli biztonsági percepció újragondolása, átfogalmazása és ennek mentén a védelmi stratégiai és intézkedések irányának újradefiniálása is.

A koncepcionális újragondolás egyik első szószólója Eran Ortal volt, aki szerint Izrael hagyományos elrettentési stratégiája már nem elégséges a dinamikusan változó fenyegetésekkel szembeni fellépéshez és inkább fenntartható, hosszú távon is alkalmazható megoldásokat javasolt. Őt alapelveket fogalmazott meg, amelyek szükségesek a jövőbeli biztonsági stratégiák megalkotásához. Ezek között szerepel (1) a kihívásokra való összpontosítás a fenyegetések helyett, (2) a rendszeres stratégiai elemzés, (3) az innovatív katonai megközelítések, valamint (4) a védelmi és katonai fejlesztések alapelveinek újragondolása. Hangsúlyozta, hogy a jövőbeni stratégia kialakításához (5) alapos és rendszerszintű megközelítés szükséges, amely figyelembe veszi a katonai innováció és a változó biztonsági környezet kihívásait.¹⁹⁷

Ortal kritikája szerint az izraeli stratégiai koncepciót, amely a védelemre, elrettentésre és erősített határvédelemre összpontosított, nem tudott fenntartható és rugalmas választ adni az

¹⁹⁴ CHAKRABORTY 2024

¹⁹⁵ MADANI 2024

¹⁹⁶ CALLAHAN 2021

¹⁹⁷ ORTAL 2024

új típusú fenyegetésekre, különösen a nem állami szereplők, mint a Hezbollah és a Hamasz tevékenységére. Ortal szerint a fenntartható stratégia alapját az adaptivitás és a folyamatos stratégiai újragondolás képezheti, amely képes a belső és külső kihívásokra egyaránt megfelelően reagálni. Rávilágított arra, hogy Izraelnek nemcsak a közvetlen katonai fenyegetésekre kell fókuszálnia, hanem figyelembe kell vennie a hosszú távú kihívásokat is, amelyek a biztonsági stratégiákat tartósan fenyegethetik.

4.2. Izrael és az IDF KKF rendszerének értékelése különböző módszerek alkalmazásával

A következő fejezetben – igazodva a H2 és H3 hipotézisekhez – az izraeli biztonsági helyzet változásának folyamatát kívánom bemutatni. Ehhez több különböző módszertani megközelítést alkalmazok kezdve a hagyományos – szakirodalmi forrásokra és hírekre épülő – áttekintéssel, adatok elemzésén át egészen a NLP vizsgálatok alkalmazásáig.

4.2.1. Történeti megközelítés

Nemcsak Izrael, hanem a közel-keleti régió államai és egymáshoz való viszonyuk is különleges. Oszetzky Tamás negyven évvel ezelőtti szavai napjainkban is jól illusztrálják a régió bonyolultságát. *„A kép valóban összetett. Vannak vallási különbségek, sőt ütközések, az egyes hiteken belül pedig irányzatok és szekták sokasága csatázik egymással, nemegyszer fegyverek igénybevételével. Adódnak elmérgesedett nemzeti ellentétek Izrael és az arab országok között, de gyakoriak a törésvonalak az arab államok táborán belül is. Elválasztja a Közel-Kelet országait a társadalmi fejlődés választott útja – ebben a vonatkozásban nemcsak a »tisztá« képletek jelentkeznek, hanem sok-sok átmeneti formáció, árnyalat létezik.»*¹⁹⁸ Izrael Államot alapvető társadalmi, gazdasági, vallási, etnikai, világnézeti és gondolkodásmódbeli különbségek választják el a régió többi államától.¹⁹⁹

Ebben a bonyolult rendszerben jött létre 1948. május 14-én Izrael Állam, ahol a permanens fenyegetettség és a biztonság iránti vágy az a két fő rendszerező elv, amely napjainkig meghatározza az izraeli társadalmat, politikát és védelmi tervezést. Izrael egyedisége, egyéni fejlődési útja, a világtörténelmi események hatása és a regionális szembenállás generálja azt a speciális biztonságfelfogást, amely meghatározta az izraeli védelmi tervezést a 20. és a 21. században. Ugyanakkor a definíciós keret a kihívások,

¹⁹⁸ OSZETZKY 1984:5

¹⁹⁹ RÉMAI 2020d

kockázatok és fenyegetések tekintetében nem tér el a tudományos meghatározásoktól. A kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket „[...] a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekinthetjük, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást és biztonságot, illetve hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. [...] A kihívás a legáltalánosabb kategória. A kihívás olyan helyzetek és állapotok összességét jelenti, amelyek a lehetséges legalacsonyabb megnyilvánulási szinten negatívan befolyásolják az általánosan értelmezett biztonságot. A kockázat meghatározatlan eredetű, tárgyú, intenzitású és kimenetelű kihívás. [...] A fenyegetés eredetében, intenzitásában és végcélját illetően meghatározható kihívás.”²⁰⁰

Ahogy Gazdag Ferenc fogalmaz: „Egy adott ország szándékait és lehetőségeit geostratégiai elemzés keretében lehet átfogóan értékelni. Ennek szempontjai között minden esetben szerepelnie kell a nemzetközi környezet elemzésének, vizsgálni szükséges az ország nemzeti érdekeit és célkitűzéseit, politikai berendezkedését és nemzetgazdaságának főbb jellemzőit, a katonai stratégiát, a haderő-alkalmazási doktrínát, az állam védelempolitikájának rendszerét, valamint a haderőfejlesztés és működés legfontosabb kérdéseit (a haderő felépítése, alkalmazása, felszerelése, vezetése-irányítása). Az elemzések alapegysége továbbra is a nemzetállam, azonban ma már elengedhetetlen a szűkebb és tágabb regionális folyamatok, valamint a globális vonatkozások vizsgálata, beleértve a nem állami szereplőket is.”²⁰¹ Ez a holisztikus szemléletmód határozza meg a modern izraeli védelmi tervezést is, de kiegészül egy nem hagyományos, izraeli biztonságfelfogással, valamint az Izraeli Védelmi Erők különleges helyzetével és beágyazottságával az izraeli társadalomba.

Amikor Izrael Államról beszélünk egy körülbelül 200 km szélességben és 500 km hosszan kiterjedő területről van szó, amelynek földrajzi adottságai nagyon változékonyak. Hadászati szempontból kiemelt jelentősége van a stratégiai mélység hiányának, amely 1948 óta alapvetően határozta meg az izraeli védelmi tervezést. Annak érdekében, hogy Izrael Állam biztosítsa fennmaradását és helyét a régióban kiemelt jelentősége volt – többek között – az egységes nemzetté formálódásnak, a gazdaság folyamatos növekedésének, a nemzetközi kapcsolatok fejlődésének, a hivatalosan meg nem erősített nukleáris képességnek²⁰² és a 20. század végére kiépülő high-tech iparnak. Mivel az ország híján van természeti kincseknek a

²⁰⁰ GAZDAG – REMEK 2018:37-38

²⁰¹ GAZDAG 2012

²⁰² Mivel az izraeli atomfegyver létét Izrael állam a mai napig nem erősítette meg, így csak találgatások vannak a robbanófejek száma és az izraeli atomfegyver alkalmazási stratégiája kapcsán. COHEN 1998 Az elemzők 80 és 400 robbanófej közötti számot becsülnék a közvetett adatok alapján. *Israel Country Spotlight*.

kutatás-fejlesztés (K+F) támogatása Izraelben állandóan magas szintű és kiemelt nemzeti érdek a mai napig.²⁰³

Izrael 20. századi történelmét meghatározó KKF-ek megértéséhez át kell látnunk az ezek mögött meghúzódó rendszer(ek) működési mechanizmusát. Az Oszmán Birodalom, majd a Palesztin Mandátum területén élő zsidó közösség életét napi szinten határozta meg a kihívások, kockázatok és a fenyegetettségek folyamatosan változó és alakuló rendszere. Megfigyelhető, hogy mind a Jisuv, mind később Izrael Állam történelme során a kihívásokat kiváltó okok és a kihívásokra adott reakciók egymásból levezethetőek. Az Izrael létét fenyegető veszélyek újra és újra, eltérő intenzitással és eltérő relációkkal felbukkannak. Egy olyan folyamat tanúi vagyunk, amelyben az egyes elemek egymásra épülnek és egymásból építkeznek. Megjelennek továbbá úgynevezett determináló tényezők (pl.: a 20. század második felében a szuperhatalmakhoz való kötődés kérdése)²⁰⁴, amelyek hatása szintén fontos, ugyanakkor alakításukra nem feltétlen van lehetőség a hagyományos diplomáciai vagy katonai keretek között. Az egyes korszakokban felmerülő kiváltó okok transzformálódásának, változásának modern tánca ez, amely új kihívásokat és reakciókat szülve ciklikusan elvezet egy újabb kiindulási helyzethez, ahol ez a „tánc” újrakezdődik.²⁰⁵ Összességében Izrael Állam 20. századi történelme a folyamatosan változó biztonsági környezetre adott reakciók sorozataként írható le.

Furcsa kettősség figyelhető meg Izrael történelmében. Egyrészt vannak történelmi események, amelyek korszakhatárnak tekinthetőek és hatással vannak a biztonsági helyzetre és annak szubjektív, állami szintű megítélésére. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy bizonyos tekintetben még sincsenek markáns korszakhatárok: a kihívások, kockázatok és fenyegetések permanens változása és alakulása nehezen teszi lehetővé, hogy cezúrával jelölt, jól elkülönülő doktrinális változtatások kerüljenek érvénybe léptetésre. A következőkben mégis meg fogok különböztetni négy korszakot, amelyek a kihívások, kockázatok és fenyegetések, valamint az arra adott izraeli reakciók megváltozásával állnak összhangban: (1) 1880-1948; (2) 1948-1980; (3) 1980-2023, (4) 2023-.

²⁰³ ULLIAN 2014

²⁰⁴ FORGÁCS 2017:87

²⁰⁵ RÉMAI 2020c

4.2.1.1. Az IDF elődszervezeteinek kora – 1880–1948²⁰⁶

Az 1880-as évektől napjainkig végig követhető egy az okokból és azokra adott reakciókból álló egymásba kapcsolódó és egymással összefüggő öngerjesztő hálózat. A 20. század eseményei alapján kijelenthetjük, hogy Herzl elképzelése az önálló zsidó állam létrejöttéről megvalósult, de nem abban a formában és módon, ahogy ő elképzelte. Már az 1900-as évek elejétől megfigyelhető volt a feszültség a területen élő arabok és zsidók között. Éppen ezért, ha meg akarjuk érteni az izraeli biztonságfelfogást, annak fejlődését és alakulását akkor egészen az 1800-as évek közepéig kell visszanyúlnunk.

Mind a Jisuv, mind később, Izrael korai történelme során a kihívásokat kiváltó okok és a kihívásokra adott reakciók öngerjesztő rendszere áll elő. Ezen túl az időben újra és újra, eltérő intenzitással és eltérő relációkkal merülnek fel. Egy olyan folyamat tanúi vagyunk, amelyben az egyes elemek egymásra épülnek és egymásból építkeznek. Nincsenek markáns korszakhatárok: a kihívások, kockázatok és fenyegetések permanens változása és alakulása gördíti előre az eseményeket és így Izrael Állam 20. századi történelme a folyamatosan változó biztonsági környezetre adott reakciók sorozataként lesz leírható.

De mikor is vette kezdetét ez a folyamat? Abból a munkahipotézisből indulok ki, hogy a zsidó-arab szembenállás alapját a térségben valójában egy európai jelenség váltotta ki és ez, illetve ennek továbbgyűrűző folyamánai jelennek meg az egyes korszakokban, mint kihívások. Erre a folyamatra hoz példákat a 3. ábra, amelyen az 1880–1956 közötti időszakok kiváltó okainak, kihívásainak és az ezekre adott reakcióknak a bemutatása jelenik meg.

A feszültség hátterének eredője az 1800-as évek végén Európában felerősödő antiszemitizmus²⁰⁷, amely kihívásként jelent meg az európai zsidó közösségekben. Ez a kihívás egyrészt fizikai és egzisztenciális fenyegetést jelentett, másrészt ideológiai vitát okozott a közösségeken belül az asszimilációpárti és -ellenes csoportok között. A fenyegetettségre adott válaszreakció is kettős volt, egyrészt a bevándorlási hullámokban, az alijákban²⁰⁸ nyert gyakorlati megvalósítást, míg ideológiai szinten elvezetett a cionizmus születéséhez és korai

²⁰⁶ A fejezet anyaga RÉMAI Dániel (2014) *Az izraeli biztonság- és védelempolitika és az izraeli hadsereg 1948 és 1956 között. A térség geopolitikai tényezőinek hatása a modern izraeli hadsereg kialakulására és jellemzőire* című diplomamunkán alapul.

²⁰⁷ Ennek két eklatáns példája az 1882 és 1884 között folyt valószínűsíthetően államilag is támogatott pogrom a zsidó közösségek ellen az Orosz Birodalomban, illetve a Dreyfus-ügy. (A pogrom kezdetét alapvetően az 1882-es antiszemita Májusi Törvényekhez kötik, amelyek jelentős mértékben korlátozták a zsidó vallásúak jogait.) A Dreyfus-ügy lényege, hogy 1894. október 15-én a francia hadsereg kapitányát, a zsidó származású Alfred Dreyfust hazaárulás vádjával letartóztatták. A vád arra épült, hogy a párizsi német katonai attasé, Max von Schwarzkoppen ezredes iratai között francia hadiipari fejlesztéseket tartalmazó dokumentumokat találtak és a kézírás alapján Dreyfus kapitányt gyanúsították. A zsidó közösségek ellen pogromok indultak és Dreyfus rehabilitálása sem hozott megnyugvást.

²⁰⁸ A zsidó bevándorlás a Jisuv majd később Izrael területére.

szervezeti kereteinek kialakulásához. Ebben az időszakban az európai zsidó közösségek és a Cionista Világszövetség helyzetét erőteljesen determinálta, hogy egy kívülről stabilnak tűnő, valójában omladozó világrend végnapjain, a nagyhatalmi prioritásokban és érdekekben nem jelent meg markánsan a zsidóság vágyának akceptálása az önálló zsidó állam alapítása kapcsán.

Az 1900 és 1920 közötti időszakban megnövekedett az arab-zsidó konfliktust kiváltó okok száma, amely alapján három csoportot állíthatunk fel. Kiváltó okként továbbra is megmaradt az európai antiszemitizmus, amely hatással volt a Cionista Világszövetség tevékenységére és fokozta a történelmi Izrael területére bevándorlók számát. Emellett az első időszak kihívására adott reakció, az alija ekkor már kiváltó okként jelenik meg, amely számos új kihívást generált. Ezzel párhuzamosan változtak az ún. determináló tényezők is.

Összességében az 1880-as évektől végig vezethető az okok és reakciók ilyen formájú, egymásba kapcsolódó és egymással összefüggő hálózata, öngerjesztő folyamata. A kezdeti tényezőkre adott reakciók fokozatosan vezettek el az Izraeli Védelmi Erők elődszervezeteinek nevezett félkatonai szervezetek²⁰⁹ megalakulásához és fejlődéséhez.

Ezek az alapok indukálták, hogy a modern Izraelben a mai napig a fő rendezőelvek között találjuk a (1) permanens fenyegetettség érzését és a (2) biztonság iránti vágyat. Ezek már az állam 1948-as megalapítása előtti időszaktól meghatározták az izraeli társadalmat, politikát és védelmi tervezést. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy az izraeli védelmi szervezetek, a politika és a társadalom részéről van egy folyamatos reflexió a biztonsági helyzet változásaira és ennek fényében változik az össztársadalmi biztonságfelfogás is. A Jisuv idején az alapvető biztonsági cél a zsidó telepek védelme, a bevándorolni kívánók letelepedésének biztosítása és az Európából induló alija lehetőségének fenntartása volt. Az alapvető biztonsági célok nem változtak, de a későbbiekben kiegészültek a területen élő arab népességgel és a brit fennhatósággal szembeni szembenállással.

A II. világháború hatására jelentős változás következett be a biztonság izraeli értelmezésében és a kihívásokban is. A Holokauszt tragédiája és az ezzel kapcsolatban érzett nyugati társadalmi felelősségérzet, valamint az Egyesült Államok által vezetett új nyugati világrend közelebb juttatta a zsidó közösséget az önálló zsidó állam létrehozásához. Azonban ez olyan új típusú kihívást jelentett, amelyre korábban nem volt példa: az arab országok összefogtak és az 1947 ősze óta folyó alacsony intenzitású konfliktust nyílt, hagyományos jellegű, helyi háború váltotta fel 1948-ban. Ez Izrael részéről még inkább előtérbe helyezte a modern védelempolitika és a védelmi struktúra kialakításának feladatát. Továbbá a zsidó

²⁰⁹ Például a Hashomer, a Hagana, a Palmach, az Irgun vagy a LEHI.

közösségben megerősödött az a nézet, hogy Izrael védelmét önállóan kell ellátnia a zsidó népnek és egyedül kell megharcolnia a fennmaradásért.

A védelmi tervezési szempontjából annak érdekében, hogy Izrael Állam biztosítsa fennmaradását és helyét a régióban kiemelt jelentősége volt – többek között – az egységes nemzetté formálódásnak, a gazdaság folyamatos növekedésének, a nemzetközi kapcsolatok fejlődésének, a hivatalosan meg nem erősített nukleáris képességnek és a 20. század végére kiépülő high-tech iparnak.

A kezdeti fenyegetettségre adott reakciók fokozatosan vezettek el az Izraeli Védelmi Erők elődszervezeteinek nevezett félkatonai szervezetek megalakulásához és fejlődéséhez. Ezek az elődszervezetek, mint például a Hashomer, a Hagana, a Palmach, az Irgun vagy a LEHI eltérő szinten, de alapvetően a gerilla hadviselés módszereivel vették fel a harcot annak érdekében, hogy céljaikat megvalósítsák.²¹⁰ Az 1900-as évek elejétől az IDF elődszervezeteinek számító irreguláris alakulatok tevékenységükkel erősítették a zsidó közösség védelmi mechanizmusait, de mindeközben növelték az ellenségeskedés mértékét a térségben. Az 1920 és 1945 közötti időszakban végrehajtott szervezeti reformok, kiképzési és stratégiai újítások által a szervezetek bebizonyították, hogy magas fokú adaptációs képességgel rendelkeznek. A kiképzési szisztéma fejlődése által egy széles társadalmi szegmenst érintő, alapvető védelmi képzettséggel rendelkező közösség jött létre a Palesztin Mandátum területén élő zsidó népesség körében. Ekkor erősödtek meg azok a társadalmi mechanizmusok, amelyek hosszú ideig meghatározták az izraeli társadalom biztonsági percepciót. A fegyveres szervezetek, különösen a Hagana és az Irgun kiterjesztették működésüket a gazdaság bizonyos szegmenseire is.²¹¹ Az elődszervezetek fejlődése és működése biztosította az alapot a Zsidó Ellenállási Mozgalom 1945-ös megalakulásához, amely elvezetett az Izraeli Védelmi Erők 1948-as megalapításához.

Az irreguláris ellenálló szervezetek azért is kiemelten fontos szereplők, mert mind szervezeti felépítésükben, mind működésükben tökéletesen megfelelnek az aszimmetrikus hadviselés definíciójában leírtaknak. Számos példát ragadhatnánk ki a szervezetek által végrehajtott támadásokból, amelyeknek célja az önálló zsidó állam megalapítása volt. Míg kezdetben a Hashomer, majd később a Hagana inkább az újonnan létesült zsidó telepek védelmére koncentrált, addig a Palmach, mint a Hagana elit egysége számos olyan támadást hajtott végre, amely az arab vagy brit érdekeltségeket, gazdasági célpontokat vagy, ahogy ma

²¹⁰ FORGÁCS 2020, PORKOLÁB 2005

²¹¹ A fegyverbeszerzési és fegyvergyártási tevékenység beindulása ebben az időszakban ment végbe.

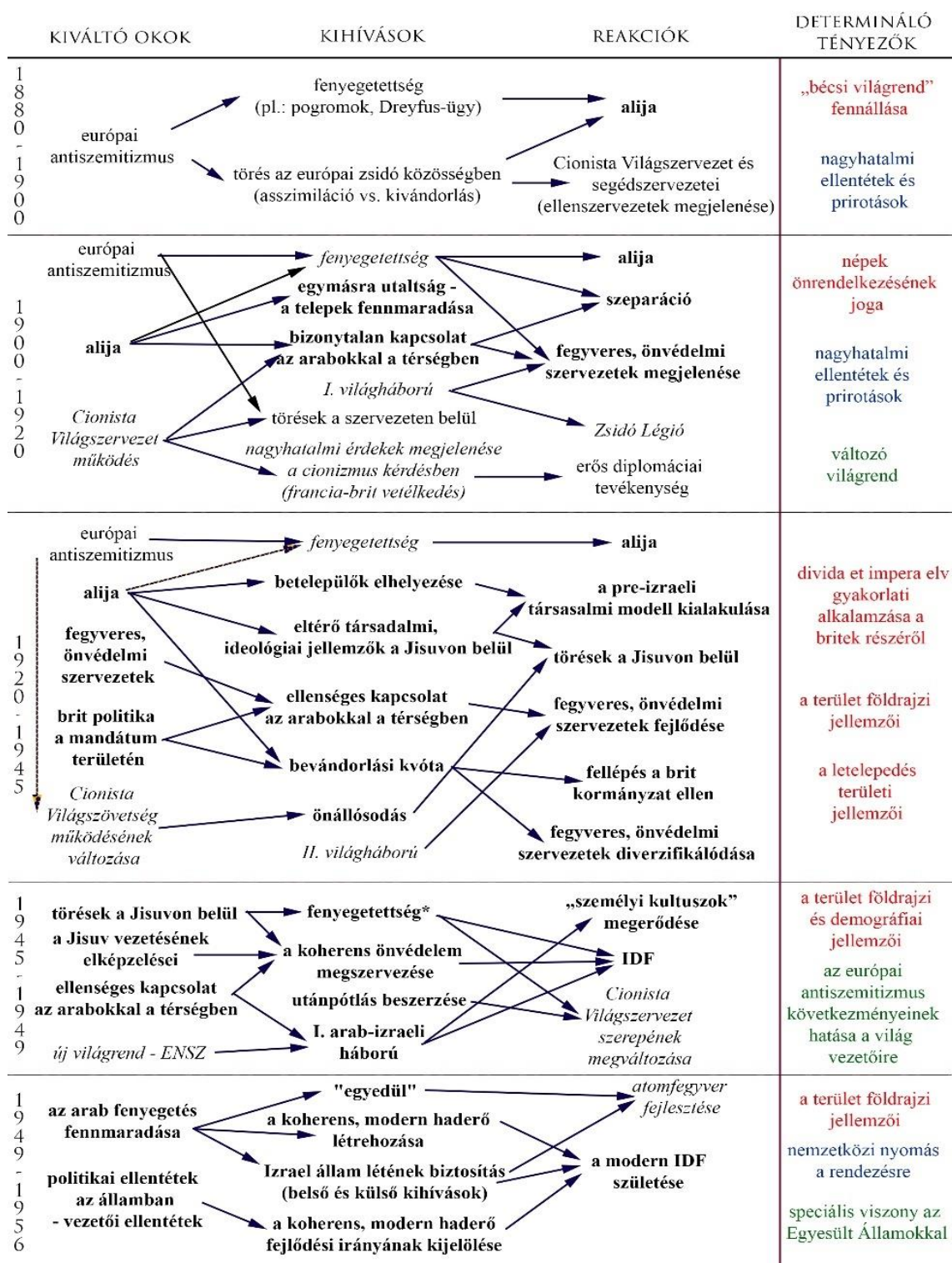
neveznénk kritikus infrastruktúrákat támadta. Az olyan szervezetek, mint az Irgun vagy a LEHI esetében számos merényletet, emberrablást, szabotázszt, nagy áldozatszámmal járó robbantásos merényletet találunk a végrehajtott akciók között.²¹² Éppen ezért az 1945 utáni időszakban a Zsidó Ellenállási Mozgalom egyik célja volt, hogy visszaszorítsa a „főkszervezetek” olyan akcióit, amelyek a civilek ellen irányulhatnak és a közvélemény szemében negatív képet alakítanak ki az ellenállási szervezetekről.

Bár az integráció nem volt feszültségektől mentes,²¹³ de 1948-tól ezek a szervezetek és tagjaik alkotják a létrejövő hadsereg gerincét. A korábban alkalmazott eszközök, módszerek, eljárások, aszimmetrikus hadviselési formák élnek tovább az Izraeli Védelmi Erőkben és több évtizednek kell eltelnie, hogy az IDF egy minden tekintetben hagyományos, reguláris haderő képét mutassa majd.

Az 1880–1948 közötti időszakban a Jisuv területén megjelenő legfőbb kihívást a brit uralom alól való felszabadulás elérése jelenti, a kockázati szinten a leginkább meghatározó a zsidó telepek védelme, míg a fenyegetés szintjén a területen élő arab népességgel való konfrontáció a meghatározó. Ezek kezelése érdekében alakulnak meg – az IDF elődszervezetinek tekinthető – zsidó katonai elődszervezetek. Ezekre jellemző, hogy a fenyegetettséghez mérten alakulnak, növekednek, fejlődnek és változnak. Ebben az időben alakul ki az izraeli biztonsági rendszer katonai pillére, amely szorosan együttműködik a politikai, gazdasági és társadalmi szereplőkkel. Véleményem szerint ez a fejlődési folyamat alapvetően határozza meg a későbbi haderőszervezési és -fejlesztési irányokat és a biztonsági kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre adott válaszokat.

²¹² Például a Dávid Király Hotelben található brit főparancsnokság elleni bombamerénylet (1946.07.22.) vagy az Agatha művelet (1946.06.28), amelyben jelentős számú civil vesztette életét.

²¹³ Például az Irgun, Menahem Begin vezetésével, sokáig önállóan működött, és csak az 1948-as függetlenségi háború idején, az Altalena-ügy (1948. június 20-23.) néven elhíresült fegyverszállítási konfliktus és egy rövid fegyveres összecsapás után olvadt be teljes mértékben az Izraeli Védelmi Erőkbe.

JELMAGYARÁZAT

A Jisuv területén és a térségben meghatározó
A Jisuv területén kívül meghatározó
Mind a Jisuvban, mind azon kívül meghatározó

DETERMINÁLÓ TÉNYEZŐK

A zsidó közösség érdekeit veszélyeztető tényező

A zsidó közösség érdekeit részben támogató, részben veszélyeztető tényező

A zsidó közösség érdekeit támogató tényező

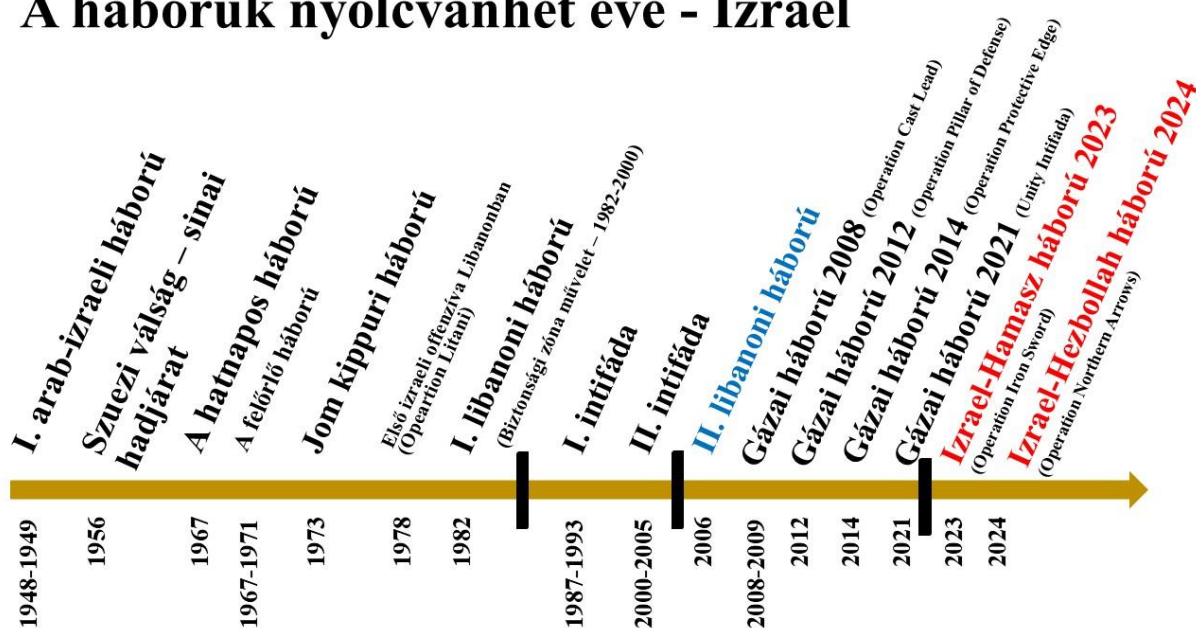
3. ábra: A zsidó közösséget ért kihívások és az azokra adott reakciók (1880–1956) (A szerző szerkesztése)

4.2.1.2. A konvencionális katonai fenyegetések kora – 1948–1980

A függetlenségi háború után az izraeli védelmi stratégiát az az alapvetés határozta meg, hogy „helyzetét geostratégiai szempontból továbbra is sebezhetőnek ítélte, amelyet további területszerzéssel vélt kiküszöbölni. Ennek érdekében aktív külpolitikai tevékenységet folytatott, rohamosan fejlesztette katonai és gazdasági potenciálját.”²¹⁴ Izrael állam a biztonságos határok kialakítására hivatkozva az agressziót és a területszerzést helyzete előtérbe. Ez az aktív hozzáállás megjelent a katonapolitikában és a védelmi tervezésben is. A politikai és a katonai vezetés is úgy vélte, hogy a katonai doktrínának „támadó, offenzív jellegűnek kell lenniük”.²¹⁵

Az 1948 utáni időszak Izrael számára az állam,²¹⁶ a haderő és a gazdaság fejlesztéséről szólt. Otthont kellett találni és infrastruktúrát építeni a több tízezer új bevándorlónak,²¹⁷ valamint meg kellett alapozni a modern izraeli gazdaság működését.²¹⁸

A háborúk nyolcvanhét éve - Izrael

4. ábra: Izraeli részvétellel zajló háborúk, konfliktusok és katonai műveletek (1948–2024) (A szerző szerkesztése)

A 4. ábrán látható, hogy az I. arab-izraeli háború (függetlenségi háború) utáni évtizedekben a hagyományos katonai konfliktusok voltak a meghatározóak. Túlzás lenne azt

²¹⁴ OSZETZKY 1984:61

²¹⁵ OSZETZKY 1984:62

²¹⁶ BEN-GURION 1970

²¹⁷ MEIR 1976

²¹⁸ PERES 2007

állítani, hogy szezonális rendszerességgel került sor összecsapásra Izrael és a régió arab államai között, de átlagosan hat évente egymásnak feszültek a regionális haderők.

Az 1950-es évek elején kialakított elvek szerint az IDF-nek egyrészt területszerzést kellett megvalósítania, másrészt pedig az elrettentés módszerét is alkalmaznia kellett. A területszerzés célja a határok kitolása, ezáltal a stratégiai helyzet javítása volt. Az izraeli vezetés belátta, hogy nem elég katonailag megszerezni és stabilizálni egy-egy területet, ezek megtartásához mindenképpen szükséges a nemzetközi támogatás. Az elrettentés abban állt, hogy bár kerültek a nyílt, nagy volumenű katonai összecsapásokat, de minden ellenséges agresszióra aránytalanul nagy erővel reagáltak. Az elrettentés célja volt tudatosítani a környező országokban, hogy Izrael hadereje önmagában képes megállítani akár egy koncentrált és az 1948–49. évi háborúnál jobban koordinált arab támadást is.

„A hadászati elgondolás lényegében a katonai doktrína támadólagos oldalát, a területi terjeszkedés megvalósítását célozta, és három elemre támaszkodott: a megelőzésre, a meglepésre (váratlanság) és az ún. közvetett megközelítésre.”²¹⁹ A megelőzés terén kialakították azt az elvet, hogy a csapásokat igyekeztek jogos önvédelemként feltüntetni. Ekkor alakult ki az a koncepció, hogy a harci cselekményeket minél gyorsabban át kell helyezni az ellenség saját területére. Ennek célja a stratégiai mélység hiányának kompenzálása, a civil zsidó lakosság, valamint az infrastruktúra védelme volt. A meglepés célja volt, hogy az IDF az erőfölényben lévő arab haderővel szemben stratégiai előnyre tegyen szert. Az első arab-izraeli háború során alkalmazott Liddel-Hart-féle közvetett megközelítés²²⁰ elvének sikerén felbuzdulva ezt az elemet az 1950-es évek elején integrálták a hivatalos izraeli katonai tervezésbe is.

A tervezési koncepció lényege abban állt, hogy a fent említett három elvet egyszerre tudták integrálni és alkalmazni a védelmi-, stratégiai tervezés során. Külön hangsúlyt helyeztek a mozgósításra: *„már az első arab-izraeli háború alatt kialakult a mozgósítás és hadkiegészítés olyan rendszere, amely rövid idő alatt lehetővé tette a teljes mozgósítás végrehajtását.”²²¹*

Az IDF első időszakában Ben-Gurion elképzelései és a tényleges kihívások mellett a vezérkari főnökök hatása is jelentős volt a szervezet alakításában. (5.2.5.2 fejezet)

Összességében ebben az időszakban Izrael Állam számára a legnagyobb fenyegetést a szomszédos arab országokkal történő – akár több frontos – nyílt háborús összecsapások jelentették. Ezek kezelése érdekében elsődleges volt az IDF szervezetének, működésének és az

²¹⁹ OSZETZKY 1984:63

²²⁰ HARKA 2020

²²¹ OSZETZKY 1984:66

izraeli hadiiparnak a fejlesztése. Számos olyan haderőfejlesztési intézkedést látunk az időszakban, amelyek alapvetően járultak hozzá a katonai biztonság fokozásához, megjelentek a gazdasági és társadalmi biztonsági pillért erősítő folyamatok is. Az IDF képes volt arra, hogy eszközeit és szervezetét a célokhoz igazítsa ne pedig a célokat ezekhez. Egy aktív, gyorsreagálású, csapásmérésre alkalmas erő lett, amely ötvözte a modern reguláris hadseregek jellemzőit az 1948 előtti védelmi szervezetek jellemzőivel. 1956-ra már képes volt úgy harcolni, mint egy reguláris haderő és úgy is mint az elődszervezetei. Erre a képességére alapvetően szüksége is volt az 1956 és 1979 közötti időszakban, amelyet alapvetően a konvencionális háborús összecsapások jellemeztek. Azonban ezzel párhuzamosan a hagyományos fenyegetettségek fokozatosan átalakultak és egy frontális háború kitörésének esélye folyamatosan csökkent.²²²

Az Egyiptommal 1979. március 26-án, Washingtonban aláírt békeszerződés komoly diplomáciai előrelépést jelentett Izrael számára, hiszen az első arab állam volt, amely elismerte Izrael létét. Ezzel párhuzamosan viszont számos új kihívást is okozott, mint például a palesztin terrorizmus megerősödését vagy haderőfejlesztési vonatkozásban a felderítő képességek fokozásának szükségességét.

4.2.1.3. A vegyes fenyegetések évtizedei – 1980–2023

Az arab államok 1950-től kezdődő sikertelen katonai fellépése Izrael ellen életre hívta a Palesztin Felszabadítási Szervezetet (PLO) 1964-ben,²²³ amely fokozatosan vívta ki a vezető politikai pozíciót a palesztin közösségen belül. Az 1970-es évektől a PLO erősítette nemzetközi kapcsolatait, például megfigyelői státuszt kapott az ENSZ-ben²²⁴ és a félkatonai tevékenysége mellett elkezdte kiépíteni a polgári infrastruktúráját is,²²⁵ amelynek keretében számos országban nyitottak képviselőket.²²⁶ Fő működési központja alapvetően Libanonban volt egészen 1983-ig, azonban szervezete és a hozzá kapcsolódó terrorszervezetek, mint például a Fekete Szeptember behálózta a világot.²²⁷ A modern és posztmodern terrorizmus jelenségének, fejlődésének, korszakainak, változásának összefoglalásához egy disszertáció terjedelme is kevés lenne, de ki kell emelnünk, hogy az 1970-es évektől gyakorivá váltak a

²²² GAT 2006

²²³ SELA 2014

²²⁴ United Nations General Assembly 1974

²²⁵ RUBENBERG 1983

²²⁶ Például 1975-ben Budapesten is.

²²⁷ GALILY 2022

terrorcselekmények és terror jellegű cselekmények, amelyek Izrael Állam ellen irányultak.²²⁸ Ezek területileg már nem korlátozódtak a zsidó állam területén élőkre, hanem szerte a világban érte támadás a zsidó közösségeket, külképviseleteket, érdekeltségeket. Az egyik legjelentősebb ilyen támadás az 1972-es müncheni olimpián, a Fekete Szeptember által szervezett és végrehajtott, az izraeli olimpiai csapat ellen elkövetett túszejtésbe és mészárlásba torkolló támadás volt. Az ilyen típusú merényletek Izrael Államot is lépéskényszerbe hozták, amelyekre főleg titkosszolgálati módszerekkel válaszolt. Ugyanakkor fontos kiemelni – és ennek a haderőfejlesztés szempontjából is jelentősége van –, hogy a katonai hírszerzés és az IDF különleges alakulatai számos esetben hajtottak végre feladatokat a terrorellenes fellépés kapcsán már ezekben az évtizedekben is. A Védelmi Erők és az izraeli titkosszolgálatok közötti együttműködés egyik fénykora volt az ez időszak.²²⁹

A Libanon irányából Izrael északi területei ellen intézett támadások számának és intenzitásának növekedésére válaszul az 1978-as korlátozott katonai offenzíva (Operation Litani) után négy évvel Izrael elindított a történelemkönyvekbe első libanoni háború néven bekerült katonai műveletet.

Az első libanoni háború katonai eredményei sikerként értelmezhetőek Izrael számára. A hadművelet kimondott célja az volt, hogy az észak–izraeli közösségeket a dél–libanoni terroristák számára elérhetetlen távolságra helyezték, amelyhez az IDF egy 40 kilométeres ütközőövezet kialakítását tűzte ki célul Bejrúttól délre.²³⁰ Ariel Sharon²³¹ azonban nem ismerte fel, hogy egy izraeli invázió Libanonban, párosulva a maronitákkal²³² való szövetséggel, újra felszítja az indulatokat Izrael²³³ és a nyugat ellen a régióban.²³⁴ Az eseményeknek komoly hatása volt az iráni befolyás növekedésére a régióban, valamint közvetve elvezettek a Hezbollah megalakulásához, amelynek működése alapvetően határozta meg az izraeli biztonsági helyzetet a következő évtizedekben.²³⁵

²²⁸ FAGGYAS-RÉMAI 2024

²²⁹ RÉMAI 2025

²³⁰ IDF Editorial Team 2022a

²³¹ Ariel Sharon (1928. február 26. – 2014. január 11.) izraeli tábornok és politikus, Izrael 11. miniszterelnöke, aki jelentős szerepet játszott az 1982-es libanoni háborúban, mint védelmi miniszter és a később fontos szerepe volt a 2005-ös gázai kivonulásban is (Disengagement Plan).

²³² A maroniták egy keresztény vallási közösség, akik a szír-rítusú katolikus egyházhoz tartoznak, és elsősorban Libanonban, valamint kisebb számban Szíriában és Irakban élnek, jelentős vallási és politikai befolyással bírva Libanon történelemre.

²³³ PARKINSON 2007

²³⁴ SHALOM 2020

²³⁵ GORDON 2008

A hagyományos katonai fenyegetés veszélye alapvetően lecsökkent a régióban, ugyanakkor megerősödtek régi-új kihívások, kockázatok.²³⁶ Az 1987. december 8. és 1993. szeptember 13. között zajló első palesztin intifáda például tipikusan egy olyan jellegű biztonsági probléma volt, amelyre már láthattunk példát az 1920-as évek arab felkelései során. Fontos, hogy egy pillanatra megállva áttekintsük az első intifáda lényegi pontjait. Egyrészt ki kell emelnünk, hogy a konfliktus egy balesetből bontakozott ki, amelynek során a Dzsabalíja menekülttáborban egy izraeli katonai jármű belehajtott egy palesztin civil járműbe, amelynek négy utasa életét veszítette.²³⁷ A baleset miatt felszínre törtek a palesztin–izraeli ellentétek, amelyek regionális zavargásokhoz vezettek. Ez egy olyan típusú – időben elhúzódó – fenyegetés volt, amellyel Izrael Állam és az IDF korábban még nem szembesült és alapvetően teljesen új kríziskezelési metódusokat és eszközöket követelt meg. Az IDF, amely alapvetően egy konvencionális haderő volt komoly koncepcióváltásra kényszerült, amelynek keretében civil zavargások elfojtását, elhúzódó területbiztosítási és járőrözési feladatokat kellett végrehajtania. (6.2.3.11. fejezet) Ennek számos olyan aspektusa volt, mint például a civilek elleni fellépés etikai kérdései, amely fontos szerepet játszottak az IDF fejlődésében.²³⁸ (7.3.2. fejezet)

Az Oslói Megállapodás (1993), amely a Palesztin Hatóság és Izrael Állam közötti első jelentős politikai megállapodás volt, célul tűzte ki a palesztin területek autonómiájának biztosítását és a két fél közötti békés együttélés előmozdítását. Bár az egyezmény áttörést jelentett, mivel a végleges megállapodás elmaradt a hosszú távú béke nem valósult meg.²³⁹ Az első intifádához hasonló zavargások bontakoztak ki 2000-ben (második intifáda), amely alapvetően elvezetett a PLO-nál jóval radikálisabb Hamasz²⁴⁰ megerősödéséhez.

Több mint húsz évvel az első libanoni háború után, 2006-ban került Izrael Állam újra hagyományos háborús helyzetbe. Ekkor tört ki a második libanoni háború.²⁴¹ A 6. fejezetben részletesen foglalkozom a második libanoni háború IDF-re gyakorolt hatásával, itt azonban annyit fontos kiemelni, hogy ez volt az első olyan konfliktus, amelyet történelme során az IDF nem nyert meg egyértelműen.²⁴² Ez volt az a háború, amely rávilágított, hogy a hagyományos, konvencionális hadviselési formákra és az ezekhez szükséges eszközökre továbbra is szüksége

²³⁶ GAT 2006

²³⁷ OMER-MAN 2011

²³⁸ ELIZUR – YISHAY-KRIEN 2009

²³⁹ *U.S. Foreign Relations Milestones: The Oslo Accords and the Arab-Israeli Peace Process (1993 – 2000)*

²⁴⁰ A Hamasz palesztin iszlamista politikai és katonai szervezet, amely 1987-ben alakult meg a Palesztinai Iszlám Ellenállás Mozgalom (Harakat al-Muqawama al-Islamiya) néven. Célja a palesztin területek felszabadítása.

²⁴¹ IDF Editorial Team 2016

²⁴² KOBER 2008

van Izraelnek, bár adaptált formában. Ahogy Kis-Benedek József fogalmazott: „*Az Izraeli Védelmi Erőknek még mindig megvan az a történelmi öröksége, hogy nagy méretű szárazföldi hadműveletekre, páncélos csatákra készítik fel, habár ez a fajta ellenség ma már nem létezik.*”²⁴³

A Hamasz hatalomra kerülése a Gázai övezetben 2007-ben²⁴⁴ megnyitotta az utat az olyan alacsony szintű konfliktusok előtt, amelyek meghatározták a 2008 utáni időszakot (4. ábra) és amelyek az IDF-re vonatkozó kihívások, kockázatok és fenyegetések rendszerére és ezáltal a haderőszervezésre és -fejlesztésre is hatással voltak.

Az állami szintű kihívások, a regionális helyzet bizonytalansága (pl.: Arab tavasz, szír polgárháború, az Iszlám Állam működése a régióban) és Irán egyre erősödő politikai befolyása, valamint az iráni nukleáris fenyegetés alapvetően határozta meg az izraeli biztonsági percepciót a 2010-es években.²⁴⁵ Például a rakétavédelem kérdése az egyik meghatározó prioritássá vált²⁴⁶, amelyhez szorosan kapcsolódtak a hadiipari fejlesztések, de nemcsak az elhárítás, hanem az észlelés és detektálás vonatkozásában is.

A regionális biztonsági helyzet értékelése kapcsán fontos kitérni a globális nagyhatalmi érdekekre a régióban. Cook átfogó elemzésében azt vizsgálta, hogy hogyan alakítják a nagyhatalmak érdekei a közel-keleti biztonsági helyzetet. Összességében megállapította, hogy bár van esély a kooperatív regionális működésre, de alapvetően minden szereplő realista, az egyéni érdekeit szolgáló politikát folytat.

Az izraeli és orosz együttműködés a szíriai konfliktusban kulcsfontosságúvá vált a szír légtérben történő összeütközések elkerülése érdekében, de az orosz-ukrán háború Izraeltől is elszigetelte Moszkvát. Az elmúlt évtizedekben Izrael gazdasági kapcsolatokat alakított ki Kínával, ugyanakkor ügyelve, hogy az Egyesült Államokkal fennálló különleges kapcsolatot ne veszélyeztesse.

Mivel az Egyesült Államok továbbra is Izrael legfontosabb biztonsági szövetségese, ezért a stratégiai kapcsolatok központi szerepet játszanak a zsidó állam nemzetbiztonságában, különösen az iráni nukleáris program elleni fellépés kapcsán.

²⁴³ KIS-BENEDEK 2023

²⁴⁴ Az izraeli kivonulást követően a Hamasz a 2006-os palesztin parlamenti választásokon elsőprő győzelmet aratott, és 74 mandátumot szerzett a 132 fős parlamentben, míg a Fatah csak 45 mandátumot. 2007 júniusában, miután a Fatah és a Hamasz közötti belső harcok kiélesedtek, a Hamasz katonai erővel átvette a Gázai övezet irányítását, és fegyveres összeütközések során legyőzte a Fatah milíciáit.

²⁴⁵ GUZANSKY – TIRA 2020

²⁴⁶ DEKEL 2020

Izrael külkapcsolatai nemcsak a nagyhatalmakkal való versengésben, hanem közvetlen szomszédaival is bonyolultak, mivel regionális stratégiája szorosan összefonódik a különböző arab országokkal való tradicionális kapcsolataival, de megjelennek új változók, mint például a közös érdekek Egyiptommal és Szaúd-Arábiával, amelyek szintén aggódnak Irán befolyásának növekedése miatt.²⁴⁷ „Az elmúlt években a pragmatista szunnita államokkal Izrael konszolidálta a viszonyát. 2020-ban úgy tűnt, hogy a palesztin politikai folyamatok nem jelentenek akadályt a kapcsolatok normalizálása területén. Az akkor aláírt megállapodás az Egyesült Arab Emírségekkel, Bahreinnel, Szudánnal és Marokkóval jelzi, hogy ezen országok (az Egyesült Államok aktív támogatásával) normalizálni akarják kapcsolatukat a zsidó állammal. A diplomáciai kapcsolatok felvétele mutatja ezen államok fenntartását Iránnal szemben, ugyanakkor erősíti Izrael biztonságát. Ehhez a kapcsolathoz természetesen hozzá kell számolni Egyiptomot és Jordániát, amely államokkal Izraelnek békeszerződése van.”²⁴⁸ Az Ábrahám-egyezmények jelentős hatással voltak Izrael biztonságára és erősítették a regionális biztonságot is.²⁴⁹ A normalizált kapcsolatok különösen az izraeli gazdaság számára hoztak előnyöket, mivel új kereskedelmi és technológiai együttműködések alakultak ki.²⁵⁰ Ugyanakkor kimondható, hogy az Ábrahám-egyezmények által elindított regionális békefolyamatot a 2023. október 7-i események és azok következményei hosszú időre befagyasztották.

Az 1980–2023 közötti időszakban a már meglévő kihívások, kockázatok és fenyegetések mellett olyan új típusú problémák is megjelentek, mint például a kibervédelem és kiberképességek fejlesztésének fontossága²⁵¹, a terrorizmus globális, valamint regionális erősödése²⁵², a hibrid fenyegetések, a dezinformációs műveletek vagy a klímaváltozás hatásai. Ezek egy része ellen Izrael nemzetközi összefogás keretében próbál fellépni: többek között például a kiberfenyegetésekkel szemben együttműködik a NATO-val²⁵³, részt vesz a klímaváltozás elleni regionális meteorológiai együttműködésben és az űrképességek fejlesztése kapcsán felmerülő nemzetközi kooperációkban.²⁵⁴

Végül, de nem utolsó sorban meg kell említeni újonnan felbukkanó kihívásként az izraeli társadalomban megjelent törésvonalak erősödésének kérdését és a demokratikus

²⁴⁷ COOK 2021

²⁴⁸ KIS-BENEDEK 2023

²⁴⁹ SEVILLA 2024

²⁵⁰ SCHATZ 2020

²⁵¹ RÉMAI 2022

²⁵² CORDESMAN 2017

²⁵³ SIEVEKING 2019

²⁵⁴ RÉMAI 2024

intézményrendszer helyzetét.²⁵⁵ Kis-Benedek József szerint Izrael számára a legnagyobb kihívást a „*zsidó identitás fenntartása*” jelenti, azaz azoknak a sajátosságoknak a megőrzése, „*amelyek Izraelt zsidó állammá teszik*”. Az államra nézve a legfőbb vagy kiemelt veszély pedig „*a demokratikus identitás elvesztése*.”²⁵⁶

Yossi Melman 2022-ben egy interjú keretében felvázolta Izrael aktuális biztonsági kihívásait. Már ebben az interjúban felhívta a figyelmet a „*jelentős*” hírszerzési hiányosságokra a közelmúltban elkövetett terrorcselekmények kapcsán. Kiemelte, hogy Irán továbbra is az egyik legfontosabb biztonsági kérdés Izrael számára, beleértve az Irán-proxyk, például a Hezbollah és a Hamasz által jelentett veszélyeket, valamint a Szíriában zajló geopolitikai változásokat. Hangsúlyozta, hogy Izrael hosszú távú stratégiája arra összpontosít, hogy elkerülje a közvetlen konfrontációt Iránnal. Kitért az arab szektorban tapasztalható erősödő bűnözésre és radikalizációs folyamatokra. Melman legfontosabb megállapítása, hogy Izrael „*kölcsönzött időből él*”, hiszen a palesztin-izraeli viszony rendezésének elkezdése és az erről szóló diskurzus újraindítása kulcsfontosságú a béke elérése érdekében.²⁵⁷ Úgy tűnik a Melman által említett idő lejárt 2023. október 7-én.

Számtalan összefoglaló, elemzés és értékelés született a Hamasz által 2023. október 7-én végrehajtott összehangolt támadásról, a várható következményekről²⁵⁸, a hírszerzési hibákról.²⁵⁹ Az izraeli válaszlépéseket, a konfliktus alakulását, eszkalálódásának lépéseit mind a harctéren, mind a politikai²⁶⁰ és társadalmi dimenzióban²⁶¹ napi szinten követhettük az elmúlt évben. Netanyahu 2023. október 7-i közleményében úgy fogalmazott: „*Ez a háború időbe telik. Nehéz lesz. Kihívásokkal teli napok állnak előttünk*.”²⁶²

Összességében az 1980–2023 közötti időszakot a hagyományos katonai dimenzió kisebb mértékben határozta meg, mint a korábbiakat. Ugyanakkor az olyan kihívások, mint a palesztin terrorizmus megerősödése, az PLO, a Hezbollah, a Hamasz szervezeteinek létrejötte és működése teljesen új dimenziókat nyitottak az izraeli biztonsági helyzet kapcsán. Az 1987-es első intifáda és a 2000-es második intifáda is egy teljesen új típusú biztonsági fenyegetésnek bizonyult, amelyek hosszú távú kríziskezelési stratégiákat követeltek meg az IDF-től. Az Oslói Megállapodás ugyan áttörést hozott a palesztin-izraeli kapcsolatokban, de nem vezetett tartós

²⁵⁵ BARUCH 2020

²⁵⁶ KIS-BENEDEK 2023:266

²⁵⁷ MELMAN 2022

²⁵⁸ Kis-Benedek József - Inforádió-Infostart[@inforadio] 2023

²⁵⁹ SELJÁN 2024

²⁶⁰ HUTCHINSON 2023

²⁶¹ MATZA 2024

²⁶² Ministry of Foreign Affairs 2023

békéhez. A Hamasz 2007-es hatalomra kerülése a Gázai övezetben újabb, alacsony intenzitású konfliktusokat indított el. Az izraeli biztonsági helyzet éleződését az iráni befolyás növekedése és ehhez kapcsolódóan az iráni nukleáris fenyegetés árnya is erősítette a 2010-es években. A párhuzamosan felfutó és erősödő állami szint alatti, új típusú, valamint belső biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések egy hihetetlenül komplex biztonsági helyzetet teremtettek nemcsak Izrael Állam, de az IDF számára is. Az Ábrahám-egyezmények új diplomáciai lehetőségeket teremtettek Izrael számára, de a globális nemzetközi rendszer összetettsége és az abban részt vevő aktorok viselkedése szintén felvet kérdéseket. A 2023. október 7-i támadás történelmének talán legkomolyabb biztonsági játszójába sodorta Izraelt, amelynek hatásai rövid, közép és hosszú távon a biztonság minden szektorában érezhetőek lesznek.

4.2.1.4. A ma és a holnap KKF mátrixa – 2024 után

A ma és a holnap kihívásait, kockázatait és fenyegetéseit alapvetően határozzák meg a jelenleg is zajló konfliktusok a Gázai övezetben és Libanonban, valamint az egyéb, alacsonyabb intenzitású műveletek. Emellett továbbra is magas az esélye egy Iránnal való nyílt konfrontációnak. Ennek bekövetkezését az elemzők már évek óta elkerülhetetlennek tartják, mivel az iráni atomprogram olyan fenyegetés Izrael szempontjából, amely sikerének megakadályozásáért minden eszközt kész alkalmazni.²⁶³

A közel-keleti helyzet rendezésében jelentős szerepe van a 2025. januárjában hivatalba lépett második Trump adminisztrációnak.²⁶⁴ Azonban, az már most egyértelmű, hogy az Ábrahám-egyezményekhez vagy a 2020-as évben meghirdetett „*Deal of the Century*” tervhez hasonló elgondolásoknál többre van szükség a jelenleg zajló konfliktusok és a pattanásig feszült regionális biztonsági helyzet fényében.

Izraelnek emellett számolnia kell azzal, hogy 2023 óta a gázai, valamint a libanoni katonai műveletek jelentősen rombolták nemzetközi hírnevét, csökkentették elfogadottságát.²⁶⁵ A zsidó állam számára a nemzetközi támogatás elvesztése végzetes lehet.²⁶⁶ Ugyan alapvetően a nyugati világ partnere és az Egyesült Államokkal fennálló speciális kapcsolata miatt is a nyugati világrendhez kötődik, de a zsidó állam megalakulása óta realista, külpolitikát folytat:

²⁶³ INBAR 2020

²⁶⁴ ACRPS 2020

²⁶⁵ *Situation in the State of Palestine* 2024

²⁶⁶ SAKHRI 2023

Izrael többször is saját érdekeit előtérbe helyezve keresett együttműködést más nagyhatalmakkal, beleértve Oroszországot és Kínát is.

Pénzváltó és Egresi *Kitekintés a Közel-Keletre 2038-ig* című tanulmányukban három lehetséges forgatókönyvet vázolnak fel, amelyek közül éppen az (1) *anarchikus Közel-Kelet* felé tartunk és csak remélni tudjuk, hogy legalább a (2) *kontrollált káosz* állapotában sikerül megállapodni a régió államainak, annak az esélye azonban, hogy (3) *reziliens államokkal* fejlődés köszöntson a régióra jelenleg nagyon alacsony.²⁶⁷

Jelen pillanatban az izraeli biztonsági helyzetet egyszerre határozzák meg a jelenleg zajló katonai konfliktusok, a további hagyományos háborús fenyegetések, a regionális egyensúly felbomlásának veszélye az iráni nukleáris program sikerével, az izraeli gazdaságot sújtó válság, a hibrid fenyegetések – például kibertámadások veszélye –, a nemzetközi elszigetelődés veszélye, a belbiztonsági arénában a közbiztonsági helyzet romlása, a zavargások és terrortámadások veszélye – különösen Ciszjordániában –, a társadalmi szétagoltság és a társadalmi elégedetlenség, valamint a természeti katasztrófák, illetve az olyan globális kihívások, mint a klímaváltozás.²⁶⁸

Ugyan a kihívások, kockázatok és fenyegetések rendszere napjainkra jelentősen megváltozott, de az alapvető cél és feladat az IDF számára továbbra is ugyanaz: Izrael Állam és lakosainak védelme, területi integritásának megőrzése. Azonban a tér, amelyben ezt a haderőnek és a nemzetbiztonsági, rendvédelmi szerveknek végre kell hajtani, nem korlátozódik az állam területére. Izrael a 21. század elejére olyan regionális erőtenyezővé vált, amelynek jelentős szerepe van a közel-keleti helyzet alakításában. Ugyanakkor a korábban bemutatott kiváltó okok és azok újradimenzionált, transzponálódott formái, valamint a modern kori, nem konvencionális fenyegetések napjainkban is fennállnak, talán még erősebben, mint korábban bármikor. Összességében a múlt és a jelen kihívásainak leküzdése, valamint a jövő kihívásainak feltérképezése jellemzi a 21. századi izraeli biztonságfelfogást és számos kihívás, kockázat és fenyegetés együttesen fogja meghatározni a védelmi tervezést, a stratégiák kialakítását és végrehajtását, amelynek középpontjában továbbra is az IDF áll.

²⁶⁷ EGRESI – PÉNZVÁLTÓ 2021

²⁶⁸ KIS-BENEDEK 2023:274-275

4.2.1.5. Összegzés

Izrael biztonságpolitikájának és haderőszervezésének és -fejlesztésének története a 19. század végén kezdődött, amikor a zsidó közösség újra betelepedett a palesztin területekre, és konfliktusok alakultak ki a helyi arab lakossággal. A kezdeti válaszok, mint az alija és a cionizmus megjelenése, új kihívásokat és ezek új válaszokat generáltak. Az első izraeli védelmi szervezetek (Hashomer, Hagana, Irgun) a gerilla hadviselés eszközeivel védték a zsidó telepeket és harcoltak az önálló zsidó állam megteremtéséért. Az IDF elődszervezetei folyamatosan fejlődtek, és a 1948-as államalapítást követően kulcsszerepet játszottak a modern izraeli hadsereg megteremtésében.

Az 1948–1980 közötti időszakot a konvencionális katonai fenyegetések jellemezték, amelyeknek kezelésére Izrael a területszerzés és az elrettentést elvét helyezte előtérbe. Ennek a stratégiának a fő pillére maga az IDF volt.

Az 1980–2023 közötti időszakban a KKF-ek vegyessé váltak: a terrorizmus globálisan és regionálisan erősödött, míg a hagyományos háborús fenyegetések csökkentek. Új frontok nyíltak, amelyekhez az IDF-nek is adaptálódnia kellett. Az elmúlt évtizedekben a regionális bizonytalanság, a Hamasz és a Hezbollah tevékenysége, az iráni befolyás növekedése és az izraeli társadalmi változások, folyamatok alapvető hatással voltak Izrael biztonsági helyzetére.

A fejezetben áttekintettem a KKF-ek változását négy korszakra bontva, amely világosan mutatja ezek fejlődését és összefüggéseit. A következő évek sem tűnnek egyszerűbbek a kihívások, kockázatok, fenyegetések tekintetében Izrael számára és az ezekre adott válaszok legfontosabb pillére továbbra is az IDF lesz.

4.2.2. Az izraeli biztonsági helyzet és az IDF KKF keretrendszerének vizsgálata NLP eszközökkel

Egy lehetséges elemzési módszer – amelyet be kívánok mutatni – a természetes nyelvi feldolgozás (NLP) metódusra épül. Az NLP célja, hogy a gépek számára lehetővé tegye az emberi nyelv megértését, elemzését és előállítását. Az NLP alapvető feladatai közé tartozik a szöveg előfeldolgozása, szintaktikai elemzés, szemantikai megértés és a szöveg generálása.²⁶⁹ Számunkra az izraeli biztonsági körkép elemzéséhez most a nyelvi feldolgozás szintje lesz elegendő.

²⁶⁹ Az elemzés módszertani alapját Thomas Hills a Warwick Egyetem Pszichológiai Tanszékének professzora által 2024. szeptember 10-én a Higher Education and Research Studies (Hannover) szervezet által szervezett nyári egyetemen megtartott „*Decoding society: How to use natural language processing to understand behavior at scale*” című workshopja biztosította. THOMAS HILLS

Az első vizsgálathoz az Izraeli Nemzeti Biztonsági Tanulmányok Intézete által készített *Stratégiai elemzés (Strategic Analysis for Israel)* című dokumentumok szolgálnak alapul. Az évente megjelenő dokumentumok egy-egy év eseményeit, trendjeit veszik górcső alá. Céljuk, hogy hozzájáruljanak a nemzetbiztonsági kihívások megvitatásához, a szakmai döntéshozók támogatásához, valamint a stratégiai válaszok kidolgozásához Izrael vonatkozásában.²⁷⁰ Bár a tartalmi felépítés számos esetben változott az évek során általánosságban elmondható, hogy a globális és regionális kihívások mellett a kiadványok részletesen foglalkoznak az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések szempontjából releváns környező országokkal, valamint magával az izraeli belbiztonsági szféra különböző dimenzióival is.

A disszertációban vizsgált időszak a 2006–2024 közötti 18 évet öleli fel, azonban az éves jelentések csak 2009 óta állnak rendelkezésre. Továbbá – szerzői jogdíjak miatt – a 2017/2018-as kiadvány nyilvánosan nem elérhető.²⁷¹ A dokumentumok lehetőséget biztosítanak arra, hogy hagyományos forrásfeldolgozás során bemutassam az izraeli biztonsági körkép változását, ugyanakkor a disszertáció célja az is, hogy rávilágítson az újtípusú, adatalapú kutatási módszerek alkalmazásának lehetőségére, ezért arra a döntésre jutottam, hogy a rendelkezésre álló 13 dokumentumot (4. Melléklet) NLP módszerekkel dolgozom fel és ennek eredményeit mutatom be a fejezetben.

A feldolgozáshoz az R statisztikai programnyelvet használtam. Az R egy nyílt forráskódú, szabadon elérhető programozási nyelv és szoftverkörnyezet, amelyet kifejezetten adatfeldolgozásra, statisztikai elemzésre, adatvizualizációra és modellezésre fejlesztettek ki. Az R eredetileg a S programozási nyelvből származik, és mára széles körben használják a tudományos kutatásokban, az üzleti elemzésekben és a gépi tanulásban.²⁷² Az adatfájlok mérete és a futtatás időtartamának optimalizálása miatt a feldolgozást a Google Colaboratory felhőalapú, online platformon bérelt számítási kapacitás segítségével végeztem. Ez lehetővé teszi Python – és más programnyelvek, például R – kódok futtatását közvetlenül egy webböngészőben.²⁷³ Az adatokkal végzett műveletek egy részéhez szükséges parancssorok előállításához igénybe vettem az OpenAI ChatGPT nagy nyelvi modelljét, amelynek módszertani tapasztalatait a fejezet későbbi részében szintén összefoglalom. Az adatelemzéshez használt programkódokat részletes dokumentációval szerepeltettem a

²⁷⁰ INSS Strategic Analysis for Israel

²⁷¹ INSS Strategic Analysis for Israel – 2017/2018

²⁷² *The R Project for Statistical Computing.*

²⁷³ Google Colaboratory

disszertáció függelékében. (5. Függelék) A továbbiakban párhuzamosan ismertetem az elvégzett elemzési lépéseket és az eredményeket.

4.2.2.1. Adatok betöltése, leíró elemzés

A R keretrendszer virtuális telepítését követően telepítésre kerültek a szükséges R-csomagok, majd összekötöttem az adattárolót a Colab rendszerrel. Az elemzési folyamat első lépésében a 13 pdf fájl beolvasására került sor. Ezt követően a fájlok metaadataink vizsgálatát valósítottam meg, amelynek keretében az egyes évekre vonatkozó oldalszám, szószám, karakterszám, illetve a képek számának változását vizsgáltam.

Az eredmények alapján látható, hogy a dokumentumok hossza évről-évre ingadozik, 2020 után azonban egyértelmű csökkenés detektálható. Ebből azonban hiba lenne arra a következtetésre jutni, hogy az Izraelre nehezedő kihívások, kockázatok és fenyegetések mennyisége csökkent, inkább kiadói döntés állhat a dokumentum hosszúságának háttérében. Ez a folyamat az NLP elemzés elején abban nyújt segítséget, hogy megismerjük a feldolgozandó adathalmazt, átlássuk a dokumentumaink metaadatait. (1. Függelék – F1. ábra)

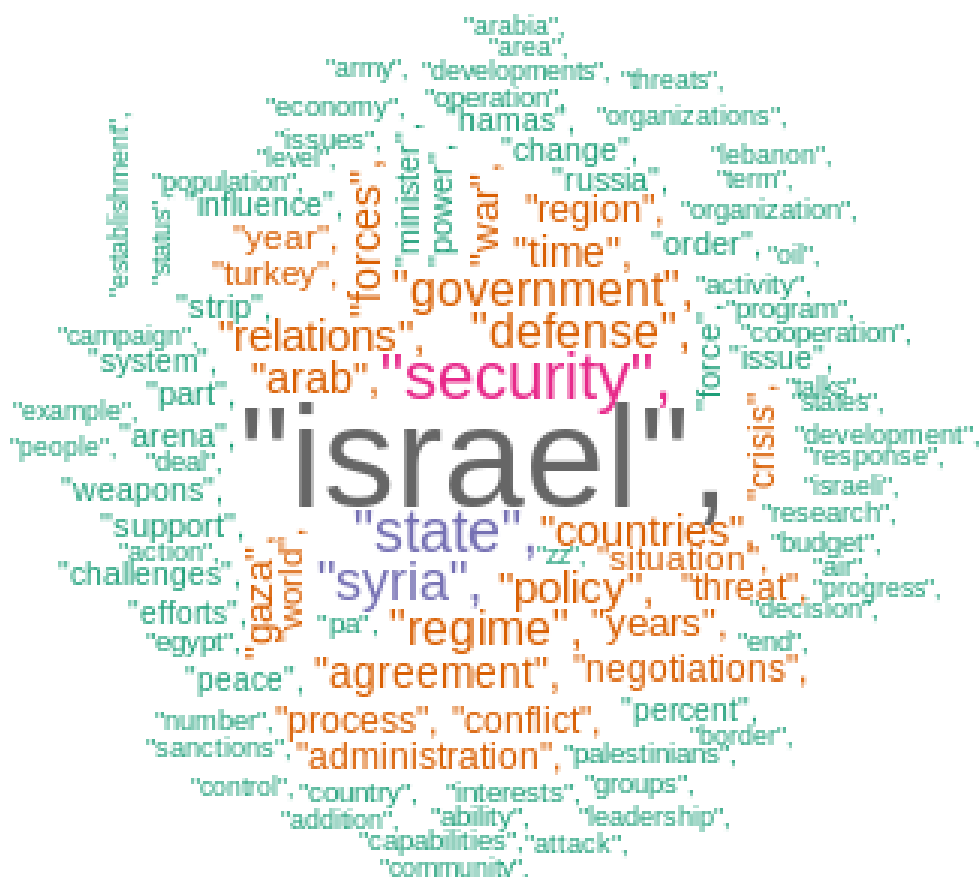
4.2.2.2. Adattisztítás, szövegtörzs létrehozása, tokenizálás, gyakorisági lista, szófelhő vizualizáció

Következő lépésben az adatok tisztítására került sor (pl.: kisbetűsítés, írásjelek eltávolítása, angol nyelvű stop szavak és számok eltávolítása). Az eredmény ellenőrzése során a 100 leggyakoribb szó között jelentős mennyiségben szerepeltek irreleváns kifejezések és angol kötőszavak, így azt a döntést hoztam, hogy a stop szavak listájának kézi bővítése helyett csak a fogalmak – nyelvtani értelemben a főnevek – vizsgálatával haladok tovább. Fontos kiemelni, hogy az NLP elemzés egyik alapja a szövegtörzs tisztítása.²⁷⁴

A fogalmak kiválasztásához szükség van a szöveges adatok nyelvtani elemzésére (pos tagging), amelyet az *udpipe* R-eszköz segítségével valósítottam meg.²⁷⁵

²⁷⁴ Tekintettel arra, hogy disszertációmban az NLP elemzés módszere és az általa leszűrhető főbb következtetések fontosak, nem kizárólag ennek részletes eredményeire épül az izraeli és az IDF KKF rendszerének vizsgálata, így a szövegtisztítás folyamata nem volt teljes. Ezért is jelennek meg az ábrákon nem értelmezhető kifejezések, fogalmak. Ezeket szándékosan hagytam az ábrákon, rávilágítva a módszer elemzési eszközként való alkalmazásának korlátaira, valamint illusztrálni kívántam a szövegtörzs tisztítási folyamatnak sokrétűségét és időigényességét.

²⁷⁵ Az *udpipe* egy R-csomag, amely nyelvi elemzést végez szövegeken, beleértve a szavak morfológiai címkézését (pl. főnév, ige stb.), mondatok elemzését és szintaktikai kapcsolatok meghatározását, különböző nyelvekhez előre betanított modellek segítségével.

5. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban leggyakrabban előforduló 100 főnév szófelhő alapú ábrázolása 2009–2023. (A szerző szerkesztése)

A 5. ábra gyakoriságra épülő szófelhője alapján látható, hogy a fogalmak középpontjában Izrael áll, de a biztonság fogalomrendszerének számos területe megjelenik, nemcsak a hagyományos értelemben vett katonai biztonság, hanem a politikai, gazdasági, társadalmi és környezeti szektor szempontjából releváns kifejezések is. Az egyes szavak gyakorisága alapján megengedhetjük magunknak, hogy következtetéseket vonjunk le az INSS által kiemelt jelentőségűnek tartott KKF-ek kapcsán, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a gyakorisági elemzés nem vizsgálja a szöveg kontextusát, így a fogalmak kapcsán csak irányadó lehet a további vizsgálatokhoz.

Tekintettel arra, hogy a vizsgált dokumentumok éves rendszerességgel jelentek meg ezért lehetőség van idősoros elemzésre, amelyből már megállapíthatóak trendek, változások. A következő lépésben a 20 leggyakoribb főnevet ábrázoltam szófelhő módszerrel évenként, 2009 és 2023 között, jelölve az egyes szavak megjelenési gyakoriságát. (1. Függelék – F2. ábra)

4.2.2.3. *Trendek idősoros vizsgálata – hőtésképes ábrázolás*

Az idősoros vizsgálatot segíti elő az ún. hőtésképes ábrázolás, amely során a kiválasztott kifejezések idősoros adatait éves bontásban, mintegy táblázatként jelenítjük meg. A megjelenési gyakoriságot egy színskála jelöli, amely által a cellák minél erőteljesebb színe kirajzolja a felfutó, míg a gyengülő szín a csökkenő említési trendeket. Az 50 leggyakoribb főnév idősoron történő hőtésképes ábrázolása (1. Függelék – F3. ábra) alapján például Szíria esetében kirajzolódik, hogy az említési gyakoriság korrelál az ország jelentette kihívásokkal Izrael vonatkozásában, de hasonló következtetéseket vonhatunk le az olyan kifejezések, mint például a *kormányzat*, *Hamasz*, *Gáza* vagy *Törökország* kapcsán is, ha összevetjük az ábrát a régióban zajló folyamatokkal és eseményekkel kapcsolatos ismereteinkkel.

4.2.2.4. *Kifejezéslista alkalmazása*

A kifejezéslisták, vagy más néven szólisták olyan előre meghatározott szavak vagy kifejezések gyűjteményei, amelyeket bizonyos célokra, például kategorizálásra vagy akár szentimentelemzésre, különleges témakörökkel kapcsolatos információk elemzésére lehet használni. Az elemzés első lépése, hogy összeállítjuk az elemzési területhez illeszkedő szólistát. Jelen kutatás során két szólistát alakítottam ki: az egyik (1) Izrael Állam általános biztonsági helyzetére vonatkozott, míg a másik (2) az Izraeli Védelmi Erőkre és a haderőfejlesztés kérdéseire fókuszált.

Az izraeli biztonsági környezet szólistája a hagyományos forrásfeldolgozás alapján készült és kezdetben 50 elemet tartalmazott, majd ezt követően segítségül hívtam a két nagy nyelvi modellt (ChatGPT és Mistral). Mindkét modell esetében ugyanazt a promptot alkalmaztam: *„Állíts össze egy szólistát NLP feldolgozásához a biztonság és a védelem témakörében, amely kifejezetten Izraelre, Iránra, a Hezbollahra, a Hamaszra, Palesztinára és más releváns régióbeli szereplőkre, valamint az új típusú kihívásokra (pl.: terrorizmus) koncentrál!”* A nagy nyelvi modellekbe szándékosan nem töltöttem fel a saját listámat, hogy lássam az átfedés mértékét és az esetleges különbségeket. A két nyelvi modell összesen 35 további fogalommal bővítette a listámat. Az általuk javasoltak egy része már korábban is szerepelt a listámon, egy részét irrelevánsnak ítélttem (elemzői döntés), míg bizonyos elemek új elemzési dimenzióként jelentek meg, mások pedig kibővítették a már a listán szereplő elemeket. (pl.: míg a Hamasz nálam négy tartalmi elemmel szerepelt, addig a LLM modellek javaslata alapján három további szót adtam a listához). (4. Függelék)

Az IDF-re vonatkozó szólista kialakítása során kategóriákat alkottam: (1) az IDF-re vonatkozó általános kifejezések, (2) haderőfejlesztéssel kapcsolatos elméleti kifejezések, (3) technikai fejlesztések, (4) taktikai kifejezések. (4. Függelék)

A szólisták segítségével megpróbáltam célzottan feldolgozni a *INSS Stratégiai analízis* kiadványok szövegtörzsét és hőtérképes vizualizáción ábrázolni az egyes kifejezések gyakorisági megjelenését.

Összességében elmondható, hogy az általam és az LLM modellek által alkotott szólista első verziója nem volt alkalmas az elemzésre, mivel önmagában egyáltalán nem, még a normalizálás²⁷⁶ folyamata után is csak kismértékű találati azonosság volt (21 elem a 85 elemből, azaz 24.4 százalék). A 21 elem esetében is felmerült a gyanú, hogy például a *Hezbollah* listaelem több évben sem jelent meg, amelynek – ismerve az izraeli biztonsági KKF-ek mátrixát – alacsony a valószínűsége. A kirívó anomáliákat „kézi” kereséssel ellenőrizve meg kellett állapítanom, hogy az ábrázolás hiteles. Ez azonban felveti annak a kérdését, hogy megfelelő keresőszót használtam-e az elemzés során vagy létezik egy olyan alternatív elnevezés, amely nem került bele a szólistába. Összességében a szólista alapú trendelemzés iránymutató lehet, de mind a szólista kialakítása, mind az eredmények validálása elengedhetetlen feltétele az elemzésekben történő további felhasználásnak. Továbbá az IDF-re vonatkozó kategorizált szólista kapcsán, ahol a találati arány egy százalék alatt maradt bebizonyosodott, hogy az elemzés során kulcskérdés a releváns dokumentumok kiválasztása, ahogy ezt a későbbiekben még részletesen ismertetni fogom. (4.2.2.5. fejezet) Az elemzési módszer azonban számos eredményre is vezetett és számos olyan megállapítást igazolt, amelyet a hagyományos megközelítés során feltártam (pl.: az Irán jelentette fenyegetés konzisztens megjelenése az izraeli biztonsági felfogásban). (1. Függelék – F4. ábra)

A szólista alapú elemzés továbbfejlesztésére alkalmas a témamodellezés (topic modeling). Ennek célja, hogy nagy mennyiségű szöveges adatból azonosítsuk azokat a rejtett témákat, amelyek a dokumentumok tartalmát strukturálják valamilyen algoritmus és egy dokumentum-szó mátrixot segítségével. Az algoritmus probabilisztikus módszerekkel csoportosítja a szavakat, hogy meghatározza, melyek tartoznak valószínűleg egy-egy témához. Ez egyrészt lehetővé teszi a szöveges adatok gyors áttekintését, a főbb tartalmi csoportok azonosítását, valamint az egyes dokumentumok közötti kapcsolatok jobb megértését, például politikai, stratégiai vagy társadalmi kérdések elemzésében. Tekintettel arra, hogy az általam

²⁷⁶ A klasszikus szövegtisztítási módszerek mellett az összetett kifejezések egyszerűsítése, gépi átdolgozása és a szinonimák kizárása.

használt dokumentumok egy speciális területre vonatkoznak és a szólista alapú megközelítés során a KKF-ek fő elemei megállapításra kerültek, ezért témamodellezési tesztet nem futtattam le.

4.2.2.5. Az INSS Stratégiai elemzés (*Strategic Assessment*) kiadványok vizsgálata

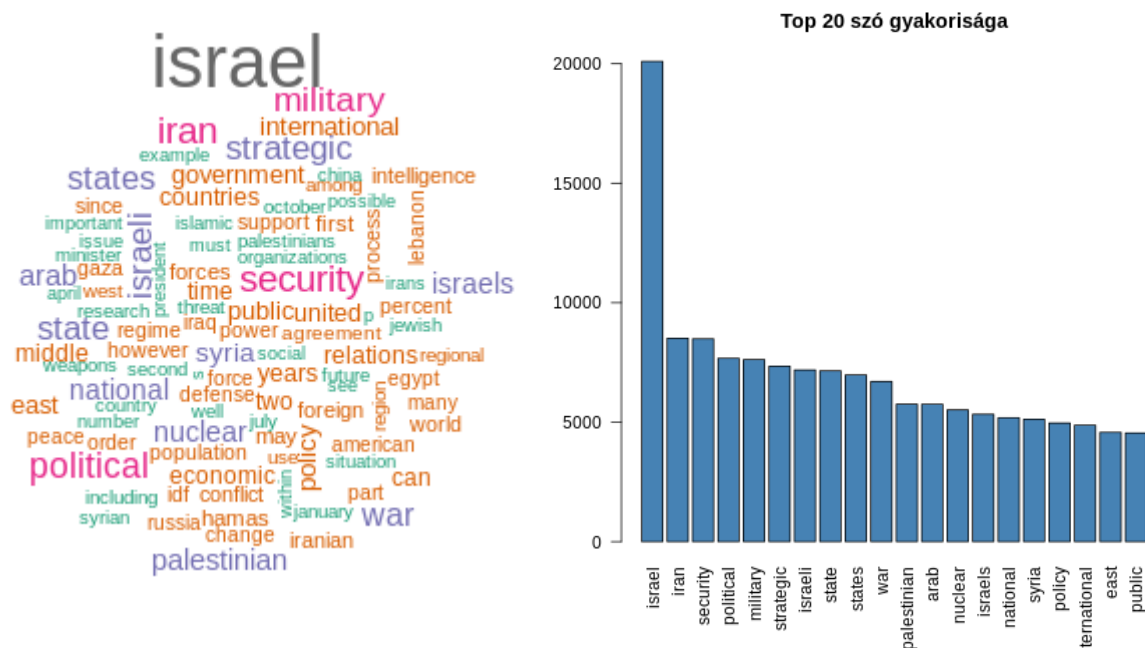
A *Stratégiai elemzés (Strategic Analysis for Israel)* kiadványok olyan átfogó elemzést nyújtó rövid és egyben tömör dokumentumok, melyek alkalmasak egy-egy év biztonsági helyzetének áttekintésére, a trendek és változások vizsgálatára. Ezzel szemben – szintén – az INSS gondozásában angol és héber nyelven megjelenő a *Stratégiai értékelés (Strategic Assessment)* folyóirat Izrael nemzetbiztonsági kérdéseivel és Közel-Kelet stratégiai témáival foglalkozik. A kiadvány célja, hogy platformot biztosítson újszerű, eredeti kutatások számára a nemzetbiztonság, a kibertér és a hírszerzés témaköreiben. Az INSS *Stratégiai értékelés* 1998-ban jelent meg először és az eddig megjelent összes kiadvány online formában is elérhető.²⁷⁷ Az általam vizsgált időszak (2006–2024) szempontjából releváns kiadványokban a korábban már leírt NLP elemzési módszereket alkalmaztam és az alábbi két kérdésre kerestem a választ:

- (1) Mennyiben tér el a *Strategic Analysis for Israel* és *Strategic Assessment* dokumentumokban a leggyakoribb kifejezések listája?
- (2) A *Strategic Assessment* kiadványok esetében – mivel nagyságrendekkel nagyobb szövegtömegről van szó és a kiadványok témái reflektálnak az aktuális KKF-ekre – hogyan változik néhány kiemelt fogalom felbukkanási gyakorisága a 2006 és 2024 közötti időszakban, különös tekintettel az IDF-hez kapcsolódó fogalmakra?

Az első kérdés vonatkozásában kijelenthető, hogy nem látunk jelentős eltérést a *Strategic Analysis for Israel* és a *Strategic Assessment* kiadványok között a leggyakoribb 100 szó összehasonlítása során.

A második kérdés ennél már összetettebb választ igényel. A *Strategic Assessment* kiadványok elemzése során kategóriákat alkottam a KKF-ek vizsgálatára és a kategóriákhoz kapcsolódó – korábban összeállított kifejezéslista alapján (4.2.2.2. fejezet) – a releváns kifejezések idősoros előfordulását ábrázoltam, majd elemeztem.

²⁷⁷ INSS Strategic Assessment.

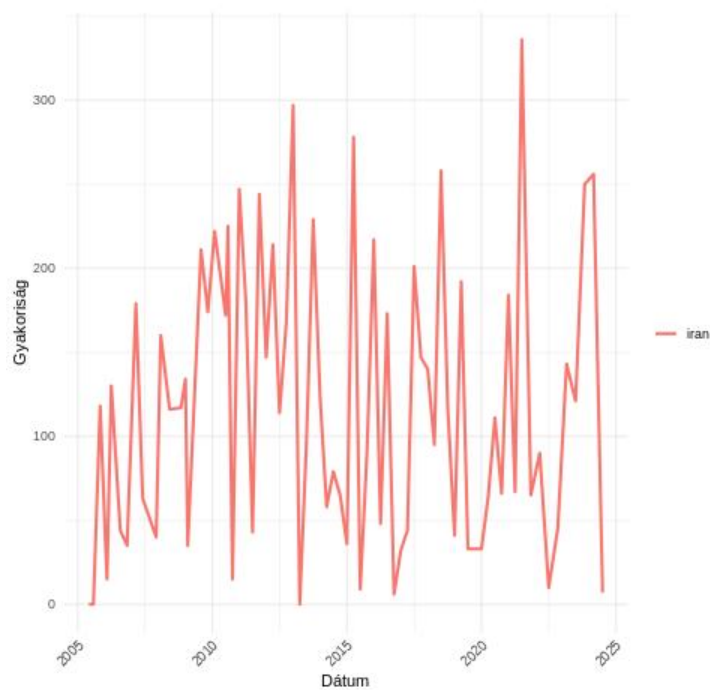

6. ábra: Az INSS Strategic Assessment című kiadványokban leggyakrabban megjelenő 20 kifejezés 2006–2024.
(A szerző szerkesztése)

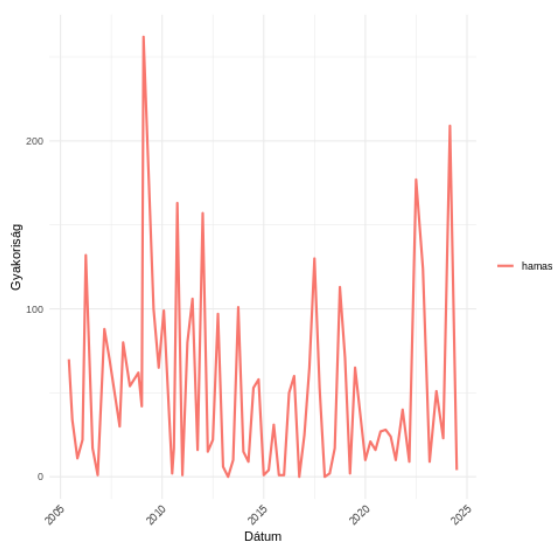
Első kategóriaként (1) a hagyományos kihívást jelentő „ellenfeleket” vizsgáltam, amelyek állami vagy államközeli szintű fenyegetést jelentenek, mint például Irán, Libanon, a Hezbollah vagy a Hamasz, illetve olyan területi egységeket, ahol az IDF konvencionális képességeire lehet szükség. Az ábrák provizórikus indikátorként szolgálhatnak a különböző fenyegetések intenzitásának és az ezekre irányuló figyelem vizsgálatához. A Golán-fennsík esetében az említések száma az évek során alacsony szinten maradt, bár az időszakosan kiugró értékek (például 2009 körül) utalnak eszkalációkra, valószínűleg a szíriai eseményekkel összefüggésben. Irán esetében az említések folyamatosan magas szintet mutatnak, gyakori kiugrásokkal, ami megerősíti azt a feltételezést, hogy az elmúlt közel húsz évben az izraeli KKF-ek főszereplője Irán volt. Ezzel szemben Libanon esetében az említések gyakorisága szórványosabb és inkább a kiemelt biztonsági eseményekhez, incidensekhez vagy műveletekhez köthető. Ha nominálértéken nem is, de 2010 után a trendek vonatkozásában számos esetben hasonlóan mozog, mint a Hezbollah említési görbéje. A ciszjordán területek vonatkozásában az említések viszonylag stabilak, azonban 2023-ban jelentős növekedés figyelhető meg a 2023. október 7-i események kapcsán. A Hamasz gyakorisági görbéje erőteljes ingadozásokat mutat, ugyanakkor szinte folyamatosan magas az említésszám, bizonyos években meghaladja Irán említését. A Gázai övezet cikkekben szereplő említése rendszertelen, időnként kiugró csúcsokat mutat, amely nem feltétlenül van összhangban a Hamasz említésével, de egybevág a 2010 utáni években a Gázai övezetben végrehajtott IDF

műveletekkel. Említésszám tekintetében Irán és a Hamasz egyértelműen az izraeli biztonsági gondolkodás középpontjában áll és összességében elmondható, hogy a trendek reflektálnak a biztonsági incidensekre, a politikai eseményekre és a támadásokra, katonai műveletekre a régióban.

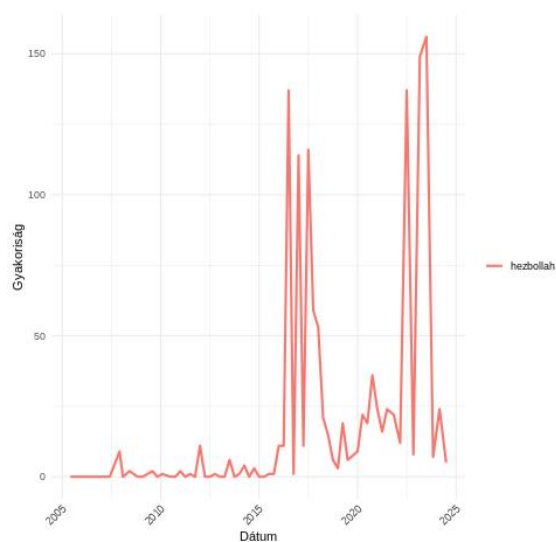
Irán

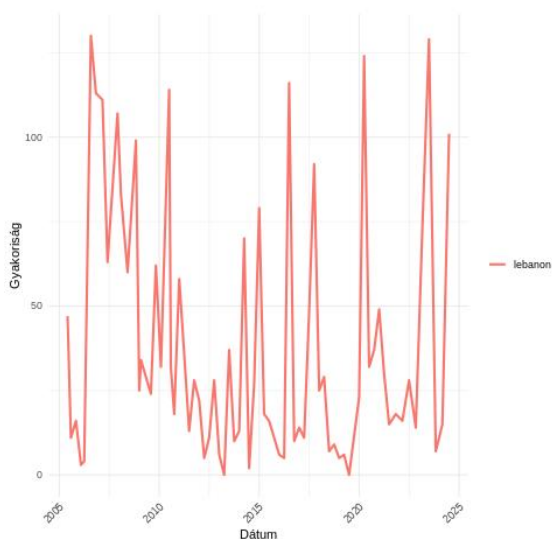
Hamasz

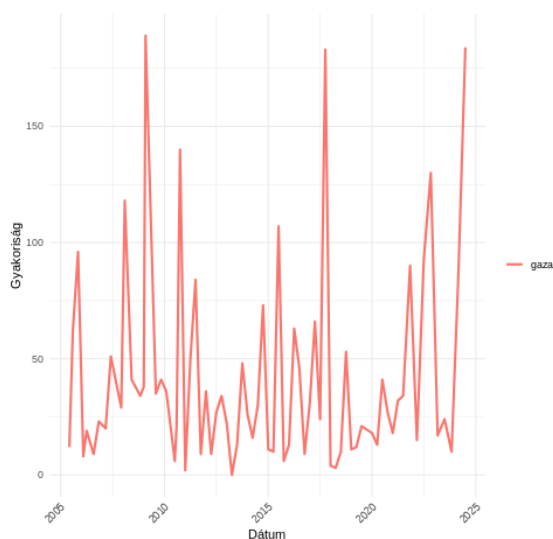
Hezbollah

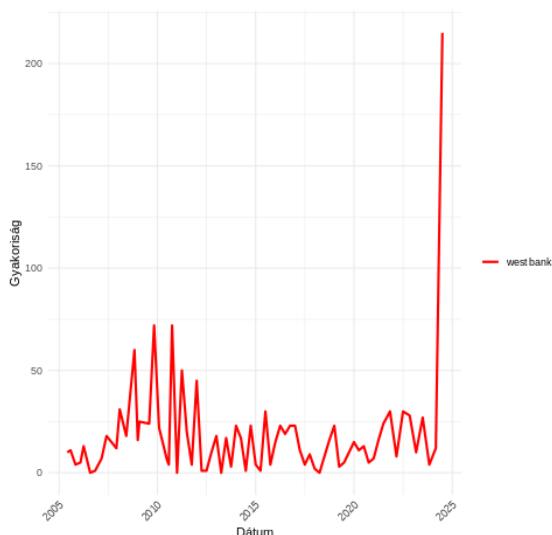
Libanon

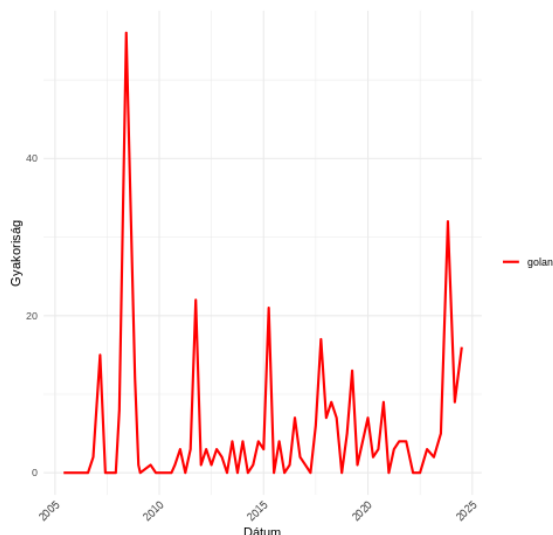
Gáza

Ciszjordánia (West Bank)

Golán

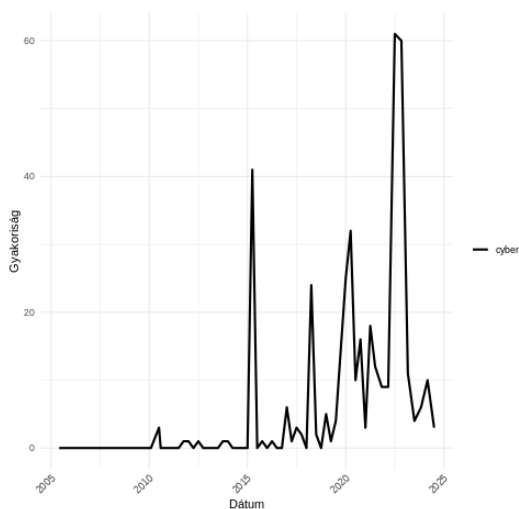

7. ábra: Az állami szintű vagy állami szint közeli KKF-ek vagy területek válogatott kifejezéseinek említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)

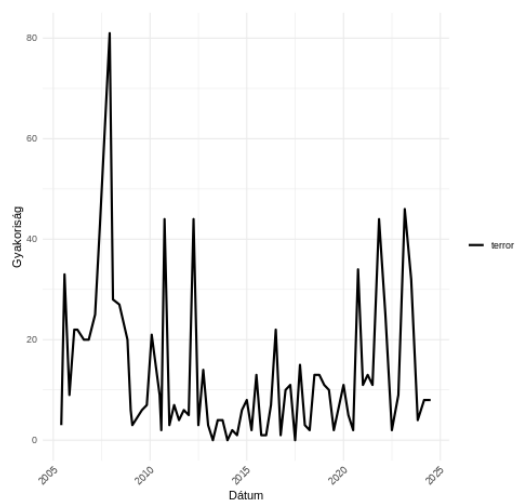
A második kategóriát nevezhetnénk (2) új típusú és „örökzöld” kihívásoknak. Érdekes jelenség, hogy a kiber kifejezés megjelenése, csak 2015 után válik meghatározóvá, annak ellenére, hogy Izrael élen jár a kibertámadó és védekező képességek fejlesztése és alkalmazása terén. (6.3.11.4. fejezet) A terrortámadások említéseinek görbéje időszakosan ingadozó, közepes említésszámmal, de alapvetően a folyamatos figyelemre utal. A csúcértékek konkrét biztonsági incidensekhez vagy terrorhullámokhoz köthetők. Az Iszlám Állam említése korrelál a szervezet felemelkedésével a régióban és globális térnyerésével. Ebben az időszakban

az ISIS kiemelt helyet kapott az izraeli értékelésekben a regionális fenyegetések csoportjában, de a szervezet regionális befolyásának leépülésével az említések száma csökkent. A nukleáris fenyegetések említései az egyik legmagasabb szinten maradtak az egész időszak alatt, különösen a 2010-es években. Ez egyértelműen tükrözi az iráni nukleáris programmal kapcsolatos izraeli aggodalmakat, amelyek mind a politikai diskurzusban, mind a biztonsági stratégiában domináns szerepet kaptak. Az intifáda említése szinte végig alacsony szinten maradt, kivéve egy kiugró értéket 2010–2011 környékén. Ez valószínűleg a második intifáda (2000) kitörésének tizedik évfordulója kapcsán megjelenő elemzések és értékelések miatt történt. Az aszimmetrikus hadviselés említései időszakosan jelennek meg alacsony említésszámmal, annak ellenére, hogy az aszimmetrikus kihívások elleni katonai fellépés a 2006 utáni időszak egyik kiemelt elméleti kérdéskör az IDF számára. Az ilyen típusú elemzések lehetőséget biztosítanak arra, hogy lássuk egy-egy KKF mikor és milyen intenzitással jelenik meg a horizonton. Erre tipikus példa az alagút kifejezés, amely egyértelműen a 2014-es gázai művelet (Operation Protective Edge – Erős Szikla Hadművelet) tapasztalatai alapján kerül fel a kiemelt KKF-ek és megoldandó haderőfejlesztési kérdések listájára. Míg az alagutak esetében egy pillanatnyi fellángolást látunk, addig a hasonló intenzitással megjelenő rakétatámadások kérdésköre folyamatos figyelmet kap a cikkekben a következő években. Ez azért érdekes, mert mindkét fogalom kiemelt haderőfejlesztési lépéseket igényel, mégis a fenyegetések értékelésének szubjektivitását tükrözi, hogy a konkrét fenyegetést jelentő rakétatámadások intenzívebben jelennek meg az elemzésekben, mint az azonnali fenyegetést nem, de – a 2023-as Izrael-Hamasz háború tapasztalatai alapján egyértelműen – meghatározó problémát jelentő alagutak.

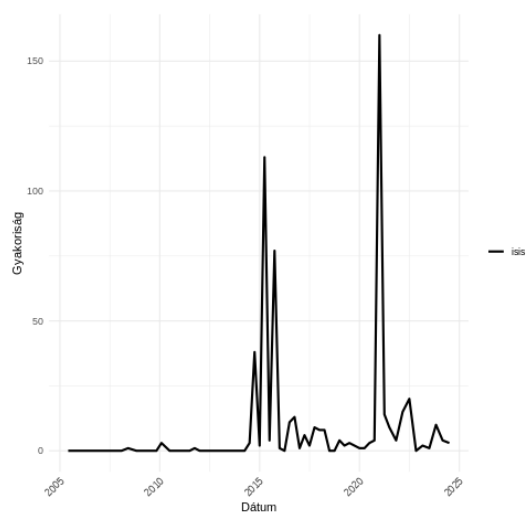
Kiber

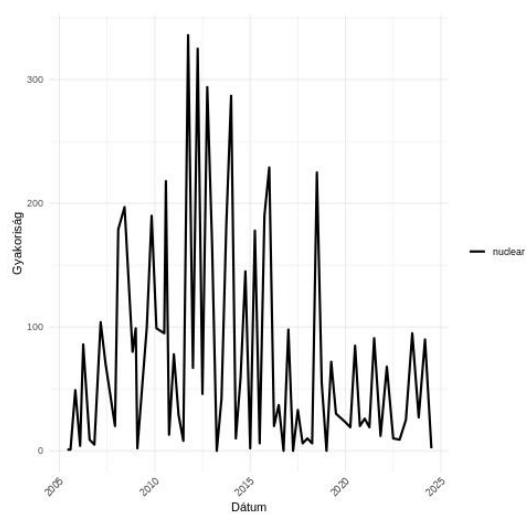
Terror

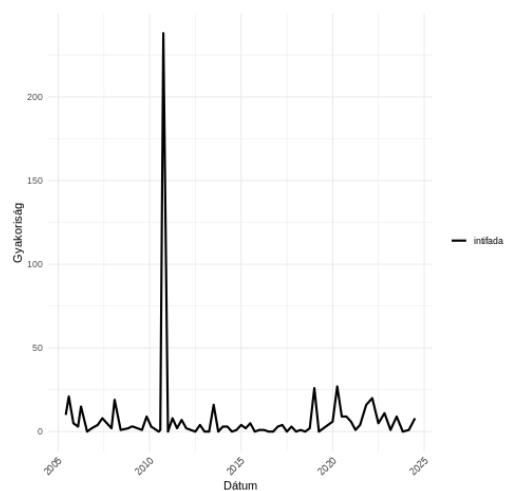
ISIS

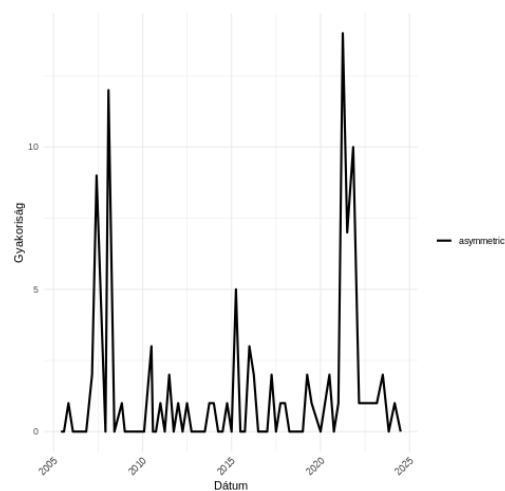
Nukleáris

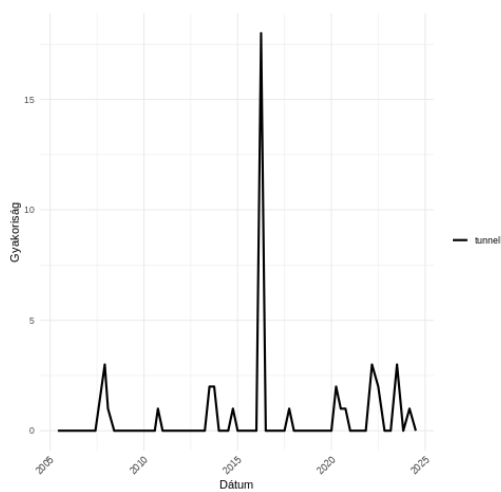
Intifáda

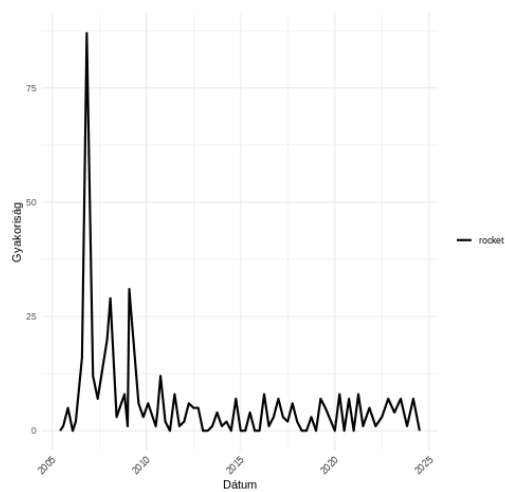
Aszimmetrikus hadviselés

Alagút

Rakéta

8. ábra: Az újtípusú és örökzöld KKF-ek válogatott kifejezéseinek említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)

A harmadik kategória kifejezéslistája az (3) IDF-re, az IDF haderőnemeire (sötétzöld) és az IDF kapcsán felmerülő kiemelt területekre (világoszöld) vonatkozik. (1. Függelék – F5. ábra) Összességében elmondható, hogy a haderőnemek említési görbéje összhangban áll a 2006–2024 közötti haderőfejlesztési tervekkel. (6.2.2. fejezet) Nem elmerülve az F5. ábra kifejezéseinek részletes vizsgálatában összefoglalóan jegyezném meg, hogy az eredményeket több kutatói döntésben is hasznosítottam a disszertáció által vizsgált témák kiválasztása kapcsán. Például a trendgrafikonoknak köszönhetően került bele mégis az 6. fejezetbe a Home Front Command szervezeti egység. (6.3.6. fejezet) Ezek az eredmények erősítették meg azt a gondolatomat, hogy a nemzetbiztonsági rendszer kérdését esettanulmányban vizsgáljam (6.3.8. fejezet), valamint megerősítette, hogy részletesebben vizsgáljam a nők szerepét, a vallásosok katonai szolgálata körüli vitákat és a toborzás, motiváció kérdéskörét. (7.3. fejezet)

Az innováció középpontba állítása nemcsak a fenyegetések leküzdését teszi lehetővé, hanem megteremti a stratégiai előnyt is, amely elrettentő erőként szolgál. A negyedik kategória kifejezései alapján a fejlesztés fogalmának megjelenését és konkrét fejlesztési irányok, eszközök említéseit is vizsgáltam. (1. Függelék – F6. ábra) A fejlesztés (improvement és development) kifejezés felfutó görbéje egyértelműen igazolja, hogy az IDF fenyegetettségalapú haderőfejlesztésének alapja az innováció, amely lehetővé teszi a gyors alkalmazkodást a folyamatosan változó kihívásokhoz.

Érdekességgéppen említhető, hogy az NLP módszere alkalmas lehet személyekhez kötődő fenyegetések vizsgálatára. Ennek illusztrálására a F7. ábrán a Hezbollahot évtizedekig vezető Hassan Nasrallah és a Hamasz magas rangú katonai vezetőjének, a 2023. október 7-i támadások szellemi atyjának, Yahya Al-Sinwar-nak az említési gyakoriságát ábrázoltam. Míg Al-Sinwar esetében egyértelmű a 2023 utáni kiugrás, addig Nasrallah vonatkozásában a 2014-es felfutás oka a Hezbollah aktív részvétele a szíriai polgárháborúban és Nasrallah ennek kapcsán tett, a nemzetközi sajtóban is rendszeresen megjelenő stratégiai nyilatkozatai voltak.²⁷⁸ (1. Függelék – F7. ábra)

4.2.2.6. Összegzés és módszertani tapasztalatok – az NLP módszerek alkalmazásában rejlő lehetőségek és korlátok

A fejezetben bemutattam, hogy az izraeli biztonsági környezet vizsgálata során hogyan alkalmazható a Natural Language Processing módszertana. A kutatás az Izraeli Nemzeti Biztonsági Tanulmányok Intézete (INSS) kiadványainak feldolgozására épült. Az NLP

²⁷⁸ Nasrallah vows to defeat Syria „extremists”. 2014

eszköztárával (pl.: tokenizálás, szövegtisztítás, nyelvtani elemzés, idősoros trendvizsgálatok) az volt a célom, hogy az izraeli és az IDF-re vonatkozó kockázatok, kihívások és fenyegetések vizsgálatának új módszertani megközelítését bemutassam.

A dokumentumok metaadatainak és szöveges tartalmának feldolgozásával kirajzolódtak a főbb biztonsági kérdések, trendek, a kulcsfontosságú kifejezések, azok előfordulási gyakoriságai. Az elemzés – többek között – rávilágított a hagyományos kihívások (pl.: Irán, Hamasz, Hezbollah) és az új típusú fenyegetések (pl.: terrorizmus, rakétatámadások) jelentőségére. Az idősoros vizsgálatok hőtérképes és vonalgrafikonos ábrázolásai segítik az említések intenzitásának és a változások vizuális nyomon követését. Az NLP módszerek eredményei megerősítették, hogy az IDF fenyegetettségalapú haderőfejlesztése az innovációra épül. Ez az innovációra épülő fejlődés nemcsak a hagyományos, hanem az újtípusú fenyegetések, továbbá a politikai, gazdasági és társadalmi dimenziók kezelésében is meghatározó szerepet játszik.

Az NLP módszerek használata során egyértelműen kirajzolódtak a szövegfeldolgozás lehetőségei, de egyben a korlátai is, például a stop szavak kezelésének vagy a kifejezéslisták validálásának nehézségei. Az NLP eszközök lehetővé teszik nagy mennyiségű szöveges adat hatékony feldolgozását, akár időszakos trendek és gyakoriságok vizsgálatára. Az adatvizualizációs eszközök (pl.: szófelhők, hőtérképek) segítik a kulcsfogalmak megjelenítését, a trendek vizsgálatát és a kutatási eredmények interpretálását. Továbbá az NLP lehetőséget biztosít rejtett mintázatok, tematikus kapcsolatok és korábban figyelmen kívül hagyott elemek azonosítására is. Ugyanakkor ez a módszer sem tökéletes, az NLP eszközök esetében például illusztráltam a szövegtisztítás folyamatának komplexitását és az adatok előkészítésének kiemelt fontosságát. Kiemelt jelentősége van a megfelelő adatforrások kiválasztásának. Ezeknek reprezentatívnak kell lenniük a téma kapcsán, konkrét példával élve – ahogy korábban is kiemeltem – a *Strategic Assessment* kiadványai a tudományos publikációk populációjára lehetnek reprezentatívak, nem az IDF gyakorlati haderőfejlesztési lépéseire. Azonban ezeknek a korlátoknak a figyelembevételével az eredmények alkalmasak lehetnek arra, hogy orientáljanak. Az előfordulási gyakoriságok vizsgálata könnyen kontextusvesztéshez vezethet, hiszen a mélyebb kontextuális összefüggések bemutatásához magasabb szintű elemzési módszerek integrálása szükséges. Annak ellenére, hogy az előre definiált kifejezéslisták nem mindig fedik le a teljes elemzési spektrumot megfelelő kutatói rugalmassággal és nyitottsággal az NLP módszerek és a hagyományos ismeretek együttesen alkalmasak lehetnek a teljes elemzési spektrum feltárására.

Az LLM modellek megjelenésével az NLP és a hozzá hasonló statisztikai elemzési lehetőségek elérhetővé váltak mindenki számára, hiszen a nagy nyelvi modellek kvázi kutatási asszisztensként segítik az elemzések megvalósítását. Ez azonban más kutatói hozzáállást követel: az programnyelvek, eszközfunkciók ismerete helyett nagyobb hangsúly helyeződik a kutatói gondolkodásra, a logikai gondolatmenetre, a háttérismeretek, a módszertan és a rendelkezésre álló lehetőségek ismeretére, valamint az elemzések tervezésére, a kutatási tervek felépítésére.

Összességében az NLP módszerek alkalmazhatóak a biztonságkutatás területén, különösen olyan összetett témakörök esetében, mint az izraeli biztonsági helyzet és az IDF haderőfejlesztési stratégiája. Az alkalmazás során azonban a módszertani korlátok ismerete elengedhetetlen. Fontos elem, hogy az NLP nem helyettesíti a hagyományos elemzési technikákat, hanem azokat kiegészítő, innovatív megoldásokat és új perspektívákat kínáló eszköz lehet.

4.2.3. Izraeli biztonsági körkép és az IDF a buzani szektorok mentén

A buzani szektorelméletet sokféleképpen bemutatták és interpretálták már, de legjobban az eredeti forrás foglalja össze a lényegét: *„a katonai biztonság az államok fegyveres támadó és védelmi képességeinek kettős szintű kölcsönhatásával, valamint egymás szándékainak érzékelésével foglalkozik. A politikai biztonság az államok szervezeti stabilitására, a kormányzati rendszerekre és az azokat legitimitással ellátó ideológiákra vonatkozik. A gazdasági biztonság azon erőforrásokhoz, pénzügyi eszközökhöz és piacokhoz való hozzáférést érinti, amelyek szükségesek az elfogadható szintű jólét és állami hatalom fenntartásához. A társadalmi biztonság a nyelv, kultúra, vallási és nemzeti identitás, valamint hagyományos szokások fenntarthatóságát vizsgálja az evolúció elfogadható feltételei között. A környezeti biztonság pedig a helyi és globális bioszféra fenntartására vonatkozik, amely minden más emberi vállalkozás alapvető támogató rendszere.”*²⁷⁹

A buzani szektorok elmélete lehetővé teszi, hogy megértsük, hogyan működnek a regionális biztonsági komplexumok (RSC). A legnagyobb ereje abban rejlik, hogy megmutatja, hogyan kapcsolódnak össze az államok biztonsági kérdései egy régió belül, és miként hatnak egymásra.²⁸⁰

²⁷⁹ BUZAN 1991:19-20

²⁸⁰ STONE 2009

Az elmúlt évtizedekben számos kritika érte a buzani keretrendszert, amely többek szerint elemzésre ugyan alkalmas, de a valóság sokszor annál összetettebb, hogy ez leképezhető legyen a buzani szektorokra. Marton Péter számos kritikus pontot foglalt össze, mint például (1) a szektorok közötti átfedések problémája, (2) az államcentrikus nézőpont, amely nem ad teret az állam alatti szint vagy a nem állami szereplők vizsgálatára, (3) a mesterségesen kialakított régiók azonosítása, amelyek alapvetően a katonai dimenzió alapulnak, (4) a globális interdependencia problémája, amely ellehetetleníti bizonyos kihívások, kockázatok és fenyegetések kapcsán az elszigetelt megközelítést, elemzést és akár a válaszok megfogalmazását (pl.: klímaváltozás, járványok). Marton szerint Buzan elmélete nem elég kérdés centrikus, azaz nem keresi a kiváltó okokat, csak azonosítani akarja a felmerülő problémákat.²⁸¹ Nem utolsó sorban kritikaként merül fel, hogy konstruktivista alapokra épül, ezért nem tud minden esetben elég kritikai távolságot tartani az állami érdekektől: *„A konvencionális felfogás szerint, melyben a kritikai elmélet az állami elitek önös érdekét és abból következő etatista ideológiáját látja visszatükröződni, a biztonság – mint egy politikai közösség biztonsága – az olyan, erős állam keretei között képzelhető el, mely a nemzetközi viszonyokhoz jól alkalmazkodó diplomáciával (pl. megfelelő szövetségi politikával) és ütőképes (pl. megfelelő elrettentő erővel rendelkező) hadsereggel találja meg a boldogulás útját egy államközi konfliktusok jellemezte világban.”*²⁸² Mások szerint Buzan elméleti keretrendszere túl általános lehet például a kiberfenyegetések komplexitásának elemzésére, de nem feltétlenül jó megoldás új szektorok létrehozása és elemzése²⁸³, mert a szektorok számának növelése csak tovább bonyolítja az amúgy is komplex elemzési keretrendszert és a szektorok közötti elhatárolás még nehezkesebbé válik.

Összességében elmondható, hogy a buzani szektorelmélet hatékony elemzési keretrendszert biztosít, de nem univerzális és bizonyos kontextusokban további finomításra szorul. Annak ellenére, hogy a buzani koncepciónak számos kritikája akadt az évek során Izrael vonatkozásában még mindig használható és használata javasolt is, ugyanakkor ezeket a korlátokat, kritikákat érdemes figyelembe venni. Az elmélet jól alkalmazható az állami szintű fenyegetések elemzésére és a különböző szektorok interakcióinak feltárására, amely Izrael és különösen az IDF esetében rendkívül releváns, hiszen számos olyan kérdéskört találunk, amelyben a szektorok keverednek. Példaként említhetjük itt a gazdaság vagy a társadalom szektorainak szoros összefonódását a katonai szektorral.

²⁸¹ MARTON 2019

²⁸² MARTON 2019:14

²⁸³ OLTEANU 2024

4.2.3.1. Kísérleti keretrendszer az izraeli KKF-ek azonosítására a buzani szektorok mentén

A buzani koncepció lényege az a kérdés, hogy mikor van az elemzett aktor biztonságban az adott szektorban? Azaz mikor mentes a fenyegetésektől az egyes szektorokban? Azonban a szektorok mellett nem szabad elfelejtenünk, hogy az egyes szektorokon belül külön lehet értelmezni egy állam esetében a globális, regionális, nemzeti, nemzeti szint alatti vagy egyéni szinteket is, hiszen egyes KKF-ek nem feltétlenül jelennek meg minden szinten.

A következőkben a buzani elmélet – és annak kritikái – mentén, az előző fejezetekben feltárt és bemutatott biztonsági kihívásokra, kockázatokra és fenyegetésekre építve bemutatom azt a keretrendszert, amely véleményem szerint alkalmas lehet Izrael Állam KKF mátrixának elkészítéséhez. A keretrendszer alkalmas lehet adott évek, időszakok vizsgálatára és ezek összehasonlítására, azaz a KKF-ek változásainak bemutatására is. (2. Függelék – F3. táblázat)

A keretrendszer működésének alapja, hogy átfogó ismeretekkel rendelkezünk a vizsgált szektorról és annak szintjeiről, továbbá adatokkal tudjuk alátámasztani állításainkat. Amennyiben képesek vagyunk arra, hogy valid és releváns adatokkal támogatva töltsük fel a táblázatot, lehetővé válik egy szubjektív pontrendszer kialakítása is. Például a katonai szektor vizsgálata során alkalmazhatunk olyan adatbázisokat, mint a Global FirePower (GFP),²⁸⁴ a Global Peace Index²⁸⁵ vagy a Military Balance²⁸⁶ elemzései. A politikai és a társadalmi szektor vizsgálata során számos kutatás áll rendelkezésre, amely például az intézményekbe vetett bizalmat hivatott mérni.²⁸⁷ A gazdasági adatok vonatkozásában a statisztikai hivatalok²⁸⁸ vagy a nemzeti bankok adatai,²⁸⁹ esetleg globális pénzügyi szervezetek elemzései nyújtanak alapot.²⁹⁰ A társadalmi szektor vizsgálatára szintén tudjuk alkalmazni a bizalom és/vagy boldogságindexeket,²⁹¹ a helyi rendvédelmi szervezetek statisztikai adatait.²⁹² A környezeti szektor esetében a helyi katasztrófaelhárítási szervek adatai²⁹³ lehetnek irányadóak, valamint olyan globális kihívásokkal kapcsolatban, mint a klímaváltozás vagy járványok nemzetközi szervezetek vagy állami szervezetek adatsorai nyújtanak segítséget.²⁹⁴ Összességében az elemzői ismeretek és az adatok együttes használata teszi lehetővé a táblázat celláinak feltöltését.

²⁸⁴ Global FirePower

²⁸⁵ Global Peace Index

²⁸⁶ Military Balance

²⁸⁷ Israel Democracy Institute/Izraeli Demokrácia Intézet

²⁸⁸ Israel Central Bureau of Statistics (CBS)

²⁸⁹ Bank of Israel

²⁹⁰ World Bank Group

²⁹¹ World Happiness Report 2020

²⁹² Israel Police

²⁹³ Israel Fire and Rescue Services

²⁹⁴ Israel Water Authority, Israel Ministry of Health

Amennyiben teljesnek találjuk az összeállított információkat lehetőség van egy szubjektív skála kialakítására is, majd az alapján az eredmények számszerűsítésére szektoronként és szintenként, valamint azok átlaga alapján a teljes szektorra. Ha egy adott vizsgálat során valamely szektor erősebben van jelen lehetőség van a szubjektív skála súlyozására. Példaként említhető, hogy 2024-ben Izrael esetében fennállt annak az elemzői döntésnek a lehetősége, hogy a katonai szektort markánsabban vegyük figyelembe és ehhez igazítsuk a súlyszámot, azonban ennek alkalmazásához nagyon megalapozott elméleti keretrendszer szükséges, különösen a szubjektív súlyszámok helyes megállapításához, máskülönben a metódus önkényes szakértői „játéknak”, akár befolyásolásnak tűnhet.

4.2.3.2. Esettanulmány – az izraeli KKF-ek mátrixa

A következőkben egy esettanulmány keretében fogom bemutatni a felvázolt keretrendszer működését, amely a 4.2.1. és 4.2.2. fejezetekre, valamint egyéb információkra építve mutatja be az izraeli biztonsági helyzet változását. Elemzésem tárgyául a disszertáció által vizsgált időszak kezdő és záró évet választottam, azaz a 2006-os és a 2024-es évet. Egy 0-tól 10-ig tartó skálán fogom kvantitatív formában értékelni az egyes szektorokat, ahol az 0 érték azt jelenti, hogy nem jelenik meg kihívás, kockázat vagy fenyegetés, míg a 10-es érték, hogy kiemelt mértékben van jelen kihívás, kockázat vagy fenyegetés.

Összességében látható, hogy a második libanoni háború minden szektorban éreztette hatását, ugyanakkor nem feltétlenül azonos mértékben. Míg a 2006-os évben a katonai szektor volt domináns, addig a környezeti szektor reprezentációja volt a legalacsonyabb. Ha összesítve tekintjük a helyzetet, akkor az 0-tól 50-ig tartó skálán 25 ponttal lehet jellemezni az izraeli biztonsági helyzetet, amely épp a skála közepén helyezkedik el, azaz a KKF mátrixa közepes veszélyességűnek értékelhető.

A KKF-ek mátrixa – Izrael - 2006

Szektor/ Szint	Globális	P	Regionális	P	Nemzeti	P	Egyéni	P	Sum	P átlag
Katonai	A második libanoni háború nemzetközi szinten kritikákat váltott ki.	8	A második libanoni háború konkrét katonai konfliktust jelentett a régióban.	10	A második libanoni háború szükségessége tette a védelmi szektor teljes mozgósítását.	10	A háborús helyzet és a rakétatámadások egyéni szinten jelentettek fenyegetést.	8	A libanoni háború alapvetően határozta meg a katonai szektor állapotát.	9
Politikai	Az izraeli politikai vezetést számos nemzetközi kritika érte.	6	A háborús helyzet konzerválta vagy visszavetette a regionális politikai és diplomáciai kapcsolatokat.	7	A belpolitikai helyzetet alapvetően befolyásolta a háborús helyzet és annak alakulása, A politikai erőviszonyok átrendeződtek, de a demokratikus működés alapelvei nem sérültek.	8	Az állampolgárok politikai bizonytalanságot érezhettek.	4	Az izraeli politikai rendszer stabil maradt, de az erőviszonyok átrendeződtek.	6.25
Gazdasági	A nemzetközi gazdasági kapcsolatok kismértékben sérültek.	5	A regionális gazdasági kapcsolatok sérültek.	4	Infrastrukturális károk és a háborús költségek felmerültek ugyan, de minden gazdasági mutató jó irányba mutatott (GDP, GNP). ²⁹⁵	5	Az egyéni vonatkozású gazdasági mutatók nem romlottak, az egy főre eső GDP növekedett, az infláció stagnált.	3	A háborús helyzet felpörgette az izraeli védelmi ipart és K+F szektort.	4,25
Társadalmi	Nem releváns		Nem releváns		A korábban is fennálló társadalmi problémák voltak jelen.	5	Az egyéni szubjektív biztonságérzet csökkent, a 2007-es évre a WHR alapján az izraeli boldogságindex, amely általában 7 feletti értéket vesz fel 6.84-es értékre csökkent. ²⁹⁶	3	A társadalmi szektorban a már korábban is fennálló KKF-ek jelentősége maradt meg, jelentős változás nem volt.	4
Környezeti	A háború globális környezeti hatása minimális volt.	1	A háború regionális környezeti hatása közepes volt. (pl.: olajszennyezés Libanon partjainál)	3	Nem voltak jelentős környezeti károk, természeti katasztrófák.	1	Egyéni szinten nem volt fenyegetés.	1	A környezeti szektor szerepe, ha nem is jelentéktelen, de minimális.	1.5

3. táblázat: Az izraeli KKF-ek 2006-os mátrixa. (A szerző szerkesztése)

²⁹⁵ MacroTrends 2024

²⁹⁶ World Happiness Report 2020

A KKF-ek mátrixa – Izrael - 2024

Szektor/ Szint	Globális	P	Regionális	P	Nemzeti	P	Egyéni	P	Sum	P átlag
Katonai	Az izraeli katonai műveletek globális szinten jelentenek kockázatok.	9	A katonai konfliktus eszkalációjának esélye a régióban nagyon magas.	10	Több mint egy éve tartó többfrontos háborús helyzet áll fenn.	10	A háborús helyzet, az eszkaláció esélye, a terrorveszély, a rakétatámadások egyéni szinten jelentettek fenyegetést.	10	A Gázai övezetben, Libanonban a Hezbollah ellen történő katonai fellépés, valamint az Iránnal való konfrontáció.	9.75
Politikai	Izrael politikai és katonai döntései és konfliktusai nemzetközi diplomáciai kihívásokat eredményeztek.	9	A háborús helyzet jelentősen visszavetette a regionális politikai és diplomáciai kapcsolatokat.	9	A belpolitikai helyzet alapvetően instabil a Netanyahu kormányzat koalíciós helyzete és a demokratikus intézményrendszer gyengítésére a korábbi években tett lépések miatt. (pl.: igazságügyi reform)	9	Az állampolgárok jelentős része elégedetlen a kormányzattal (mindössze 53% elégedett) ²⁹⁷	9	A politikai rendszer demokratikus elemei kevésbé stabilak, mint korábban bármikor, a politikai paletta töredezett, a szélsőséges pártok befolyása magas.	9
Gazdasági	A nemzetközi gazdasági kapcsolatok nagy mértékben sérültek.	7	A háborús helyzet regionális gazdasági hatásai érezhetőek voltak, különösen a kereskedelemben és a befektetésekben.	8	Infrastrukturális károk és a háborús költségek, a turizmus kiesése, a befektetések elmaradása növeli a gazdasági nehézségeket. A GDP növekedés várhatóan visszaesik 2024-ben ²⁹⁸ és hosszú távú hatásai is várhatóak.	7	A CoVID-19 járvány után megugrott infláció valamivel csökkent a háborús helyzet ellenére is, de így is 3% körüli.	7	A háborús helyzet alapvetően felpörgette az izraeli ipart és K+F szektort.	7.25
Társadalmi	Az izraeli katonai akciók világszerte tiltakozásokat váltottak ki és növelték az antiszemita támadások számát.	8	A régióban növekvő társadalmi feszültségek voltak tapasztalhatók.	8	A korábban is fennálló társadalmi problémák és törésvonalak kiéleződtek. A háborús pszichológiai hatások jelentősek. ²⁹⁹	10	Az egyének közvetlen háborús élményei és veszteségei jelentősek, az izraeli társadalom belefáradt a fenyegetettség állapotába. ³⁰⁰	10	A már korábban is fennálló KKF-ek jelentősége megnövekedett, az izraeli társadalom polarizáltabb, mint valaha.	9

²⁹⁷ Izraeli Demokrácia Intézet 2024

²⁹⁸ Israel GDP growth revised down to 0.3% as Gaza war takes economic toll. 2024

²⁹⁹ A 2023. október 7-én elhurcolt túsók helyzete és a kérdés rendezése alapvetően osztja meg az izraeli társadalmat és jelentős frusztrációt okoz, csökkenti a társadalom biztonságérzetét a több, mint egy éve húzódó krízis. HERMANN-YOHANANI-KAPLAN 2024a

³⁰⁰ Az izraeli Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján 2023 októberében soha nem látott mértékű növekedés volt tapasztalható 2022 azonos időszakához képest azok számában, akik elhagyták Izraelt. Az Izraelbe érkező

Környezeti	A háború globális környezeti hatása mérsékelt, ugyanakkor a globális kihívások (pl.: klímaváltozás és az orosz-ukrán konfliktus környezeti hatásai) magas kockázatot jelentenek.	3	A háború regionális környezeti hatása magasak (pl.: Gázai övezetben végbement rombolás és a későbbi helyreállítás).	5	Nem voltak jelentős környezeti károk, természeti katasztrófák, de a háborús erőfeszítések növelik a szennyezés mértékét.	2	Nem volt releváns fenyegetés egyéni szinten.	1	A környezeti szektor szerepe, ha nem is jelentéktelen, de minimális.	2,75
-------------------	--	---	---	---	--	---	--	---	--	-------------

4. táblázat: Az izraeli KKF-ek 2024-os mátrixa. (A szerző szerkesztése)

Izrael esetében a 2024-es évre vonatkozó KKF mátrix jóval összetettebb képet mutat, mint a 2006-os táblázat. A 2023. október 7-i események és az azokat követő katonai és titkosszolgálati műveletek, valamint a folyamatosan eszkalálódó regionális biztonsági helyzet egyes elemei egy komplex kihívás, kockázat, fenyegetés rendszeregyüttest rajzolnak ki. A szubjektív kvantifikálás alapján minden szektorban magasabb pontszámot figyelhetünk meg. Ha összesítve tekintjük a helyzetet, akkor az 0-tól 50-ig tartó skálán 37.75 ponttal lehet jellemezni az izraeli biztonsági helyzetet, amely jóval magasabb, mint a 2006-os 25 pontos érték. Nincs különbség abban, hogy a leginkább domináns a katonai szektor (9.75 pont) és a legkevésbé kitett a környezeti szektor (2.75 pont). Ugyanakkor a társadalmi szektor esetében jelentős, 5 pontos feszültség növekedést figyelhetünk meg.³⁰¹ Fontos kiemelni, hogy az épp zajló konfliktusok mellett számos olyan tényező is megjelenik indikátorként, amelyek korábban kerültek fel a kihívások, kockázatok és fenyegetések listájára. Azaz Izraelnek és az izraeli védelmi szervezetrendszernek nemcsak akut problémákkal kell megküzdenie, hanem mélyen gyökerező elhúzódó válságokkal is például a gazdasági vagy a társadalmi szektorban.

4.2.3.3. Esettanulmány – az IDF KKF mátrixa

A fenti példa mentén haladva amennyiben az IDF-et önálló aktornak tekintjük megalkotható a szektoronkénti KKF-ek mátrix a haderőre. Annyi módosítást engedélyezve, hogy az egyéni szint helyére a szervezeti szint kerül, azaz maga a haderő és annak különböző

zsídó bevándorlók számának jelentős csökkenését is kimutatták. Az adatok szerint 2023. október 7-e után 285 százalékkal nőtt azoknak az izraelieknek a száma, akik végleg elhagyták az országot. CBS 2024, *Report: Sharp rise in Israelis leaving country permanently in 2022-2023 after repeat elections, judicial overhaul*. 2024

³⁰¹ Az érték 2006-ban 4 pont, míg 2024-ben 9 pont.

szervezeti elemei, de a metódus ugyanaz lesz, mint az előző alfejezetben ismertetett. Azt gondolom, hogy ez a gondolat kísérlet azért is lehetséges, mert az IDF nem csak egy hadsereg, hanem Izrael Állam működésének egyik legfontosabb szervezete, amely nemcsak a katonai, hanem némi limitációval, mind az öt buzani szektorban értelmezhető.

A KKF-ek mátrixa – Izraeli Védelmi Erők - 2006

Szektor/ Szint	Globális	P	Regionális	P	Nemzeti	P	Szervezeti	P	P átlag
Katonai	Az IDF megítélésének romlása a második libanoni háború okán.	8	Regionális katonai fenyegetés, az eskaláció veszélye.	7	Az IDF megítélésének romlása a második libanoni háború okán.	9	Az IDF identitásválsága, amely a nem teljesen sikeres háború kapcsán felmerülő szervezeti nehézségekből adódik.	9	8.25
Politikai	Nem releváns		Nem releváns		Az IDF politikai súlyának gyengülése.	7	A szervezeten belüli meghatározó irányvonalak és a „stakeholder” közötti feszültségek felerősödése.	8	7.5
Gazdasági	A második libanoni háború hatására a nemzetközi kapcsolatok gyengülése.	4	A második libanoni háború hatására a regionális kapcsolatok gyengülése.	2	A védelmi szektor fellendülése. ³⁰²	0*	A KKF-ek és az új harctéri kihívások hatására jelentős fejlődés a K+F-hez kötődő szervezeti elemekben.	0*	1.5
Társadalmi	Nem releváns		Nem releváns		Az izraeli társadalom és az IDF kapcsolatának gyengülése.	8	A szervezeti kultúra és az egyéni motiváció gyengülése.	8	8
Környezeti	A második libanoni háború környezeti hatásai.	3	A második libanoni háború környezeti hatásai.	3	A második libanoni háború környezeti hatásai.	2	Nem releváns	0	2.7

5. táblázat: Az IDF-re vonatkozó KKF-ek 2006-os mátrixa. (A szerző szerkesztése)

Az összesített biztonsági körkép az IDF esetében, a 2006-os évre, az 0-tól 50-ig tartó szubjektív skálán 27.95 ponttal jellemezhető. Bár az összehasonlítás nem feltétlen megalapozott módszertanilag, hiszen egy állam és egy szervezet értékeit vetjük össze és a releváns dimenziók nem azonosak, de az IDF értéke – ha nem is jelentősen, de – magasabb,

³⁰² TradingEconomics (c)

mint az Izrael Államra kalkulált mutatószám. A kiemelt befolyásoló tényező – akárcsak Izrael esetében – az IDF kapcsán is az második libanoni háború. Látható, hogy szervezeti szinten az IDF identitásválsággal küzd a nem teljesen sikeres katonai műveletek és azok megítélése miatt, azaz a katonai szektor áll az első helyen (8.25 pont), de szorosan követi a társadalmi (8 pont) és a politikai dimenzió (7.5 pont). Ez önmagában nem meglepő, hiszen az IDF társadalmi beágyazottsága, valamint a politikai befolyása és összekapcsolódása a politikai szervezetrendszerrel ismert. Az IDF „gyengülése” érezteti hatását a politikai befolyás csökkenésében, amelyre hatással volt a szervezeten belüli érdekcsoportok konfrontációja. (5.2.5.2. fejezet) A gazdasági szektorban a második libanoni háború negatívan érintette Izrael, ezáltal az IDF nemzetközi kereskedelmi kapcsolatait, mind globális, mind regionális szinten. Nemzeti és szervezeti szinten azonban a védelmi szektor fellendülése és az IDF-hez kapcsolódó kutatás-fejlesztési tevékenységek pozitív hatással vannak jelen. (Módszertani szempontból fontos kiemelni, hogy például a csillaggal [*] jelölt cellák esetében a 0-10 közötti skála nem megfelelő, hiszen számszakilag nem tudjuk visszaadni a pozitív hatással felmerülő jelenségeket a pontozás során.)

A környezeti szektor esetében a második libanoni háború környezeti hatásai globális, regionális és nemzeti szinten is megjelentek, de ezek jelentősége marginális.

Összességében a legnagyobb fenyegetettséget a katonai és társadalmi szektorokban azonosítottam, míg a politikai szektor mérsékelt kockázatokkal, fenyegetésekkel küzd a vizsgált évben. A buzani szektoroknak az IDF helyzetére adaptált értékelése számos szinten és szektorban komplex kihívásokat, kockázatokat, akár fenyegetéseket mutat, amelyek stratégiai válaszokat igényelnek.

A KKF-ek mátrixa – Izraeli Védelmi Erők – 2024

Szektor/ Szint	Globális	P	Regionális	P	Nemzeti	P	Szervezeti	P	P átlag
Katonai	Az IDF megítélésének romlása a Hamasz-Izrael háború és az „Északi nyilak” ³⁰³ művelet okán.	9	Regionális katonai fenyegetés, az eskaláció veszélye.	10	A kezdeti hibákat követően ³⁰⁴ az IDF teljesítménye a harctereken látványosan javult.	7	A folyó katonai műveletek kapcsán felmerülő hadvezetési, műveleti és logisztikai kihívások.	5	7.75
Politikai	Nem releváns		Nem releváns		Az IDF politikai súlyának növekedése mellett a regnáló hatalommal fennálló és mélyülő konfliktusa.	8	Az Izrael által folytatott fegyveres konfliktusokban általában megfigyelhető egy – egészséges – villongás a haderőnemek között, azonban ennek mértéke talán most kisebb, mint korábban.	4	6
Gazdasági	A regionális biztonsági helyzet hatására a nemzetközi kapcsolatok gyengülése.	4	A regionális biztonsági helyzet hatására a regionális kapcsolatok gyengülése.	2	A védelmi szektor felendülése. ³⁰⁵	0*	A KKF-ek és az új harctéri kihívások hatására jelentős fejlődés a K+F szervezeti elemekben.	0*	3
Társadalmi	Nem releváns		Nem releváns		Az izraeli társadalom egyes csoportjaiban – pl.: ortodoxok, ³⁰⁶ békepártiak – erős a militáns gondolkodással és az IDF-el szembeni hangulat.	8	A szervezet „természetes” kifáradása a több mint egy éve tartó és egyre fokozódó igénybevétel okán.	6	7
Környezeti	A konfliktusok környezeti hatásai.	3	A konfliktusok környezeti hatásai.	3	A konfliktusok környezeti hatásai.	3	Nem releváns	0	3

6. táblázat: Az IDF-re vonatkozó KKF-ek 2024-es mátrixa. (A szerző szerkesztése)

Abból kiindulva, hogy a KKF-ek mátrixa alapján az izraeli biztonsági helyzet szignifikánsan romlott 2006 és 2024 között feltételezhetnénk, hogy az IDF KKF mátrixa is romlást mutat. Ugyanakkor az látható, hogy míg 2006-ra az 0-tól 50-ig tartó szubjektív skálán 27.95 ponttal jellemezhető a szervezet helyzete, addig 2024-ben az összepontszám nemhogy növekedett, hanem valamelyest (26.75 pont) csökkent. A szektorokat elemezve a gazdasági (1.5 pontos növekedés) és a környezeti (0.3 pontos növekedés) szektorban – kismértékben –

³⁰³ Timeline of Operation "Northern Arrows".

³⁰⁴ CUDDY 2024a

³⁰⁵ TradingEconomics (c)

³⁰⁶ FABIAN 2024a

láthatjuk a KKF-ek fokozódását, addig a többi szektorban csökkenést találunk. A politikai és a társadalmi szektorban alapvetően más jellegű KKF-eket látunk, mint 2006-ban: inkább a politikai vezetés és a haderő közötti értékrendbeli eltérések, valamint általános problémák (pl.: morál csökkenése) merülnek fel, míg a 2006-os évben a zajló háborús eseményekhez köthető konkrét kihívások, kockázatok voltak meghatározóak. Még a katonai szektorban is csökkenést detektálhatunk, annak ellenére, hogy az IDF ekkor már több mint egy éve több frontos, multi-domén³⁰⁷ (MD) jellegű konfliktusokban vesz részt és a feszültség folyamatosan fokozódik a régióban. **Ez igazolja azt a feltételezésemet, hogy 2006 után az IDF-en belül elindult haderőszervezési és -fejlesztési folyamatok beváltották a hozzájuk fűzött reményeket, az IDF felfokozott és instabil biztonsági helyzetben is képes határozottan és eredményesen fellépi, hiszen az elmúlt közel húsz év az ilyen jellegű fenyegetésekre történő felkészüléssel telt.**

4.2.3.4. Módszertani összegzés

A buzani szektorelmélet alkalmazása és adaptálása szervezeti kontextusba véleményem szerint beváltotta a hozzáfűzött reményeket és alkalmas eszköznek bizonyult mind Izrael, mind az IDF kihívás, kockázat, fenyegetés mátrixának azonosítására. A limitációk és az eredeti elemzési keretrendszer publikálása óta kiderült hiányosságok, – mint például a kiberszektor vizsgálata kapcsán felmerülő alkalmatlanság – ellenére a szubjektív skálázási metódussal kiegészítve a buzani keretrendszer alkalmas egy adott időpillanat vizsgálatára, továbbá idősoros összehasonlításra is.³⁰⁸ A nem kvantifikálható elemeket is figyelembe véve meglátásom szerint sikerült felrajzolnom azoknak az erőeknek a hálózatát és azonosítanom hatásukat, amelyek meghatározóak a biztonsági helyzet és a KKF-ek kapcsán. Ezen megállapítások fogják az alapját képezni a fenyegetettség alapú haderőszervezés gyakorlatban történő alkalmazását bemutató fejezeteknek. (5. és 6. fejezet)

³⁰⁷ Az angol multi-domain kifejezést általában a „*többdimenziós*” szóval fordítják magyarra, ritkábban a „*multi-tér*” kifejezéssel. Azonban fogalmi különbség áll fenn: a „*multi-tér*” különálló terekben zajló műveleteket és azok integrációját helyezi előtérbe, míg a „*többdimenziós*” megközelítés inkább a dimenziók közötti összefüggésekre és a szimultán működésre fókuszál (FAZEKAS, 2023:61). A terminológiai eltérés ellenére a disszertációban – a könnyebb érthetőség érdekében – szinonimaként használom a többdimenziós és a multi-domén elnevezést, amit MD-ként rövidíték.

³⁰⁸ A buzani keretrendszer haderőkre történő alkalmazásának legfontosabb korlátja, hogy akkor és csak akkor alkalmazható, ha az adott ország hadereje integrált és szerves része a társadalom napi működésének. A keretrendszert alkalmazási lehetőségeinek további vizsgálatára és validálására jelen disszertáció keretei között nincs lehetőség.

4.3. Összegzés - A kihívások, kockázatok, fenyegetések izraeli mátrixa

A fejezet célja az izraeli biztonsági percepció történeti és stratégiai fejlődésének bemutatása, valamint azon kihívások, kockázatok és fenyegetések feltárása, összegzése és rendszerbe foglalása volt, amelyek Izrael Állam biztonságát és az IDF működését meghatározzák a 2006 és 2024 közötti időszakban. Az alkalmazott különböző módszerek és eszközök eredményei alapján az izraeli kihívások, kockázatok, fenyegetések mátrixa számos bontásban bemutatható és elemezhető. Az izraeli biztonságfelfogás megértéséhez vissza kellett nyúlnom egészen a 20. század első feléig. Megvizsgáltam a vizsgált területen lezajlott eseményeket és ezektől eredeztetve tekintettem át a biztonság percepciójának alakulását egészen napjainkig. A hagyományos – történelmi áttekintésen és szakirodalmi forrásokon alapuló – vizsgálat során négy nagy korszakot különböztetek meg: (1) az IDF elődszervezeteinek időszakát (1880–1948), (2) a második időszakot, amelyben a konvencionális katonai fenyegetések voltak túlsúlyban (1948–1980), (3) a vegyes fenyegetések időszakát (1980–2023) és (4) a jelenleg zajló, valamint a következő évtizedekben az Izrael és az IDF előtt álló KKF-ek időszakát.

Az izraeli biztonsági percepció alapvetően a permanens fenyegetettség érzésére és a biztonság iránti vágyra épül, amely már az állam megalapítása előtt is meghatározta a zsidó közösségek védelmi stratégiáját. A biztonsági kihívások folyamatos átalakulása szükségessé tette a stratégiai válaszok adaptív és folyamatos fejlesztését. Véleményem szerint kijelenthető, hogy Izraelnek egyszerre kellett és kell a mai napig fókuszálnia a közvetlen katonai fenyegetésekre és a hosszú távú kihívásokra.³⁰⁹ Emellett úgy vélem, hogy a 4.2.1. alfejezet igazolta azt a kutatási hipotézisemet, mely szerint (H3) a modern biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések nem írták felül a Izrael történelmi biztonsági felfogását, hanem kiegészítették azt.

A disszertációval célom, hogy a rámutassak a biztonságkutatásban alkalmazható adatlapú módszerek és eszközök alkalmazásban rejlő lehetőségekre, ezért Natural Language Processing eszközének segítségével dolgoztam fel az INSS kutatóintézet két forráskorpuszát. A 2006 és 2024 közötti dokumentumok trendelemzését elvégezve számos kihívás, kockázat és fenyegetés megjelenését, alakulását és ezek változását sikerült azonosítanom. Az IDF sikeresen integrálta az aszimmetrikus hadviselés korai tapasztalatait a modern reguláris hadseregekre vonatkozó elvárásokba. Az elmúlt évtizedekben a hagyományos fenyegetések mellett megjelentek és megerősödtek az új típusú és aszimmetrikus kihívások és fenyegetések (pl.:

³⁰⁹ ORTAL 2024

informatikai hadviselés, a kibervédelem, terrorizmus, hibrid fenyegetések stb.), amelyek egyszerre követelnek hagyományos és újszerű válaszokat az izraeli haderőtől. Úgy vélem, hogy a vizsgálati eredmények alapján részben már sikerült igazolnom azt a kutatási hipotézisemet, hogy (H4) az izraeli katonai gondolkodás az új biztonsági kihívások hatására egyre inkább adaptívvá vált az aszimmetrikus megoldások kezelése kapcsán.

A buzani szektorok elemzési keretrendszerét azóta szeretném alkalmazni Izrael és az IDF vonatkozásában, hogy megfogalmaztam az első kutatási tervet a doktori iskolába történő jelentkezéshoz. A buzani elemzési módszer – a korlátok figyelembevételével – véleményem szerint alkalmas volt, hogy bemutassam az állam 2006-os és 2024-es évre vonatkozó KKF mátrixát. Kiegészítve az általam felállított szubjektív kvantifikált skálával az összehasonlítás egyszerűbbé és strukturáltabbá vált. Módosításokkal és megkötésekkel alkalmaztam a buzani keretrendszert az IDF szervezetére is. Arra a megállapításra jutottam, hogy 2006 után az IDF-en belül elindult haderőszervezési és -fejlesztési folyamatok beváltották a hozzájuk fűzött reményeket és a felfokozott, instabil biztonsági helyzetben is képes az izraeli haderő határozottan és eredményesen fellépni. Az eredmények véleményem szerint igazolják azt a feltételezésemet, hogy (H2) az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések 2006 utáni keretrendszere egy többdimenziós mátrix, amely egyesíti a hagyományos és az új típusú KKF-eket és globális, regionális, országos, szervezeti, társadalmi és egyéni szinten is értelmezhető. Ugyanakkor meg kell jegyeznem, hogy a H4 hipotézisem azon részét, amely a konvencionális fenyegetésekre való felkészülés fókuszának részleges csökkenésére vonatkozik – legalább – részben cáfolták az eredmények.

Megállapítható, hogy az izraeli biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések az általam vizsgált időszakban az alábbi fő kategóriák mentén csoportosultak:

- konvencionális háborús konfliktus a régió országai között Izrael részvételével vagy Izrael Államot hatásaival fenyegetve (pl.: szír polgárháború menekültáradata);
- fegyveres konfliktus Iránnal és/vagy szövetségeseivel (pl.: Hezbollah, Hamasz);
- az iráni nukleáris hadászati képesség megszületése;
- felkelések Ciszjordániában;
- nemzetközi terrorizmus (pl.: Iszlám Állam) és általában a terrortámadások veszélye;
- a belbiztonsági helyzet romlása;
- a kritikus infrastruktúrát és létfontosságú rendszerelemeket fenyegető (kiber)támadások;

- politikai elégedetlenség és a politikai rendszer instabillá válása;
- a gazdasági szektor növekedésének lassulása, a K+F lendület csökkenése;
- társadalmi elégedetlenség és a társadalmi csoportok közötti feszültségek növekedése;
- klímaválság, természeti katasztrófák és havária helyzetek.³¹⁰

A fejezet keretein belül elvégzett kutatások megerősítették, hogy Izrael biztonsági stratégiája a történelmi, regionális és globális kihívásokra adott válaszok folyamatos fejlődésének eredménye. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján az izraeli biztonságpolitika egyik legfontosabb tanulsága, hogy az adaptáció és az innováció elkerülhetetlenül szükséges a hirtelen változó környezetben. Az új fenyegetésekkel szembeni sikeres fellépés kulcsa a holisztikus szemlélet és az összetett biztonsági tényezők integrált kezelése lesz. Az IDF szerepe nemcsak a katonai, hanem a politikai, gazdasági, társadalmi és a környezeti biztonság dimenziójában is jelentős, így a fent felsorolt kihívások, kockázatok és fenyegetések alapvetően határozzák meg a haderő működését, kiegészülve a szervezetre nehezedő egyéb – akár belső – veszélyekkel.

³¹⁰ KIS-BENEDEK 2023:274–275

5. AZ IZRAELI VÉDELMI ERŐK

Az Institute for Economics and Peace (IEP)³¹¹ által 2007 óta évente közzétett jelentés, a Global Peace Index (GPI)³¹² a világ országait rangsorolja a béke szempontjából, különböző dimenziók mentén. A Global Peace Index első publikált jelentése szerint (2007) Izrael a 119. helyen állt a listán,³¹³ míg 2024-ben a 155. helyen,³¹⁴ azaz jelentős romlást detektálhatunk. A jelenlegi izraeli értékelést számos tényező befolyásolja többek között a most is zajló konfliktusok, a közbiztonsági helyzet és a társadalmi tényezők és a militarizáció jelensége. Érdekes, hogy a „folyó konfliktusok” kategóriában nem, míg a „militarizáció” dimenzió esetében Izrael a lista legvégén foglalt helyet 2024-ben. Ez utóbbi kategória alapvetően azt jelenti, hogy a katonai kiadások, az erőforrások és egy adott ország hadereje, annak fejlettsége, illetve a hadigazdaság és a hadianyagokkal való kereskedelem – mind az export, mind az import – magas szinten van és jelentős hatással bír az adott ország működésére. Azaz egy ország katonai kiadásainak és a haderő erősségéhez kapcsolódó mutatóknak a növekedése magasabb fokú militarizációt jelent.³¹⁵

Az IEP jelentése, valamint az izraeli biztonsági környezet részletes vizsgálata (4. fejezet) rámutat arra, hogy Izrael Állam fennállásának 81 éve alatt nem volt olyan időszak, amikor a béke és a biztonság, azaz a fenyegetettség hiánya lett volna a meghatározó alapállapot. Fontos kiemelni, hogy a militarizáció dimenzió ilyen magasfokú jelenléte szintén egy érdekes és kiemelendő indikátor a hibrid fenyegetések korában, hiszen rávilágít arra, hogy az Izraeli Védelmi Erők központi szerepet tölt be az állam védelmében, nemcsak a hagyományos értelemben vett katonai biztonság területén.

Az Izraeli Védelmi Erők legfontosabb küldetése benne foglaltatik az IDF esküjében: *„Esküszöm és elkötelezem magam, hogy hűen szolgálom Izrael államot, annak alkotmányát és legitim kormányát. Feltétel és fenntartás nélkül elfogadom az Izraeli Védelmi Erőket, a fegyelmet, a parancsokat és a legitim parancsnokokat, hogy minden erőmet arra fordítsam, akár az életem feláldozásával is, hogy védjem a hazámat és Izrael szabadságát.”*³¹⁶ Összefoglalva Izrael Állam és lakosainak, valamint szabadságuk védelme. A következő fejezetben arra keresem a választ, hogyan változott, fejlődött az IDF 2006 és 2024 között annak érdekében, hogy a leginkább megfeleljen ezen feladatának.

³¹¹ Institute for Economics and Peace

³¹² Global Peace Index

³¹³ Institute for Economic and Peace 2007

³¹⁴ Global Peace Index 2024

³¹⁵ IEP 2024

³¹⁶ DVORY 2005:24

A korábbi megállapítások alapján (4.3. fejezet) elmondható, hogy a 2006–2024 közötti időszakban az IDF az alábbi fő kihívásokkal, kockázatokkal és fenyegetésekkel szembesült az egyes szektorokban:

	Fő kihívások, kockázatok, fenyegetések
Katonai	- konvencionális háború a régióban; - állami szint alatti katonai fenyegetések; - lázadások, felkelések; - terrorcselekmények; - közbiztonsági helyzet romlása;
Politikai	- nemzetközi politikai nyomás; - a politikai vezetés bizalmának gyengülése; - a politikai nyomás/befolyás növekedése a szervezeten;
Gazdasági	- a haderőre fordított költségvetési arány csökkenése; - a védelmi szektor arányának csökkenése a gazdaság teljes vertikumában; - a védelmi ipar innovatív jellegének fenntartása;
Társadalmi	- nemzetközi politikai és társadalmi nyomás; - a társadalom bizalmának gyengülése; - a társadalmi beágyazottság csökkenése; - az IDF „márka” gyengülése;
Környezeti	- fenntartható haderő koncepciója; - az IDF ökológiai lábnyomának növekedése; - az IDF műveletei okozta környezeti terhelés növekedése;

7. táblázat: Az IDF kiemelt KKF-i a 2006–2024-os időszakban. (A szerző szerkesztése)

A fenti felsorolást hivatott kiegészíteni a további elemzés, amely – hasonlóan a biztonsági körkép összefoglalásához – több szempontrendszer mentén mutatja be az izraeli haderőfejlesztés mögötti koncepciót, azok irányait, kiemelt eredményeit. Első lépésben (1) a Military Balance adatbázisára építve, adatalapú megközelítés mentén vizsgálom a régió országait és Izraelt a katonai erőviszonyok bemutatása érdekében. Ezt követően (2) számba veszem azokat az ún. determináló tényezőket, amelyek hatással vannak az izraeli haderőszervezésre (pl.: földrajzi és társadalmi jellemzők, gazdasági helyzet, nukleáris képesség). A harmadik lépésben (3) a történelmi fejlődés hatásait, valamint az izraeli katonai gondolkodás változását elemzem – felhasználva a hadikultúrák fogalomrendszerét –. Ezek alapján rendelkezésre fog állni az a fogalmi keret, amelyre építve a 6. fejezetben részletesen vizsgálom a 2006 és 2024 közötti haderőszervezési és -fejlesztési koncepciókat és intézkedéseket.

5.1. A regionális biztonság katonai dimenziója a Military Balance alapján

Izrael földrajzi elhelyezkedése különleges jelentőséggel bír mind geopolitikai, mind stratégiai szempontból. A terület központi fekvésű Európa, Ázsia és Afrika találkozásánál, amelyen áthaladtak történelmi kereskedelmi útvonalak. Izrael központi, mondhatni stratégiai pozícióiban helyezkedik el, az „arab tenger” közepén. A szomszédos arab országok 1948 utáni, Izraellel szembeni – több évtizeden átívelő – stratégiáját az ellenségeskedés határozta meg, amely determinálta az izraeli biztonsági tervezést és kijelölte az IDF fejlesztési irányait.

9. ábra: Térkép – A Közel-Kelet. (Forrás: Encyclopedia Britannica)

Az 1958-ban alapított, londoni székhelyű International Institute for Strategic Studies (IISS) a konfliktusok nemzetközi perspektívából történő objektív elemzésére összpontosít.³¹⁷ Az IISS gondozásában készül el évente a Military Balance kiadvány és adatbázis, amely részletes információkat nyújt a világ országainak katonai erőforrásairól, védelmi képességeiről és biztonsági helyzetéről.³¹⁸

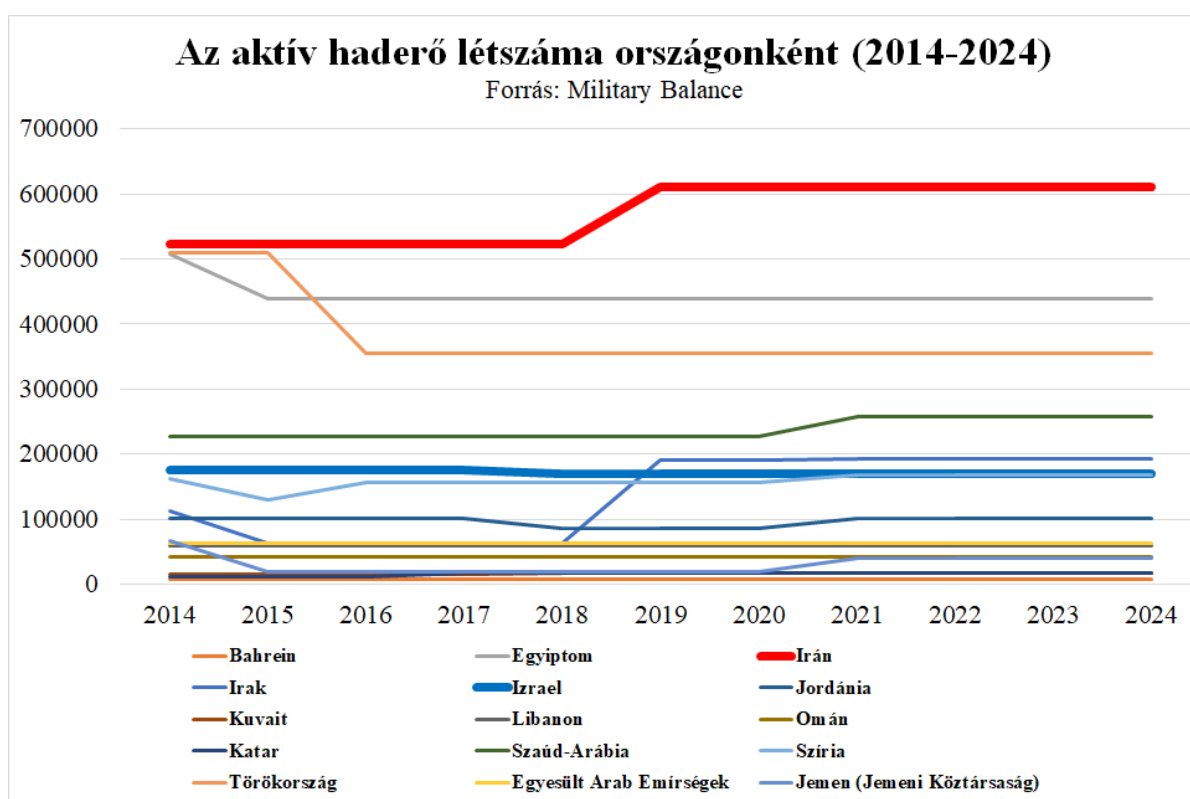
A MilBal alapján összevetettem a régió – Izrael katonai biztonsági szempontjából – releváns országaiban a haderő élőerejének számát és a védelmi költségvetés mértékét – a

³¹⁷ International Institute for Strategic Studies

³¹⁸ Military Balance

rendelkezésre álló – 2014 és 2024 közötti időszakban. Tekintettel arra, hogy Izrael Állam a régió arab országainak jelentős részével rendezte, de legalábbis normalizálta külkapcsolatait a 21. század elejére, valamint, hogy az állam alatti szintű, ám katonai jellegű aktorok fenyegető ereje – mint a Hezbollah és a Hamasz – nem kerülnek feltüntetése annak az államnak a hivatalos adataiban, amelyben lokalizálhatóak – pl.: Libanon –, így az elemzésben főleg az Irán jelentette fenyegetésre fókuszálok. Ehhez a Global Firepower adatbázis segítségével részletes összehasonlítás mentén elemzem az Iráni Fegyveres Erők és az Izraeli Védelmi Erők kapacitását különböző dimenziók mentén. (5.1.3. fejezet)

5.1.1. Élőerő

10. ábra: A régiós országok haderejének élőereje 2014–2024.³¹⁹ (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

A 10. ábra alapján egyértelműen látszik, hogy a régióban élőerő szempontjából Irán, Egyiptom, Törökország és Szaúd-Arábia hadereje meghatározó. A lista ötödik helyén 2018-ig Izrael állt, Irak a 2017-es nagy haderőreform keretében bevezetett változások miatt előzte meg.³²⁰ A haderők összlétszáma némi ellentmondásra utalhat, azonban fontos kiemelni, hogy

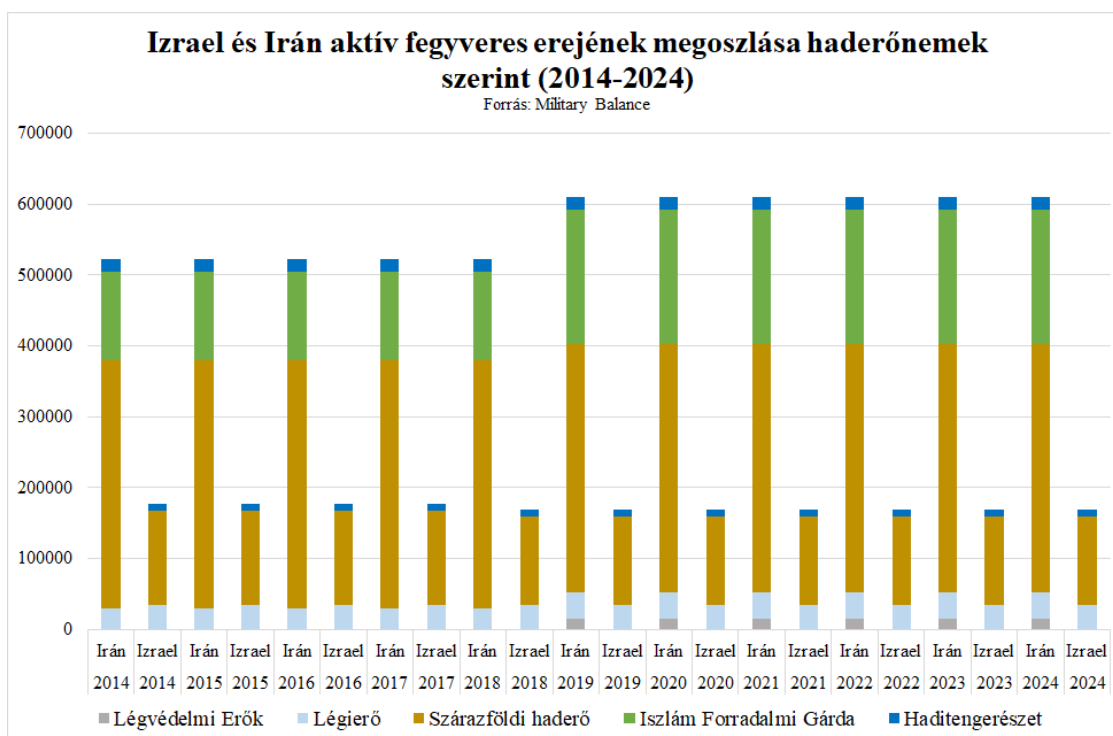
³¹⁹ A Military Balance adatbázisában nem érhetőek el a 2014 előtti időszak adatai.

³²⁰ KNIGHTS 2016

ebbe beleszámítanak a rendőri, csendőri és félkatonai alakulatok (pl.: Iráni Forradalmi Gárda).³²¹ Látható, hogy Irán 2019-re közel 100.000 fővel növelte haderejének aktív létszámát, miközben az összlétszám csökkent és más országok esetében is megfigyelhetők hasonló változások, amelyek különböző haderőreformoknak, szervezeti átalakításoknak tudhatóak be. Ezzel szemben az Izraeli Védelmi Erők aktív létszáma viszonylag állandó: 2017 előtt 176.500 fő, 2018 után 169.500 fő. (1. Függelék – F8-F9. ábra)

5.1.1.1. Irán és Izrael haderejének összehasonlítása - előőr

Az iráni és az izraeli haderő összehasonlítása során érdemes az aktív létszámra koncentrálni, mivel a félkatonai és egyéb fegyveres szervezetek megjelenése a statisztikákban torzítja az arányokat.

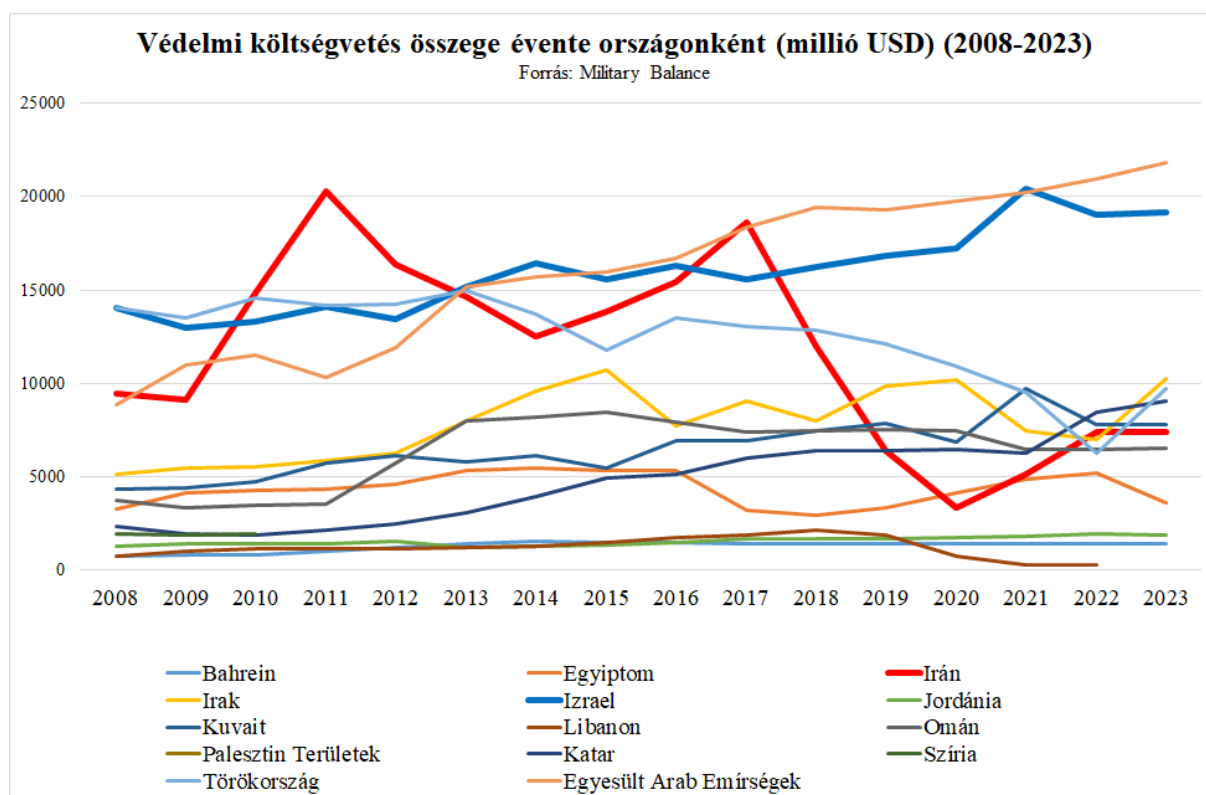
11. ábra: Az iráni és az izraeli haderő létszáma haderőnemenként az aktív és a teljes haderő tekintetében 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

Annak ellenére, hogy Izrael esetében 2018-ban látunk egy jelentősebb csökkenést, amely alapvetően az Eisenkot-féle haderő modernizáláshoz és a költségek csökkentéséhez kapcsolódik. Mindkét ország esetében egyértelműen látszik, hogy a szárazföldi erők adják a szervezetek gerincét. 2019-ben Iránban önálló haderőnemenként megjelent az ún. Légvédelmi

³²¹ Council on Foreign Relations 2024

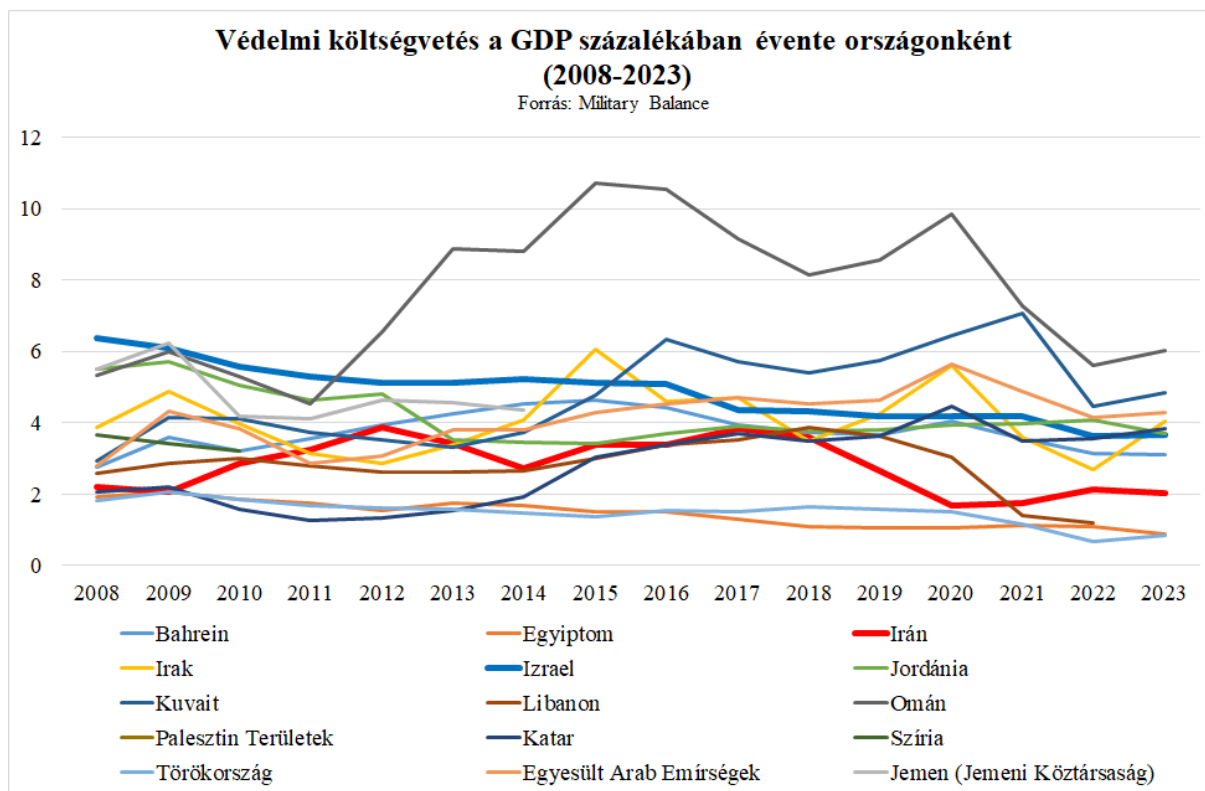
Erők, valamint az Iszlám Forradalmi Gárda létszámában látunk jelentős növekedést. Az adatokból egyértelműen látszik, hogy az izraeli légierő létszáma meghaladja az iránit. Mindkét haderő esetében – a létszámot tekintve – a haditengerészet tekinthető sorrendben a harmadik haderőnemnek. Az elmúlt tíz évben a haderőnemek létszám szerinti megoszlásában nem látunk nagyon jelentős változásokat egyik országban sem, valamint az is megállapítható, hogy a szárazföldi erők létszáma a meghatározó. (11. ábra; 1. Függelék – F10-F13. ábra)

5.1.2. Védelmi költségvetés

12. ábra: A régiós országok védelmi költségvetése évente országonként (USD) 2008–2023. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

A védelmi költségvetésre szánt dollármilliárdok tekintetében megfigyelhető, hogy a régió vizsgált országai közül csak Egyiptom és Izrael az, amelyek védelmi kiadásai – kisebb kilengésekkel – de trendszerű növekedést mutatnak. Ezzel szemben az iráni védelmi kiadások összegének alakulása hektikus képet mutat, amelyben az iráni geopolitikai célok és hangsúlyok mellett markánsan szerepe van az ország elleni szankcióknak is. Izrael esetében egy folyamatos, trendszerű, ha nem is nagymértékű, de szinte állandó növekedést realizálunk évről évre, amely összeg az ország területéhez és népességszámához mérten kiemelkedően magas. (12. ábra)

13. ábra: A régiós országok védelmi költségvetése a GDP százalékában évente országonként 2008–2023.

(Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

Árnyaltabb a kép, ha az országok GDP arányos védelmi kiadásait vizsgáljuk. (13. ábra) Kirajzolódik, hogy az iráni védelmi kiadások a vizsgált időszakban a GDP kettő és négy százaléka között mozogtak és 2018 után – az ország gazdasági nehézségei okán – egyértelműen az alsó értékhez tendálnak. Izrael esetében is folyamatosan csökken az arány: a 2010 előtti időszakban realizált hat százalék körüli értékről egy évtized alatt a GDP 3.6 százalékára csökkent a védelmi költségvetés aránya. Az izraeli Központi Statisztikai Hivatal (CBS) elemzése alapján ennek háttérében számos tényező áll: úgymint (1) a nagy, elhúzódó háborúk korszakának lecsengése, (2) az izraeli gazdaság stabilizálódása, (3) a hatékonyabb, high-tech eszközökön és rendszereken alapuló védelmi szükségletek megjelenése, (4) az államadósság csökkentésére irányuló kormányzati politika, (5) a nemzetközi támogatás változása (pl.: az USA által nyújtott védelmi támogatási összegek várható csökkenése).³²²

³²² CBS 2024

5.1.3. Az izraeli és az iráni fegyveres erők képességei

A GFP online adatbázis 2006 óta elemzi 145 ország potenciális háborús képességeit a hadviselés hagyományos aspektusait előtérbe helyezve. Az országok közötti rangsor összeállítása 60 különböző tényező mentén valósul meg, „*ideértve az emberi erőforrásokat, felszerelést, természeti erőforrásokat, pénzügyi adatokat és földrajzi adottságokat*”.³²³ A GFP adatbázisában vizsgált 145 haderő közül 2024-ben az iráni a 14. helyen, míg az izraeli a 17. helyen állt. Irán GFP indexe 0.2269, míg Izraelé 0.2596 volt.³²⁴

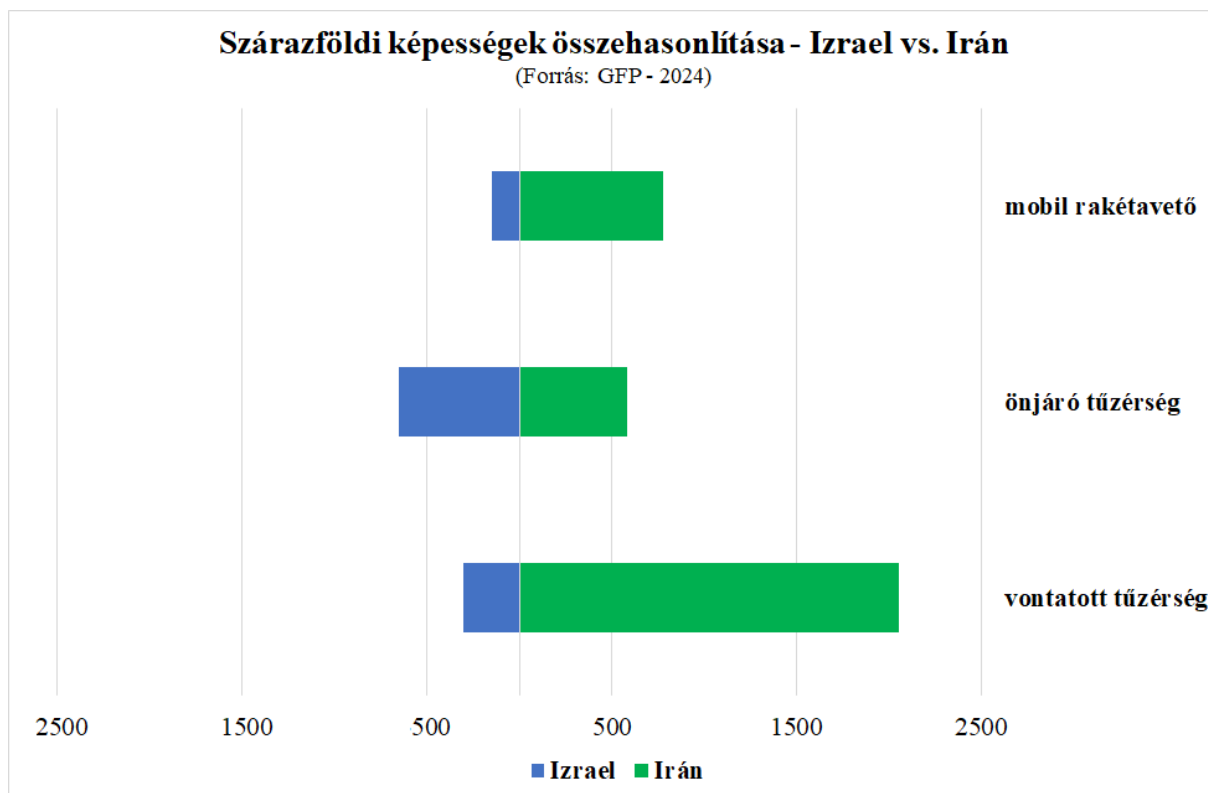
Összességében elmondható, hogy a GFP alapján Izrael egyedül a légierő területén előzi meg Iránt, minden másban a perzsa állam hadereje képvisel nagyobb erőt. Ugyanakkor nem csak a mennyiség számít, hanem a minőség is, hiszen Izrael közel két és félszeresét költi éves szinten a haderő fejlesztésére, mint Irán.³²⁵ A 14–17. ábrán összegyűjtöttem kiemelt kategóriákat, amelyek lehetőséget nyújtanak a két haderő 2024-es képességeinek összevetéséhez. Irán 65.765 darab páncélozott járművel rendelkezik, ezzel szemben Izrael 43.407 darabbal, ami földi műveletek során jelentős erőt képvisel. Azonban a zsidó állam erősebb az önjáró tűzéréség terén, ami egyrészt lényeges stratégiai előnyt jelent, másrészt rámutat a két haderő közötti modernizációs különbségekre. Izrael a légi képességek terén szinte minden területen fölényben van, emellett az iráni légi képességek területén a több évtizede tartó szankciók jelentősen rontottak a bevethetőségen.³²⁶ Mindkét ország rendelkezik tengeralattjáró-flottával, amely a nagy jelentőséggel bír, hiszen a földrajzi adottságok okán egy konvencionális összecsapás esetén ezen eszközök jelentősége kiemelkedő lesz. Összességében elmondható, hogy Izrael modern, technológiailag fejlett, mobilabb eszközparkkal rendelkezik, mint Irán, még ha számok tekintetében az IDF alatti is marad a perzsa állam haderejének.

³²³ Global Firepower 2024

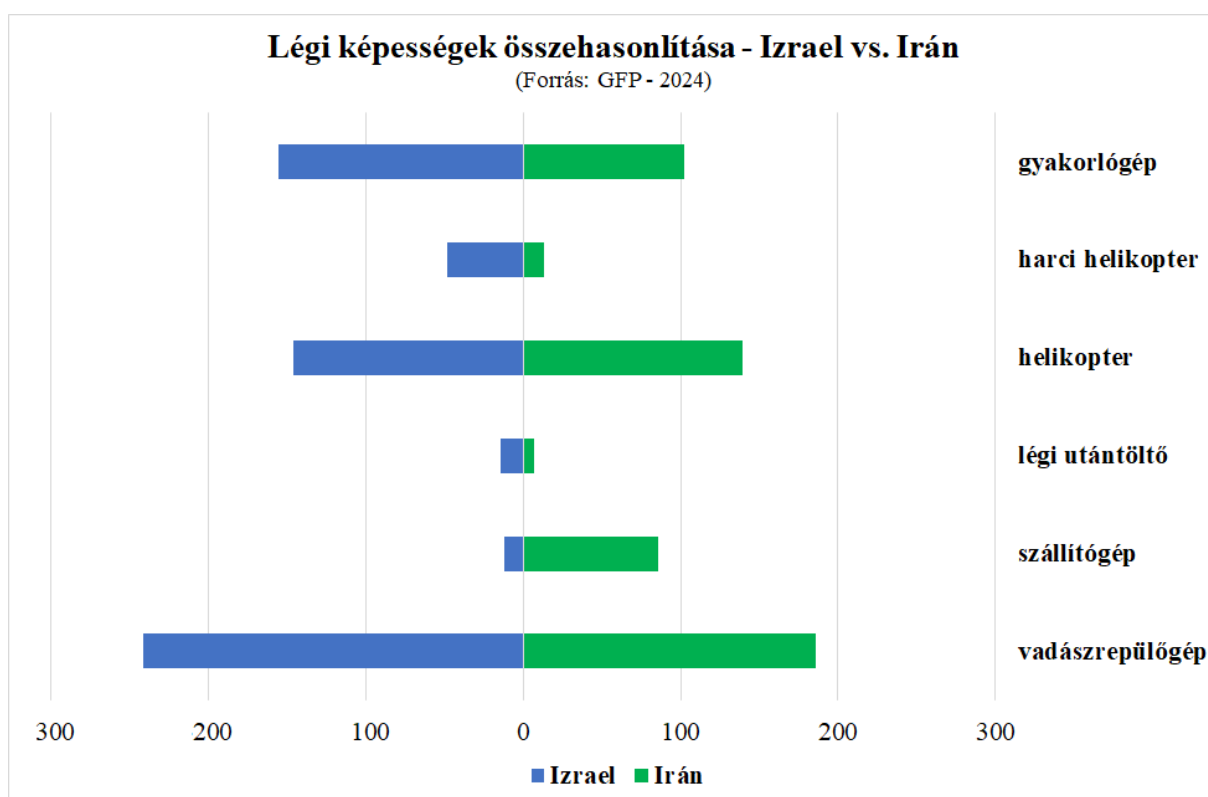
³²⁴ A GFP index alapján minél közelebb van egy adott haderő a 0.0 értékhez annál optimálisabb az eredmény.

³²⁵ 2024-ben az izraeli haderőre fordított összeg 24.40 milliárd USD (19. a rangsorban), míg az iráni 9.95 milliárd USD (33. a rangsorban) volt.

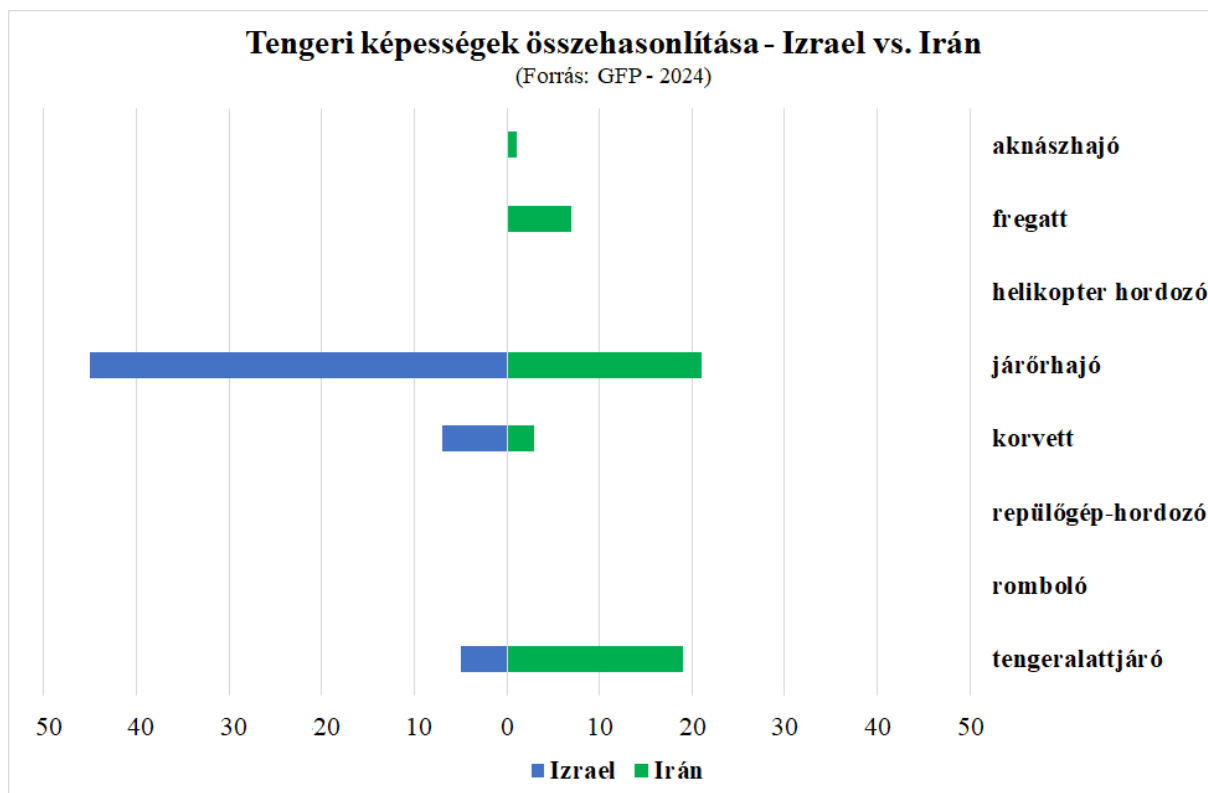
³²⁶ ALDHAHERI 2024

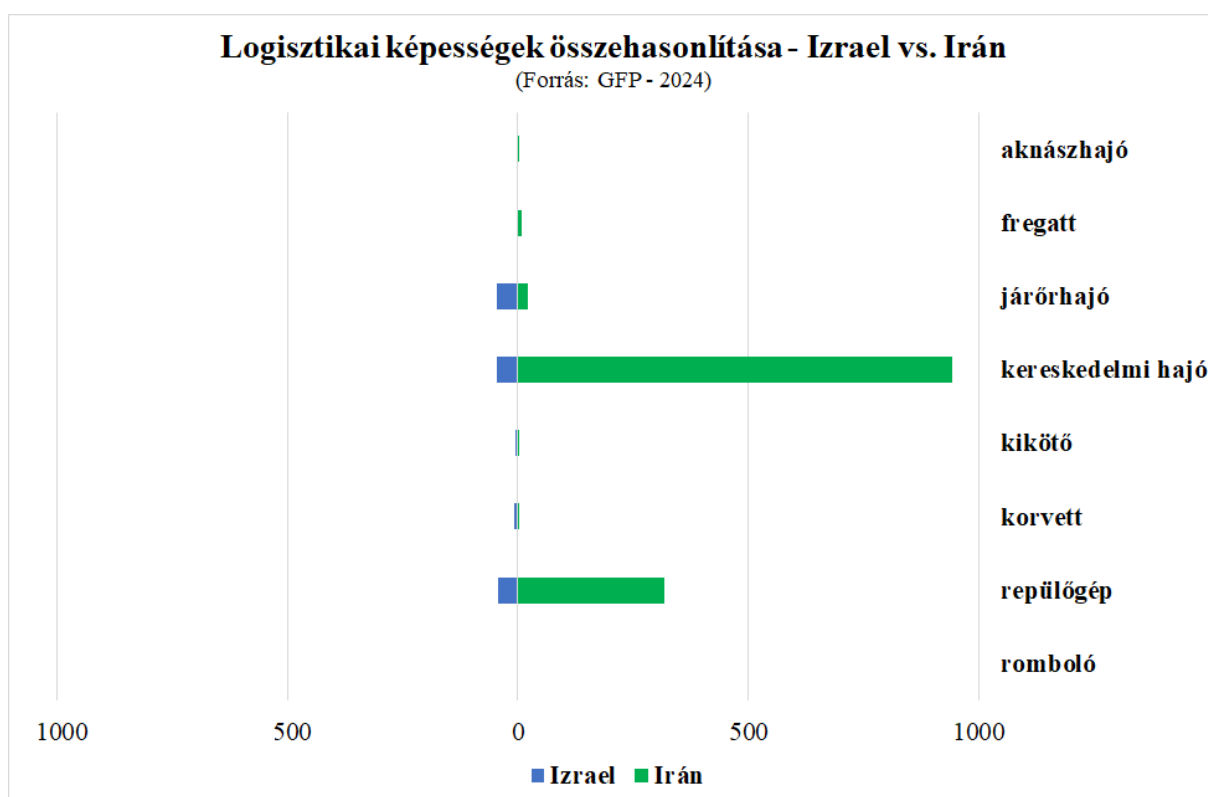
14. ábra: Szárazföldi képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése)

15. ábra: Légi képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése)

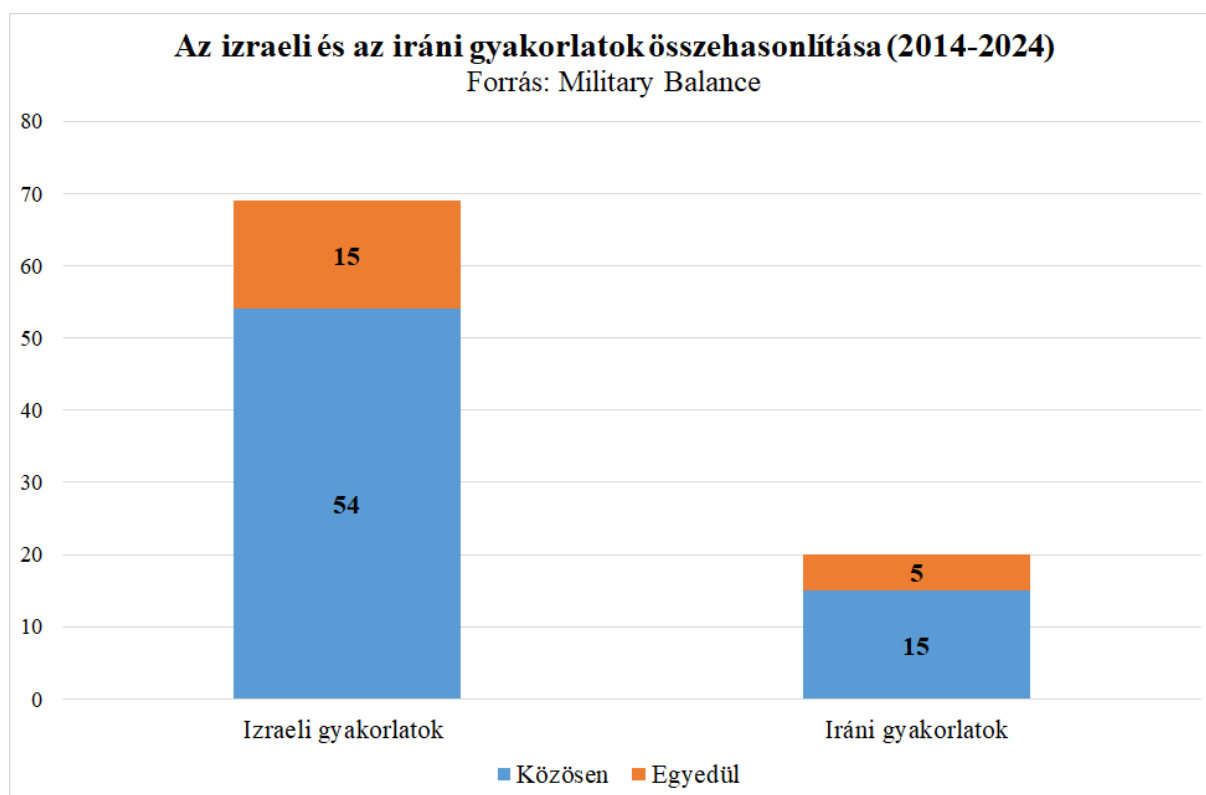
16. ábra: Tengeri képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése)

17. ábra: Logisztikai képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése)

5.1.4. Nemzetközi kooperáció – gyakorlatok

Az előerő, a védelmi költségvetés és a haderőnemi képességek mellett negyedik elemzési szempontként érdemes összehasonlítani a katonai gyakorlatok számát. A Military Balance 2014 és 2023 közötti adatai alapján egyértelműen látszik, hogy Izrael sokkal nagyobb mértékben integrálva van a nemzetközi katonai együttműködésekbe: a vizsgált időszakban Izrael 54, míg Irán 15 nemzetközi gyakorlatban vett részt. Emellett az egyéni IDF gyakorlatok száma (n=15 db) is háromszorosa az irániak által végrehajtott publikus gyakorlatoknak (n=5 db). (18. ábra)

18. ábra: Az izraeli és az iráni gyakorlatok számának összehasonlítása 2014–2023 (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

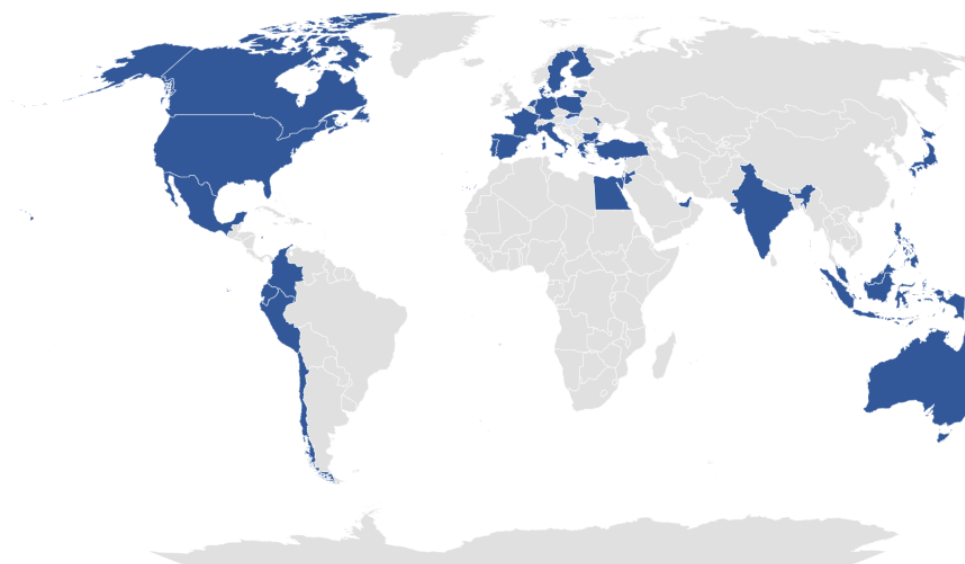
Még szemléletesebb a kép, ha térképen ábrázoljuk a gyakorlatban részt vevő partnereket. (19. ábra) Irán a vizsgált időszakban többnyire Oroszországgal, Kínával és Irakkal hajtott végre közös katonai gyakorlatokat és minden esetben partnerként vett részt. Ezzel szemben Izrael esetében 39 partnert tudtam azonosítani az adatbázis alapján. Emellett számos olyan gyakorlatra került sor, amely izraeli vezetéssel és szervezésben valósult meg.³²⁷ A gyakorlatok egy része globális kihívások elleni felkészülésre irányult – pl.: terrorizmus,

³²⁷ Blue Flag 2018 - GMAP Aviation Photo & Videos [@GMAPdotNL] (2021), Blue Flag 2021 - Military Channel @militarychannel2218] (2018)

kalózkodás –, de vannak földrajzi közelségen alapuló együttműködések is – pl.: ciprusi-izraeli közös tengeri gyakorlatok –, valamint fontos kiemelni az amerikai-izraeli duális gyakorlatok szignifikáns számát is (n=10 db).

Az izraeli közös gyakorlatok partnerszágai 2014-2023

Forrás: Military Balance

Az iráni közös gyakorlatok partnerszágai 2014-2023

Forrás: Military Balance

19. ábra: Az izraeli és az iráni gyakorlatok nemzetközi partnerek szerint 2014–2023 (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)³²⁸

³²⁸ A 2017-es és a 2023-as *AMAN Combined Exercise - Counter Terrorism Exercise* egy közel 30 országra kiterjedő regionális gyakorlat, amelyben Irán is részt vett, azonban kismértékű szerepvállalása és a gyakorlat

5.2. Determináló tényezők

5.2.1. Földrajzi dimenzió

Efraim Kishon magyar származású izraeli satíraszerző klasszikus mondata szerint „*Izrael egy olyan ország, amely túlságosan keskeny ahhoz, hogy a világtérképen elég hely legyen nevének kiírására.*”³²⁹ Ez a földrajzi adottság nemcsak a stratégiai mélység hiánya miatt jelent problémát a zsidó állam haderejének, hanem a rendelkezésre álló természeti és gazdasági erőforrások szűkössége miatt is.

A modern Izrael a Földközi-tenger keleti partján fekvő körülbelül 21000 km² kiterjedésű terület, amely 200 km szélességben és 500 km hosszan terül el, de a stratégiai mélysége nagyon változó (legszűkebb pontján mindössze 14 km). Kis mérete ellenére a földrajzi adottságai változékonyak. Nyugaton 187 km hosszan a Földközi-tenger határolja, míg keleten a terület határát a Jordán folyó és annak völgye jelképezi. A tengerparttól a szárazföld irányába 15-20 km-es mélységig sík, lankás terep húzódik végig a partvonal mentén, amely a legsűrűbben lakott rész. Az ország harmas

20. ábra: Izrael térképe (Forrás: Worldometers)

horizontális tagolású: (1) északon a Galileai-hegység, a Karmel-hegység és a Golán-fennsík terül el, amelynek a legmagasabb pontja a Hermon-hegy (2814 méter); (2) középső részét dombságok alkotják, míg (3) a terület déli, legnagyobb kiterjedésű részén a Negev-sivatag

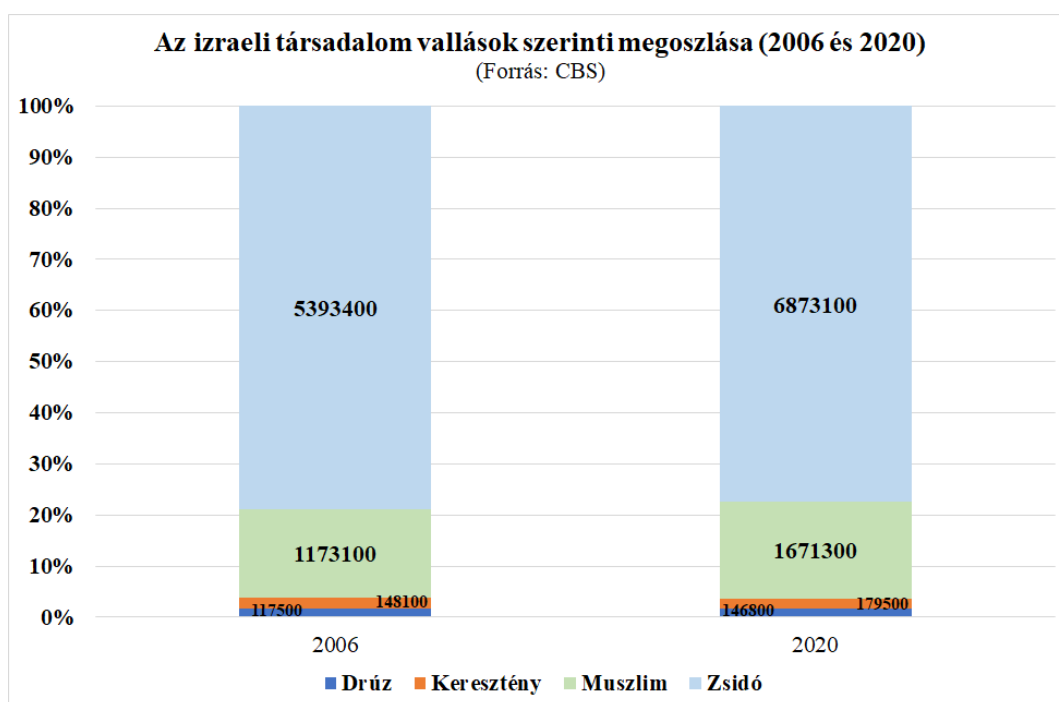
jellege miatt nem láttam indokoltnak ábrázolni, mivel félrevezető lehet Irán katonai kapcsolatainak értelmezése során.

³²⁹ National Library of Israel 2019

helyezkedik el. Az ország éghajlata mérsékelt mediterrán, de jelentős eltérés mutatkozik a déli, sivatagi és az északi, hegyvidéki részek között.³³⁰ Összességében egy földrajzi adottságok tekintetében nagyon változatos, ugyanakkor stratégiai mélységgel nem rendelkező államról van szó.

5.2.2. Társadalmi dimenzió

A CBS becslése szerint 2022-ben az ország lakossága 9 656 000 fő volt. Ebből 73.6 százalék zsidó (7 106 000 fő), 21.1 százalék arab (2 037 000 fő) és 5.3 százalék egyéb nemzetiségű.³³¹ Az izraeli lakosság eltérő sebeséggel, de folyamatosan növekszik: a 2000-es évek eleje óta átlagosan kettő százalékos az éves népességnövekedés és várhatóan ez az adat évszázad végéig egy százalék alá csökken.³³² A természetes születésszám növekedése mellett továbbra is meghatározó a bevándorlás: „2022-ben körülbelül 73 000 új bevándorló érkezett Izraelbe, akiknek 80 százaléka Oroszországból és Ukrajnából származott.”³³³

21. ábra: Az izraeli társadalom vallás szerinti megoszlása 2006 és 2020 (Forrás: CBS – A szerző szerkesztése)³³⁴

³³⁰ ULLIAN 2014

³³¹ Central Bureau of Statistics 2023

³³² Macrotrends 2024

³³³ Central Bureau of Statistics 2023

³³⁴ Central Bureau of Statistics 2020

Az izraeli társadalom számos dimenzió mentén fragmentált és a demográfiai folyamatok is számos törésvonalat jeleznek. Ezek közül érdemes kiemelni azokat, amelyek az IDF működésére is alapvetően hatással vannak, voltak és lesznek a következő években:

Izrael lakosságán belüli törésvonalak:

- az arab lakosság és a zsidó lakosság közötti politikai törések. (Az arab és az ultraortodox zsidó lakosság körében magasabb a születésszám, ami miatt a népességen belüli arányuk növekszik és ez számos kérdést vet fel az állam jövőjére vonatkozóan.³³⁵ A népességnövekedés kihívásokat jelent a gazdasági fejlődés, az infrastruktúrafejlesztés, a lakhatás, a munkaerőpiac, az oktatás és az egészségügy terén.³³⁶)
- az Izraelben élő etnikai (pl.: beduinok) és vallási (pl.: muszlimok, drúzok) kisebbségek, valamint a többségi társadalom közötti feszültségek.

A zsidó lakosságon belüli törésvonalak:

- az 1948 előtt betelepülő zsidók és az 1948 után betelepülő zsidók közötti törések (ennek a dimenzióknak a jelentősége csökkent napjainkra);
- a szefárd és az askenázi zsidóság, valamint az Etiópiából kimenekített³³⁷ zsidóság közötti törésvonalak;
- a világi és a vallásos (ultraortodox/haredi) zsidóság közötti társadalmi ellentétek. (Jelenleg a lakosság körülbelül 13.5 százaléka ultraortodox zsidó, amely a becslések szerint az évtized végére eléri a 16 százalékot.³³⁸)

A demográfia helyzet hatással van Izrael biztonságára és magára az IDF-re is. Például Even 2021-es elemzése szerint a kötelező sorkatonaság intézménye miatt az alapvető demográfiai változások is hatással vannak az IDF-re, de emellett megjelennek különleges tényezők is. Mivel az ultraortodox és az arab lakosság nem vagy csak korlátozott mértékben vesz részt a katonai szolgálatban és mivel az ő számuk növekszik a legnagyobb mértékben ez egyrészt hatással van az utánpótlásra, másrészt a társadalmi kohézióra is.³³⁹ Az ultraortodox zsidóság katonai szolgálatba történő bevonásának kérdése jelentős társadalmi válságot okozott és az izraeli pártpolitikai együttműködések és koalíciós kormányok összetétele okán jelentős

³³⁵ SURKES 2024

³³⁶ EVEN 2021

³³⁷ Az Operation Brothers keretében, amely több titkos izraeli művelet gyűjtőneve volt, mintegy 25.000 etiópiai zsidót sikerült kimenekíteni és Izraelbe telepíteni az 1980-as és 1990-es években.

³³⁸ GROSS 2023

³³⁹ EVEN 2021

hatással volt az elmúlt években a közéletre, a belpolitikára.³⁴⁰ (7.3.3. fejezet) A társadalmi kohézió szempontjából fontos kiemelni, hogy a biztonsághoz hozzáadott érték eltérő mértéke, azaz az eltérő mértékű részvétel, a társadalmi csoportok között feszültségeket és megosztottságot eredményezhet. Az IDF részéről az elmúlt években nemcsak az eddig kimaradó társadalmi csoportok bevonása merült fel lehetőségként, de megjelentek olyan alternatívák is, amelyek a haderő modernizálása és létszámának csökkentése mentén vázoltak fel megoldási utakat.³⁴¹ (6.3.9. fejezet)

Összességében a demográfiai változások jelentős hatással vannak Izrael Állam és az IDF működésére, különösen az utánpótlás és a társadalmi kohézió szempontjából, amelyre egyrészt, rövidebb távon megoldás az ultraortodox és az arab lakosság nagyobb fokú bevonása a katonai szolgálatba, másrészt, hosszabb távon a haderő modernizációja és átalakítása, a diverzifikált szolgálati lehetőségek is megoldást kínálhatnak.

5.2.3. Gazdasági dimenzió³⁴²

A gazdasági erő alapvetően határozza meg egy ország védelmi képességeit, ezért is elengedhetetlen áttekinteni az izraeli gazdaság fejlődését és annak néhány mutatóját, különös tekintettel az exportra, az importfüggőségre és a kutatás-fejlesztés kérdéskörére.

Moshe Kress, az Egyesült Államok Haditengerészete által fenntartott kaliforniai Naval Postgraduate School oktatója úgy fogalmazott, hogy *„a katonai expedíciók történelmi tapasztalatai Nagy Sándortól az Öböl-háborúig azt tanítják nekünk, hogy a logisztika fontos feladat és a hadviselés elválaszthatatlan része.”*³⁴³ A katonai logisztika fogalma a NATO Logisztikai Kézikönyvének definíciója szerint *„a csapatok mozgatásának és fenntartásának megtervezésére és végrehajtására vonatkozó tudomány. A legátfogóbb értelemben a katonai műveletek azon aspektusai, amelyek a következőkkel foglalkoznak:*

- *anyagok tervezése, fejlesztése, beszerzése, tárolása, mozgatása, elosztása, karbantartása, kiürítése és megsemmisítése;*
- *személyzet szállítása;*
- *létesítmények beszerzése vagy építése, karbantartása, üzemeltetése és felszámolása;*
- *szolgáltatások beszerzése vagy biztosítása; valamint*

³⁴⁰ NOESKE – PAULSEN – GRESSING 2024

³⁴¹ EVEN 2021

³⁴² A fejezet anyaga – kisebb változtatásokkal – megjelent a következő tanulmányban: RÉMAI Dániel (2020e): Made in Israel, avagy hadiipari és logisztikai sajátosságok az izraeli védelmi erőkből. *Katonai Logisztika*, 28(4), 76-103. Online: <https://doi.org/10.30583/2020.4.076>

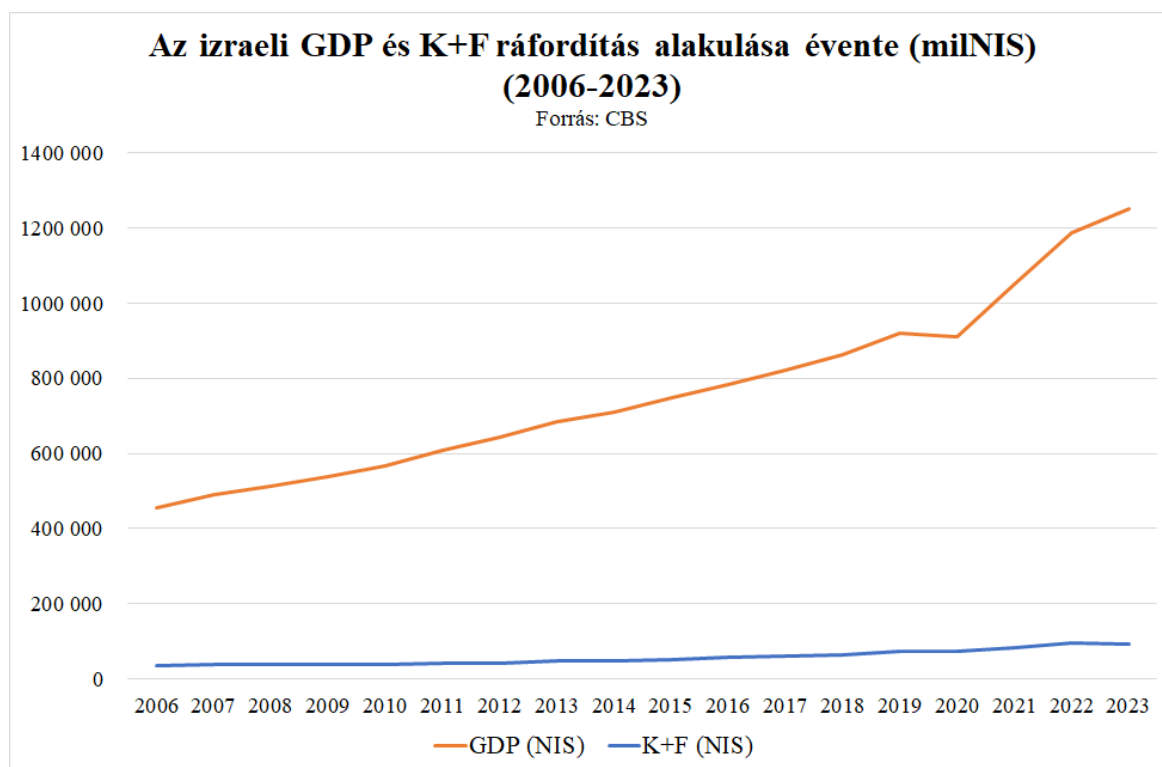
³⁴³ KRESS 2016:13

- *egészségügyi és orvosi támogatás.*”³⁴⁴

A felsorolt képességek megteremtésében egy állam gazdaságának kiemelt szerepe van. Már Izrael Állam 1948-as megalakulása előtt is az IDF elődszervezetinek komoly kihívást jelentett a brit blokád alá vont Palesztin Mandátum területén a hadianyagok beszerzése és a logisztika megszervezése. A létrejövő állam fegyveres erejének kiemelt célja volt, hogy együttműködve a hazai iparral minél inkább függetlenítse magát az importtól.³⁴⁵

5.2.3.1. Az izraeli gazdaság

Az izraeli gazdaság növekedése folyamatos az elmúlt évtizedekben és napjainkra a világ élvonalába tartozik. A 2024-es évben – a Nemzetközi Valutalap (IMF) becslése alapján – a nominális GDP alapján a régió legerősebb, míg a világ 26. legerősebb gazdasága lesz az izraeli.³⁴⁶ (22. ábra)

22. ábra: Az izraeli GDP és K+F ráfordítás alakulása évente (NIS) 2006–2023 (Forrás: CBS – A szerző szerkesztése.)³⁴⁷

³⁴⁴ NATO Logistic Handbook 2012:20

³⁴⁵ ALLON 1970

³⁴⁶ IMF 2024

³⁴⁷ Central Bureau of Statistics 2024a

A hadiipar és hadiipari fejlesztések szempontjából kiemelt jelentősége van, hogy az ország híján van természeti kincseknek. Ez a szűkösség már az 1930-as évektől meghatározza az Izraeli gazdaság fejlődés irányát, mivel már a kezdetektől hatékonyságra és kreativitásra kényszerítette, az állam megalakulását követő években külgazdaságilag még kifejezetten elszigetelt izraeli gazdaságot. *„A modern – bizonyos mértékig önellátásra is képes - izraeli haderő létrehozása szempontjából kiemelt fontosságú kérdésként jelenik meg a rendelkezésre álló nyersanyagok mennyisége. A korlátozott nyersanyaglelőhelyek problémájának orvoslására a Jisuv és Izrael Állam gazdasága már az 1930-as évektől kezdődően az anyagtakarékos gyártási folyamatok kialakításában látta a megoldást. Ennek a tényezőnek köszönhető, hogy a K+F tevékenység és annak támogatása a 20. század folyamán Izraelben állandóan magas szintű volt.”*³⁴⁸ Az ásványi anyagok hiányát még a fejlett izraeli gazdaság sem tudja teljes mértékben áthidalni. Az energiahordozók tekintetében kiemelten magas az import mértéke: éves szinten általában a GDP 5 százaléka körüli, de például 2022-ben a GDP 8.6 százalékát költötte az ország energiahordozók importjára.³⁴⁹ Az OEC – amely, a világ egyik vezető nemzetközi kereskedelmi adatplatformja – és a Trading Economics – gazdasági kereskedelmi információszolgáltató szervezet – adatait összevetve azt láthatjuk, hogy Izrael importjának mértéke az évek során folyamatosan változik, de a különböző kategóriába sorolt javak viszonylag állandó helyet foglalnak el az importált termékek rangsorában, a ráfordítás arányos költségei alapján.³⁵⁰ A részletes import adatokat éves szinten elemezve látható, hogy az első helyen általában az ásványi kincsek és energiahordozók állnak (10–15 %).³⁵¹

Az OEC adatbázisából látható, hogyan változott az elmúlt tíz évben az izraeli import és export partnerrendszere. (23. ábra)

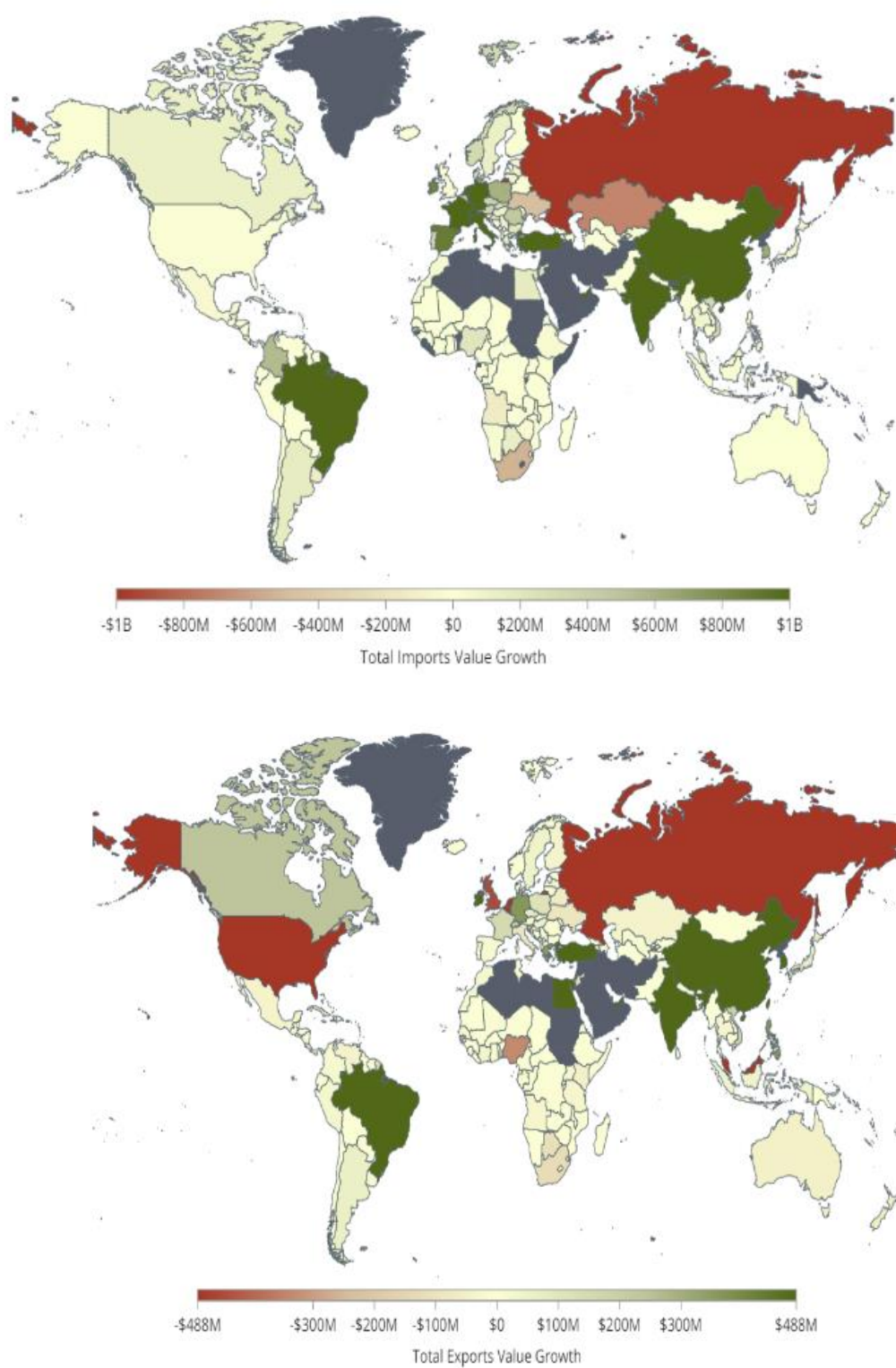
A kiemelt kereskedelmi partnerek listáján végigtekintve megállapíthatjuk, hogy Izrael tradicionális külpolitikai partnerei (pl.: Egyesült Államok) mellett új, feltörekvő piacok és partnerek jelennek meg (pl.: Brazília, India, Kína) a listában, amely együttműködések jelentős része a hadiipari szerződéseknek köszönhető.

³⁴⁸ RÉMAI 2014

³⁴⁹ OEC 2024a

³⁵⁰ OEC 2024a, Trading Economics (b)

³⁵¹ Trading Economics

23. ábra: Az izraeli import és export változása nemzetközi kereskedelmi partnerek szerint (USD) 2013–2023
(Forrás: OEC)³⁵²

³⁵² OEC 2024b

5.2.3.2. Az izraeli gazdaság hadiipari szegmense

Az utánpótláshiány és a katonai logisztika rendszere már jóval az állam megalapítása előtt kiemelt kérdéskör volt: az első zsidó szállítási és ellátási egységeket még az I. világháború idején szervezte meg Joseph Vladimirovich (Volfovich) Trumpeldor (1880–1920) cionista aktivista, hogy segítse a brit hadsereg regionális működését. Ez volt az ún. *Cion Öszvér Alakulat*, amelyből az 1930-as és az 1940-es években kinőttek a Jisuv politikai vezetéséhez és a Haganához is kötődő ellátási szervezetek. A fő feladatuk ezekben az időkben az illegális bevándorlás, az Alija Bet támogatása és megszervezése volt. Ezzel párhuzamosan ezek a szervezetek feleltek a Jisuv fegyveres erőinek hadianyaggal történő ellátásáért is. Továbbá a Zsidó Ügynökség lehetőségeihez mérten igyekezett hadianyagok beszerzésével is támogatni a Palesztin Mandátum területén élő zsidó közösséget. A korabeli irreguláris szervezetek közül az Irgunt alapvetően Kelet-Európából bevándorolt zsidók alkották, akik kapcsolataik és nyelvtudásuk révén igyekeztek a kelet-európai régió országaiból fegyvereket beszerezni.

Még jóval az állam kikiáltása előtt, 1933-ban megalakul az Izraeli Hadi Gyárak, héberül Ta'asiya Tzvait (Taas), amelynek célja az volt, hogy a Palesztin Mandátum területén állítson elő fegyvereket és hadianyagot. A Taas 1953-tól – többségi kormányzati tulajdonba kerülésétől – egészen 2018-as beolvadásáig – az egyik legnagyobb izraeli fegyvergyártó cégbe, – az Elbit Systems-be, fő küldetésének tekintette, hogy az izraeli lakosság védelmi igényeit kielégítse (pl.: óvóhelyek gyártása és kivitelezése) és az IDF-t a kor kihívásainak megfelelően felfegyverezze.³⁵³

Azaz az önálló izraeli hadiipar kiépítése már az állam megalakítása előtti időkben is nemzetstratégiai kérdésnek számított,³⁵⁴ de 1950 után indult el igazán a növekedés. Az állam megalapítását követő első évtizedben elkezdődött az IDF számára leginkább alkalmas izraeli tervezésű vagy átervezésű fegyverek – mint az UZI géppisztoly, az IMI gépkarabély, a Negev könnyűgéppuska, a Jericho 941 félautomata pisztoly és a Tavor gépkarabély – gyártása. A fegyverfejlesztéseket az IDF igényei mellett meghatározta a térség ritka ásványkincs készlete, amelynek hatására az izraeli hadiipar az anyagtakarékos és minőségi megoldásokat kezdte el keresni. A folyamatos fejlődés, legális és illegális tudásimport, valamint a nagymértékű állami K+F támogatás hatására az 1980-as évekre az izraeli hadiipar a világ élvonalába került. A fegyverarzenál fejlesztése mellett nagy hangsúlyt helyeztek a civil védelmi eszközök, a kommunikációs eszközök és a navigációs eszközök fejlesztésére is.³⁵⁵

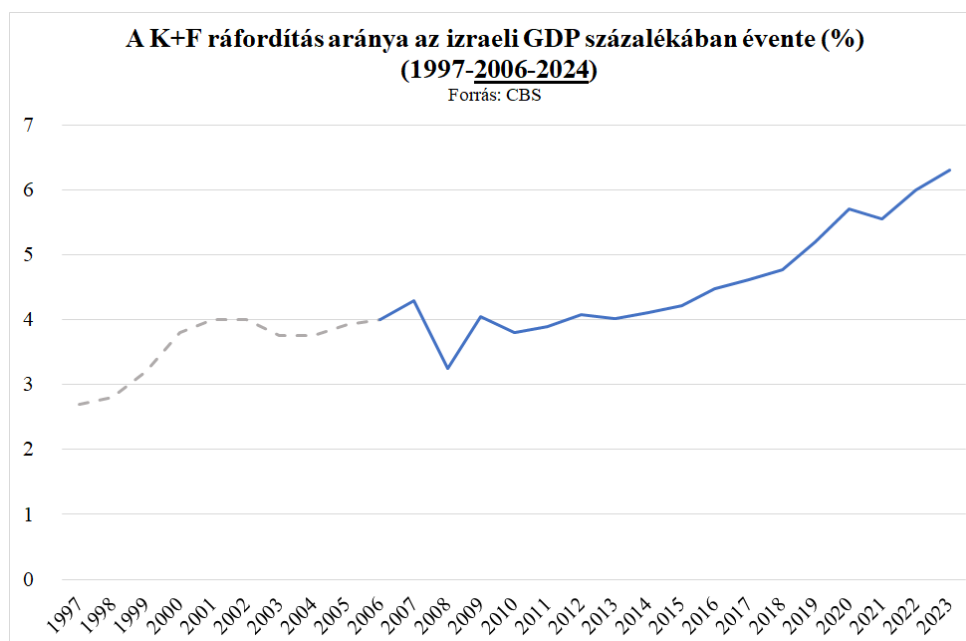
³⁵³ Elbit Systems Completes the Acquisition of IMI Systems 2018

³⁵⁴ AVI-HAI 1978

³⁵⁵ RÉMAI 2014

Izraelben a hadiipar volt az egyik legnagyobb foglalkoztató a 20. század utolsó évtizedeiben: 1988-ban 150 hadiipari vagy ahhoz kapcsolódó vállalat működött az országban, amelyek magán, állami vagy vegyes tulajdonúak voltak és megközelítőleg 65.000 ember dolgozott a védelmi iparban. A hadiipar és a polgári-gazdasági szektor együttműködése némileg csökkent az 1990-es évek közepére, de 2000 után az együttműködés és az összefonódás új lendületet kapott. Közismert, hogy számos izraeli start-up vállalat és technológiai cég vezetésében helyet kapnak volt katonatisztek. A cégek igyekeznek a valós védelmi igényeket kiszolgálni, továbbá az IDF is szorgalmazza az együttműködést a piaci szektor szereplőivel.

Az a tudat, hogy Izrael nemzetközi kapcsolatai és a nyugati hatalmakkal lévő jó viszonya törekény alapokra épül, valamint a szegényes ásványkincs tartalék együttesen öngerjesztő folyamatként lendítette be a kutatás és fejlesztés szektorát az 1950-es években, amelynek különösen a hadiiparban volt prioritása. Simon Peres úgy fogalmazott, hogy „Ben-Gurion úgy vélte, hogy a tudomány kompenzálni tudja azt a hátrányt, amit a természeti adottságok okoztak nekünk.”³⁵⁶ A K+F szektor kiemelt szerepe végigkíséri a modern Izrael történetét. Ezért nem meglepő, hogy Izrael világelső a K+F ráfordítás területén³⁵⁷ és a ráfordítás mértéke 2008 óta minden évben növekszik, 2023-ra meghaladva a hat százalékot a GDP teljes összegéből.³⁵⁸ (24. ábra)

24. ábra: A K+F ráfordítás aránya az izraeli GDP százalékában évente (%) (1997–2006–2024) (Forrás: CBS – A szerző szerkesztése.)³⁵⁹

³⁵⁶ COHEN 1998:11

³⁵⁷ Central Bureau of Statistics 2024c

³⁵⁸ Central Bureau of Statistics 2024b, Trading Economics (a)

³⁵⁹ Central Bureau of Statistics 2024d

Izrael nem véletlenül nevezi magát a start-up nemzetnek, hiszen az innovációs potenciál számos gazdasági területre kiterjed a hagyományos mezőgazdasági fejlesztésektől, a szolgáltatóiparon át egészen az innovatív nemzetbiztonsági és hadiipari termékekig.³⁶⁰ A start-up vállalatok nagy része a központi (tel-avivi) és a jeruzsálemi régióban található.³⁶¹ (1. Függelék – F14. ábra)

A SIPRI Fegyveripari Adatbázisa alapján 2006 és 2024 között minden évben ugyanaz a három izraeli cég jelenik meg a világ 100 legnagyobb fegyvergyártójának listáján: az Elbit Systems³⁶², az Israel Aerospace Industries³⁶³ és Rafael Advanced Defense Systems³⁶⁴. Ezekhez több száz kisebb cég és alvállalkozás kapcsolódik beszállítóként. Ezen hadiipari gazdasági szervezetek saját és az IDF-vel való együttműködésükből származó eredményei tették lehetővé, hogy Izrael a 2010-es évek elejére a világ egyik vezető fegyverexportőrévé váljon, különös tekintettel a légvédelmi rendszerek, a drónok és számos más, innovációt és kutatás-fejlesztést követelő technológia területén.³⁶⁵

A modern izraeli hadiipar fejlődését jól illusztrálja, hogy az elmúlt években Izrael jelentős fegyvereladási szerződéseket kötött olyan országokkal, mint például Brazília vagy India. Az izraeli külpolitika egyik új eszközeként jelenik meg a fegyvereladás és a védelmi eszközök exportja. Izrael a piacon jól eladható eszközeivel nyitni tudott a világ muszlim országai felé is, amelyek az elmúlt évtizedekben alapvetően elzárkóztak a diplomáciai kapcsolatfelvételtől a zsidó állammal.³⁶⁶

Ha megnézzük az izraeli védelmi import arányát a teljes importhoz képest látható, hogy az általunk vizsgált időszak nagy részében 3–5 százalék között mozog. Történelmi távlatban szemlélve 1960-tól komoly kilengéseket láthatunk, valamint megállapítható, hogy Izrael arányaiban soha nem költött még ilyen keveset importból származó fegyvervásárlásra, mint az elmúlt közel húsz évben. A 2006-os libanoni háborút követően, 2008-tól indult el az IDF reformja, amelynek célja egy ütőképes, modern haderő létrehozása volt – ennek költségei egyértelműen megjelennek a grafikonon. Ugyanakkor 2014 óta folyamatos csökkenés figyelhető meg. (25. ábra) A csökkenés oka mögött egyrészt a fejlett, már exportra is képes

³⁶⁰ SENOR – SINGER 2009

³⁶¹ Central Bureau of Statistics 2024d

³⁶² Elbit Systems

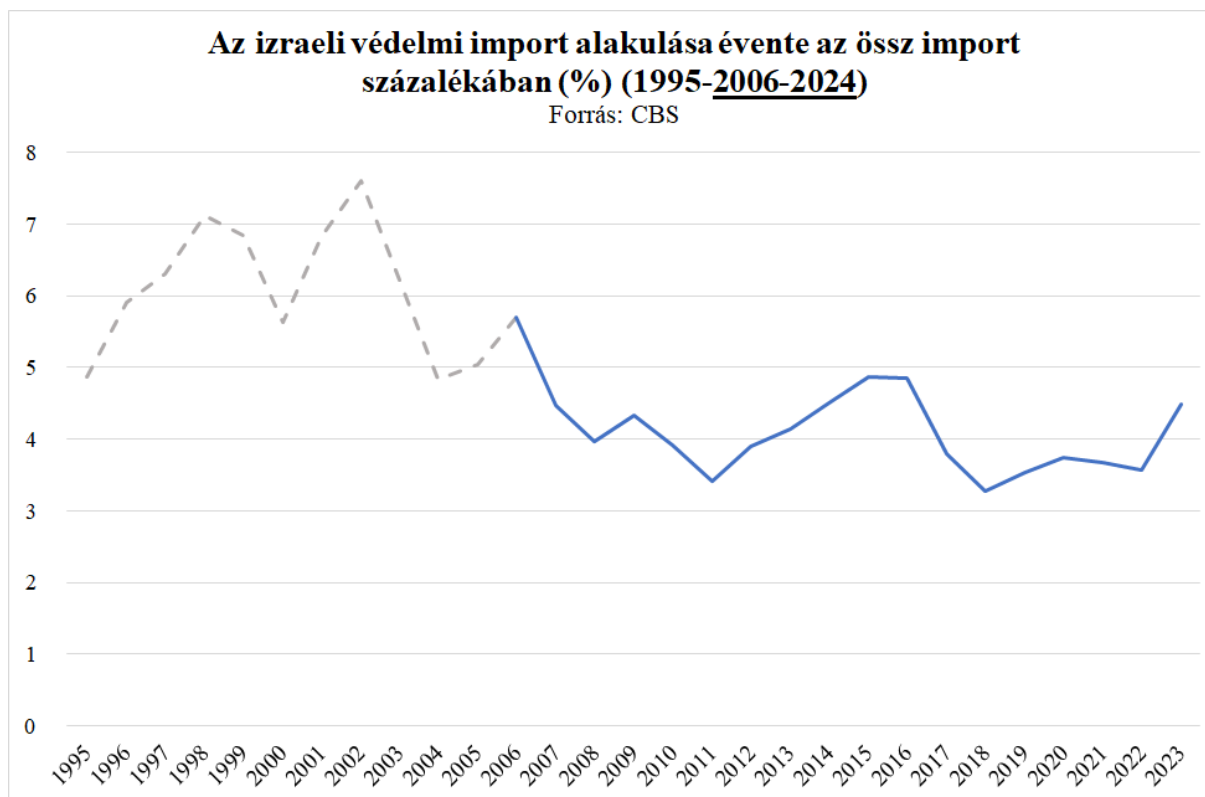
³⁶³ Israel Aerospace Industries (IAI)

³⁶⁴ Rafael

³⁶⁵ GLOBES 2012

³⁶⁶ BENN 2013

hadiipar áll, másrészt a javuló izraeli gazdasági mutatók, amely a GDP nominális növekedésével jártak.

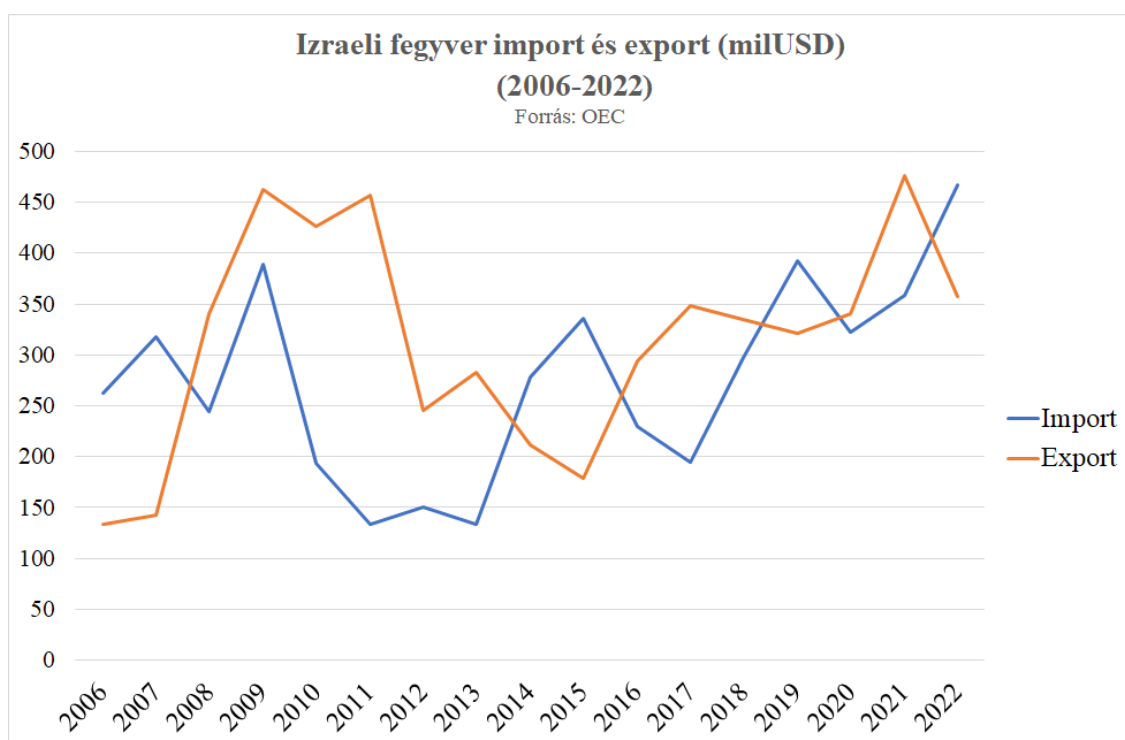
25. ábra: Az izraeli védelmi import alakulása évente az össz import százalékában (%) (1995–2006–2024)
(Forrás: CBS – A szerző szerkesztése.)³⁶⁷

Az izraeli védelmi költségvetés kiemelt részét képezi az Egyesült Államok által a II. világháború vége óta nyújtott éves segély összege. Az összeg évről évre változik, de rendkívül fontos alapja az izraeli-amerikai védelmi-gazdasági együttműködésnek. A támogatási ciklusok általában tíz éves időszakokat ölelnek fel. A 2019–2028 közötti időszakra összesen 38 milliárd dolláros támogatásról beszélhetünk, amelynek jelentős része visszaforg az amerikai hadiiparba. Ugyanakkor a segélynek vannak a jelentős hadiipari tételeken túl olyan kisebb részei is, amelyek a veteránok támogatására, a katonai technológia más területeken (pl.: mezőgazdaság) történő felhasználására irányulnak.³⁶⁸

Amennyiben nem a GDP százalékában vizsgáljuk a fegyverimportra vonatkozó költést, hanem nominálértéken, akkor nagyfokú eltéréseket láthatunk az egyes évek között, ugyanakkor 2017 után megfigyelhető egy egyértelműen emelkedő trend. (26. ábra)

³⁶⁷ Central Bureau of Statistics 2023

³⁶⁸ SHARP 2023

26. ábra: Izraeli fegyver import és export (milUSD) (2006–2022) (Forrás: OEC – A szerző szerkesztése.)³⁶⁹

Áttekintve az Izraeli Védelmi Erők által használt eszközök és fegyverek listáját azt láthatjuk, hogy a pisztolyok és kisebb kézfegyverek esetén nagy a gyártók variabilitása – Csehországtól, Ausztrián át a Szovjetunióig és a VSZ országokig³⁷⁰ találunk gyártókat. Ugyanakkor látható némi elmozdulás az egyesült államokbeli és a nyugat-európai kereskedelmi partnerektől a volt keleti blokk országai felé. Ennek oka részben a tradíciókból is eredeztethető: egyrészt az állam megalapítása előtt, a félkatonai szervezetek (pl.: Irgun) Kelet-Európából érkező fegyverbeszerzéseik a továbbélését látjuk. Másrészt a felfutó kelet-európai fegyvergyártás globális fegyverpiacra gyakorolt hatása is megjelenik, mint indikátor. A komolyabb kézfegyverek esetén azonban már egyértelműen az izraeli és amerikai gyártók dominálnak. Ugyanez igaz a járművek esetében is, ahol a páncélozott járművek kizárólag amerikai és izraeli gyártóktól származnak, míg a szállítójárművek között megtalálhatjuk egyéb országok gyártóit is (pl.: Törökország). A Vaskupola légvédelmi rendszer elemei és a drónképességet adó eszközök kizárólag izraeli gyártmányúak, de a kézi légelhárító egységek és a nem integrált elhárító eszközök között találunk amerikai gyártóktól származó eszközöket is. A légierőhöz (IAF) kapcsolódó tételek esetén (repülőgépek, kiegészítő eszközök, helikopterek)

³⁶⁹ OEC Export, OEC Import, Trading Economics (c)

³⁷⁰ Rendszerben vannak még 1990 előtti fegyverek.

egyértelmű az amerikai gyártók hegemoniája. A haditengerészet eszközei esetén izraeli gyártók dominálnak, de feltűnik német és dél-afrikai kivitelezésű eszköz is.³⁷¹ Azonban az Egyesült Államok hegemon szerepe az izraeli védelmi beszerzések kapcsán elvitathatatlan, abban az évben, amikor a legalacsonyabb volt az USA részesedése az izraeli fegyverimportból, az arány akkor sem csökkent 69 százalék alá.

Mintz és Ward szerint Izraelben a katonai költségvetést politikai-gazdasági eszközként is használják a gazdaság irányításának elősegítésére, a különböző gazdasági és politikai szereplők számára kedvező választási légkör biztosítására.³⁷² A fegyverexport éves összegének változása alapján elmondható, hogy kisebb kilengésekkel, de 2012 után egyértelműen növekvő tendencia detektálható. Sokkal érdekesebb a célországok listája. Alapvetően az Egyesült Államok áll a lista élén – tekintettel a korábban említett katonai támogatás elköltésének feltételeire –, ugyanakkor Izrael a fegyverexportot a külpolitikai és a diplomáciai kapcsolatok erősítésére használta az elmúlt évtizedben. Brazília, Kína és India részesedésének növekedése mögött ezen új izraeli külpolitika nyomai fedezhetők fel, amelyet a modern fegyverexport és partnerség alapozott meg.³⁷³ Az OEC részletes adatai alapján elmondható, hogy az első számú kiemelt partner továbbra is az Egyesült Államok maradt, azonban 2015 után egyre diverzebbé vált a célországok listája. Például 2019-ben a kelet-ázsiai régió kerül az első helyre a fegyverexportra vonatkozó izraeli bevételek alapján.

5.2.3.3. Összegzés

A Jisuv idején célként kitűzött önálló és önellátó hadiipar koncepciója a számok és a globális gazdasági folyamatok ismeretében teljesen nem valósulhatott meg, de ennek ellenére Izrael láthatóan törekszik arra, hogy importfüggőségét, mind a nyersanyagok, mind a kész hadiipari termékek esetében minimalizálja. Ahogy Moshe Dayan fogalmazott *„Az amerikai barátaink pénzt, fegyvert és tanácsokat ajánlottak. Elfogadtuk a pénzt, elfogadtuk a fegyvereket és visszautasítottuk a tanácsokat.”*³⁷⁴

Összességében Izrael fejlett hadiipara számos esetben lehetővé teszi, hogy függetlenedjen az importtól, különösen igaz ez a kutatás-fejlesztést és innovációt igénylő termékek esetében. A védelmi ipar kiterjedtsége, a gyártókapacitás rendelkezésre állása, a munkaerő mennyisége teszi lehetővé az önállósodást, de a természeti erőforrások szűkössége

³⁷¹ Military Balance 2024; IISS 2024

³⁷² MINTZ – WARD 1989

³⁷³ JOHNSON 2024

³⁷⁴ DAYAN 1976

minden esetben gátat fog szabni egy importtól teljesen független védelmi ipar létrejöttének. Egyértelműen kirajzolódik, hogy bizonyos hadiipari fejlesztések esetén az izraeli védelmi ipar nem képes költséghatékony fejlesztésre és termelésre. Míg a kézfegyverek és a harcjárművek esetében rendelkezésre áll a know-how, a gyártókapacitás, addig a légierő esetében látható, hogy a repülőgépek beszerzése teljes egészében az Egyesült Államok beszállítóihoz kötött. A félresikerült Lavi-program³⁷⁵ óta nem is került sor önálló izraeli repülőgép-fejlesztési próbálkozásra. Az importfüggőség kérdését árnyalja Izrael nemzetközi kapcsolatainak bonyolult rendszere. A használt eszközpark jelentős mértékben az Egyesült Államok beszállítóinak termékeire épül. Az Izrael és az USA közötti kapcsolat egy szoros, az állam megalapítása óta fennálló, mondhatni különleges kapcsolat. Ezért ebben a viszonylatban véleményem szerint az importfüggőség tekintetében kisebb a kitettség, mint például az indiai vagy kelet-európai beszállítók vonatkozásában. A védelmi tervezés és a beszerzések kapcsán látható, hogy Izrael kevés, de jól megválogatott partnertől szerez be kész javakat. Emellett a saját gyártókapacitásának fenntartásához szükséges nyersanyagok esetében is igyekszik olyan partnereket keresni, akikkel történelmi hagyományokon nyugvó kapcsolata van, ezzel is csökkentve az importfüggőséget. A speciális biztonsági kihívások miatt bizonyos területeken jelentős eredményeket ért el az izraeli hadiipar, mint például a drónképeség és a légvédelmi elhárító rendszerek. Ezen innovációk kifejlesztése évtizedek kemény és költséges munkája során jött létre, amelynek megtérülését jól mutatja, hogy ezekkel a termékekkel tudott Izrael kilépni a nemzetközi fegyverpiacra, és vált az egyik legnagyobb fegyverexportőrré. Ezek a termékek voltak azok, amelyek új fejezetet nyitottak az izraeli kül- és külgazdasági politika számára, lehetővé téve a nemzetközi kapcsolatok fejlesztését.

5.2.4. Nukleáris erő jelentősége és a nukleáris fenyegetés a régióban

A nemzetközi érdekérvényesítés képességéhez szorosan kapcsolódik a nukleáris csapásmérő képesség és erő kérdésköre. Izrael hivatalosan nem tartozik az atomhatalmak közé, hiszen sosem került megerősítésre, hogy rendelkezne atomfegyverrel. Ugyanakkor számos külföldi kormány jelentése, szakértői értékelés és híresztelés alapján Izrael rendelkezésére áll a nukleáris fegyvernem és az ahhoz kapcsolódó hadászati képesség.³⁷⁶

Az elméleti keretrendszer vizsgálata során részletesen foglalkoztam az elrettentés elméletekkel és ehhez kapcsolódóan a nukleáris képességek jelentette elrettentő erővel.³⁷⁷ (3.2.

³⁷⁵ Izraeli vadászrepülőgép-fejlesztési program az 1980-as években

³⁷⁶ COHEN 1998

³⁷⁷ JAMAL 2024

fejezet) A területen élő zsidó népesség – amely már az 1900-as évek elejétől a fenyegetettség permanens állapotában érezte magát –, valamint a Jisuv, majd később Izrael Állam vezetése az atomfegyver megjelenésének pillanatától potenciális és szükséges lehetőségként számolt az atomtűőerő megszerzésével. A térség viszonyai között az atomtűőerő megszerzése Izrael számára nem garantálta egyértelműen a biztonságot: a tényleges atomhatalmi státusz elrettentő, de egyben fenyegető az arab országok számára, ugyanakkor Izrael számára biztosíték az állam fennmaradására. Ezen dilemma mentén indult el az izraeli atomprogram az 1950-es években. Ben-Gurion biztonság- és védelempolitikai koncepcióját 1948 után az a feltevés határozta meg, hogy a függetlenségi háború győzelme és az azt követő béke csak átmeneti állapot a térségben és a geopolitikai tényezők előbb-utóbb újabb konfliktushoz vezetnek, amelyben Izrael nem feltétlen lesz olyan sikeres, mint 1948–1949-ben. Ben-Gurion a modern technika iránt érzett csodálatát vegyítette a védelempolitikával. 1948-tól lemondásáig többször fáradozott azon, hogy létrehozzon egy atomenergiával foglalkozó csoportot az IDF-en belül.

1948-tól Ernst David Bergmann professzorra és Simon Peresre támaszkodva próbálta elérni az izraeli atomfegyvert, mint stratégiai elrettentő eszközt. Bergmann, mint Ben-Gurion tanácsadója és az 1952-ben alapított Izraeli Atomenergiái Bizottság vezetője (IAEC) a tudományos oldalról támogatta a projektet, míg Peres a beszerzésekért és a nemzetközi támogatás megszerzéséért felelt. Ben-Gurion 1955-ös visszatérése után még nagyobb figyelmet szentelt az atomfegyver megszerzésének, mivel ebben látta az arab támadás megakadályozására alkalmas elrettentő erőt. Első lépésként Izrael azt a nyugati atomhatalmat kereste, amelyik hajlandó lett volna technikai és tudományos támogatást nyújtani saját atomfegyverének előállításához. Ebben az időszakban az irányítás fokozatosan Pereshez került, aki 1956-ban teljesen átszervezte az izraeli nukleáris kutatási szektort. Ő és Ben-Gurion Franciaországtól szereztek meg azt a nemzetközi támogatást, amely az 1950-es évek második felében technikai feltételeket biztosított egy izraeli nukleáris reaktor megépítéséhez a Negev-sivatagban található Dimonában.³⁷⁸

Az izraeli atomprogram feltételezett léte az 1950-es végétől fokozta a feszültséget a régióban. Az Egyesült Államok is egyre nagyobb bizalmatlansággal tekintett az izraeli nukleáris kutatásokra.³⁷⁹ A 2024. év végén – részben – nyilvánosságra hozott amerikai titkosszolgálati jelentések alapján a Joint Atomic Energy Intelligence Committee (JAEIC) 1960 decemberi jelentése egyértelműen megállapította, hogy az izraeli nukleáris projekt dimonai

³⁷⁸ RÉMAI 2014

³⁷⁹ Kennedy elnök 1963. május 18-án Ben-Gurionnak írt levelében kérte, hogy biztosítsák a megfigyelők számára a szabad belépést a dimonai komplexumba, amelyről Ben-Gurion nyíltan elzárkózott.

plutónium újrafeldolgozó üze me katonai célokat szolgált. 1967-es amerikai hírszerzési jelentések szerint Izrael 6–8 héten belül képes lehetett nukleáris fegyver előállítására, amelyből a hatnapos háború alatt vészhelyzeti eljárás során 2-3 eszközt össze is szereltek.³⁸⁰ Cohen szerint 1965. március 10-én Levi Eskhol aláírta az ún. Eskhol–Comen paktumot az Egyesült Államokkal, amelyben vállalta, hogy Izrael nem alkalmaz elsőként atomfegyvert a közel-keleti térségben.³⁸¹ A 2024-ben – részben – nyilvánosságra hozott források alapján 1969-ben Richard Nixon és Golda Meir között titkos megállapodás született arról, hogy az USA nem gyakorol nyomást Izraelre nukleáris fegyverei miatt, míg Izrael cserébe vállalja, hogy nem tesz tel nukleáris fegyvereket, és fenntartja a nukleáris opacitás politikáját, azaz nem erősíti meg fegyverei létezését nyíltan.³⁸²

Cohen 1998-ban megjelent munkájában úgy vélte, hogy az izraeli politikai és katonai vezetés 1966-ban felállított bizonyos területi és taktikai határokat, amelyek veszélyeztetése esetén hajlandóak lennének alkalmazni az atomfegyvert. Cohen ezeket a következőképpen definiálta:

- sikeres ellenséges katonai behatolás az 1949 utáni lakott izraeli területekre,
- az IAF pusztulása esetén,
- izraeli városokat érintő légitámadás, vegyi- vagy tömegpusztító fegyverek alkalmazása esetén,
- izraeli területet érő nukleáris csapás esetén.³⁸³

A 20. század elejéig az izraeli atomü tőerő kapcsán számos kisebb horderejű vita, a kérdés rendezésére és a térség biztonságának növelésére irányuló nemzetközi non-prolifерációs próbálkozás, valamint nem várt epizódszerű esemény zajlott. Mindeközben Izrael tovább folytatta arzenáljának és a hordozóeszközöknek a modernizálását.³⁸⁴ Számos olyan titkosszolgálati akcióról röppentek fel hírek, amelyek azt a célt szolgálták, hogy Izrael erősíteni tudja nukleáris képességeit.³⁸⁵ A The Guardian-ban 2010-ben megjelent – kormányzati jegyzőkönyvekre alapozó – cikk szerint az 1975-ben izraeli és dél-afrikai magas rangú tisztviselők között lezajló találkozókon Izrael állítólag felajánlotta, hogy nukleáris fegyvereket ad el Dél-Afrikának.³⁸⁶ Nagy nemzetközi felháborodást váltott ki, amikor Mordechai Vanunu,

³⁸⁰ BURR – COHEN 2024

³⁸¹ COHEN 1998

³⁸² BURR – COHEN 2024; KRAJCSÍR 2017

³⁸³ COHEN 1998

³⁸⁴ COHEN 1998

³⁸⁵ RÉMAI 2025

³⁸⁶ MCGREAL 2010

egy izraeli nukleáris technikus az 1980-as években felfedte Izrael állítólagos nukleáris fegyverprogramját. Vanunu, aki a Dimona nukleáris létesítményben dolgozott, titkos információkat és fényképeket szivárogtatott ki a sajtónak és a brit The Sunday Times végül 1986-ban publikálta azokat.³⁸⁷ Az ENSZ Közgyűlése már 1996-ban határozatot fogadott el egy nukleáris fegyvermentes övezet létrehozásáról a Közel-Keleten, amely kapcsán a mai napig nem sikerült tényleges eredményeket elérni.³⁸⁸

Tekintettel a nukleáris képesség meg nem erősített voltára Izraelben a mai napig nincs erre vonatkozó törvényi szabályozás. A 2000-es évek eleje óta egyre többen javasolták, hogy Izrael hozzon létre átfogó törvényeket, amelyek szabályozzák az atomenergia katonai és polgári alkalmazásait, valamint biztosítják a demokratikus ellenőrzést és átláthatóságot.³⁸⁹ Az izraeli nukleáris kérdés kiemelt szakértője, Avner Cohen 2019-ben úgy fogalmazott, hogy ideje lenne új politikát kialakítani, amelynek keretében Izrael elismeri nukleáris státuszát, és részt vesz a globális nukleáris biztonságról szóló vitákban.³⁹⁰

Az iráni nukleáris program az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb fenyegetést jelent Izraelre és növekvő kockázatot a régió biztonsága szempontjából. A szabotázsakciók, a célzott merényletek, a titkos műveletek és a katonai csapások csak az egyik oldalát képezik az izraeli tevékenységnek az iráni nukleáris program ellen. Ezzel párhuzamosan a nemzetközi nyomásgyakorlás, a diplomáciai, valamint gazdasági eszközök is egyre gyakrabban jelennek meg.³⁹¹ Például ennek keretében fogadta el a Kneszet 2018-ban a tömegpusztító fegyverek (WMD) terjesztésének és finanszírozásának megakadályozásáról szóló törvényt.³⁹² Izrael egy vékony mezsgyén egyensúlyozva próbálja megakadályozni az iráni nukleáris fegyver elkészülését és közben megtartani – vélelmezhető – erőfölényét ezen a területen. Éppen ezért nem meglepő, hogy nagy visszahangot váltott ki amikor 2023. október 7-e után Amichay Eliyahu szélsőjobboldali miniszter egy rádióinterjúban kijelentette, hogy „*az egyik lehetőség*” a Gázai övezet elleni nukleáris támadás. Netanyahu azonnal leváltotta a minisztert, Eliyahu később „*metaforikusnak*” nevezte kijelentését. Yoav Gallant védelmi miniszter „*alaptalannak és felelőtlennek*” nevezte a korábbi miniszter kijelentéseit.³⁹³

³⁸⁷ Jewish Virtual Library: *Mordechai Vanunu*.

³⁸⁸ United Nations General Assembly Session 51 Resolution 41. 1996

³⁸⁹ COHEN 2009

³⁹⁰ COHEN 2019

³⁹¹ LEVUSH 2012

³⁹² 5778 2018

³⁹³ KERSHNER 2023

Szakértői becslések³⁹⁴ szerint 2020 elején Izrael körülbelül 300 kg nagy dúsítású urániumot (HEU) és 980 kg fegyverminőségű plutóniumot birtokolt,³⁹⁵ ami hagyományos technológiával számolva 180–270 nukleáris robbanófejhez lehet elegendő, de fejlettebb – alacsonyabb plutónium szükségletű – eszközök esetén akár 262–515 robbanófejhez is. 2021-es becslések szerint Izrael körülbelül 90 nukleáris robbanófejjel rendelkezik.³⁹⁶

Izrael rendelkezik a nukleáris hadászati triáddal:³⁹⁷ A RECNA tanulmánya alapján a földi telepítésű hordozóeszközöket a Jericho-2 és Jericho-3 típusú közepes és interkontinentális ballisztikus rakéták adják, a légierő F15I-„Sufa”, F16I-„Sufa” és F35I-„Adir” típusú vadászbombázói alkotják a triád második pillérét, míg a Németországból beszerzett Dolphin-osztályú tengeralattjárókról indítható cirkálórakéták (SLCM) jelentik a harmadik pillért. Ezeknek a hordozóképességeknek az alapvető paramétereit foglalja össze a 8. táblázat.

	Típus	Robbanófejek becsült száma	Hatótáv (km)	Hasznos teher (kg)
Földi indítás	Jericho-2	25	1.500–1.800	750–1.000
	Jericho-3	25	<4.000	1.000-1.300
Légi indítás	F15I-„Sufa”, F16I-„Sufa”, F35I-„Adir”	30	1.600	5.400
Tengeralattjáró (SLCM)	Dolphin – Popeye Turbo cirkálórakéta	10		

8. táblázat: Izraeli nukleáris triád elemei (Forrás: RECNA – A szerző szerkesztése.)³⁹⁸

A hagyományos haderőnemi képességekre építő hordozóeszközök mellett folyamatosak a híresztelések a változatos izraeli nukleáris eszközökről és a hordozókapacitásokról, mint például bőröndbombák, taktikai atomfegyverek, EMP képesség, neutronbombák, nukleáris aknák. Ezek létezésének megerősítésére azonban minimális források állnak rendelkezésre.³⁹⁹

A nukleáris képesség mellett érdemes megemlíteni a vegyi és biológiai fegyverek kérdéskörét is. Izrael aláírta, de nem ratifikálta az 1993-as vegyifegyver-tilalmi egyezményt (CWC)⁴⁰⁰, míg a biológiai fegyverek egyezményét (BWC)⁴⁰¹ alá sem írta. Semmilyen hivatalos

³⁹⁴ Research Center for Nuclear Weapons Abolition (RECNA) 2021a

³⁹⁵ International Panel on Fissile Materials 2021

³⁹⁶ KRISTENSEN – KORDA 2021

³⁹⁷ FRANTZ 2003

³⁹⁸ Research Center for Nuclear Weapons Abolition (RECNA) 2021b

³⁹⁹ HERSCH 1991

⁴⁰⁰ Chemical Weapons Convention

⁴⁰¹ Biological Weapons

és igazolt forrás nem áll rendelkezésre vegyi vagy biológiai fegyverek izraeli gyártásáról. Mivel az arab államok a 20. század folyamán végeztek ilyen jellegű kísérleteket és építettek ki gyártási kapacitást, feltételezhető, hogy a fenyegetésre válaszul Izrael is végzett hasonló tevékenységet. Egy 1993-as amerikai kongresszusi jelentés szerint a fejlett izraeli vegyi és biotechnológiai ipar alapvetően lehetőséget biztosít ilyen jellegű eszközök előállítására és elképzelhető, hogy Izrael rendelkezik a vegyi és biológiai fegyverek alkalmazásának képességével.⁴⁰²

Összességében elmondható, hogy Izrael Állam stratégiája a „*bomba a pincében*” politikán alapul, amely a visszatartást és az elrettentést tűzi ki célul, anélkül, hogy provokatív lenne a régió többi államával szemben.⁴⁰³ Az izraeli nukleáris képességnek és a nukleáris triádnak jelentős szerepe van az izraeli biztonság megteremtésében és mintegy végső védőháló jelenik meg mind Izrael, mind az IDF számára.

5.2.5. Az IDF szervezeti kultúrájának történeti gyökerei és fejlődése

Korábban már vizsgáltam a kihívások, kockázatok és fenyegetések történeti alakulását (4.2.1. fejezet) és ezeknek hatásait az IDF vonatkozásában. Azonban a determináló tényezők között szükséges részletesen megvizsgálni (1) a szervezetrendszer kialakulását meghatározó első éveket, a szervezeti kultúra, a hagyományok és tradíciók kialakulását és azok hatásait hosszabb időtávon, valamint (2) a politikai és katonai vezetés kapcsolatát és a katonai vezetők (pl.: vezérkari főnökök) helyét és szerepét az IDF fejlesztésében. Ezeknek a szervezeti elemeknek, szokásoknak az alapjai az 1950-es évek években alakultak ki, de hatásuk a mai napig érezhető.

5.2.5.1. Az IDF szervezeti fejlődése az 1950-es években

A függetlenségi háború kitörése nem adott lehetőséget az IDF számára a szervezetrendszer lassú és átgondolt kialakítására, ugyanakkor a háború során alkalmazott és bevált szervezeti megoldások tovább éltek és a mai napig meghatározóak. Az IDF magja az ún. műveleti részleg, amely „*három szférát fogott össze: a műveleteket (beleértve a műveleti tervezést), az aktuális biztonsági helyzetet, a hadsereg és a tartalékok mozgósítását.*”⁴⁰⁴ Az 1950-es évek elején végzett egységbe szervezés során „*az alapvető harcászati egység a dandár maradt. Ennek alárendeltségébe a dandár jellegétől függően (gyalog-, gépesített, páncélos-, ejtőernyős-) általában három zászlóalj, tüzérség, műszaki és más alegységek tartoztak. A*

⁴⁰² U.S. Congress Office of Technology Assessment 1993.

⁴⁰³ COHEN 1998

⁴⁰⁴ RABIN 1979:38

*dandárokat adott feladatok megoldására a harccsoport-parancsnokságoknak rendelték alá. Ezek nagyobb méretű, változó állományú és összetételű harci kötelékek voltak, amelyek ideiglenes hadosztályszintű harcászati magasabbegységeket képeztek. Izraeli vélemény szerint ez a szervezési forma biztosította a hadosztály nagyságrendű erőt, ugyanakkor változó összetétele a vezetésben és a harc folytatásában a nagyobb rugalmasságot.*⁴⁰⁵

Bár a katonai biztonság és ezáltal a haderőszervezés fő pillérei a Ben-Gurioni hármas felosztás – (1) elrettentés, (2) korai figyelmeztetés és (3) támadó-védekező erő – a meghatározó⁴⁰⁶, csak a 2000-es években, a Meridor-bizottság munkája során kerül be kimondottan a (4) védekező erő és a védelem fogalma.⁴⁰⁷ Ennek ellenére a katonai tervezés alapját a védelem kérdésköre és ez ehhez kapcsolódó fejlesztések már 1949 után komolyan meghatározták. Az izraeli vezetés *„a helyzetet geostratégiai szempontból továbbra is sebezhetőnek ítélte, amelyet további területszerzéssel vélt kiküszöbölni. Ennek érdekében aktív külpolitikai tevékenységet folytatott, rohamosan fejlesztette katonai és gazdasági potenciálját.*”⁴⁰⁸ A katonai vezetés is úgy vélte, hogy a katonai doktrínának *„támadó, offenzív jellegűnek kell lenniük*”⁴⁰⁹, ugyanakkor a politikai realitásokat és a kihívásokat figyelembe véve alkotta meg az IDF 1952-ben a Kades tervet, amely az IDF hadműveleti terve volt egy esetleges arab agresszió esetén. Az IDF feladata volt, hogy a területi determináló tényezők hatását csökkentse: ennek érdekében például az úthálózat szempontjából kiemelt fontosságú települések védelmét megerősítették.

A megelőzés terén kialakították azt az elvet, hogy a megelőző csapásokat igyekeztek jogos önvédelemként feltüntetni. Ekkor alakult ki az a koncepció, hogy a harci cselekményeket minél gyorsabb át kell helyezni az ellenséges területre. Ennek célja a stratégiai mélység hiányának kompenzálása, valamint a civil lakosság és az infrastruktúra védelme volt. *„Az első arab-izraeli háború során alkalmazott Liddel-Hart-féle közvetett megközelítés elvének sikerén felbuzdulva ezt az elemet az 1950-es évek elején integrálták a hivatalos izraeli katonai tervezésbe is.*”⁴¹⁰

A kezdeti években a hírszerzés alapvetően egybeolvadt a felderítéssel. Az IDF-ben működő katonai hírszerzés látta el információkkal a katonai és a politikai vezetést is. (6.3.8.

⁴⁰⁵ OSZETZKY 1984:55-56

⁴⁰⁶ NAGEL – SCHANZER 2019

⁴⁰⁷ RABINOVICH – BRUN 2017 – Hivatalosan a Meridor-bizottság munkáját nem teszik közzé. MERIDOR – ELDADI 2018 2018 augusztusában bejelentették, hogy Benjamin Netanyahu miniszterelnök frissítette Izrael biztonsági koncepcióját, de ez sem került teljes egészében nyilvánosságra *Security Concept 2030*

⁴⁰⁸ OSZETZKY 1984:61

⁴⁰⁹ OSZETZKY 1984:62

⁴¹⁰ RÉMAI 2014

fejezet) A felderítés működésének hiányosságai számos esetben jelentettek problémát és a döntéshozatali mechanizmus kidolgozásában is diszkrpanciát okoztak, de ennek felülvizsgálatára csak a második arab-izraeli háború után került sor.⁴¹¹

Külön hangsúlyt fektettek a mozgósításra: „*már az első arab-izraeli háború alatt kialakult a mozgósítás és hadkiegészítés olyan rendszere, amely rövid idő alatt lehetővé tette a teljes mozgósítás végrehajtását. A bevezetett rendszabályok eredményeként 48 óra alatt a fegyveres erők létszáma elérhette a 200.000 főt.*”⁴¹²

Az 1950-es évek haderőn belüli reformjai erősítették a központi vezetés szerepét, fejlesztették a külföldi és hazai képzési programokat és fokozták az IDF társadalmi szerepvállalását. Ezzel párhuzamosan a cél egy aktív, gyorsreagálású, csapásmérésre alkalmas erő létrehozása volt, amelyben egyszerre vannak jelen az 1948 előtti irreguláris szervezetek tapasztalatai és a modern reguláris erők jellemzői. Fontos kiemelni, hogy a korabeli izraeli politikai és katonai vezetés nem kívánt szakítani az elődszervezetek (pl.: a Hagana, a Palmach és a Lehi) módszereivel, eszközeivel, mert ebben látták a rugalmasság és az adaptivitás egyik kulcsát. E módszereket, eszközöket és elveket integrálták az IDF kezdeti működési rendjébe, amely által az 1950-es évek közepére egyszerre volt képes modern, reguláris haderőként fellépni és alkalmazni az elődszervezetek taktikáit, eszközeit.

Az IDF-re sem ekkor, sem később nem volt jellemző, hogy kidolgozott katonai doktrínákat alkottak; sokkal inkább az általános hadászati koncepciók, elvek és konkrét műveleti tervek megalkotása volt a jellemző. Izrael a mai napig sem rendelkezik elfogadott katonai doktrínával, a térség viszonyaihoz igazodó realista, katonai koncepció alkotás és műveleti tervezés a meghatározó.

5.2.5.2. Vezérkari főnökök - Az IDF kezdeti éveinek „erős emberei” és örökségük⁴¹³

Az IDF első időszakában Ben-Gurion elképzelései és a tényleges kihívások mellett a vezérkari főnökök hatása is jelentős volt a szervezet alakításában. 1947 és 1949 között Jakov Dori⁴¹⁴ a Hagana egyik vezető tisztje töltötte be a vezérkari főnöki posztot. Dori feladata

⁴¹¹ CREVELD 2002:97

⁴¹² OSZETZKY 1984:66

⁴¹³ A fejezet anyaga – kisebb változtatásokkal – diplomamunkaként leadásra került: RÉMAI Dániel (2014): Izraeli biztonság- és védelempolitika és az az izraeli hadsereg 1948 és 1956 között – *A térség geopolitikai tényezőinek hatása a modern izraeli hadsereg kialakulására és jellemzőire.*

⁴¹⁴ Jakov Dori (1899–1973) az IDF első vezérkari főnöke volt, aki az 1948-as függetlenségi háború során vezette az izraeli haderőt. Oroszországban született, majd a Hagana egyik kulcsfigurája lett, ahol jelentős szerepet játszott az izraeli katonai infrastruktúra megteremtésében. Az IDF vezetése után Dori az Izraeli Technológiai Intézet (Technion) elnökeként dolgozott.

alapvetően az volt, hogy megteremtse egy egységes haderő alapjait. Az első arab-izraeli háborúban szerepe háttérbe szorult mivel a rossz telekommunikációs összeköttetés az arcvonalparancsnokok döntési helyzetét erősítette.

Ben-Gurion a kezdetektől nagy hangsúlyt fektetett a magas rangú katonai vezetők kiválasztására, úgy vélte, hogy a haderőnek olyan tapasztalatokra van szüksége, amelyeket az irreguláris alakulatokban harcoló fiatal tisztek nem szerezhettek meg. Ez komoly konfliktushoz vezetett már a háború alatt a Hagana korábbi tisztjeivel. Ezen elv fényében Ben-Gurion előnyben részesítette azokat a tiszteket, akik korábban más nemzetek reguláris haderőiben szolgáltak.⁴¹⁵ 1948-ban, a „tábornokok lázadása” után Ben-Gurion belátta, hogy nagyobb teret kell engednie a Hagana és az IDF irreguláris elődszervezeteiben szocializálódott tiszteknek.⁴¹⁶

Feszült kapcsolatuk ellenére, Dori lemondása után, 1949-ben Jigael Jadint⁴¹⁷, a Hagana magas rangú tisztjét, a függetlenségi háború operatív parancsnokát nevezte ki a vezérkar élére. Jadint az 1950-es évek elején Izrael egyik legjobban képzett katonájának tartották. Míg Ben-Gurion és a kormány próbálta biztosítani az anyagi forrásokat az IDF modernizálása érdekében, addig rá hárult az a feladat, hogy kialakítsa a létrejött egységes haderő taktikáját és szervezeti működését. Jadin volt az, aki a Liddel-Hart-féle közvetett megközelítés elvét beiktatta az IDF tevékenységi koncepciójának alapjaiba. A települések védelmében látta az állam fennmaradásának alapját, így ehhez próbálta igazítani a szervezet működési elveit. Úgy vélte, hogy a fennmaradáshoz mindenképpen szükséges a morál fenntartása és arra, hogy az IDF támaszkodni tudjon a teljes társadalomra. A függetlenségi háború tapasztalatai alapján elkezdte kialakítani az egységes irányítási rendszert: a területi alapú szerveződés és a központi irányítás közti arany középutat az operatív vezetést ellátó tisztek képzésében próbálta megtalálni. Azon az állásponton volt, hogy a vezető tiszteket külföldi katonai iskolákban kellene képezni. Mindeközben Ben-Gurion a miniszterelnökség mellett továbbra is megtartotta a védelmi miniszteri posztot és mint a nemzet politikai vezetője próbálta meghatározni és befolyásolni a védelmi tervezés irányvonalát. 1949 után azonban hagyta, hogy az IDF maga alakítsa ki a szervezetét és a működési rendjét, de a célok és a személyzeti kérdések kapcsán igyekezett nyomást gyakorolni a szervezetre.⁴¹⁸ 1952-ben – az új bevándorlók számának növekedése és az

⁴¹⁵ David „Mickey” Marcus amerikai ezredes lesz az új haderő első tábornoka.

⁴¹⁶ KURZMAN 1999:157

⁴¹⁷ Jigael Jadin (1917–1984) izraeli katonatiszt, régész és politikus volt. Az 1948-as függetlenségi háború vezérkari főnökhelyettes, majd 1949 és 1952 között vezérkari főnök volt. Vezetése alatt alakították ki az izraeli hadsereg alapvető szervezetét és stratégiáját. Katonai pályafutása után régészként dolgozott, jelentős szerepe volt a Kumráni tekercsek feltárásában. Később a politikai életben is aktív volt, és 1977–1981 között az izraeli kormány miniszterelnök-helyetteseként szolgált.

⁴¹⁸ CREVELD 2002:97

állam kiépítésének költségei miatt – csökkenteni kívánta a hadsereg költségvetését,⁴¹⁹ amivel Jadin nem tudott egyetérteni és 1952. december 7-én lemondott.

Helyét az 1949-ben kinevezett helyettes vezérkari főnök Mordechai Maklef⁴²⁰ vette át. Sem Ben-Gurion, sem Simon Peres (ekkor a védelmi minisztérium operatív vezetője) nem volt jó véleménnyel a brit hadseregben szocializálódott és a II. világháború idején a Palesztin Ezredben tapasztalatokat szerzett Maklefről. Kinevezését Ben-Gurion azzal a feltétellel hagyta jóvá, hogy határozott időre, egy évre szól a megbízatása. Maklef tevékenysége alapvetően Jadin katonapolitikájának folytatása volt, de abból a szempontból hasznos formában, hogy a reguláris angol seregben szocializált Maklef megszilárdította a brit bürokrácia hasznos elemeit az IDF-en belül.

1953-ban a Ben-Gurion által támogatott Moshe Dayan⁴²¹ került a vezérkari főnöki posztra. Dayan bár korábban a Hagana kötelékében szolgált, de nézetei nagyon közel álltak a Mapaj párt és Ben-Gurion személyes nézeteihez, sőt a védelem fontosságáról és a fenyegetettség mértékéről alkotott nézeteiben még a miniszterelnököt is felülmúlta. Ekkor már legenda volt Izraelben: közvetlen volt a katonákkal, komoly harci tapasztalatokkal rendelkezett a Haganában eltöltött éveiből, kitartása és keménysége példamutató volt. Megjelenése tovább növelte a körülötte kibontakozó személyi kultuszt. Ben-Gurion koncepciója szerint Dayan arra volt hivatott, hogy a Jadin és Maklef által kiépített elméleti koncepciókat és a szervezet működését átültesse a gyakorlatba, amihez Dayan komoly elszántsággal látott hozzá: „*tudtam, hogy az elsődleges feladatom az Izraeli Védelmi Erőkről alkotott kép védelme. De ugyanakkor azt is tudtam, hogy most [vezérkari főnökként] meg tudom valósítani azokat az esszenciális változtatásokat a hadseregben, amelyeket akarok.*”⁴²² Az 1950-es évek közepére az IDF mind szervezeti, mind felszereltségében megerősödött. Egyre gyakoribbá és erőteljesebbé váltak az arabok által generált atrocitások és az ezekre adott megtorló akciók, amelyek ugyan alacsony szinten maradtak, de egyértelműen egy közelgő konfliktus előszelei voltak. Dayan fő célja, hogy „*az újraszervezésnek nem kevesebb kihívásnak kell megfelelnie, minthogy az IDF minden*

⁴¹⁹ 1950 és 1960 között Izrael átlagosan a GDP kilenc százalékát fordította az IDF-re.

⁴²⁰ Mordechai Maklef (1920–1978) izraeli katonatiszt és üzletember. Az 1948-as függetlenségi háború alatt az IDF egyik vezető tisztje, majd 1952 és 1953 között az IDF vezérkari főnöke volt. Katonai pályafutása után a civil szektorban dolgozott, és több vezető üzleti pozíciót töltött be, különösen az ipar és a nemzetközi kereskedelem területén.

⁴²¹ Moshe Dayan (1915–1981) izraeli katonatiszt, politikus és államférfi volt, aki az IDF egyik legismertebb parancsnoka, majd politikus lett. Az 1948-as függetlenségi háborúban parancsnokként szolgált, később 1953 és 1958 között az IDF vezérkari főnöke volt. Katonai vezetése alatt Izrael jelentős katonai sikereket ért el, különösen a Szezei-válság (1956) idején. Dayan 1967-ben honvédelmi miniszterként irányította Izraelt a Hatnapos háború alatt, amely során az ország kiterjesztette területi ellenőrzését. Később külügyminiszterként jelentős szerepet játszott az Egyiptommal kötött békeszerződés előkészítésében.

⁴²² DAYAN 1976:174

pillanatban csatára kész legyen.”⁴²³ Dayan csökkenteni próbálta a Jadin és Maklef alatt kialakult brit szocializációval rendelkező túlsúlyt a hadsereg vezetésén belül. A tervezésben sokkal inkább a gyakorlati oldal felé fordult, mint elődei: személyesen egyeztetett a bevetésről visszatérő alakulatokkal, hogy első kézből tegyen szert tapasztalatokra. Vezérkari főnöksége idején az IDF egy a regionális haderők viszonylatában modernen felszerelt, szervezetileg jól működő közepes haderő volt. Dayan és Ben-Gurion azonban ennél többet, proaktivitást akart. Ennek érdekében új típusú egységek szervezésébe kezdett, amelyek jobban megfeleltek a térség kihívásainak, mint egy reguláris tömeghadsereg.⁴²⁴ Mivel Dayan hajlandó volt nagyobb mozgásteret engedélyezni a hadsereggel kapcsolatos kérdésekben Ben-Gurionnak és Peresnek – például a beszerzési feladatokat átadta a védelmi minisztériumnak –, ezért egy hatékony együttműködés valósult meg a civil szféra és a haderő között ebben az időszakban. A miniszterelnök elérte azt, amit 1949-ben nem sikerült, befolyása a hadsereg stratégiai kérdéseire megnőtt, míg a taktikai kérdések az IDF hatáskörében maradtak. Ez a felosztás a későbbiekben változni fog: Csepregi szerint a katonai és politikai szféra közötti együttműködés Izrael esetében kifejezetten komplex, hiszen az IDF meghatározó szerepet játszik a politikai elit döntéshozatalában, mind a biztonsági fenyegetések kezelése mind a nemzetközi kapcsolatok terén.⁴²⁵

5.2.5.3. A szervezeti sajátosságok és a vezetési modellek hosszú távú hatásai

A Jadin–Maklef-féle koncepcionális alapozás és a Dayan-féle műveleti tervezés jól kiegészítette egymást. Az IDF képessé vált arra, hogy eszközeit és szervezetét a célokhoz igazítsa ne pedig a célokat ezekhez.

Rodman az arab-izraeli konfliktus háborúinak (1948–49, 1956, 1967, 1969–70, 1973, és 1982) mintázatait és azok katonai dimenzióit elemezve arra jut, hogy míg az arab államok alapvetően az attríciós (felörlő) stratégiákat – azaz erőforrás-veszteségek révén történő gyengítést részesítették előnyben, anélkül hogy döntő csapást mérnének az ellenségre –, addig Izrael – a gyors győzelmet előtérbe helyező, a stratégiai pozíciók elfoglalására, meglepetésre és mozgékonyaságra alapozó – manőverhadviselési stratégiákra épített. Rodman szerint ezek a

⁴²³ DAYAN 1976:172

⁴²⁴ Ilyen volt például a híres/hírheft 101-es osztag: „nem voltak többen negyven főnél, inkább partizánegységre hasonlított, mint egy reguláris hadsereg egyik alakulatára. Az emberek úgy öltöztek, ahogy akartak, rövidnadrágban, színes ingekben, színes fejkendőkben, csúcsos sapkákban, svájcisapkákban, szakállasan Tommy típusú puskákkal, molotov koktélokkal, kommandós késekkel és nem viseltek semmilyen rangjelzést. Teljesen figyelmen kívül hagyták a katonai etikettet...” TEVETH 1973:209 „Egyes parancsnokok, mint Baum és Saron tudatosan keresték az összecsapást az ellenséggel.” MORRIS 2007

⁴²⁵ CSEPREGI 2022

döntések nem csak katonai, hanem politikai, gazdasági és pszichológiai tényezőkkel is összefüggésben álltak.⁴²⁶ Maoz kvantitatív elemzéseken keresztül vizsgálta az izraeli stratégiai eredményességét az 1949 és 2003 közötti konfliktusokban. Megállapította, hogy Izrael néha tudatosan használta a korlátozott erő alkalmazását az eskaláció előidézésére, de az ilyen műveletek félresiklása teljes körű háborúhoz vezetett. Továbbá a belpolitikai és társadalmi megfontolások minden esetben jelentősen befolyásolták az erő alkalmazásának jellegét és intenzitását. Összességében az izraeli támadó stratégiák következetesen sikertelenek voltak, és kedvezőtlen katonai és diplomáciai mellékhatásokat okoztak, míg a védekező és megelőző intézkedések – a katonai és diplomáciai eszközök kombinációja – sokkal eredményesebbnek bizonyultak.⁴²⁷

Tekintettel arra, hogy egészen az 1980-as évekig a szomszédos államokkal vívott konvencionális háborúk voltak a meghatározóak az izraeli védelmi tervezés és az IDF számára, így nem meglepő, hogy az 1950-es évek elején kialakult szervezetrendszer, szervezeti kultúra, tradíciók és működési gyakorlatok kisebb – a tapasztalatokra épülő – változásokkal évtizedeken keresztül fennmaradtak. Továbbá a katonai vezetés szerepe az állam működésében, összefonódása a politikai elittel, hatása a politika életre a mai napig meghatározó.

5.2.6. Esettanulmány – Az izraeli védelmi tervezés: a hadikultúrák kaméleonja⁴²⁸

A korábbi alfejezetekben részletesen tárgyaltam az IDF működésének elméleti keretrendszerét, az izraeli biztonsági percepció változását, a történeti előzményeket, a vezetői szerepek eseményformáló hatását és a determináló tényezőket a földrajzi jellemzőktől, a társadalmi-gazdasági dimenziókon át egészen a nukleáris képesség regionális biztonságra gyakorolt hatásáig. Ismertettem a támadó és részben a védekező stratégiai koncepció megjelenését a gyakorlatban. Moshe Dayan úgy fogalmazott, hogy *„Az izraeli hadsereget védelmi erőnek nevezik, de valójában nem egy védekező hadsereg. [...] Nemcsak a végrehajtott akciók, hanem az izraeli hadsereg általános felfogása is támadó jellegű. [...] Bár a kormány politikája politikai értelemben alapvetően védekező jellegű, a fegyveres erőként felelős vezetők tartózkodtak védekező intézkedések meghozatalától. Az arab provokációkra adott válaszaink ellentámadások, rajtaiütések ellenséges bázisokon, a háború áthelyezése az arab országok területére. Egyszerűen fogalmazva: az izraeli hadsereg elméletében, tervezésében és*

⁴²⁶ RODMAN 2000

⁴²⁷ MAOZ 2007

⁴²⁸ A fejezet tartalma – kisebb változtatásokkal – megjelent a következő tanulmányban: RÉMAI Dániel (2020D): Az izraeli védelmi tervezés: a hadikultúrák kaméleonja. *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata*, 18(4), 143–157.

*végrehajtásában, testben és szellemben jellegzetesen támadó hadsereg.*⁴²⁹ A következő alfejezetben egy rövid elemzés mentén azt szeretném szemléltetni, hogy mennyire nem egyértelműen besorolható és kategorizálható az izraeli biztonságfelfogás, a védelmi stratégia és tervezés egy-egy elméleti irányvonal mentén. Az elméleti keretrendszerek keveredésének illusztrálásához a hadikultúrák elméletét fogom segítségül hívni.

5.2.6.1. A hadikultúra fogalmi keretei

A hadikultúrák elméleti keretrendszere önmagában érdekes jelenség: egy viszonylag új, a hidegháború utolsó évtizedeiben megjelenő fogalomról van szó⁴³⁰, azonban számos esetben már az 1990-es évek elején is a Kovács Jenő-féle hadikultúrákra vonatkozó felosztás elavultságáról, alkalmazhatatlanságáról olvashatunk. Ez azonban nem annulálja a fogalom gyakorlati felhasználhatóságát, csak rávilágít annak limitációjára.⁴³¹ Kovács Jenő szerint a hadikultúra *„a hadviselést érintő katonai, szellemi és anyagi értékek azon összessége, amely az ellenség erőinek felbomlasztásának, illetve a saját csapatok megőrzésének alapirányát jelöli meg.*”⁴³² Azaz a hadikultúra egy átfogó alapfogalom, amely által magasabb szintről, szélesebb perspektívában tekinthetünk a hadviselés művészetére, vizsgálhatjuk a haderőket és az általuk vívott fegyveres konfliktusokat. A hadikultúra fogalmának háttérében holisztikus megközelítést rejlik, amely alkalmassá teszi egy-egy haderő átfogó vizsgálatára. Ennek keretében lehetőségünk van új formában, tágabb rendszerbe illesztve értelmezni a vizsgált szervezetek felépítését, tevékenységét és kapcsolatát a társadalmakkal. A hadikultúrára jellemző megközelítés magában rejti annak lehetőségét, hogy a hadtudomány mellett más társadalomtudományi területek vizsgálati szempontjai is markánsabban érvényesülhessenek.

Afelől nem lehet kétségünk, hogy a hadikultúrák jelen vannak és felismerhetőek az IDF történetében, hiszen ahogy Forgács Balázs is fogalmazott: *„Az arab–izraeli konfliktus küzdelmei mögött is felfedezhetők a hadikultúrák, valamint a közöttük levő határok elmosódása, hiszen a szemben álló felek stratégiái a megsemmisítést és a kifárasztást is mint stratégiai célt követik.*”⁴³³ A Forgács Balázs által leírt elmosódás bemutatása mellett minden vizsgált korszak esetében találhatunk egy domináns, a Kovács Jenő-féle szisztéma szerint kategorizált hadikultúrát, amely alapjaiban határozta meg az adott időszak izraeli haderőszervezését és

⁴²⁹ GLUSKA 2007

⁴³⁰ FORGÁCS 2017

⁴³¹ DEÁK 2008

⁴³² KOVÁCS 1995

⁴³³ FORGÁCS 2017:87

védelmi tervezését, miközben a többi típusnak a kor kihívásai, kockázatai és fenyegetései okán releváns részei támogató elemként jelentek meg.

Kovács Jenő szerint a hadikultúra nevezhető a „*hadtudomány irányultságának (áramlatának), a hadsereg karakterének.*”⁴³⁴ Az áramlat kifejezés használata rávilágít a fogalom széles perspektívát lefedő, holisztikus voltára. Azar Gat, izraeli történész több művében is történelmi példákon keresztül vizsgálja a háború és a civilizáció kapcsolatát. Alapállítása, hogy a fegyveres konfliktus, a háború folyamatosan jelen van a történelem során, ugyanakkor az emberiség történetének utolsó 10.000 évében csökkent az erőszak eszközének alkalmazása, az elmúlt kétszáz évben pedig radikálisan visszaesett.⁴³⁵ Talán éppen ez a változás vezetett oda, hogy a stratégia fogalmának fejlődése által a 20. század második felében „*a nemzetközi hadelmélet felismerte a háborúk megvívásának módszerbeli eltéréseit, azaz a hadikultúrák létét.*”⁴³⁶ Részben a civilizáció fejlődése, részben a napóleoni háborúk hatására a 19. századra elérkeztünk a totális háborúk korszakába, amelyek az államok teljes erőforrásait és népességét bevonva zajlottak le. A megváltozott hadviselési formák vizsgálata és elemzése területén a Clausewitz által lefektetett alapelvek és elgondolások meghatározóak voltak a hadtudomány további fejlődésében.

Clausewitz monumentális műve, *A háborúról*⁴³⁷ a mai napig számos elméleti vita középpontjában áll. A hadikultúrák értelmezése kapcsán szeretnék citálni egy, az írásaiban felmerülő fogalmi problémát, ami az *abszolút* és a *valóságos* háború közötti értelmezésről szól. Többen úgy vélik Clausewitz megelőzve kora szellemét a háború abszolút fogalmát arra használta, hogy az évtizedekkel később, Max Weber elmélkedéseiben felmerülő módszer szerint racionalizálja és intellektualizálja a jelenséget,⁴³⁸ ezzel közelebb kerülve annak gyakorlati megértéshez.⁴³⁹ Perjés szerint ez félreértelmezés,⁴⁴⁰ csak gondolati kisiklásról van szó,⁴⁴¹ ugyanakkor ezen értelmezési forma mentén haladva elgondolkodtató, hogy a Kovács Jenő által felvázolt eszmerendszer esetében nem áll-e fenn hasonló értelmezési keret. Azaz, mondhatjuk a hadikultúrák típusaira, hogy elméleti modellek. Azonban csak hipotetikusan tekinthetünk rájuk vegytiszta elemekként; mivel a valóságban történő manifesztálódásuk minden esetben magában kell, hogy hordozza a határok elmosódását. Ez az elmosódás, azonban

⁴³⁴ KOVÁCS 1995:18

⁴³⁵ JOSEPH 2008

⁴³⁶ FORGÁCS 2017:30.

⁴³⁷ CLAUSEWITZ 1961-1962

⁴³⁸ WEBER 1918-1919

⁴³⁹ ARON 1976

⁴⁴⁰ PERJÉS 1983

⁴⁴¹ TÓTH 2014

nem jelenti a kategorizálás hibás voltát, mert minden vizsgálat során találhatunk egy domináns típust, amelyet az adott korszak kockázatainak, kihívásainak és fenyegetéseinek a vizsgált társadalom és a haderő egyéb változóinak függvényében kiegészítik a másik két típusból átvett jellemzők.

További értelmezési problémához vezethetnek „*a nyugati és keleti hadtudomány iskoláinak egymástól olykor szöges ellentétben álló nézetei.*”⁴⁴² A nyugati hadtudományi iskolák esetében a társadalomtudományi területek befolyása, hatásuk fokozatos erősödése megkérdőjelezhetetlen tény az elmúlt évtizedekben. Éppen ezért, amikor a katonai kultúra nyugati értelmezéséről kívánunk beszélni, beleütközünk abba a problémába, hogy sok esetben a bölcsészettudományok különböző ágainak elburjánzása és jéghegyszerű megjelenése elfedi a fogalom valódi tartalmi elemeit. Nyugati értelemben a katonai kultúra áthatja a haderők minden szegmensét, ezzel párhuzamosan annak nyúlványai elérnek a társadalom minden szektorába. Félelmetes módon kiszélesedik – talán túl is terjeszkedik – azon területek köre, amelyek részévé válnak a fogalomnak: a pszichológiáitól, a veteránkérdéseken át, a toborzás vagy motiválás kérdéséig számos terület kapcsolódik rá a fogalomra, korlátozva egy egységes, letisztult eszmerendszer alkalmazásának lehetőségét. Azaz egy mindent átszövő fogalmi háló kibontakozását láthatjuk. Hiszen a „*hadikultúrát hiedelmek [...], hitek [...], előítéletek [...], meggyőződések és meglátások [...] övezik. Magába foglalja továbbá a háborúval, hadsereggel kapcsolatos szokásokat [...]. Mindezek a hatások motiválják egy-egy hadikultúra, háborúval, hadsereggel kapcsolatos kritériumainak rendszerét.*”⁴⁴³ Ezek a fogalmak az egyes társadalmak eltérő kultúrájában gyökereznek, amely eltérő hadvezetési formákhoz és harceljárásokhoz vezet.⁴⁴⁴ Összességében „*[...] a hadikultúra megmutatja, hogy az adott társadalom miként viszonyul országa hadügyéhez, és ennek folyományaként az is kitapintható, hogy a hadsereg katonái miként viszonyulnak a háborúhoz.*”⁴⁴⁵

A fentiekén túlmenően a történelmi események, a társadalmi változások, a háború eszközrendszerének kibővülése, a katonai és a nem-katonai eszközök egymás melletti alkalmazása, az aszimmetrikus és hibrid hadviselés szerepének megnövekedése együttesen „*eredményezi a napjainkban is létező hadikultúrák közötti határvonalak elmosódását, keveredését, sőt teljes feloldódását.*”⁴⁴⁶

⁴⁴² FORGÁCS 2017:31

⁴⁴³ KOVÁCS 1995:18

⁴⁴⁴ FORGÁCS 2017:31

⁴⁴⁵ FORGÁCS 2017:32

⁴⁴⁶ FORGÁCS 2009

Az elméleti alapok lefektetésén túl, Kovács Jenő három hadikultúrát különböztetett meg, úgymint *a (1) mozgáscentrikus, az (2) anyagcentrikus és a (3) gerilla hadviselés hadikultúrája*. Röviden és nagyon leegyszerűsítve a mozgáscentrikus hadikultúra egy manőverező, a területek elfoglalását, a gyenge pontok keresését prioritásként kezelő forma, amelyben a védelem „csak” ideiglenes szerepet tölt be. A mozgáscentrikus hadikultúrában a döntési hierarchia rugalmas; kiemelt jelentősége van az előzetes kiképzésnek és gyakorlatozásnak. Fontos elemeként jelenik meg az időfaktor, a gyorsan lezajló konfliktusok kivívása alapvető fontosságú szempont. Ezzel szemben az anyagcentrikus hadikultúra mereven kötődik az előzetes tervekhez, hiszen alapja a korábban megtervezett védelmi vonalak biztosítása, a terület védelme. A gerilla hadviselés fő jellemzője, hogy az eltérő felszereltséggel és harcértékkel rendelkező erők összecsapása során a gyengébb fél nem hagyományos módszerek, szervezeti forma és harceljárások összességét veti be annak érdekében, hogy elérje stratégiai céljait. Fontos kiemelni, hogy a konfliktus időbeli elhúzódása, valamint nagyobb fokú intenzitása növeli a gerilla jellegű erők szervezettségét és fokozza a centrális irányítás kialakulását, amely által a reguláris és irreguláris erők jellemzői közelednek egymáshoz.⁴⁴⁷ Pozderka szerint a hadikultúrák fogalma segít megérteni a haderők „szervezeti kultúrá[ját], melyek jellegzetes nemzeti karakterekkel bírnak és szoros kapcsolatban állnak az adott országra jellemző civilizációs kultúrkörrel, katonai hagyományokkal, erkölcsi értékekkel, gazdasági, technológiai, politikai és társadalmi fejlettséggel.”⁴⁴⁸

5.2.6.2. A hadikultúrák megjelenése az IDF történetében

Az 1880-as évektől kezdődően a kihívásokra adott reakciók fokozatosan vezettek el az IDF elődszervezeteinek nevezett félkatonai szervezetek⁴⁴⁹ megalakulásához és fejlődéséhez. Az első irreguláris szervezetek, – amelyeket olyan zsidó fiatalok alkottak, akik a bevándorlás előtt tagjai voltak városi bandáknak vagy reguláris európai fegyveres, illetve rendfenntartó erőknek – főleg vagyon- és életvédelmi jellegű feladatokat láttak el. Az I. világháború eredményeként felbomló Oszmán Birodalom utáni hatalmi vákuumban teret nyerő brit befolyás újabb kihívásokat generált a Palesztin Mandátum területén. Az 1900 és 1945 közötti időszakban az önálló zsidó védelmi szervezetek folyamatosan fejlődtek. Ezen az evolúción keresztül jutunk el addig, hogy 1945 októberében életre hívják a Zsidó Ellenállási Mozgalmat, amely tömörítette a jelentősebb zsidó irreguláris szervezeteket, mint a Hagana, az Irgun és a Lehi egységei. Az

⁴⁴⁷ KOVÁCS 1995:22-44

⁴⁴⁸ POZDERKA 2018

⁴⁴⁹ Például a Hashomer, a Hagana, a Palmach, az Irgun vagy a LEHI.

elődszervezetek eltérő ideológiai célok mentén, másfajta szervezeti felépítésben, heterogén kiképzettséggel és különböző eljárásrendekkel több évtizede irreguláris fegyveres erőként küzdöttek a területen. A 20. század első évtizedeinek zsidó irreguláris szervezetein végigtekintve, minden elődszervezet történetében találunk olyan időszakot, amikor a Kovács Jenő által felvázolt gerilla hadviselés elemei (pl.: nemzetközi elszigeteltség, bázisterület, aszimmetrikus erőviszonyok) kristálytiszta kirajzolódnak. A fentiek túlmenően a Hagana evolúciója tökéletesen alátámasztja Kovács Jenő elméletét, hogy a konfliktus előrehaladtával és intenzitásának növekedésével az irreguláris erők egyre inkább elkezdnek reguláris haderőként viselkedni.

1945 után alapvetően változott meg a Jisuv nemzetközi helyzete és ez egyértelmű hatással volt a fegyveres szervezetek helyzetére is. A Zsidó Ellenállási Mozgalom – mint az IDF létrehozásának főpróbája – jól vizsgázott: közel két éven át tartó működése lehetőséget biztosított az irreguláris fegyveres szervezetek számára, hogy jobban megismerjék egymás működését, harcmódorát. A tagok személyes kapcsolatai fontos szerepet játszottak abban, hogy a későbbiekben a szervezetek képesek voltak egységesen fellépni a támadó arab erők ellen. Másrészt már ekkor megmutatkozott, hogy az erős vezéregyenységeknek, a személyi ellentéteknek és a politikának milyen erős befolyása van a hadi kérdések alakulására. Ezek a jellemzők egyértelműen a mozgáscentrikus hadikultúra rugalmas döntési mechanizmusa felé tolták el az IDF szervezeti működését.

Az első arab-izraeli háborút (1948–49) a rendelkezésre álló erőforrások szűkössége határozta meg az izraeli oldalról. A háborús mozzanatok alapján egyértelműen kibontakozik egy szárnyait próbálgató, mozgáscentrikus, manőverező hadikultúrájú haderő előképe. Azért csak előkép, mert 1949-ben egy ambivalens IDF áll előttünk: egységesnek tekintett és mondott, de mégis számos szinten fragmentált haderő, hiszen ekkor még a vezető személyek és az elődszervezetek zászlói alá tömörülő csoportok fennállása megkérdőjelezhetetlen volt. Egy győztes állam, győztes hadserege, amelynek mégsem sikerült kivívnia a biztonságot, hanem újabb fenyegetések elé nézett, amelyben egy megalázott, dühös ellenséggel kell majd felvennie a harcot. Szervezetileg és taktikailag jobban működött, mint az ellenfelek haderői, de mégis hiányosságok tömege jelentkezett a mindennapi működés során.⁴⁵⁰ A negatívumok mellett megjelenik egy fontos pozitív tényező: az IDF nem magányos monolitiként állt az izraeli társadalomban, hanem számos ponton kapcsolódott a társadalom, a gazdaság és a politika

⁴⁵⁰ VARDI 2008

aktoraihoz.⁴⁵¹ Ez a szoros beágyazottság a mai napig meghatározza az izraeli hadsereg és a társadalom viszonyát, amely által kis túlzással talán joggal beszélhetünk arról, hogy az izraeli társadalom militáns életformát folytat. Számos kérdéskör vizsgálata kapcsán merül fel, hogy Izrael Állam és társadalma működését mélyen meghatározza a haderő és a társadalom szoros integrációja.⁴⁵²

Az első-arab izraeli háború után megkezdődött az IDF felkészítése a soron következő konfliktusokra. Ennek keretében a főbb feladatok közé az alábbiakat sorolták: „*a nemzetközi politikai életben Izrael Állam létének elfogadtatása, az arab országok törekvéseinek megakadályozása, a nemzetközi nagytőke támogatásának további biztosítása; a fegyveres erők vezetési színvonalának, különösképpen tervező és szervező munkájának javítása, a támadó jellegű – hadászati – hadműveleti elvek, elgondolások és tervek kidolgozása; a csapatok szervezésének korszerűsítése, ezen belül a haderőnemek és fegyvernemek szerepüknek megfelelő arányban történő építése; a harckészültségi, kiegészítési és mozgósítási rendszer javítása; a haditechnika minőségi és mennyiségi fejlesztése, elsősorban a külföldi beszerzések, másod-sorban a saját gazdasági potenciál felhasználásával.*”⁴⁵³ Az IDF működését az 1950 és 1990 közötti időszakban az állami szintű kihívások és fenyegetések elhárítása határozta meg. A szinte évtizedenkénti rendszerességgel ismétlődő arab-izraeli összecsapások során az IDF egy egységes, a kor kihívásainak megfelelő eszközökkel felszerelt, küldetésorientált⁴⁵⁴ szervezetté vált.

Az IDF 1950 és 1990 közötti fejlesztései és műveletei egy ciklikus változás képe rajzolódik ki. Az első években a rendelkezésre álló lehetőségek mellett egy mozgáscentrikus haderő fejlődése indult el, ami a gazdasági erőforrások növekedésével és a közel-keleti politikai helyzet viszonylagos stabilizálódásával az 1970-es évektől egyre inkább elfordult az anyagcentrikus felfogás felé. Ugyan ez komoly váltásnak tűnhet, de inkább arról van szó, hogy a két hadikultúra Izrael és az Izraeli Védelmi Erők számára hasznos elemei keveredni kezdtek. Ebben az elegyben a domináns elem továbbra is a mozgáscentrikus hadikultúra volt, de az 1980-as évek elejére szinte egyenlő mértékben vált meghatározóvá az anyagcentrikus felfogás is. Azonban ennek a szintézisnek az 1990-es évektől felmerülő új típusú kihívások véget vetettek.

⁴⁵¹ KAPLAN 2015

⁴⁵² HAR-EVEL 2020

⁴⁵³ OSZETZKY 1984:55

⁴⁵⁴ LIPPAI 2009

Az 1990-es években az államok közötti háborúk esélye csökkent és felütötték fejüket az új típusú kihívások. Izrael biztonsági környezete nem lett kevésbé komplex, csak átfarmálódott és a haderőnek, a rendvédelmi és biztonsági szolgálatoknak már erre a megváltozott biztonsági helyzetre kell közösen válaszokat adnia.

Talán az 1990 utáni időszakot legnehezebb értékelnl a Kovács-féle hadikultúrák szempontjából, hiszen Izraelben a kihívások, kockázatok és fenyegetések területén összefolynak (1) a belső és külső fenyegetések, (2) a katonai és nem katonai kihívások, valamint (3) az állami és állami szint alatt fenyegetettség. Véleményem szerint az 1950 és 1990 közötti folyamat tovább folytatódott: egy alapvetően mozgáscentrikus hadikultúra vegyül az anyagcentrikus elvekkel. A felvázolt kettősséget erősíti Forgács Balázs elemzése, amikor az arab–izraeli konfliktus háborúit vizsgálva arra a megállapításra jut, hogy a térség konfliktusaiban elmosódnak a hadikultúrák határai. Vizsgálati perspektívától függően értelmezhető az arab-izraeli konfliktus mozgáscentrikus vagy anyagcentrikus hadviselési formaként, sőt az *„indirekt hadviselés irreguláris módja is jelen volt a küzdelmekben: az arab oldalon jelentkező terrorizmusban, vagy a palesztin felkelésekben már a gerilla hadviselés hadikultúrájának jellemzői fedezhetők fel.”*⁴⁵⁵

5.2.6.3. Megállapítások az IDF és a hadikultúra elmélet kapcsán

Megállapítható, hogy az Izraeli Védelmi Erők és az izraeli társadalom közötti kapcsolat egy hosszú történelmi múltra visszatekintő, mély és stabil alapokon nyugvó szimbiózis. A haderő az izraeli kultúra része, abból táplálkozik, és egyben táplálja is azt. Bizonyíthatónak tűnik továbbá, hogy a Kovács-féle hadikultúra fogalom holisztikus nézőpontja nemcsak érvényes, hanem kifejezetten előnyös az izraeli védelmi tervezés és haderőszervezés vizsgálatában. A megközelítés által lehetőség nyílik az IDF szervezetét és fejlődését komplexitásában vizsgálni. A Kovács-féle hadikultúra típusok bizonyíthatóan megjelentek az izraeli haderő elődszervezeteinek, valamint magának az IDF-nek a fejlődésében. A Forgács által leírt, az arab-izraeli konfliktus esetében elmosódó határok jelenségére építve sikerült felvázolni a hadikultúrák ciklikus változását, amely áthatja Izrael modern kori történelmét. Összességében elmondható, hogy a hadikultúrák mindhárom típusa felfedezhető az izraeli haderő fejlődésének bizonyos korszakában. Az elődszervezetek gerilla hadviselési hadikultúráját számos tényező (társadalmi, gazdasági, politikai, szociológiai, pszichológiai) hatására mozgáscentrikus hadikultúra váltotta fel az 1950-es évek elejétől. A kihívások és

⁴⁵⁵ FORGÁCS 2017:87

lehetőségek változása okán szinte azonnal megkezdődött az anyagcentrikus hadikultúra jellemzőinek beférkőzése és elegyedése, mígnem az 1990-es évek elejére szinte azonos mértékben jellemezte az izraeli haderőt az anyag- és a mozgáscentrikus megközelítés. A képet árnyalja, hogy az IDF erősen épít az irreguláris elődszervezetek hagyományaira és tapasztalataira, amelyek esetében egyértelműen láttuk a gerilla hadviselés hadikultúrájának hatását. A kihívások és fenyegetettségek megváltozása vetett véget ennek a fejlődési folyamatnak és hozta el napjaink izraeli hadikultúráját, amelyben elegyedik mindhárom típus. Az IDF által alkalmazott módszer nem más, mint a hadikultúrák hasznos elemeinek ötvözése az adott korszak kihívásaira megfelelő válaszokat adni képes, domináns hadikultúra továbbfejlesztése érdekében.

A hadikultúrák elméletének alkalmazása egyrészt segítséget nyújtott abban, hogy átfogóan vizsgáljam az IDF szerveződésének stratégiai szintjét, másrészt – módszertani szempontból – segítségemre volt, hogy a fősodortól eltérő elméleti keretrendszer mentén bemutatva az IDF fejlődését rávilágítsak a kevésbé ismert, alternatív hadtudományi elméletek alkalmazhatóságára.

6. AZ IDF HADERŐFEJLESZTÉSI IRÁNYAI 2006 ÉS 2024 KÖZÖTT

A kihívások, kockázatok és fenyegetések rendszerének részletes vizsgálata, a determináló tényezők átfogó bemutatása, az IDF fejlődési folyamatainak felvázolása után – az eddig összegyűjtött alapokra hivatkozva részletesen fogom ismertetni a 2006 utáni – fenyegetettségalapú – izraeli haderőfejlesztési koncepciókat, irányokat, folyamatokat és ezek hatását az IDF-re, az eszközrendszerre, különböző alrendszerekre és a személyi állományra. Számos megközelítési lehetőség áll rendelkezésre a kronológiai sorrendtől kezdődően, a haderőnemek mentén történő vizsgálaton át, a KKF-ekre adott konkrét szervezetfejlesztési tevékenységek bemutatásáig. A téma sokrétűsége és mélysége miatt egy előre lefektetett keretrendszer mentén mutatom be az egyes időszakokat, amely lehetővé teszi az összehasonlítást, a folyamatok és trendek felvázolását. Ez azonban nem teszi lehetővé, hogy minden egyes eszközfejlesztésre vagy szervezeti változásra részletesen kitérjek. Ezért az adott időszakban a KKF-ek szempontjából leginkább meghatározó változásokra koncentrálna az alábbi kérdésekre keresem a választ:

- Mi a koncepcióváltások oka? Mi indokolja?
- Mi az adott változtatás, fejlesztés lényege?
- Hogyan értékelhető? Hogyan valósult meg? Milyen hatással bírt?

A 2006 és 2024 közötti időszak haderőfejlesztési szempontból véleményem szerint négy nagy időszakra osztható fel:

- (1) *2007–2011* – a második libanoni háború tapasztalatai alapján az IDF újrászervezésének időszaka;
- (2) *2011–2015* – az alacsony intenzitású, de sokrétű kihívások, kockázatok és fenyegetések rámutattak az IDF koncepcióváltásainak és fejlesztéseinek hiányosságaira;
- (3) *2015–2023* – a haderőfejlesztési „nagy” tervek évei, amelyek során az egyes vezérkari főnökök igazodva az izraeli nagysztratégiahoz átfogó haderőfejlesztési koncepciókat fogalmaztak meg;
- (4) *2023. október 7. után* – a Hamasz által végrehajtott 2023. október 7-i támadást követő időszak, valamint a Hamasz–Izrael, Izrael–Hezbollah háború és az Izrael–Irán konfliktus várható hatásai, amelyek alapvető hatással vannak az IDF koncepciójára és a jövőbeli fejlesztésekre.

Számos dimenzióban és területen az Izraeli Védelmi Erők fejlesztési folyamatának megtalálhatjuk a jól beazonosítható mérföldköveit, ugyanakkor ez egy összetett, organikus, mélyen gyökerező, koncepcionális alapokon nyugvó fejlődés, ezért a korszakhatárok inkább jelzés értékűek.

Az IDF folyamatos alkalmazkodása a stratégiai környezet változásaihoz jelenti minden innovációs lépés alapját. Ezen változások egyes elemei jelennek meg az IDF doktrínáiban, a stratégiai és taktikai gondolkodás fejlődésében, valamint a haderőszervezés és -vezetés filozófiájában bekövetkezett paradigmaváltásokban. Ezekből származtathatóak majd a katonai hierarchia, a parancsnoki struktúrák és a szervezeti felépítés változásai, a haderőnemeken belül átalakulások. Ezekből vezethetőek le a fegyverzet és a haditechnikai eszközök fejlesztési prioritásai az egyes haderőnemek – szárazföldi erők, légierő, haditengerészet – sajátos igényei alapján. Továbbá eszközbeszerzések és technológiai újítások hatása a harci képességekre, valamint ezek beillesztése a hadműveleti tervezésbe. A haderőfejlesztési folyamat kiterjed az állomány képzésére, felkészítésére, motiválására és olyan határterületekre, amelyek túlmutatnak a hagyományos katonai szerepkörön, például a katasztrófavédelem, polgári védelem, társadalmi felelősségvállalás (CSR) területei. Ezek együttes eredményei fogják meghatározni a KKF-ekre adott válaszok hatékonyságát is.

6.1. Kiindulási állapot – az IDF a 2000-es évek elején

Az 1990-es években elindult közel-keleti rendezési és békefolyamatok előrevetítették a hagyományos háborúk esélyének csökkenését a térségben. Azonban a Hezbollah⁴⁵⁶ és a Hamasz⁴⁵⁷ megerősödése, valamint már az első (1987–1993), de leginkább a második intifáda (2000–2005) eseményei rávilágítottak arra, hogy a háború hagyományos formája helyett más típusú kihívásokra kell felkészülnie az IDF-nek, amelyben nem állami szereplőkkel, nem a hagyományos értelemben vett harctéri érintkezés során kell felvennie a harcot. Bár a Hezbollah és a Hamasz jelentette kihívásokat ekkor sikerült elfogadható mértékben kezelni, de nem látszott, hogy kialakulna egy olyan átfogó stratégia, amely megoldást tudott volna nyújtani ezekre az új kihívásokra, kockázatokra, fenyegetésekre.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ Council on Foreign Relations

⁴⁵⁷ JACOBS – STEIN – ABRAMSON 2024

⁴⁵⁸ RÉMAI 2020c

6.1.1. Az aszimmetrikus kihívások megjelenése⁴⁵⁹

A 2006-os libanoni háború bizonyos szempontból az aszimmetrikus hadviselés iskolapéldája.⁴⁶⁰ Az IDF számára elveszett a fókusz és a rend a harctéri konfliktusban. A Védelmi Erők történetét végigtekintve viszonylag ritkán találunk szimmetrikus erőviszonyokkal leírható konfliktust, de az aszimmetria más dimenziókban is megjelenik.

Bizonyos szempontból az aszimmetrikus összecsapás már az Ószövetségben is megjelenik, Dávid és Góliát történetében. *„A tények ismertek: a filiszteus és az izraeli haderők felvonultak egymással szemben a határ mentén, s háborús feszültség jött létre. Ezekben a kritikus órákban alászállt a két tábor között elterülő völgykatlanba Góliát őrmester, és felszólította a harcoló feleket a felesleges vérontás elkerülésére. Ekkor megjelent a helyszínen egy Dávid nevezetű zsidó oroszlánvadász, aki alattomos támadást intézett a filiszteus őrmester ellen, és nagy kegyetlenséggel lemészárolta. [...] Nem állítjuk azt, hogy valamely hadipárbajban részt vevő harcosok között teljes egyenrangúságra volna szükség a képességek és a felszerelés terén. Ám úgy tűnik, hogy mégis elvárhatunk bizonyos minimális azonosságot a színvonal terén: sajnálattal kell megállapítanunk, hogy Góliát és Dávid rövid összecsapásában az izraeli harcos minden tekintetben előnyt élvezett.”*⁴⁶¹ Efraim Kishon *Szegény kis Góliát* című szatírájában Dávid és Góliát történetét gondolja újra, humorral megtöltve. Kishon idézete rávilágít, hogy az egyenlőtlen erőviszonyok nem feltétlen az „erősebbnek” kedveznek, hiszen számít, hogy milyen eszközökkel, módszerekkel tudja az egyik fél kompenzálni valamely területen jelentkező hátrányát. Emellett megjelenik az interpretáció kérdése is, amely az Izrael által vívott modern konfliktusokban kiemelt szerepet kap.

Az aszimmetrikus hadviselés definiálásának legnagyobb nehézsége a jelenség komplexitásában rejlik. *„Az aszimmetrikus hadviselés pontosan körvonalazott, politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratunkat az ellenségre.”*⁴⁶² A közvetett és közvetlen hatások egymást erősítve érnek el eredményt, amelyek nemcsak a katonai dimenziót érintik, de főleg harcászati

⁴⁵⁹ A fejezet anyaga – kisebb változtatásokkal – megjelent a következő tanulmányban: RÉMAI Dániel (2020c): Biztonsági kihívások hálójában, avagy az Izraeli Védelmi Erők esete az aszimmetrikus hadviseléssel. *Honvédségi Szemle*, 148(6), 16–31. Online: DOI: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.6.2>

⁴⁶⁰ SOMKUTI 2009:45

⁴⁶¹ KISHON 1988:446

⁴⁶² RESPERGER– KISS – SOMKUTI 2013:23

szinten jelentenek kihívásokat. Ez döntékényszerbe hozza a haderőket, hogy a hadászati vagy a harcászati szintű fejlesztéseket és megoldási terveket részesítsék-e előnyben? Krajnc az aszimmetria négy formáját különbözteti meg: eltérést a (1) módszerekben és eljárásokban, (2) a technológiai aszimmetriát, (3) aszimmetriát az „akaratban”, a hadviselés erkölcsi oldalában és a (4) szervezeti aszimmetriát.⁴⁶³ Az aszimmetrikus szereplők célja a saját túlélési képességeik javítása, amely a reguláris erőktől megköveteli, hogy stratégiájuk rugalmasan alkalmazkodjon a változó környezethez.⁴⁶⁴

Számszerűen igazolható, hogy a hagyományos értelemben vett háborúk kora lezárult és az alacsonyabb intenzitású (fegyveres) konfliktusok száma sem csökkent. Azar Gat, izraeli történész történelmi példák mentén vizsgálva a háború és a civilizáció kapcsolatát arra a megállapításra jutott, hogy az emberiség történetének utolsó 10.000 évében csökkent az erőszak eszközének alkalmazása, az elmúlt kétszáz évben pedig radikálisan visszaesett. Gathoz hasonlóan más szerzők is – például Steven Pinker, Joshua Goldstein, Robert Muchembled – a háború hanyatlását, a modern kori háborúk számának tendenciózus csökkenését vizionálták a növekvő biztonsági kihívások és a növekvő bizonytalanság ellenére.⁴⁶⁵ Ez a tendencia nem feltétlen ad okot az öröme a reguláris haderők számára, hiszen az ismert, konvencionális háborúk elemeit valami új, ismeretlen kihívás váltja fel, amelyre nem feltétlenül vannak felkészülve. Emellett a hagyományos háborúk veszélye sem szűnik meg, csak csökken a valószínűségük.

A Hezbollah a 2006-os konfliktusban egyszerre alkalmazta a gerillahadviselés módszereit és a rendelkezett azokkal a jellemzőkkel, amelyek mentén egy jól szervezett, közel hagyományos katonai erőként tudott fellépni. A történelem során láttuk, hogy – az aszimmetrikus ellenségeskedés esetén is elvárt – rugalmas tervezés és végrehajtás nem áll távol az IDF-től. Ugyanakkor egy fél évszázada működő szervezet rugalmassága már alacsonyabb, mint egy frissen alakult, még kiforratlan haderőé. Emellett az ellenség új típusú módszerei újszerű válaszokat követelnek, amelyek számos esetben megdöbbenéssel töltik el a nemzetközi közösséget. Ez a 22-es igazi csapdája: egy olyan ellenfél ellen kellene harcolni, aki nem a hagyományos eszközöket alkalmazza, de a hagyományos keretből való kilépéssel – ha nem képes megfelelően interpretálni és uralni a narratívát – az IDF veszélyezteti a szervezet és Izrael nemzetközi megítélését.

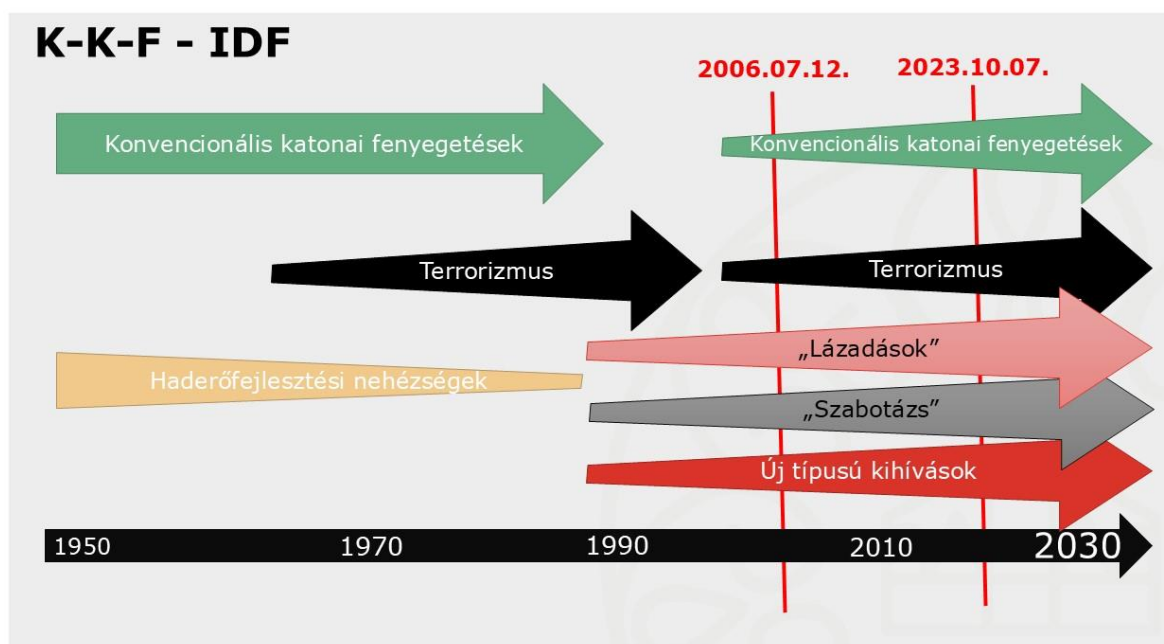
⁴⁶³ KRAJNC 2008:4

⁴⁶⁴ BRUN 2020

⁴⁶⁵ JOSEPH 2008

6.1.2. A változó kihívások, kockázatok és fenyegetések

A 27. ábrán foglaltam össze azokat a fő kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket, amelyekkel az IDF-nek szembe kellett nézni a megalakulása óta.

27. ábra: Az IDF KKF rendszerének változása (Forrás: A szerző szerkesztése.)

Az 1990-es évek közepére az IDF a világ egyik legmodernebb és legjobban felszerelt haderejévé vált, amely képes volt leküzdeni a nyersanyaghiányból származó haderőfejlesztési nehézségeket és szinte minden haderőnem vonatkozásában a régióban kiemelkedő felszereltséggel, képzettséggel és erővel rendelkezett. Az 1970-es évektől kezdődően a konvencionális államok közötti összecsapások esélye csökkenni kezdett a régióban és alapvetően a terrorizmus megjelenése és globális terjedése kezdte jelenteni a legfőbb kihívást az IDF számára.⁴⁶⁶ Az első és a második intifáda egyértelművé tette, hogy elhúzódó, rendfenntartói feladatkörökre is fel kell készülnie a szervezetnek, amely merőben eltért a korábban képviselt manőverező irányvonalától és ezáltal megkövetelte új működési szabályok, képzési formák és koncepciók kialakítását. A felsoroltak mellett a különböző doménekben tapasztalható kihívások – például a hírszerzés változása, a kibertér szerepének megerősödése, az állam alatti szereplők és az általuk jelentett kockázatoknak a növekedése, új típusú kihívások például szabotázsok, lázadások – egy sokrétű feladatrendszert körvonalaztak, amelyre az IDF-nek választ kellett volna adnia.

⁴⁶⁶ RÉMAI 2020c

6.1.3. A második libanoni háború és hatásai az IDF-re

A Hezbollah és Izrael közötti alacsony intenzitású konfliktus, amelyet számos kisebb összecsapás, valamint politikai egyeztetés, fogolycsere és nyomásgyakorlás kísért a 2000-es évek első felében 2006. július 12-én magasabb szintre emelkedett. A Hezbollah rakétacsapásokat indított Észak-Izrael ellen, valamint egy rajtaütés során megölt nyolc izraeli katonát és kettőt foglyul ejtett. Az IDF válaszul nagyszabású katonai műveleteket indított Libanonban.⁴⁶⁷ Az izraeli célok között szerepelt a foglyok kiszabadítása, de az események eskalációja igazából – végre – lehetőséget biztosított az izraeli kormányzat és az IDF számára a Hezbollah katonai infrastruktúrájának meggyengítésére, ezáltal növelve az észak-izraeli területek biztonságát.

A 2006-os libanoni háború eseményeinek összefoglalásához a PMESII/ASCOPE elemzési keretrendszert használok, amelynek célja, hogy átfogó elemzést adjon egy komplex konfliktus stratégiai és operatív dimenzióiról.⁴⁶⁸

PMESII/ ASCOPE	P Politikai	M Katonai	E Gazdasági	S Társadalmi	I Infrastruktúra	I Információ
A (Terület)	Libanon – a Hezbollah politikai dominanciája és erősödése.	Dél-Libanon – a Hezbollah rakétaindító állásai.	Az észak-izraeli területek gazdasági károsodása.	A Hezbollah társadalmi támogatottsága.	A határmenti biztonsági zóna kialakítása.	A konfliktus megjelenése a nemzetközi médiában.
S (Struktúra)	Civil épületek kettős célú felhasználása – ezek elleni támadások.	Alagútrendszerek, rejtett műveleti és logisztikai objektumok.	A gazdasági létesítményekben keletkezett károk mindkét oldalon.	0	A civil infrastruktúrában keletkezett károk mindkét oldalon.	A civil épületek, mint az információs hadviselés elemei.

⁴⁶⁷ Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Force in Lebanon (For the period from 21 January 2006 to 18 July 2006); IDF Editorial Team 2016

⁴⁶⁸ Az ASCOPE (Area - Terület, Structures - Struktúrák, Capability - Képességek, Organization - Szervezetek, People - Emberek, Events - Események) a polgári és környezeti tényezők részletes elemzésére szolgál, míg a PMESII (Political - Politikai, Military/Security - Katonai, Economic - Gazdasági, Social - Társadalmi, Infrastructure - Infrastruktúra, Information - Információ) a konfliktus különböző dimenzióinak értékelését teszi lehetővé. A két megközelítés kombinációja lehetővé teszi a civil és katonai aspektusok összekapcsolását. LOIK 2024

C (Képesség)	A Hezbollah politikai támogatottságát kihasználta katonai célokra. vs. izraeli demokrácia és nemzetközi kapcsolatok korlátozó szerepe.	Aszimmetria: a Hezbollah gerillahadviselési módszerei vs. IDF precíziós csapásai.	Nemzetközi támogatás a libanoni gazdaság helyreállítására.	Civil szervezetek és társadalmi mozgalmak hatása helyben és globálisan.	Alagútrendszer, rejtett műveleti és logisztikai objektumok.	Információs hadviselés, a narratíva uralása.
O (Szervezet)	Hezbollah politikai szárnya vs. izraeli kormány / ENSZ, USA	Hezbollah katonai szárnya vs. IDF	Nemzetközi segélyszervezetek.	Civil szervezetek és társadalmi mozgalmak.	A civil és kritikus infrastruktúra fenntartásában és újraépítésében szerepet játszó szervezetek.	Média.
P (Ember)	Kormánytisztviselők.	Katonai vezetők.	Gazdasági szereplők mind izraeli, mind libanoni oldalon – civil és védelmi ipar.	Vallási vezetők, etnikai csoportok vezetői.	A civil és kritikus infrastruktúra újraépítésében szerepet játszó gazdasági szereplők.	Média.
E (Esemény)	Előzmény: Szíria kivonulása Libanonból és a Hezbollah egyre nagyobb térnyerése.	Alacsony intenzitású konfliktus és cselekmények, majd háborús szint.	0	0	0	Nemzetközi hírportálok élő adásai a frontvonalból 1 + blogszféra.

9. táblázat: A 2006-os második libanoni háború PMESII/ASCOPE (Forrás: A szerző szerkesztése.)

A PMESII/ASCOPE elemzés alapján látszik, hogy az IDF a 2006-os második libanoni háború során mind stratégiai, mind operatív szinten komplex kihívásokkal szembesült. A konfliktus számos dimenzióban egyidejűleg zajlott, és az IDF-nek alkalmazkodnia kellett az aszimmetrikus hadviselés sajátosságaihoz. (P) A Hezbollah politikai dominanciája Dél-Libanonban akadályozta a libanoni kormány hatékony beavatkozását, és növelte az ENSZ szerepét a konfliktus kezelésében. (M) A Hezbollah innovatív gerillahadviselési taktikái jelentős kihívást jelentettek az IDF számára. (E) A háború negatív gazdasági hatásai mindkét

oldalon súlyosak voltak. Izraelben a rakétatámadások jelentős károkat okoztak az északi területeken, míg Dél-Libanonban a Hezbollah infrastruktúrájának megsemmisítése az egész térség gazdasági összeomlásához vezetett. (S) A konfliktus súlyosan érintette mindkét ország társadalmát. Az izraeli civilek fenyegetettségben éltek, míg a libanoni lakosság humanitárius válsággal szembesült. Az IDF műveletei gyakran a Hezbollah társadalmi támogatottságát erősítették. (I) A Hezbollah rejtett infrastruktúrája elleni precíziós csapások csak részben voltak sikeresek, míg a dél-libanoni civil infrastruktúra jelentős károkat szenvedett. (I) Mindkét fél aktívan használta az információs hadviselést. A Hezbollah hatékonyan épített a civil áldozatok szenvedéséről készült képsorokra, míg az IDF a nemzetközi közösség felé igyekezett igazolni hadműveleti lépéseit.

Röviden összefoglalva a 2006. július 12 és augusztus 14. között zajló háborúban az IDF nem tudott döntő győzelmet kivívni: *„Annak ellenére, hogy az izraeli haderőt érték meglepetések, a harcok befejezésekor katonailag az Izraeli Védelmi Erők győztek. Győztek harcászati, és hadműveleti szinten, de nem arattak stratégiai győzelmet. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy nem érték el minden kitűzött célt, és az eredmények is a vártnál sokkal nehezebben születtek meg. Izrael tőle szokatlan módon nem ütötte ki az ellenfelét rövid idő alatt, »csupán« pontozásos győzelmet aratott.*”⁴⁶⁹ Továbbá a háborúnak komoly negatív hatása volt mind Izrael, mind az Izraeli Védelmi Erők reputációjára. A technológiai és infokommunikációs fejlődésnek köszönhetően a konfliktus a nagy nyilvánosság előtt zajlott: a világ vezetői hírügynökségei élőben közvetítettek a harcterről, a kialakulóban lévő blogszféra pedig korábban nem látott mértékben és kontrolálhatatlan formában ontotta a híreket. A Hezbollah hatékonyabbnak bizonyult a narratíva uralása és a közösségi tájékoztatás terén. Az események bebizonyították, hogy a modern média fegyverként funkcionálhat egy aszimmetrikus konfliktusban.⁴⁷⁰

A háborút követő izraeli vizsgálat 2008-ban zárult le a Winograd-jelentés nyilvánosságra hozásával, amely megállapította, hogy ugyan a háború *„csaknem nélkülözhetetlen volt, megindítása nem volt hiba”,* de *„súlyos hiba volt távozási stratégia nélkül háborúba lépni.*”⁴⁷¹

⁴⁶⁹ TOMOLYA 2007

⁴⁷⁰ KALB – SAIVETZ 2007

⁴⁷¹ Winograd-report 2007

Összefoglalva a második libanoni háború kudarcának fő okai a következők voltak: ⁴⁷²

- Hiányzott a pontos politikai cél meghatározása, amely miatt nem volt lehetséges az operatív tervezés.
- Az utólagos elemzések alapján a szárazföldi csapatok képzési hiányosságai és a logisztikai problémák jelentősen csökkentették a harctéri hatékonyságot. Az IDF a korábbi években nem harctéri, hanem rendfenntartó műveletekre koncentrált, amelyek aláásták harcképességét és manőverezési készségét. ⁴⁷³
- A műveleti tervezés nem stratégiai időtávlatokban gondolkozott, hanem a gyors siker kivívására koncentrált a Hezbollah rakétaállásainak megsemmisítésével. Azonban az IDF vezetése, élükön Dan Halutz vezérkari főnökkel túlságosan bízott az légierő (IAF) képességeiben, elutasítva azokat a szárazföldi műveletek, amelyek egyrészt hírszerzési információkat szolgáltathattak volna, valamint kiegészítették volna a rakétaállások felszámolására tett erőfeszítéseket.
- A háború előtti hónapokban bevezetett Halutz-féle új doktrína – amely az eljárások, a C2 és a kommunikáció reformjára irányult – túlságosan friss volt, továbbá még a katonai vezetők számára is nehezen értelmezhető, újszerű nyelvezetet alkalmazott, ezáltal nehézkesen volt alkalmazható. ⁴⁷⁴
- A politikai vezetők és az izraeli társadalom érzékenysége a katonai veszteségekre akadályozta a hatékony döntéshozatalt és a harctéri célok elérését.
- A libanoni civil veszteségek és az ezekhez kapcsolódó nemzetközi felháborodás akadályozta a harctéri célok elérését.
- Az IDF vezetése túlzottan támaszkodott a hátszágban működő parancsnoki központokra, és nem helyezett hangsúlyt az előrenyomuló egységek irányítására.
- A Hezbollah hatékonyabban uralta a médiát és ezáltal a narratívát, amely összességében ahhoz vezetett, hogy az IDF elvesztette a sebezhetetlenség látszatát. ⁴⁷⁵

A haderők általában a korábbi események tapasztalataira és eredményeikre támaszkodnak, amelyek nem feltétlenül alkalmasak a jövő konfliktusaiban is. A második libanoni háborút követően az IDF belátta, hogy olyan biztonsági szituációkban kell helyt állnia, ahol a hagyományos és az új típusú – aszimmetrikus – kihívások és fenyegetések egyszerre

⁴⁷² BAR-JOSEPH 2009; SULLIVAN – CORDESMAN – SULLIVAN 2007

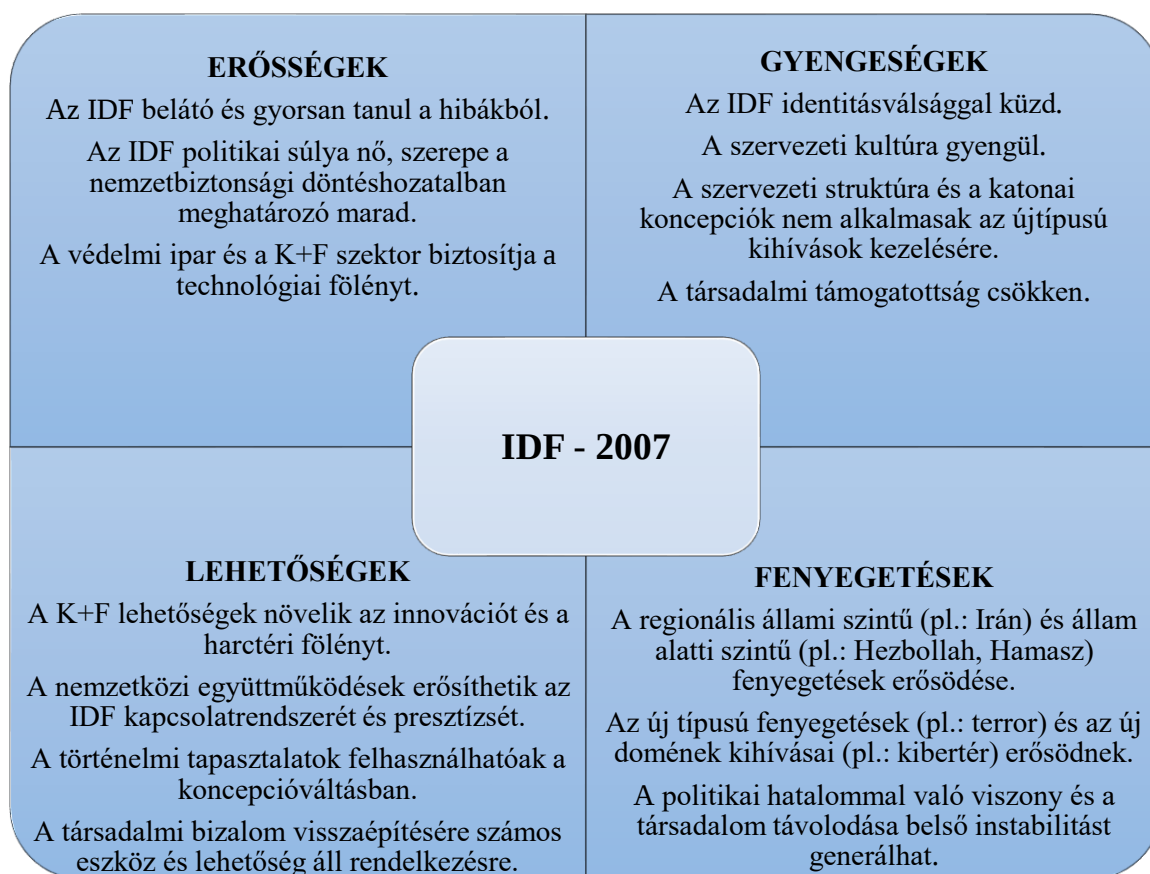
⁴⁷³ KOBER 2008

⁴⁷⁴ PRZYBYŁO 2023

⁴⁷⁵ GOWING 2006

érvényesülnek. A kettősség kezelése komoly terhet jelent, nemcsak anyagi értelemben, hanem szervezeti kultúra, koncepció és működés szempontjából is, hogy az IDF meg tudja őrizni szervezeti koherenciáját. A siker alapja a biztonsági környezet, azaz a KKF-ek pontos felmerése, valamint az innovatív vezetés, amely multidiszciplináris megközelítéssel és kritikus gondolkodással képes folyamatosan adaptálni a szervezetet a változó biztonsági környezethez.⁴⁷⁶

A 28. ábrán SWOT mátrix⁴⁷⁷ formájában foglaltam össze az Védelmi Erőkre vonatkozó (1) erősségeket, (2) gyengeségeket, (3) lehetőségeket és (4) fenyegetéseket. Összességében látható, hogy szinten minden dimenzióban szükséges a megújulás, azaz az IDF-nek újra kellett definiálnia önmagát. A korábbi elemzéseim alapján látható (4. fejezet, 5. fejezet, 6.1.2. fejezet), hogy a 2006 és 2024 közötti időszakban a kihívások, kockázatok és fenyegetések listája jelentősen nem változott, maximum intenzitásukban és hatásukban láthatunk eltérést. Azaz az IDF-nek korábban is ismert⁴⁷⁸ – ám nem megoldott – kérdésekre kellett választ találnia.

28. ábra: SWOT analízis – IDF - 2007 (A szerző szerkesztése.)

⁴⁷⁶ RAVEH 2016

⁴⁷⁷ GÜREL – TAT 2017:995–1000

⁴⁷⁸ LESHEM 1998

6.2. Haderőfejlesztési koncepciók

6.2.1. Vezérkari főnökök

Az IDF vezérkari főnöke nagy befolyással és jelentős hatással bír a haderő fejlődési irányára, annak ellenére, hogy számos esetben a politikai vezetés és a politikai célok behatárolják mozgásterét. (5.2.5. fejezet) Mivel Izraelben a biztonság dimenziója kiemelt jelentőségű, ezért biztonsági kérdésekben a politika eszközei viszonylag korlátozottak. Ezért is fordulhat elő, hogy bár a politikai vezetés nem feltétlenül ért egyet a haderőfejlesztés irányával, de komolyabb beavatkozásra nem képes. Az IDF függetlenségét hivatott biztosítani a több évre előre tervezett, haderőre fordítandó költségvetés. A Kneszet szakbizottságai pedig a haderő ellenőrzésének szerepkörét látják el, biztosítva ezáltal a fékek és ellensúlyok rendszerének működését. A vezérkari főnök szerepéről az Izraeli Alaptörvény Haderőről szóló részének harmadik cikkelye rendelkezik, mely szerint a vezérkari főnök áll a katonai hierarchia tetején, a védelmi miniszter javaslatára a kormány nevezi ki, és a miniszter alárendeltségében látja el feladatait.⁴⁷⁹ Kinevezésük általában három évre szól, de egy vagy két évvel hosszabbítható. Az IDF társadalmi beágyazottsága okán a vezérkari főnökök kiemelt közszereplőnek számítanak, hivataluk lejártá után gyakran lépnek politikai vagy üzleti pályára.

Összességében a politikai és a katonai vezetés közötti kapcsolat szoros, ám érzékeny terület. Egy vezérkari főnök működésének sikerére hatással van a hatalmon lévő politikai csoport biztonság kapcsán felvázolt elképzelése, míg egy vezérkari főnök sikerei hatással vannak a hatalmon lévők politikai sikereire. Konkrét példaként kiemelhető Gadi Eisenkot vezérkari főnöksége, aki számos kiemelt kérdésben – pl.: kétállami megállapodás, Irán jelentette fenyegetés – nem értett egyet Netanyahu miniszterelnökkel. Eisenkot, aki az IDF egyik meghatározó fejlesztési koncepcióját készítette el és indította útjára,⁴⁸⁰ számos sikert ért el, mégis a politikai szférával fennálló tartós véleménykülönbsége megnehezítette tevékenységét és hatással volt a haderőfejlesztés eredményeire, valamint azok tovább élésére.⁴⁸¹

Az 1990-es évek izraeli haderőszervezési koncepciója kapcsán az az általános vélekedés, hogy nagymértékben támaszkodtak a korábbi háborús tapasztalatokra és az ezeket ültették át amerikai koncepciók és végrehajtási tervek kereteibe. A kritikák szerint általában jellemző volt a technológiai megoldások keresése és a rövid távú tervezés.⁴⁸² Finkel szerint

⁴⁷⁹ Basic Law: The Military 1976

⁴⁸⁰ The IDF Chief of the General Staff 2015

⁴⁸¹ FINKEL 2020

⁴⁸² ADAMSKY 2012

azonban inkább egy óvatos tanulási folyamat jellemezte az izraeli koncepcióalkotást.⁴⁸³ Jogosak azok a kritikai észrevételek, hogy az IDF által stratégiai dokumentumoknak nevezett anyagok inkább doktrinális dokumentumoknak tekinthetők, amelyek értelmezik az aktuális KKF-eket és megpróbálnak megoldásokat nyújtani azokra az adott időszakban.⁴⁸⁴

Az IDF vezérkari főnökei – 1998–2024

29. ábra: Az IDF vezérkari főnökei 1998–2024 (A szerző szerkesztése.)

A vizsgált időszak kapcsán az első komolyabb stratégiai dokumentum **Shaul Mofaz** nevéhez kötődik, aki leköszönése előtt foglalta össze tevékenységét.⁴⁸⁵ A dokumentum fő célja az IDF közös stratégiai nyelvének meghatározása és a változó fenyegetések kezelése volt. A fenyegetéseket négy körben határozta meg a távolság elve alapján.⁴⁸⁶ Már Mofaz felhívta a figyelmet a média hatására a fegyveres konfliktusokban. Tekintettel a korban meghatározó biztonsági kihívásokra részletesen foglalkozott az izraeli-palesztin konfliktus megoldásának katonai eszközeivel. Mofaz dokumentuma kitért a civil-katonai kapcsolatokban bekövetkezett változásokra is. Bevezette az offenzív védelem koncepcióját, amelynek alapját a távoli tüzérségi csapások jelentik. Ez a képesség az 1990-es évek eleje óta került kifejlesztésre, a szíriai páncélosműveletek kivédése érdekében. Mofaz szerint az IDF-nek egy folyamatosan tanuló szervezet kell lennie, amely struktúrájában és működésében is igazodik a változó stratégiai környezethez.

⁴⁸³ FINKEL 2020

⁴⁸⁴ LANIR 1998

⁴⁸⁵ FINKEL 2020

⁴⁸⁶ A belső kör (pl.: palesztin felkelések), frontvonal (pl.: Szíria), második kör (pl.: Irak), harmadik kör (pl.: Irán, Líbia).

Bár **Moshe Ya'alon** aktívan foglalkozott az IDF megújításával ennek irányai és eredményei nem kerültek publikálásra.⁴⁸⁷ Utódja, **Dan Halutz** lett, aki az által készített operatív koncepcióban felhasználta a Ya'alon által elért eredményeket. Az általa meghatározott irány a hatásalapú, precíziós műveletek fejlesztése felé való elmozdulás volt, a szárazföldi manőverek és a területszerzés rovására. Hangsúlyozta a hátszág védelmének növekvő fontosságát. Kiemelten foglalkoztatta a különböző haderőnemek és nem katonai eszközök integrációját. Továbbá létrehozott egy új parancsnoki szintet a stratégiai és a taktikai szintek összekötésére.⁴⁸⁸ A Winograd-bizottság jelentése részletesen foglalkozott a Halutz-féle koncepcióval és számos hiányosságot, problémát és hibát tárt fel (pl.: hatásalapú műveletek elmélete, a tüzérő dominanciája, regionális parancsnokságok összekötő szerepe), amelyek a 2006-es libanoni sikertelenséghez vezettek.⁴⁸⁹

Gabi Ashkenazi vezérkari főnöksége alatt nem jelent meg átfogó koncepció, ugyanakkor azt lehet mondani, hogy az IDF fejlődése szempontjából ez egy kiemelten fontos időszak. Ashkenazi idején a vezérkar „*visszatért az alapokhoz*,” hangsúlyozva a taktikai szintű doktrínák alkalmazásának fontosságát.⁴⁹⁰ Az IDF vezetése a libanoni tapasztalatok alapján nagy hangsúlyt fektetett a kiképzési rendszer megújítására és a tartalékos erők képességeinek fejlesztésére. A fókusz a szárazföldi csapatokra került. Visszaállította az IDF hagyományos harcászati képességeit, beleértve a nagyobb gyakorlatokat és elkezdte a logisztikai rendszerek, valamint a Technológiai és Logisztikai Parancsnokság modernizálását.⁴⁹¹ Ashkenazi a KKF-ek rendszerén belül nagy figyelmet fordított a Hamasz elleni fellépésre és a 2008-as gázai háborúban (Operation Cast Lead – Öntött Ólom Hadművelet) sikerült is meggyengítenie a szervezet katonai képességeit. Ugyanakkor az Ashkenazi-féle koncepció már elengedte a döntő győzelem elvét és a kisebb, erőkorlátozó műveletek irányába mozdult el. Ennek a döntésnek komoly következményei lettek a jövőre nézve.

Benny Gantz 2013-ban kiadott dokumentuma nem az újításra, az erők alkalmazásának módjára vagy a tervezési iránymutatásra törekedett, hanem az akkori helyzet leírására irányult.⁴⁹² Gantz épített elődje eredményeire és azokat fejlesztette tovább. Például az Ashkenazi által alkalmazott „*rutinszerű*” és „*háborús*” működési formát kiegészítette egy új, „*vészhelyzeti*” működési renddel. Ennek alapja, hogy a 2012-es gázai műveletek (Operation

⁴⁸⁷ FINKEL 2021

⁴⁸⁸ TAMARI – KALIFI 2009

⁴⁸⁹ Winograd-report 2007

⁴⁹⁰ HAYMAN 2016

⁴⁹¹ RÉMAI 2020e; IDF Technological and Logistics Directorate

⁴⁹² FINKEL 2020

Pillar of Defense – Védelem Pillérei/Felhőoszlop hadművelet) egyik korábbi kategóriába sem voltak beilleszthetőek. A 2013-as dokumentumban jelenik meg először a „*hadjárat a háborúk között*” (MABAM) eljárás koncepciója, amely az ellenséges fegyverkezés megakadályozására épülő, a hosszabb távú, nagyobb konfliktusok elkerülése érdekében végzett akciók sorozatát jelenti.⁴⁹³ Gantz dokumentuma kiemelte a kibertér szerepét, nemcsak mint veszélyforrást, hanem mint lehetőséget és egyben feladatot a haderő modernizálása során. Hangsúlyozta a mélységi hadműveletek fontosságát. 2011-ben létrehozta a Mélységi Erők Parancsnokságát (Depth Corps – Depth Corps Command) az ellenséges területen végrehajtott műveletek koordinálása érdekében. A kritikusok szerint azonban a parancsnokság nem képes betölteni a feladatait, mert nem illeszkedik az IDF stratégiai tervezési koncepciójába, nem integrált része a szervezeti struktúrának, így megosztja a felelősséget, nem gyorsítja a műveleti döntéshozatalt, ráadásul ritkán kerül sor az alkalmazására.⁴⁹⁴ Gantz hivatali ideje alatt zajlott 2014-es gázai háború (Operation Protective Edge - Erős Szikla Hadművelet) amelynek tapasztalatai megjelentek az IDF hibrid fenyegetésekkel kapcsolatos koncepciójában. Továbbá az ő ideje alatt került sor a Vaskupola rendszer éles alkalmazására (2011), amely szintén meghatározó eleme lett az izraeli védelmi koncepciónak.

A Gantz által elindított folyamatokkal nem szakítva, de magasabb sebességre kapcsolva kezdte meg munkáját **Gadi Eisenkot** 2015-ben. Eisenkot 2015-ös stratégiai dokumentuma, már nemcsak a címében jelenítette meg a stratégia szót, hanem átfogó elképzelést adott az IDF modernizálásáról. Eisenkot a védelem alapelveit az (1) elrettentés, (2) a felderítés, (3) a védelem és a (4) döntő győzelem négy pillére köré csoportosította, azaz a védelmi stratégia prioritása mellett az offenzív műveletekre is épített.

Eisenkot rendszert próbált teremteni a KKF-ek kavalkádjában és a megpróbálta azonosítani ezek közös elemeit. A fókuszban az olyan állami szint alatti szereplők és az ellenük való fellépés állt, mint a Hezbollah és a Hamasz. Ezzel Eisenkot nyíltan szembe ment a Netanyahu vezette kabinet biztonsági felfogásával, akik a legfőbb fenyegetést Iránnal azonosították.

A 2015-ös dokumentum képezte az alapot a Gideon-terv néven elhíresült átfogó modernizációs programhoz, amely magában foglalta az IDF digitalizációját, a hírszerzési kapacitások növelését, valamint a tartalékos erők magasabb szintű integrációját. Eisenkot sem kisebbítette az Irán jelentette fenyegetést, ugyanakkor az Irán ellenes stratégia alapját az Irán-

⁴⁹³ CSEPREGI 2023

⁴⁹⁴ SHELAH 2022

proxyk regionális jelenlétének, befolyásuknak és erejüknek a csökkentésében és az iráni nukleáris program elleni MABAM akciók folytatásában látta. Ezen célok megvalósításának kulcsát pedig a precíziós hadviselés fokozásában találta meg, amelynek okán a célzott csapások alkalmazására helyezte a hangsúlyt. A célzott csapások jelentették az izraeli védelem fő elemét, amelyet a különböző haderőnemi műveletek kiegészítenek és támogatnak.

Eisenkot meglátása szerint az új típusú kihívásoknak és az olyan nem hagyományos hadszíntereknek, mint például a kibertér kiemelt jelentősége lesz a jövőben, így prioritásként határozta meg az új fenyegetési környezetekhez (pl.: kognitív hadviselés, dezinformációs kampányok) való alkalmazkodást és új stratégiák kidolgozását.

A hadművelleti tervezésben nagyobb szabadságot adott a regionális parancsnokságoknak, ezzel növelve a döntési hatékonyságot.

Érezve a korábbi évek alacsonyabb szintű műveletei által okozott negatív hatásokat az IDF hírnevén nagy hangsúlyt fektetett a haderő nemzetközi kapcsolatainak építésére, valamint az izraeli társadalommal való kapcsolat erősítésére.⁴⁹⁵ Ezen célok elérése érdekében aktív PR-tevékenységet kezdeményezett a mindennapi működés bemutatására és proaktív jogi tevékenységre került sor a műveletek előkészítése és végrehajtása kapcsán.

A változó biztonsági környezet miatt 2018-ban Eisenkot döntése alapján frissítették a 2015-ös koncepciót, mivel az IDF vezetése úgy látta, hogy egyre inkább egy konfliktuskomplexummal néz szembe, amely az együttműködések fejlesztését helyezte előtérbe. Továbbra is kiemelt helyen szerepelt a MABAM eljárásrend, valamint a kiberhadviselés és az információs műveletek, a hírszerzés és nagyobb hangsúlyt kapott – a precíziós csapások támogatása mellett – a közös szárazföldi manőverezési képesség erősítése.⁴⁹⁶ Összességében Eisenkot idején az IDF stratégiája három kulcselemre összpontosított: (1) a konfliktusok elhalasztása, (2) a stratégiai helyzet javítása és (3) a potenciális ellenfelek képességeinek semlegesítése.⁴⁹⁷

Aviv Kochavi egy a modernizáció útján haladó haderőt vett át 2019-ben. Elődjéhez képest a legjelentősebb koncepcionális változást az jelentette, hogy – igazodva a politikai irányvonalhoz – közvetlenül az Irán jelentette – különösen a nukleáris – fenyegetést látta prioritásnak. Vezérkari főnöksége idején az IDF folytatta a MABAM műveleteket és fokozta az iráni nukleáris infrastruktúra és az iráni atomprogramhoz kötődő személyek elleni titkos és célzott műveleteket. Kiemelt prioritásként jelent meg ezekben az években Izrael

⁴⁹⁵ The IDF Chief of the General Staff 2015

⁴⁹⁶ FINKEL 2020

⁴⁹⁷ PAZ 2016

rakétavédelmének fejlesztése, az Iron Dome utódjának fejlesztése, amely költséghatékonyabb módon lenne képes védelmet nyújtani, mind az Irán, mind a Hamasz, a Hezbollah vagy más állam alatti aktor jelentette, akár tömeges – túlterheléses – rakétatámadás ellen.

Kochavi és csapata élen járt az új technológiák integrálásában, amelynek egyik fő eleme az ún. Lendület-terv (Tnufa) volt. Ennek fókuszában a mesterséges intelligencia, a drónok és az autonóm rendszerek széles körű alkalmazása állt. Ehhez kapcsolódóan ún. multidimenziós egységeket hozott létre, amelyek képesek voltak több dimenzióban (földi, légi, kiber) műveleteket végrehajtani. Volt hírszerző tisztként nagy hangsúlyt fektetett az adatelemzésre és a valós idejű hírszerzési képességek fejlesztésére.

Herzi Halevi folytatta az IDF modernizációját. Eleinte úgy tűnt, hogy számos strukturális problémával kell szembenézni, úgymint (1) a „néphadsereg” modell válsága,⁴⁹⁸ (2) a szárazföldi erők válsága és hiányosságai a légierő és hírszerzés kiemelt fejlesztése okán, (3) a logisztikai rendszer felkészületlensége és hiányosságai, (4) az USA által nyújtott katonai támogatás mértékének változása 2025-től, (5) a tartalékos rendszer problémái, azon belül legfőképp a tartalékos alakulatok képzési és harcértékbeli hiányosságai és nem utolsósorban (6) az IDF mint munkáltató vonzerejének megtartása és növelés azon speciális kompetenciákkal rendelkező állomány megőrzése érdekében, akik a technológiai modernizálás alapját jelentik.⁴⁹⁹

Még a Déli Parancsnokság vezetőjeként 2020-ban publikálta az ún. „*Multi-Domain Defense*” koncepciót, amely az IDF védelmi, támadó képességeinek és a műveleti hadszíntereknek (szárazföldi, tengeri, légi, kiber) az összehangolt fejlesztésére és működtetésére összpontosít az aszimmetrikus KKF-ek világában. Igazodva a Tnufa-terv fő irányaihoz kiemelte a hírszerzés és az értékelés fontosságát. Az általa „*halálos védekezés*” koncepciónak nevezett irányzat lényege, hogy az IDF-nek képesnek kell lennie támadások végrehajtására ez ellenség erőforrásainak és támadó képességeinek csökkentése érdekében, ugyanakkor ezeket össze kell hangolni a reagáló és megelőző műveletekkel. A sikeres többdimenziós fellépéshez az Védelmi Erőknek egységes, integrált parancsnoki rendszert kell kialakítania, amely lehetővé teszi a különböző haderőnemek és vezetői szintek közötti valós idejű információáramlást. Növelni kell az automatizált rendszerek alkalmazását, ezáltal csökkentve az emberi tényezőből fakadó hibákat. Mindemellett folyamatos transzformációra és innovációra van szükség az ellenség adaptációs képessége miatt.⁵⁰⁰ Ezek alapján

⁴⁹⁸ 2020-ban mindössze 64 százalék vett részt a katonai szolgálatban az arra kötelezett korosztályból. HAYMAN – KADURI – SHELAH 2022

⁴⁹⁹ HAYMAN – KADURI – SHELAH 2022

⁵⁰⁰ HALEVI 2020

elképzeltük, hogy nem háborús időszakban, vezérkari főnökként milyen fejlesztési irányokat jelölt volna ki és miként folytatta volna elődje haderőmodernizálási tevékenységét.

Halevi vezérkari főnöksége elején nagy hangsúlyt fektetett a regionális partnerekkel való együttműködésre, különösen az Ábrahám-egyezmények nyújtotta lehetőségek kiaknázására. A 2023. október 7-i Hamasz által szervezett támadás Halevit az IDF azon vezérkari főnökei sorába emelte, akik intenzív háborús cselekmények ideje alatt voltak kénytelenek tevékenykedni. Vezérkari főnökségének 2024. végéig tartó ideje alatt szembe kellett néznie az Izrael elleni legtöbb áldozatot követelő terrortámadással, amely egyszerre jelentette a határbiztonsági rendszer és a hírszerzés csődjét. Ezt követően a Gázai övezetben végrehajtott városi hadviselési műveletek, majd 2024 ősztől a Hezbollah elleni Északi-Nyíl műveletek,⁵⁰¹ valamint az Iránnal egyre inkább eszkalálódó szembenállás határozta meg tevékenységét. 2024 végére Izrael elkezdte kiterjeszteni regionális jelenlétét is. Az Aszad-rezsim szíriai bukását követően – preventív önvédelmi szempontok alapján – légicsapásokat hajtott végre Szíriában, illetve ütközőövezetet hozott létre a szír-izraeli határon.⁵⁰² Továbbá az IDF légitámadásokat intéz a jemeni húsz lázadók ellen.⁵⁰³

Halevinek eddig nem volt sok ideje és lehetősége haderőfejlesztési koncepciókat készíteni, viszont számos változtatást és fejlesztést valós időben, háborús körülmények között implementálhatott és tesztelhetett. Véleményem szerint ő az a vezérkari főnök, akinek tapasztalatai nélkülözhetetlenek lesznek – a jelenleg zajló konfliktusok intenzitásának csökkenése vagy lezárulása után – a 2030-as évek IDF-jének megalapozásához.

Összességében elmondható, hogy az IDF vezérkari főnökei által kiadott stratégiai dokumentumok célja, hogy (1) meghatározzák a KKF-ek rendszerét, (2) indokolják és bemutassák a szervezeti változásokat és (3) felvázolják a műveleti, valamint haderőfejlesztési irányokat. A koncepciók nem tartalmazzak közép vagy hosszú távú terveket, mégis alapjául szolgálnak a többéves haderőfejlesztési terveknek.

Látható, hogy az IDF folyamatosan frissíti a haderőfejlesztésre vonatkozó irányokat és ezek minden esetben összhangban állnak a KKF-ek rendszerével, de a meghatározott irányok nem minden esetben váltják be a hozzájuk fűzött reményeket. Ugyanakkor a koncepciók minden esetben összhangban voltak az adott időszak műveleti tapasztalataival. Az IDF műveleti és haderőfejlesztési koncepciói kapcsán a mai napig a valós tapasztalatok dominálnak az elméleti elképzelések felett.

⁵⁰¹ A Timeline of Operation "Northern Arrows".

⁵⁰² FEDERMAN 2024

⁵⁰³ Israel strikes Houthi targets in Yemen, killing six. 2024

A vezérkari főnökök koncepciói, az egyes korszakokat meghatározó irányok és alapelvek alapján kimondható, hogy a második intifáda óta az állami aktorokról a nem állami szereplőkre és az új típusú, hibrid kihívásokra helyeződött át a hangsúly. Emiatt az IDF hagyományos háborús modellje, amely a gyors, döntő győzelemre helyezi a hangsúlyt – államok közötti konfliktus esetén – mára háttérbe szorult. Mivel az új típusú KKF-ek rendszere sokkal szélesebb és szerteágazó, ezért a fejlesztési koncepciók is ezekre fókuszálnak. Emellett a koncepciók továbbra is figyelembe veszik a klasszikus determináló tényezőket (5.2. fejezet) és reflektálnak a politika, a gazdasági szektor, valamint az izraeli társadalom változására – sőt olykor a nemzetközi közösség – elvárásaira.

A koncepciók megjelenése és gyakoriságuk növekedése azt mutatja, hogy „*az IDF intézményi értelemben formálisabbá vált, és az elmúlt években a koncepciók szinte a tervek megfogalmazásának feltételévé váltak. [...azaz...] az IDF egy folyamatosan tanuló szervezet, amely jelentős erőforrásokat fordít koncepcióinak frissítésére.*”⁵⁰⁴

6.2.2. Haderőfejlesztési tervek

Tekintettel arra, hogy Eisenkot és Kochavi is előállt vezérkari főnöksége idején egy-egy önálló haderőfejlesztési tervvel, ezeket a következő fejezetben fogom részletesen vizsgálni.

6.2.2.1. Gideon-terv

Az Eisenkot-féle 2015-ös koncepcióra épülő többéves Gideon-tervet 2016. áprilisában hagyta jóvá az izraeli Nemzetbiztonsági Kabinet. Ugyanakkor a Kneszet Külügyi és Biztonsági Bizottságának különjelentése rámutatott, hogy a Gideon-terv alulról építkezve készült, egy jóváhagyott nemzeti biztonsági koncepció hiányában, ami kockázatos lehet, ha az eltérő logikával tervezett haderőt más feladatokra kell majd használni.⁵⁰⁵ Ebben a kritikában jelentős szerepe volt a Netanyahu és az Eisenkot közötti véleménykülönbségnek.

A Gideon-terv kiemelt elemei:

- Meghatározta a kiemelt fenyegetéseket, úgymint a (1) Hezbollah növekvő rakétaarzenálja, (2) Irán növekvő befolyása Szíriában és Libanonban, (3) a Hamasz jelentette fenyegetés Gázában.

⁵⁰⁴ FINKEL 2020

⁵⁰⁵ Foreign Affairs and Defense Committee 2017

- A koncepció kiemelte a városi hadviselés gyakorlásának fontosságát, mivel a műveleti terület megváltozott: városi környezetben, a civil infrastruktúrák közelében fogják megvívni a soron következő konfliktust.
- A korábbi három gázai művelet tapasztalatai alapján a hírszerzés szerepének erősítésére van szükség például az alagutak és a civil infrastruktúrába rejtett katonai eszközök, logisztikai központok és bázisok felfedése miatt.
- Az iráni befolyás csökkentése érdekében szükséges a Szíriába és Libanonba tartó iráni fegyverszállítmányok elleni megelőző csapások végrehajtásának folytatása, amelynek egyik pillére a hírszerzés, a másik pedig a légierő precíziós csapásai.
- Ugyancsak a hírszerzés és a precíziós csapások összhangjára van szükség az ellenséges tüzerő, valamint a stratégiai és logisztikai központok semlegesítése során. Ennek kapcsán merült fel kritikaként, hogy az IDF haderőtervezési folyamatai gyakran szűken definiált célokra összpontosítanak, például operatív győzelmek elérésére, miközben figyelmen kívül hagyják az ellenség stratégiai viselkedésére gyakorolt hatásokat.⁵⁰⁶
- A belső fenyegetések között a társadalmi kohézió csökkenését és a védelemi kiadások relatív csökkenését nevezték meg, amely korlátozhatja az IDF hosszú távú tervezési képességét.
- Eisenkot koncepciója három típusú erőt határoz meg az IDF működéséhez: (1) elit reguláris erők (magasan képzett egységek, folyamatos készenlétben), (2) elit tartalékos egységek (kiegészítő, utánpótlást jelentő egységek, közepes szintű készenléttel), (3) tömeges tartalékos erők (szükség esetén gyorsan mozgósítható, de alacsony szintű készenléttel). Azonban Eisenkot a tartalékos erő megfelelő szinten tartása mellett részben el is fordult a néphadsereg modelltől és úgy vélte, hogy a szárazföldi erők esetében a kis létszámú, magas színvonalú egységek és a nagyobb létszámú, közepes szintű haderő kombinációjára van szükség. Ezzel elindította a speciális egységek felvirágoztatásának időszakát. A 2010-es évek második felében számos kritika érte Eisenkot „elit haderő” koncepcióját, amelyek szerint az IDF-nek inkább vissza kellene térnie a második libanoni háború előtti nagyobb létszámú tartalékos haderő formájához, hogy megbirkózzon a modern konfliktusok kihívásaival.⁵⁰⁷
- A Gideon-terv nagy hangsúlyt fektetett a tartalékos rendszer modernizálására. Ennek háttérében az a koncepció állt, hogy a technológiai és minőségi fölény mellett az IDF-

⁵⁰⁶ HAMO 2016

⁵⁰⁷ HACOEN 2016

nek a mennyiségi fölényt, pontosabban a kritikus tömeget is fenn kell tartania, hogy rendelkezésre álljon a szükséges bevethető állomány nagyobb katonai művelet esetén. Azaz nemcsak a tartalékos rendszer, hanem a riasztási rendszer modernizálása is prioritás volt.

- A költségcsökkentés jegyében az Eisenkot-féle haderőreform csökkentette a tartalékosok számát, racionalizálta a vezetési struktúrákat, szervezeti összevonásokat hajtott végre. Továbbá a magas rangú tisztek számának csökkentésével elősegítette egy fiatal, dinamikus vezetői gárda felemelkedését és ezáltal a szervezet is dinamikusabb karrierstruktúrára váltott.⁵⁰⁸
- A redundancia és a rendelkezésre állás elve vonatkozott az eszközök megfelelő számára, különösen elhúzódó konfliktusokkal számolva. Az Eisenkot-féle elgondolás jól mérte fel, hogy a növekvő fenyegetések egyre inkább valószínűvé teszik a többfrontos konfliktusok kialakulását.
- A várható konfliktusok során a szárazföldi erőknek gyors manőverezési képességekre van szükségük, akár mélységben is. A koncepció alapja, hogy míg a haditengerészet és a légierő esetében a technológiai fölény döntő, addig a szárazföldi egységek esetében ennek vannak korlátai – például a terepviszonyok és a harci helyzetek komplexitása árnyalja a képet. Ugyanakkor erősíteni kell a szárazföldi erők gépesítését. A szárazföldi erők esetében az operatív siker nagyban függ a harci szervezettségtől, a katonák minőségétől és harci szellemétől. Ezért egyrészt modernizálni és erősíteni kell a parancsnoki láncokat, másrészt nagy hangsúlyt kell fektetni az állomány képzésére és a morál fenntartására.
- Kiemelt figyelmet fordított a határvédelemre és az ehhez kapcsolódó humán- és technikai erőforrások növelésére.
- Az IDF operatív parancsnoka a vezérkari főnök, ezáltal a főparancsnokság feladatává vált a területi és a szakmai parancsnokságok tevékenységének koordinálása. Amihez azonban szükséges megteremteni a megfelelő kommunikációs és információs infrastruktúrát. Ehhez szükséges a hálózatközpontú hadviselés elméletének és gyakorlatának alkalmazása és a valós idejű hírszerzési információk megosztása.
- A hadműveleti tervezés során törekedni kell az adaptív tervezésre, azaz rugalmasan kell egyensúlyozni a kisebb létszámú elit erők és a nagyobb létszámú, közepes szintű erők alkalmazása között vészhelyzetekben vagy háborús helyzetben.

⁵⁰⁸ PAZ 2016

- Az Eisenkot-féle koncepció is támogatta a MABAM eljárások folytatását és az ehhez szükséges szervezeti és eszközfejlesztéseket.
- Erősíteni kell a hátszágvédelmet, amelyhez többszintű védelmi rendszerek kiépítésére (pl.: Iron Dome, David's Sling, Arrow) van szükség, különösen tekintettel a kritikus infrastruktúrák kapcsán.
- A Gideon-terv fókuszában a védekező és a támadó műveletek integrációja állt, ugyanakkor az Eisenkot-féle koncepció egyértelműen kiállt a támadó képességek előtérbe helyezése mellett.

Az Állami Főellenőr 2022-es jelentése részletesen értékelte a Gideon-terv megvalósulását. Egyrészt megállapították, hogy a teljes védelmi költségvetés (2016–2020 között bruttó 349 milliárd NIS) 97 százalékát kötött kiadásokra fordították és csak 3 százalék maradt rövid távon rugalmasan felhasználható. A Főellenőr irodája szerint javítani kellene a munkatervek nyomon követését, a felügyeleti mechanizmusokat és többéves költségvetési kereteket kellene kialakítani a stratégiai tervek megvalósításához. Összességében megállapították, hogy a Gideon-terv stratégiai céljai csak részben valósultak meg: (1) A tartalékos erők felkészítésének és gyors mozgósításának biztosítására létrejött képzési programok hiányosak voltak. (2) A stratégiai eszközkészletek feltöltése bizonyos eszközök esetén hiányos volt. (3) Az IDF tisztjeinek képzését és továbbképzését nem sikerült teljes mértékben a stratégiai célkitűzésekhez igazítani. (4) Bizonyos speciális technológiai területeken (pl. drón, kiber) szakemberhiány jelentkezett, ami az innováció ütemét lassította.⁵⁰⁹ Ez utóbbi háttérben az IDF versenyképességének kérdése áll a piaci szereplőkkel szemben. Már Eisenkot is foglalkozott azzal, hogy hogyan lehet növelni a szervezet állománymegtartó erejét a piaci szereplőkkel szemben és ez a Kochavi nevével fémjelzett időszakban is kiemelt kérdés maradt.

6.2.2.2. Lendület (Tnufa)-terv

Az Aviv Kochavi által kidolgozott és 2019 áprilisában meghirdetett ún. Lendület-terv (Tnufa) egy öt évre szóló fejlesztési koncepció volt, annak érdekében, hogy az IDF „*halálósabbá, hatékonyabbá és felkészültebbé váljon a felmerülő fenyegetésekre.*”⁵¹⁰

A Lendület-terv kiemelt elemei:

⁵⁰⁹ State Comptroller of Israel 2022

⁵¹⁰ GROSS 2020

- Kochavi úgy indokolta az új terv szükségességét, hogy a Gideon-terv tapasztalatai alapján a megváltozott KKF-ek rendszere – főleg az erősödő iráni befolyás a régióban és az Irán-proxyk erősödése – teszi szükségessé ennek végrehajtását. Ennek megoldását a nagytávolságú csapásmérő képességek erősítésében látták. Kochavi terve jelentős hangsúlyt fektet a légierő fejlesztésére (F-35 vadászgépek rendszerbe állítása, felderítő és csapásmérő drónok), ahogy a szárazföldi erők és a haditengerészet (Dolphin tengeralattjárók számának növelése) modernizálására és fejlesztésére is.
- A Földközi-tengeren felfedezett Leviathán gázmezők kitermelésének megkezdése kapcsán új KKF-ként merült fel a tengeri ellenőrzés képességének erősítése.⁵¹¹
- Kochavi célja volt, hogy a védelem pillére mellett az elrettentést is erősítse, amely által hosszabb „biztonsági szünetek” biztosítására lenne lehetőség.
- Ismét alapvető céllá vált a döntő győzelmek elérése a konfliktusokban.
- A Tnufa célja volt, hogy javítsa az IDF válaszadási idejét és az erőforrások átcsoportosításának gyakorlatát, amelyhez a tartalékos rendszer további fejlesztése is szorosan kapcsolódott.⁵¹²
- Fő fejlesztési területek:
 - Hírszerzési kapacitások bővítése;
 - Precíziós fegyverrendszerek fejlesztése és rendszeresítése;
 - Autonóm rendszerek (drónok, MI) alkalmazása felderítésre, logisztikai és harci feladatokra;
 - Informatikai rendszerek modernizálása - A Tnufa-terv egyik kiemelt eleme volt a digitális domén erősítése, azonban számos szakértő ennek gátját a katonai gondolkodásban látta. Például Or szerint az IDF-re alapvetően jellemző az információbiztonság túlzott előtérbe helyezése, amely akadályozza a nyílt forráskódú technológiák szélesebb körű alkalmazását. Már 2016-ban azt javasolta, hogy az IDF-nek létre kellene hoznia egy saját, belső nyílt forráskódú platformot (hasonlóan a GitHub-hoz), amely elősegíti az együttműködést és a minőség javítását.⁵¹³

⁵¹¹ A Leviathán gázmező felfedezése 2010 decemberében történt, amely kiterjedése és a kitermelhetőség becsült költségei alapján jelentős mértékben csökkentené Izrael energiafüggőségét, sőt exportórré léphetne elő a természetes gáz piacán. A kitermelés 2019. december végén kezdődött. Noble Energy 2019

⁵¹² EVEN 2020

⁵¹³ OR 2016

- Felismerve a digitalizációban rejlő lehetőséget a Tnufa kiemelt eleme volt a mesterséges intelligencia szerepének, a big data elemzéseknek és a szenzorok integrációjának növelése a döntéshozatal támogatásában.
- A Tnufa nagy hangsúlyt fektetett az elektronikus hadviselés módszereire és eszközeire, valamint az ellenséges kommunikáció megzavarása alkalmas eszközök fejlesztésére.
- Rakétatámadások elleni védelem: a Vaskupola rendszer továbbfejlesztése, telepítésének kiterjesztése, a légvédelmi és rakétavédelmi rendszerek interoperabilitásának erősítése a szövetségesekkel. (pl.: USA)
- Alapelvként jelent meg a hadműveleti tervezés során a többdimenziós védekezésre kell fókuszálni. Fontos kiemelni, hogy a koncepció nemcsak a hagyományos hadszínterekkel számolt, hanem a kiberteret is említetti.
- Eltérve az Eisenkot-féle koncepciótól Kochavi úgy vélte, hogy a terepen szolgálatot teljesítő parancsnokoknak nagyobb döntéshozatali jogkört kell biztosítani.
- A Tnufa támogatta speciális – MD (6.5. fejezet) – egységek létrehozását, amelyek szárazföldi, hírszerzési, kiber és légi képességeket egyesítenek.
- A Tnufa terv keretében növelték a szimulátorok alkalmazását a képzések során.
- Elődjéhez hasonlóan ez a koncepció is támogatta a MABAM eljárást és nagy hangsúlyt fektettek a kiemelt célpontok (ellenséges vezetők és ellenséges katonai célpontok) felderítésére és azonosítására.
- Élve az Ábrahám-egyezmények adta lehetőségekkel a Tnufa is magában foglalta a normalizáció lehetőségét és az IDF is igyekezett kihasználni a regionális partnerségek előnyeit, különösen az Egyesült Arab Emírségekkel, Bahreinnel és Marokkóval.

A Tnufa-terv ambiciózus fejlesztési célokat tűzött ki, de politikai – nem kapott egységes kormányzati támogatást – és gazdasági akadályok – a CoVID–19 gazdasági hatásai – miatt részben csak átcsoportosított forrásokból valósult meg, mivel évi kb. 4 milliárd sékeles növekedést igényelt a védelmi költségvetésben. Végül az IDF belső források átcsoportosításával kezdte meg a terv végrehajtását hivatalos kormányzati jóváhagyás nélkül. Éppen az anyagi korlátok miatt egy jól megtervezett, szakaszolt megközelítést alkalmaztak, amelyet Izrael gazdasági teljesítményétől függően több lépcsőben és több szinten lehetett megvalósítani. A Tnufa-tervet alapvetően korlátok közé szorították a gazdasági lehetőségek. A terv célja az volt, hogy az IDF minimális költséggel és maximális hatékonysággal a rövid idő alatt kivívható, döntő győzelmek elérésére összpontosítson. Ennek a célnak az elérését a

Kochavi vezette vezérkar (1) a multi-domén fellépésben, a (2) smart-haderő létrehozásában és a (3) gyors, adatalapú és hálózatközpontú válaszcsoportokban látta.⁵¹⁴

A Tnufa-terv kapcsán fontos kiemelni, hogy a kidolgozásában markáns szerepe volt az 1995-ben alapított Operatív Elméleti Kutatóintézet (OTRI) utódjaként 2005-ben a Hadművelési Igazgatóság alatt létrehozott Dado Központnak és akkori vezetőjének Eran Ortal tábornoknak. A Dado Központ egy elemző, elemzéstámogató, vezetőképző, oktatási és kutatási szervezet, amelynek célja, hogy az IDF fejlesztését a legmodernebb scenáriók mentén vázolja fel.⁵¹⁵

6.2.3. Egyéb releváns stratégiák, doktrínák, fogalmak és operatív megközelítések

Részletesen áttekintettem az egyes vezérkari főnökökhöz köthető koncepciókat és az elmúlt évtized két haderőfejlesztési tervét, azonban felmerül számos olyan stratégiai, doktrína, fogalom és gyakorlati megközelítés, amelyek jelenléte – vagy olykor hiánya – meghatározó az IDF 2006 és 2024 közötti fejlődésében. A következő fejezetben ezeket tekintem át.

6.2.3.1. A védelem pillére

Az izraeli biztonsági stratégia alapvetően nem változott Ben-Gurion óta. A Winograd-bizottság által feltárt problémák a második libanoni háború kapcsán megerősítették, hogy a stratégia – a Meridor-bizottság munkája által a védelem pillérével történő kiegészülése – nem feltétlenül a várt hatást érte el. Összességében a védelem, mint stratégiai irány megjelenése számos kritikát kapott, mivel kézzel fogható töréseket okozott az izraeli védelmi stratégiában és ezáltal hatással volt a következő évek szervezeti fejlődésére és az IDF eredményességére.⁵¹⁶

A Meridor-bizottság célja az volt, hogy hosszú távú biztonsági stratégiát alkosson a zsidó állam számára, amely az új fenyegetésekhez igazodik. Egyszerre kellett figyelembe vennie a katonai, politikai, valamint a gazdasági és társadalmi dimenziót is. A bizottság munkája során egy olyan inerciarendszerben gondolkozott, ahol az alacsony intenzitású konfliktusok a meghatározóak, a regionális és globális partnerség (pl.: USA) támogató ereje releváns és alapvetően egy prosperáló regionális biztonsági körképre épült.⁵¹⁷ Ennek fényében a védelem pillérének priorizálása nem véletlen, hiszen paradigmaváltást jelent. Az elrettentő, támadó Izrael helyett egy a védelemre építő kooperatív állam képét hordozza magában. Azonban a védelem pillérének életre hívása két okból sem volt sikeres. Egyrészt a biztonsági

⁵¹⁴ ORTAL 2022a

⁵¹⁵ Dado Center.

⁵¹⁶ FREILICH 2015

⁵¹⁷ MERIDOR – ELDADI 2019

környezet és a KKF-ek negatív irányú változása nem teszi lehetővé, hogy az IDF csak a védelmi képességekre hagyatkozzon, mert az aktív védelem, azaz például a megelőző csapások nélkül komoly hátrányba kerülne már rövidtávon.⁵¹⁸ Másrészt a védelem pillérének erősítése az IDF szervezetében negatív hatással volt számos korábban erős képességre – például háttérbe szorította a szárazföldi manőverezést – és előtérbe helyezett más képességeket – például a rakétavédelmi és légvédelmi képességek –, amelyek szintén relevánsak, de nem jelentenek univerzális megoldást.

A Vaskupola rendszerbe vetett „vak” hit számos problémát okozott már az elmúlt évtizedben. Például minden egyes hiba a rendszerben erodálja az izraeli társadalom biztonságérzetét és az IDF hírnevét, ezzel párhuzamosan növeli az ellenség morálját.

Nem meglepő, hogy mind Eisenkot, mind Kochavi koncepciójában a védelem fogalma alapvetően már egy tovább gondolt, megelőző csapásokat, titkos műveleteket és akciókat magában foglaló aktív védelemmé vált.

6.2.3.2. Az elrettentés pillére

Az elrettentés a kezdetektől része az izraeli biztonsági stratégiának. A nukleáris elrettentés képviseli ennek a legmagasabb szintjét (5.2.4. fejezet), ugyanakkor megjelenik a hagyományos háborús konfliktusokban és az új típusú, aszimmetrikus konfliktusokban is.

A KKF-ek változásának és az IDF ezekre adott válaszainak hatására az elmúlt évtizedekben a győzelem és az elrettentés közötti kapcsolat megkérdőjeleződött. Ennek oka egyrészt, hogy az elrettentésnek nem kizárólag hagyományos háborús összecsapások során, hanem alacsonyabb szinten, a MABAM eljárás mentén kellene megvalósulni, amelynek hatékonysága alacsonyabb. Továbbá megnőtt az aktív (pl.: precíziós légitámadások) és a passzív védelmi rendszerek (pl.: Vaskupola) szerepe. Az aktív védelem az izraeli biztonsági doktrína központi eleme lett, amely jelentős mértékben hozzájárult az izraeli háttér védelméhez, de együtt járt a stratégiai elrettentés gyengülésével.⁵¹⁹ Harmadrészt Adamsky szerint az elrettentés hatékonyságának csökkenését okozza, hogy az izraeli elrettentési műveletek gyakran inkább nyers erőként értelmezhetők, mintsem valódi elrettentésként. A „fűnyírás”⁵²⁰ stratégiai célja az ellenséges kapacitások gyengítése, nem pedig az ellenséges erők viselkedésének megváltoztatása. Emellett az elrettentési műveletek gyakran túllépik azt a pontot, ahol az erő alkalmazása kontraproduktívvá válik, eszkalációt idézve elő és paradox

⁵¹⁸ FINKEL – FRIEDMAN – PREISLER-SWERY 2022

⁵¹⁹ FINKEL – FRIEDMAN – PREISLER-SWERY 2022

⁵²⁰ Mowing the grass.

módon súlyosbíthatja a politikai konfliktusokat, valamint ösztönözheti az ellenség innovációit.⁵²¹

Összességében ezen tényezők együttes hatása a klasszikus értelemben vett elrettentő erő csökkenéséhez vezetett, amelynek hatására ma már nem érvényesülnek Moshe Dayan szavai, miszerint *„Izraelnek olyannak kell lennie, mint egy veszett kutyanak, túl veszélyesnek, hogy zavarni merjék.”*⁵²²

6.2.3.3. „Hachra’a” - A döntő győzelem elve

A „hachra’a”, azaz a döntő győzelem elve Izrael katonai kampányainak gyors és hatékony lezárására irányul.⁵²³ Azonban a hagyományos izraeli biztonsági koncepció elrettentés pillére is megingott, amikor 2006-ban nem sikerült elérni a döntő győzelmet Libanonban. Ennek egyik hatása, hogy eltűnt a hosszú távú stratégiai tervezés és Izrael gyakran rövid távú megoldásokra támaszkodik, ami korlátozza a konfliktusok átfogó rendezését. A „taktikai szintű gondolkodás” dominanciája nemcsak hátráltatja a döntő győzelem, ezáltal a tartós biztonsági eredmények elérését, de hozzájárul az izraeli biztonságpolitika kiszámíthatatlanságához is.⁵²⁴ A katonai tervezésben a defenzivitás vált hangsúlyossá. Az izraeli katonai stratégia célja a biztonsági status quo fenntartása ahelyett, hogy az állam katonai eszközökkel próbálná átalakítani a fenyegetések környezetét. Az izraeli társadalmat, a politikai vezetést és az IDF-t Libanonban ért trauma (vö. Libanon-szindróma)⁵²⁵ akadályozza a racionális és objektív döntéshozatalt.⁵²⁶

Nem meglepő, hogy a 2023. október 7-i események után a döntő győzelem kérdése nemcsak katonai, de politikai téren is kiemelt jelentőségűvé vált. Ezen képesség újbóli eléréséhez azonban számos változtatásra lenne szükség, leginkább újra kellene szervezni és meg kellene erősíteni a szárazföldi manőverező erőket.⁵²⁷ Véleményem szerint a jelenlegi társadalmi támogatottság és a nemzetközi kritikák nem teszik lehetővé a 20. században látott offenzív hadműveletek végrehajtását, ezért a döntő győzelem kivívásához új eljárásrendek kidolgozására lenne szüksége az IDF-nek.

⁵²¹ ADAMSKY 2017

⁵²² DAYAN 1976

⁵²³ FINKEL – FRIEDMAN – PREISLER-SWERY 2022

⁵²⁴ KOPEĆ 2016

⁵²⁵ Libanon-szindróma: Az izraeli társadalom hajlamos Libanont veszélyes és „átkozott” területként érzékelni katonai műveletek szempontjából, ami hatással van a katonai és politikai döntéshozatalra. BEN DOR 2019

⁵²⁶ BEN DOR 2019

⁵²⁷ BARAK – SHENIAK – SHAPIRA 2023

6.2.3.4. A politikai és a katonai szféra kapcsolata

Korábban már utaltam a politikai és a katonai szféra különleges egymásra utaltságára. Annak ellenére, hogy az IDF politikai ellenőrzésének rendszere megfelel a demokratikus elveknek a haderő mélyen integrálva van a politikai és társadalmi szférába. Az Izraeli Védelmi Erőknek aktív szerepe van az bel- és külpolitika alakításában és a politikai döntéshozatalban.⁵²⁸ Kritikák szerint az izraeli külpolitika konfliktusok rendezésére irányuló kísérleteinek kudarca abban rejlik, hogy az eseményeket katonai szempontok szerint elemzik.⁵²⁹ Alapvetően erre számos példát láthattunk az Arab tavasz eseményeitől⁵³⁰ kezdődően egészen a Szíriában 2024 végén lezajló eseményekig.

A politikai és a katonai gondolkodásmód fejlesztésének és az együttműködés javításának számos lehetséges megoldása van:

- Javítani kell a politika és a haderő közötti párbeszédet, amelynek eszköze lehet például a Dado Központ gondozásában kialakított hadijátékok vagy más hasonló gyakorlatok.⁵³¹ A két aktor közötti kommunikáció javítása, a „közös nyelv” kidolgozása jelentős mértékben tudná csökkenteni a katonai és a politikai szféra egymástól való függését.
- Egy formális nemzeti biztonsági stratégia és doktrína létrehozása világos jövőképet nyújtana Izrael stratégiai céljainak eléréséhez, amely által a katonai sikerek diplomáciai győzelemmé való átalakítása hosszú távú stratégiai prioritássá válna.⁵³²

6.2.3.5. Nemzetközi katonai kapcsolatok

Láthattuk, hogy mind Eisenkot, mind Kochavi nagy hangsúlyt fektetett az IDF nemzetközi megítélésének javítására, a globális és a regionális együttműködések fejlesztésére. Az IDF jelentős erőforrásokat áldoz, hogy megfelelő kommunikációt alakítson ki és igazolja tetteit a politikai és társadalmi nyilvánosságban is. Emellett a nemzetközi együttműködések által számos dimenzióban (pl.: kiber, űr) stratégiai előnyre tehet szert. A nemzetközi kapcsolatépítés egyik kiemelt szervezeti egysége az IDF Összekötő Egysége.⁵³³ Az összekötő tisztek szerepe az elmúlt években jelentős mértékben növekedett.⁵³⁴

⁵²⁸ CSEPREGI 2022

⁵²⁹ BAR-JOSEPH 2009

⁵³⁰ KIRÁLY 2024

⁵³¹ TSALALYACHIN 2020

⁵³² GOLOV – MICHAELIS – VISHKIN – KAKON 2010

⁵³³ IDF Editorial Team 2013

⁵³⁴ FABIAN 2024b

Azonban az összes nemzetközi kapcsolat közül Izrael számára a legmagasabb prioritású az Egyesült Államokkal ápolt jó viszony, amely magában foglalja a politikai – például az ENSZ BT ülésein az USA rendszeresen vétózza az Izraelt elítélni szándékozó határozatokat – és a katonai, pontosabban a védelmi finansziális támogatást. (5.1.2. és 5.2.3. fejezet)

Az IDF fejlődése szempontjából kiemelt jelentősége van az USA–Izrael védelmi együttműködés újragondolásának, pontosabban magasabb szintre emelésének. A 2023-as évben az Egyesült Államok és Szaúd-Arábia közötti potenciális védelmi szerződésről szóló tárgyalások felvetették egy USA–Izrael közötti védelmi szerződés szükségességét is. Egy ilyen szerződés létrejötte számos előnnyel járna: (1) erősítené Izrael elrettentő képességét a régióban, (2) garantálná az USA hosszú távú támogatását, amely (3) kvalitatív katonai fölényt⁵³⁵ jelentene a zsidó állam számára. Ugyanakkor egy ilyen szerződés megkötése által fennáll annak a veszélye, hogy bizonyos kérdésekben csökken az izraeli mozgástér és Izrael (1) elveszíti katonai és – részben – (2) külpolitikai önállóságát. A pro és kontra érvek ellenére egy ilyen magasabb szintű együttműködés előrelépést jelentene Izrael és az IDF számára, ha a részletek megfelelő formában kerülnének kidolgozásra.⁵³⁶

6.2.3.6. MABAM

Korábban már többször említettem a „hadjárat a háborúk között” eljárásrendet, azonban érdemes részletesebben megvizsgálni ennek célját, alkalmazásnak lehetőségeit és hatását az IDF, valamint Izrael biztonsági helyzetére. A MABAM kezdetben opportunistá eszköz volt, amely keretében Izrael kihasználta az alkalmat, hogy célzott csapásokat mérjen a Hezbollah fegyverszállítmányaira Szíriában. Ezek a műveletek idővel rendszeressé váltak, a MABAM egyre inkább egy szilárd doktrínává változott⁵³⁷ és az izraeli elrettentő erő egyik meghatározóvá eszközövé vált.⁵³⁸

Az eljárás keretében Izrael nyílt és titkos katonai és titkosszolgálati akciókat hajt végre az ellenfelek kiiktatására vagy képességeik gyengítésére, amelyekhez elengedhetetlen a technikai fölény.⁵³⁹ A MABAM eljárásrend alkalmazásához a politikai, a katonai és a

⁵³⁵ Az izraeli katonai kultúra amúgy is támogatja az improvizációt és kockázatvállalást, amely elősegíti az innovációt a katonai és védelmi ipari szektorban, de egy ilyen megállapodás alapvetően biztosítaná Izrael számára a regionális technológiai fölényt. (Qualitative Military Edge – QME) ADAMSKY 2018

⁵³⁶ HAYMAN – SHELAH 2023

⁵³⁷ LIFSHITZ – SERI-LEVY 2022

⁵³⁸ CSEPREGI 2022

⁵³⁹ SCHIFTAN 2018

titkosszolgálati szféra szoros együttműködésére van szükség, hiszen az ilyen akciók sértik más országok szuverenitását és a diplomáciai következmények akár eszkalációhoz is vezethetnek.⁵⁴⁰

A megfelelő környezetben és a megfelelő célpontok kiválasztásával a MABAM segít késleltetni a konfliktusokat, de nem helyettesítheti a klasszikus hadviselés módszereit és nem lehet vele elérni a teljes katonai győzelmet.⁵⁴¹

6.2.3.7. Targeted killing – célzott likvidálás

A célzott likvidálás módszerét már az állam megalakulása előtt is alkalmazták a félkatonai elődszervezetek. Ezek célpontjai általában a brit államigazgatás intézményei és/vagy képviselői voltak. A 20. század második felében a Moszad fejlesztette tökélyre ennek alkalmazását és csak a 21. században vált integrált részévé a MABAM eljárásnak. Az 1972-es müncheni olimpián elkövetett támadás után a Fekete Szeptember terrorszervezet tagjai után folytatott hajsza jelentette ezen akciók – nemzetközi térben történő megvalósításának – kezdetét, amelyek nem voltak hibáktól mentesek.⁵⁴² A lillehammeri fiaskó ellenére az izraeli szolgálatok számos alkalommal alkalmazták a módszert, azonban a merényletek kivitelezése és végrehajtása során törekedtek a civil áldozatok számának minimalizálására. A merényletek kiemelt célpontjai az Izrael ellenes terrorszervezetek katonai szárnyainak vezetői, tervezői, végrehajtói, tehát az ún. harcolók voltak, ezáltal gyengítve a szervezetek operatív képességeit.⁵⁴³ A módszerek tekintetében a legkülönbözőbb, kreatív megoldásokat alkalmazzák. Az iráni atomprogram lassítása érdekében Izrael több alkalommal hajtott végre célzott merényleteket iráni atomtudósok ellen, például Mohsen Fakhrizadeh, az iráni atomprogram vezetője ellen 2020-ban elkövetett merényletben előre programozott, robotvezérelt lőfegyveres támadást is alkalmaztak.⁵⁴⁴ A célzott likvidálások megvalósításához fejlett hírszerzési és technológiai képességekre van szükség, amelyek az IDF innovációs képességeire építenek, különösen a precíziós fegyverek és a valós idejű célazonosítás, továbbá a hazai szervezetek közötti koordináció és együttműködés területén.⁵⁴⁵ A nemzetközi kritikák

⁵⁴⁰ BROWNER 2020

⁵⁴¹ BERMAN 2023

⁵⁴² A Fekete Szeptember vezetői ellen végrehajtott támadások során Izraelnek rögtön szembe kellett néznie egy elhibázott célazonosításból eredő hibával, amely során 1973. július 21-én, a norvégiai Lillehammerben összetévesztették célpontjukat, a Fekete Szeptember műveleti főnökét, Ali Hassan Salamehet Ahmed Bouchikhival, egy marokkói pincérrel. A tizenöt fős Moszad különítményből hat személyt fogtak és ítélték el gyilkosságban való bűnrészességért. CALAHAN 1995

⁵⁴³ BODA-RÉMAI 2022

⁵⁴⁴ BERGMAN – FASSIHI 2021

⁵⁴⁵ DAVID 2003

ellenére az Izraeli Legfelsőbb Bíróság állásfoglalása szerint a célzott merényletek jogilag védekező katonai akciók és a terrorizmus elleni harc legitim módszerének tekinthetők.⁵⁴⁶

6.2.3.8. Dahiya-doktrína

A Gadi Eisenkot nevéhez fűződő⁵⁴⁷ Dahiya-doktrína⁵⁴⁸ lényege a civil infrastruktúra nagymértékű megsemmisítése az ellenségre gyakorolt nyomásgyakorlás céljából. A doktrína szerint a civil lakosságnak olyan mértékű szenvedést kell okozni, hogy az ellenséges terrrorszervezetek vagy kormányok ellen forduljon és az ellenfelet békekötésre kényszerítse. Az IDF a Dahiya-doktrínát az elmúlt évek gázai konfliktusai során is előszeretettel alkalmazta. A koncepciót számos kritika érte, mivel kontraproduktív hatást vált ki és növeli az ellenséges érzéseket az alkalmazójával szemben. Emberi jogi szervezetek szerint, mivel nem tesz különbséget katonai és civil célpontok között, ezáltal a civil lakosságot aránytalan szenvedésnek teszi ki, ezért sérti a nemzetközi humanitárius jogot.⁵⁴⁹ Fontos kiemelni, hogy a Dahiya-doktrína célja nem a civil lakosság elleni támadások végrehajtása, hanem olyan precíziós csapások alkalmazása, amelyek az ellenséges infrastruktúra ellen irányulnak a konfliktus lerövidítésének céljából.

A kritikák ellenére a 2023. október 7-i támadás után az IDF újra alkalmazni kezdte a korábbi években háttérbe szorult doktrínát mind a Gázai övezetben, mind 2024-ben a Libanonon elleni támadásokban. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján kijelenthető, hogy a Dahiya-doktrína továbbfejlesztett formáját látjuk megjelenni, mivel a civil infrastruktúra ellen irányuló hagyományos katonai akciók mellett már kiterjed a technológiai, kognitív és diplomáciai eszközök alkalmazására is.⁵⁵⁰

6.2.3.9. Begin-doktrína

A Begin-doktrína – amely a mai napig érvényben van – kimondja, hogy Izrael soha nem engedi meg egy ellenséges államnak sem, hogy ellene irányuló tömegpusztító fegyvereket fejlesszen. Az iráni nukleáris program felfutása a 2010-es években ismét előtérbe helyezte a

⁵⁴⁶ WILSON 2006

⁵⁴⁷ Eisenkot 2008 októberében a *Yedioth Ahronoth* lapnak adott interjújában vázolta a doktrína részleteit, alkalmazását a 2006-os libanoni háborúban. NACHMIAS 2008

⁵⁴⁸ A doktrína a bejrúti Dahiya negyedről kapta a nevét, ami a Hezbollah egyik központja volt és amelyre a 2006-os libanoni háború idején az IDF súlyos csapásokat mért.

⁵⁴⁹ ROGERS 2023

⁵⁵⁰ LAPPI-SEPPÄLÄ-SÁNCHEZ 2024

Begin-doktrínát, amelynek végrehajtása alapvető hatással van a hírszerzésre, az IAF műveleti feladataira és a precíziós csapások technológiai hátterének fejlődésére.⁵⁵¹

6.2.3.10. Szárazföldi manőverezés képessége

Az IDF alapvetően szárazföldi manőverezésre optimalizált haderő, amely szakítva ezzel a koncepcióval a 2000-es évek végétől fokozatosan a precíziós légicsapások irányába fordult. A libanoni tapasztalatok és a változó kihívások az IAF előtérbe kerülését vonták maguk után. Ugyanakkor az ellenség felismerte ezt a koncepcióváltást és taktikájuk is ehhez kezdett el igazodni.⁵⁵² Így az IAF-nek egyre pontosabb felderítési információkra van szüksége, pontosabb csapásokat kell végrehajtania és ehhez szükségesek a még pontosabb és egyre speciálisabb támadóeszközök.

A légierő precíziós csapásaira építő hadműveleti tervezés számos kritikákat kapott az elmúlt években. Például Gal Perl Finkel szerint a szárazföldi manőverek és a precíziós tűztámogatás kombinációja a kulcs a rövid és döntő konfliktusok megvívásához, mivel a szárazföldi manőverezés lehetővé teszi az ellenség stratégiai infrastruktúráinak elpusztítását, valamint pszichológiai nyomásgyakorlást is jelent. A szerző szerint a precíziós tűzerő és szárazföldi manőverek együttes alkalmazása rövidebb háborúkat és kevesebb civil áldozatot eredményezhet.⁵⁵³

A 2006 utáni katonai akciók korlátozott szárazföldi műveleteinek elemzése alapján valószínűsíthető, hogy az ilyen korlátozott, a mérsékelt katonai eredmények elérésére irányuló, alacsony költségekkel és kis kockázattal járó műveletek nem elegendőek a siker eléréséhez nagyobb volumenű konfliktusok esetén, ezért az IDF harcképességének és stratégiai rugalmasságának megőrzése érdekében szükséges lehet a régi típusú, merészebb, nagyobb és gyorsabb műveletekre való visszatérés.⁵⁵⁴ Ennek előfeltétele lenne a tartalékos rendszer képzettségének és mozgósítási sebességének növelése.

Eisenkot haderőreformjában a szárazföldi manőverek koncepciója kiemelt szerepet kapott. Úgy vélték, hogy a korábbi konfliktusok tapasztalatai alapján a szárazföldi manőverek szerepének újragondolására és egyben megerősítésére van szükség. Ennek egyik pillére a haderőnemek közötti szorosabb integráció és valós idejű együttműködés fejlesztése volt, míg a másik a mélységi manőverek elvégzésére képes, ún. kommandóbrigádok létrehozása. Ez

⁵⁵¹ SPECTOR – COHEN 2008

⁵⁵² FREILICH 2015

⁵⁵³ FINKEL 2022

⁵⁵⁴ TIRA 2016

egészült ki új ellátási lánc-modellek és az aszimmetrikus kihívások ellen alkalmazható technológiák alkalmazásával.⁵⁵⁵ Az átfogó reform jelentős költségekkel járt volna, ezért csak részben valósult meg és a Kochavi-féle koncepcióban alapvetően csak a haderőnemek közötti együttműködés elemei maradtak meg.

A 2008 és 2014 közötti gázai műveletek tapasztalatai jelentős hatással voltak a szárazföldi képességek fejlesztési irányaira. Önmagában az a tény, hogy Gáza nagy része sűrűn lakott terület, jelentős kihívást jelent, mivel a civil infrastruktúra és lakosság közelsége korlátozza a hagyományos katonai eszközök alkalmazásának lehetőségeit. A precíziós légicsapások nem elegendőek a taktikai és stratégiai célok eléréséhez, különösen sűrűn lakott városi környezetben. Az a növekvő tendencia, hogy a Hamasz alagutakba és a Hezbollah föld alatti rejtékhelyekre visszavonulva igyekszik elkerülni a nyílt összecsapásokat új operatív kihívást jelentett az IDF számára. A 2014-es gázai háború (Operation Protective Edge – Erős Szikla Hadművelet) fő célja a Hamasz alagúrendszerének felszámolása volt. Ugyan a modern technológiai fejlesztések nagymértékben támogatják az alagutak elleni hadviselést, például érzékelők és a robotika segítségével, a siker továbbra is nagymértékben függ a harcosok képzésétől, alkalmazkodóképességétől és bátorságától.⁵⁵⁶ A szakértők szerint az IDF-nek az alagútharcászat specializált képzési programjainak továbbfejlesztésére és a katonák pszichológiai támogatására kell összpontosítania a technológiai fejlesztések mellett.⁵⁵⁷

Ortal felvetése szerint a szárazföldi műveletek válságát egy olyan koncepcióváltás tudná feloldani, amelynek keretében a meglévő technológiák továbbfejlesztése helyett az IDF-t az autonóm rendszerek és az IoT katonai alkalmazásai révén modernizálják, ezzel növelve a harctéri döntéshozatal sebességét.⁵⁵⁸

6.2.3.11. A rendfenntartó hadsereg koncepciója

Az első intifáda 1987-es kitörése új típusú kihívás elé állította az Izraeli Védelmi Erőket: a hagyományos katonai módszerek nem voltak alkalmazhatóak az izraeli megszállás ellen tüntető arab lakossággal szemben.

Az első és a második intifáda éveit az IDF kénytelen volt rendfenntartó erőként működni, ami alapvetően aláásta a korábbi harci szellemet és jelentős részben hatással volt a 2006-os libanoni eseményekre is.⁵⁵⁹ Levy a Ciszjordánia kettős katonai struktúra vizsgálata

⁵⁵⁵ TZUR 2016

⁵⁵⁶ COHEN et al.2017

⁵⁵⁷ PELEG et al.2020

⁵⁵⁸ ORTAL 2019

⁵⁵⁹ Winograd-report 2007

alapján arra jutott, hogy az IDF-n belül az elmúlt évtizedekben létrejött egy „rendőri hadsereg”, amely azonban hatással van a haderő működésére, az eljárásrendekre, valamint etikai, jogi és politikai következményei vannak.⁵⁶⁰ Egyrészt az, hogy az IDF katonái nem rendelkeznek rendőri hatáskörrel, és nem kapnak megfelelő képzést polgári rendfenntartási feladatokhoz. Másrészt a katonák közterületeken való alkalmazása a militarizáció érzetét keltheti a civil lakosságban, ami feszültségeket és bizalomvesztést eredményezhet.⁵⁶¹

Módszerek és eljárásrendek tekintetében azonban felmerülnek pozitív hatások is. Az első intifáda tapasztalataira építő, a második intifáda során kipróbált módszerek és eszközök által az IDF szert tett tömegkezelési, felkelés ellenes tudásra is. Az alkalmazott taktikai eljárások között olyanokat találunk, mint a városi harcászat fejlődése, a katonák védelme páncélozott járművek alkalmazásával, megtorló akciók,⁵⁶² a közösségen belüli bizalmatlanság szítása, információszerzés és a morál rombolása céljából, tömeges letartóztatások és ezek kezelése, kijárási tilalom alkalmazása,⁵⁶³ valamint ellenőrző pontok, útlezárások, tranzitzőnák kialakítása. Ezek a módszerek hatékonyan alkalmazhatóak a hibrid KKF-ek kezelésében.

Ugyanakkor a történelmi példa mutatja, hogy az IDF túlzottan rendőri jellegűvé válása veszélyezteti Izrael Állam biztonságát, ezért a jövőben megfontolandó lehet egy speciális nemzeti gárda létrehozása, amely funkciójában jobban illeszkedik az ilyen típusú feladatokhoz.⁵⁶⁴

6.2.3.12. Határvédelem, mint stratégiai pillér

A védhető határok problémája mindig is kiemelt hangsúlyt kapott az izraeli biztonsági stratégiában. A klasszikus izraeli védelmi stratégiai szerint az ország az 1967-es határok mentén védhetetlen, csak agressziót szülnek. A határok és a polgári lakosság, valamint a hátszázág védelme az 1980-as évektől egyre nagyobb hangsúlyt kapott. A védelmi pillér megjelenése a 2000-es években jelentős lökést adott a határvédelmi erődítmények, akadályok, védelmi falak, kerítések és alagútellenes rendszerek kiépítésének. Ehhez a koncepcióhoz igazodott az önálló

⁵⁶⁰ LEVY 2023

⁵⁶¹ HEIMANN – GITTLEMAN – MICHAEL 2023

⁵⁶² Például az öngyilkos merénylők családjaikért intézkedések: házak lebontása.

⁵⁶³ A második intifáda alatt Nablus városát sújtotta a legsúlyosabb kijárási tilalom, több mint 100 egymást követő napon napi két óra állt a civil lakosság rendelkezésére, hogy otthonaikat elhagyva szükségleteik biztosításáról intézkedni tudjanak.

⁵⁶⁴ HEIMANN – GITTLEMAN – MICHAEL 2023

speciális határvédelmi egységek létrehozása és fejlesztése,⁵⁶⁵ amelyek a Magav-al⁵⁶⁶ szoros együttműködésben végzik a határvédelmi feladatokat.⁵⁶⁷

Azonban a fizikai határvédelem eredetileg taktika volt és nem stratégia. A kerítések növekvő száma és központi szerepe az izraeli biztonsági stratégiában torzításokat eredményezett a katonai vezetők gondolkodásában és a biztonság hamis illúzióját teremtette meg, negatívan hatva a harci képességekre. A kerítések csak akkor lehetnek hatékony védelmi eszközök, ha részét képezik egy átfogó védelmi stratégiának, nem pedig önmagukban.⁵⁶⁸ A Hamasz által szervezett 2023. október 7-i támadás sikere részben az izraeli határvédelem gyengeségeiben és a fizikai akadályok szerepének túlértékelésében keresendő.

6.2.3.13. A civilek elleni fellépés katonai dimenziója

Az első intifáda új fejezetet nyitott a térség konfliktusainak sorában: ettől kezdve a civilek mindkét oldalon nagyobb mértékben voltak érintve. A konfliktus hat éve alatt mindkét oldalon jelentős számban haltak és sérültek meg civilek.⁵⁶⁹ A második intifáda áldozatainak és sérültjeinek száma még többre tehető.⁵⁷⁰ A 2006-os második libanoni háború során a stratégiai cél elérése érdekében az izraeli csapatok aktívan alkalmazták a Dahiya-doktrínát. A 2006 és 2024 közötti évek kisebb konfliktusai és a jelenleg is zajló háborúk szintén jelentős civil áldozattal járnak, annak ellenére, hogy Izrael és az IDF – a negatív nemzetközi megítélés elkerülése érdekében – a műveletek végrehajtása során nagy hangsúlyt fektettek a civilek megóvására. A precíziós csapások alkalmazása, amelyek csökkentik a járulékos áldozatok számát nemcsak a légierő esetében jelentek meg, hanem például a 2018–2019-es tüntetések idején előtérbe kerültek a lázadások feloszlatására szakosodott egységek és a mesterlövészek, valamint a nem halálos fegyverek alkalmazása. Az egyes taktikai eljárásokat az IDF szituációtól függően vegyíti és alkalmazza a stratégiai cél elérése érdekében. A felsorolt taktikai módszerek közül nem egy már első pillantásra ütközik a hadviselés etikai elveivel, éppen ezért, valamint a nemzetközi közvélemény részéről érkező kritikák tompítása érdekében az IDF számos olyan „feket” épített be taktikájába, amely a civilek védelmet kívánja szolgálni. Példaként említhető a légicsapások előtt 30-60 perccel történő ún. „tetőkopogtatás”, amely során kisméretű

⁵⁶⁵ Border Protection Corps

⁵⁶⁶ *Magav*

⁵⁶⁷ BARAK – SHENIAK – SHAPIRA 2023

⁵⁶⁸ VAFF 2019

⁵⁶⁹ BOSE 2007:243

⁵⁷⁰ Fatalities of second intifada according by B'Tselem. 2005

lővedékkel jelzik a célépületben lévők számára a várható támadást. De említhetnénk a célpontok környékén élők SMS-ben történő előzetes tájékoztatását a támadásokról.

A Gázai övezetben végrehajtott akciók nemzetközi megítélése a kezdetektől erősen negatív volt és napjainkban sincs ez másképp. A kritikák általában kiemelik az aszimmetrikus erőviszonyokat, ugyanakkor a katonai erő alkalmazása civilekkel szemben lázadások, felkelések elfojtása céljából a nyugati haderők teoretikusait is foglalkoztatja, és ennek vizsgálatához számos esetben a 2018–2019-ben Izrael által alkalmazott taktika elemzése nyújtotta az alapot.⁵⁷¹ A Hezbollah és a Hamasz által a civil lakosság kapcsán alkalmazott taktikát viszonylag egyszerűen össze tudjuk foglalni: egyik oldalról a saját civil lakosság élő pajzsként való alkalmazása. Míg támadás szempontjából az általuk alkalmazott olcsó rakéták, viszonylag egyszerűen előállítható eszközök terrorjellegű támadások során történő bevetése, amelyek az izraeli társadalom és gazdaság mindennapjainak megzavarását, a lakosság megfélemlítését célozzák. Addig az Izrael által alkalmazott taktika három fő eljárási csoport párhuzamos alkalmazását teszi lehetővé. A taktikák nem válnak el élesen egymástól, hanem egymást támogatva léptethetők életbe a kialakult szituációtól és a stratégiai céltól függően, amelyek – a teljesség igénye nélkül – lehetnek (1-es szint) tömeges megmozdulás felszámolása, (2-es szint) célzott merénylet, a terrrorszervezetek infrastruktúrája ellen intézet támadás, (3-as szint) területfoglalás és biztosítás. Tekintettel az IDF műveleti területeinek terepviszonyaira (sűrűn lakott, városias terep), az IDF rendelkezésére álló technikai fölényre és az ellenfelek által alkalmazott taktikára a civil lakosságot ért veszteségek elkerülhetetlenek. Azonban ezen eljárások során az IDF saját és Izrael Állam nemzetközi megítélésének megóvása és a humanitárius jog érvényesítése érdekében a lehető legnagyobb mértékben próbálja csökkenteni a civil áldozatok számát. Kijelenthető, hogy az épp zajló konfliktusok egyik kiemelt harcmeszőjévé vált az ún. lawfare, ami a jog eszközeinek stratégiai alkalmazását jelenti a katonai műveletek befolyásolására és a nemzetközi közvélemény alakítására.⁵⁷²

6.2.3.14. „Hasbara” – Információs hadviselés

A technológia és az információs hadviselés a 2000-es évek közepétől jelentős szerepet kapott az izraeli katonai stratégiában. Általában elmondható, hogy egy nyitott társadalom, mint Izrael, sebezhetőbb az információs hadviseléssel szemben, mivel nehezebben kontrollálja a narratívákat.⁵⁷³ Az elmúlt években mind Izrael, mind az ellenfelek jelentős mértékben

⁵⁷¹ ORSINI 2018

⁵⁷² PETRUSKA 2023

⁵⁷³ KALB – SAIVETZ 2010

alkalmazták a közösségi média platformjait a konfliktus katonai és politikai dimenzióinak formálására. A 2006-os második libanoni háború és más válságok során a katonai kommunikációs stratégia⁵⁷⁴ nem tudott hatékonyan reagálni a nemzetközi közvélemény kritikáira. Ennek egyik oka, hogy az izraeli külpolitika és diplomáciai erőfeszítések elégtelensége miatt a katonai szféra gyakran átvette az állami kommunikációs feladatokat. A kommunikáció militarista hangvétele gyakran ártott Izrael megítélésének a nemzetközi szintén.⁵⁷⁵

A negatív tapasztalatok alapján Izrael 2006-ban létrehozott egy, a Miniszterelnöki Hivatal alá rendelt igazgatóságot a nemzetközi kommunikáció koordinálására, amely megújult formában a mai napig felelős a központi kommunikációkért és a közvélemény-befolyásolási stratégiáért.⁵⁷⁶ Izrael és az IDF számos olyan nemzetközi szervezetet (pl.: FIDF⁵⁷⁷) és programot (pl.: Sar-El önkéntes program⁵⁷⁸) tart fenn és támogat, amelyek a gyakorlati előnyök és hasznosságuk mellett imázsépítésre is alkalmasak.

Az IDF belátva a közösségi média fontosságát az információs hadviselés részeként használja a különböző platformokat és ebből számos előnyt kovácsolt az elmúlt évtizedben.⁵⁷⁹

6.2.3.15. A védelmi ipar és a K+F szektor változása

A 5.2.2. fejezetben részletesen bemutattam az izraeli gazdaság és védelmi ipar jellemzőit és összefonódását az IDF-el, amely sikerének egyik kulcsa.⁵⁸⁰

Az izraeli innovációt gyakorlati szükségletek és a folyamatos fenyegetettség alakította, ami gyors alkalmazkodóképességet eredményezett. Mivel az IDF-ben erős az „ad hoc” probléma-megoldási kultúra, amely az azonnali operatív szükségletekre fókuszál, így Izrael a felmerülő KKF-ek kapcsán az olyan eszközök fejlesztésére koncentrált, amelyek „erősokszorozóként”⁵⁸¹ funkcionálnak (pl.: UAV, C4ISR-rendszerek⁵⁸², kiberképességek, hírszerzési eszközök). Hagyományosan szoros az együttműködés a katonai, tudományos és ipari szereplők között, amely segíti a technológiai transzfereket és a kettős felhasználású (civil

⁵⁷⁴ Hasbara – közvélemény-befolyásolási stratégia

⁵⁷⁵ HADARI – TURGEMAN 2018

⁵⁷⁶ STARR 2021

⁵⁷⁷ Friends of the IDF.

⁵⁷⁸ Sar-El. Volunteers for Israel.

⁵⁷⁹ BEN-DAVID 2014

⁵⁸⁰ LUTTWAK – SHAMIR 2023

⁵⁸¹ force multiplier

⁵⁸² Command, Control, Communications, Computers (C4) Intelligence, Surveillance and Reconnaissance (ISR). - parancsnoki, irányítási, kommunikációs, számítási, hírszerzési és felügyeleti rendszerek

és katonai célú) technológiák fejlesztését.⁵⁸³ Ezen tényezők kiegészítve a nemzetközi együttműködésekkel biztosítják az izraeli védelmi szektor számára a technológiai előnyt.⁵⁸⁴

A sikerek ellenére a disszertációban vizsgált időszak kapcsán ki kell emelni, hogy számos kritika fogalmazódott meg az IDF részéről a védelmi ipar és a védelmi gazdaság felé. A kritikák lényege, hogy a védelmi gazdaság szektora az évtizedek során egyre inkább exportorientált, üzleti szemléletű rendszerré vált. A Védelmi Minisztérium számára pedig az export sikere vált meghatározóvá, ami háttérbe szorítja az IDF tényleges operatív szükségleteit, erejének, hatékonyságának csökkenéséhez vezet.⁵⁸⁵ A Kochavi-érához köthető modernizációs fejlesztések során merült fel további kritikaként, hogy a védelmi ipar továbbra is a hagyományos platformalapú termékekre összpontosít, szemben az új koncepciókra építő modern, hálózatalapú⁵⁸⁶ technológiákkal. Egy másik probléma, hogy a fejlesztési ciklusok hosszú időt vesznek igénybe, ezért a végtermékek gyakran már nem relevánsak az IDF számára.⁵⁸⁷ A kritikusok szerint az IDF és a védelmi ipar közötti kapcsolatot újra kell kalibrálni annak érdekében, hogy a védelmi ipar a jövő hadserege számára szükséges fejlesztések irányába mozduljon.⁵⁸⁸ Ehhez alapvetően szükség lenne egy átfogó technológiai doktrína megalkotására.⁵⁸⁹

6.2.3.16. Smart IDF és a mesterséges intelligencia

A korábban említett kritikák ellenére Izrael így is élen jár az automatizált katonai rendszerek alkalmazásában.⁵⁹⁰ Az autonóm határvédelmi drónok, a mesterséges intelligenciával támogatott hírszerző, elemző, a hadműveleti területen alkalmazott integrált információ feldolgozó (pl.: Merkava Barak)⁵⁹¹ és akár célkereső (pl.: Gospel) rendszerek⁵⁹² egyre nagyobb szerepet kapnak az IDF feladatvégrehajtásában, amely nagyrészt a Kochavi-éra által a Tnufa-tervben meghirdetett smart-IDF elképzelésnek köszönhető. A sikeres működéshez szükség van egy új, informatikai alapú szemléletre, a modern technológiák mélyreható ismeretére, nyitottságra és mindezek mellett a személyi állomány megújítására.⁵⁹³ A kritikusok

⁵⁸³ BITZINGER 2021

⁵⁸⁴ PALAVENIS 2021

⁵⁸⁵ HANIA 2016

⁵⁸⁶ HALIVA 2016

⁵⁸⁷ ORI 2016

⁵⁸⁸ HANIA 2016

⁵⁸⁹ MATANIA – PODHORZER – DANIEL 2022; SOBELMAN 2024

⁵⁹⁰ ORTAL 2023a

⁵⁹¹ Defence Central [@defencecentral] 2023

⁵⁹² BRUMFIEL 2023

⁵⁹³ BERN 2016

azonban úgy vélik, hogy ezek a rendszerek sosem lesznek képesek teljesen helyettesíteni az emberi döntéshozatalt, nem fognak rendelkezni azokkal a terepismereti, kulturális vagy nyelvi ismeretekkel, amelyek kulcsfontosságúak a döntő győzelem eléréséhez.⁵⁹⁴

Az izraeli Védelmi Minisztérium Védelmi Kutatási és Fejlesztési Igazgatóság Katonai Kutatási és Fejlesztési Egységének feladata az új technológiák és rendszerek kutatása és fejlesztése, valamint a fejlesztések koordinálása. A szervezeti felépítést áttekintve egyértelműen kirajzolódik, hogy mely fejlesztési irányok határozzák meg a modern izraeli haderő fejlesztését:

- A Rakéta és Légierő Osztály felelős a rakéták és rakéaelhárító rendszerek fejlesztéséért, beleértve a légi fölény és védelem fenntartását, valamint a szárazföldi és tengeri hadviseléshez szükséges technológiák kidolgozását.
- A Szárazföldi Rendszerek Osztálya felelős az IDF és a teljes védelmi szektor fegyverzetének fejlesztéséért, beleértve a pilóta nélküli járműveket, fegyvereket, lőszerket és jövőbeli harci járműveket.
- A Kiber Osztály felelős a támadó és védekező kibertechnológiák kutatásáért és fejlesztéséért.
- A Teljesítmény Elemző Osztály az új technológiák vizsgálatát végzi, annak érdekében, hogy a legideálisabb formát találja meg az IDF szervezetébe és eljárásrendjébe történő integrációhoz.

Megjelenik továbbá a lézertechnológiák fejlesztésével foglalkozó szervezeti egység, a CCC⁵⁹⁵ rendszerek innovációjáért, a technológiai felderítés elemeiért felelős szervezeti elem és külön osztály biztosítja a legújabb, áttörést jelentő technológiák kutatását és fejlesztését.⁵⁹⁶

6.2.3.17. Az IDF, mint folyamatosan tanuló szervezet

A 2006 és 2011 közötti időszakot az IDF történetében a korábbi koncepciókhoz és hagyományos megközelítésekhez való visszatérés határozta meg. Ugyanakkor ezeket a biztonsági elképzeléseket jelentős mértékben befolyásolták a 20. század konfliktusainak tapasztalatai. Merom szerint az „izraeli kivételesség” mítosza bizonyos szempontból akadályozza a stratégiai gondolkodás fejlődését, mivel túlzott félelmekhez és merev álláspontokhoz vezet.⁵⁹⁷ Gantz vezérkari főnöksége alatt az IDF megpróbált elszakadni a

⁵⁹⁴ HEILBRUNN 2024

⁵⁹⁵ Communication, Command and Control

⁵⁹⁶ MOD Military Research and Development

⁵⁹⁷ MEROM 1999

tradicionális megközelítésektől és a tanulás fogalma került ismét előtérbe. A 2014 utáni időszak a stratégiai és a taktikai szintek döntéshozatali mechanizmusainak elkülönítéséről, a szükséges doktrínák kidolgozásáról és a vezetői szemléletmód kialakításáról szólt. Ennek eredményeként a „*folyamatos tanulás*” és „*tanuló szervezet*” koncepciói beépültek a katonai vezetés gyakorlatába.⁵⁹⁸

Az IDF-ben a kezdetek óta jelen van az intuitív és ad hoc problémamegoldás képessége, amelyet a 2010-es években az operatív hatékonyság növelése érdekében kvázi intézményesítettek. Az operatív műveletek tapasztalatainak tanulmányozása, formalizálása és oktatása a vezetői állomány számára jelentős mértékben növelte a szervezet alkalmazkodóképességét.⁵⁹⁹ A folyamatos tanulás koncepciója nemcsak a vezérkar vagy a hagyományos haderőnemek esetében jelent meg, hanem a Dado Központ például egész koncepciót épített az Aman működési rendszerének megreformálására a szervezeten belüli folyamatos tanulás és a realitásokhoz igazodó változásmenedzsment jegyében.⁶⁰⁰

A KKF-ek gyors változása azonban rávilágított arra, hogy még egy gyorsan tanuló haderő sem feltétlenül tud lépést tartani az ellenfelekkel, ezért egyre inkább előtérbe került a multidiszciplináris, nem hagyományos rendszerelemzés és megközelítés. Ennek keretében kerültek kialakításra olyan koncepciók, mint például a piaci környezetből átvett forradalmian újító innovációs analógia az állam alatti szintű ellenfelek stratégiájának elemzésére és lehetséges válaszok megfogalmazására.⁶⁰¹ Assa szerint itt részben arról is van szó, hogy az IDF-nek el kell szakadnia a kizárólag tudományos megközelítésektől, és nagyobb hangsúlyt kell helyeznie a kreatív, nem konvencionális megoldások keresésére.⁶⁰²

6.2.3.18. 2023. október 7. után – A jövő izraeli haderőreformjainak fókuszai

A 2023. október 7-i támadás okainak elemzése és a közel másfél éve, több fronton, eltérő formában, intenzitással, különböző stratégiai célok mentén zajló és egyre csak bővülő számú műveletek tapasztalatai alapján biztosak lehetünk benne, hogy a háborús állapot lezárulása után az IDF egy teljesen megváltozott KKF környezetben kell, hogy helyt álljon.⁶⁰³ Ehhez pedig elengedhetetlen lesz a jelenlegi szervezeti működés és koncepció újragondolása. Az IDF jelenleg az aszimmetrikus KKF-ek rendszerére fókuszál, de a hagyományos hadviselés

⁵⁹⁸ HAYMAN 2016

⁵⁹⁹ MARCUS 2015

⁶⁰⁰ KOCHAVI – ORTAL 2014

⁶⁰¹ BERMAN 2020

⁶⁰² ASSA 2016

⁶⁰³ CHOREV 2024; PREISLER-SWERY 2024

szerepének alábecsülése a jövőben hiba lehet.⁶⁰⁴ Különösen akkor, ha a regionális erőviszonyok megváltoznak, például azzal, hogy Irán szert tesz a nukleáris képességre.

A legtöbb kritika az izraeli védelmi stratégiai elavultságából vezeti le a Hamasz 2023. október 7-i támadásának sikerességét. A védelmi stratégia és annak végrehajtója az IDF elvesztette a fókuszot és nem tudott érdemben alkalmazkodni a változó fenyegetésekhez, valamint alábecsülte a biztonsági helyzet fokozatos romlását. Az olyan automatikus válaszreakciók, mint például a határvédelmi rendszerek megerősítése és a haderő növelése, nem jelentenek hosszútávon megoldást. A védelemre összpontosító stratégiák és a védelmi eszközök fejlesztése önmagában a biztonság hamis illúzióját idézi elő. Ortal meglátása szerint a KKF-ek rendszerén belül nem lehet csak a fenyegetésekre fókuszálni és reaktív válaszokat adni, hanem már a kihívások szintjén foglalkozni kell az anomáliákkal. Ez megköveteli egy hosszú távú terv elkészítését és szisztematikus végrehajtását.⁶⁰⁵ Véleményem szerint ez a KKF-ek hirtelen változó rendszerében igencsak nehézkes és a korábbiaknál is nagyobb rugalmasságot követelne meg nemcsak az IDF-től, de az izraeli politikai és gazdasági szektortól, nem utolsósorban pedig az izraeli társadalomtól.

6.3 A haderőfejlesztés hatásai az IDF szervezetében

A következő fejezetben a feltárt és összefoglalt, 2006 és 2024 közötti haderőfejlesztési koncepcióknak és irányoknak az IDF szervezetére és működésére gyakorolt hatását értékelem.

6.3.1. Az IDF célja és küldetése

Az IDF *„minden szárazföldi, légi és tengeri műveleti tevékenysége és gyakorlata elsődlegesen Izrael Állama és polgárainak védelmét szolgálja.”*⁶⁰⁶ Az alapvető értékek, amelyek meghatározzák az izraeli haderőt és irányt mutatnak a szervezet számára – hazaszeretet, az emberi méltóság tisztelete, az állam és lakosai iránti lojalitás – a kezdetek óta változatlanok és a haderőszervezési és -fejlesztési koncepciók nem voltak rájuk hatással. Ahogy alapvetően az egyéni értékekre sem, amelyeket az IDF katonáinak követniük kell – pl.: győzelemre törekvés, felelősség, megbízhatóság, hitelesség, példamutatás, professzionalizmus, fegyelem, bajtársiasság, küldetéstudat –, hogy az izraeli katonai szolgálat alapvető eszméit megtestesítsék.

⁶⁰⁴ JAGER 2021

⁶⁰⁵ ORTAL 2024

⁶⁰⁶ Israel Defence Forces *Our mission*.

A 2006 utáni haderőreformok jelentős hangsúlyt fektettek arra, hogy visszaadják az IDF szervezetébe vetett társadalmi bizalmat, erősítsék a belső morált és elhivatottságot. Erre különösen a 2006-os libanoni események után volt szükség. Véleményem szerint az IDF hazai fronton is elvesztette a legyőzhetetlenség látszatát, azonban ez nemcsak a libanoni eseményeknek volt köszönhető. A 2000-es években Izraelben felnőtt egy olyan generáció, amely nem élte meg az államok közötti háborúk okozta fenyegetettség érzését és az egyre fejlődő, high-tech védelmi rendszereknek köszönhetően nagyobb biztonságban érezhette magát, mint a korábbi generációk. Ebben a nagyobb szubjektív biztonságérzetben kevésbé volt megengedő a haderő napi szervezeti működésének hibáival, a fejlesztési koncepciók hiányosságaival vagy egyes csoportokat – pl.: nők, harediek⁶⁰⁷ – negatívan érintő irányzaival, a jogi vagy etikai szempontokból vitatható akciókkal, műveletekkel szemben. Mindezek ellenére az elmúlt közel két évtizedben az IDF ismét a biztonság megteremtésének és fenntartásának legfontosabb intézménye lett az izraeli társadalom szemében. Az IDF-nek át kellett esnie azon a folyamaton, amely a fejlett demokráciák rendezett, rutinszerű, napi működésében minden állami szervezetet utolér: időt és energiát kellett fektetnie a társadalom bizalmának elnyerésébe és el kell fogadnia, reagálnia kell a különböző kritikákra, sőt akár ezek mentén kell változtatnia, fejlődnie.

A 2006 utáni haderőfejlesztési koncepciók és vezérkari elképzelések kivétel nélkül számoltak a haderő elfogadtatásának hazai és nemzetközi dimenziójával és elmondható, hogy az elképzelések beváltották a hozzájuk fűzött reményeket.

6.3.2. A szervezeti struktúra és a vezetés rendszere

6.3.2.1. A C2 rendszer

A vezetés és irányítás kapcsán a második libanoni háború kudarcai és tapasztalatai egyértelművé tették, hogy az 1990-es évek eleje óta kialakult koncepció, mely szerint a műveletek irányítása a műveleti parancsnokságok feladata, kiegészítve a Halutz által – a stratégiai és a taktikai szintek összekötésére létrehozott – új parancsnoki szinttel nem hatékony. Azóta is a haderőfejlesztési törekvések kiemelt eleme a C2 rendszer hatékonyságának növelése. A 2012 előtti időszakban az IDF visszatért a hagyományos központi irányítási koncepcióhoz, majd Gantz vezetése alatt nagyobb hangsúlyt helyeztek a műveleti parancsnokságokra, de Eisenkot koncepciója egyértelművé tette, hogy a műveletek irányításáért egyedül a vezérkari

⁶⁰⁷ A harediek (más néven ultraortodoxok) a zsidóság szigorúan vallásos irányzatát követik, a hagyományos zsidó törvények és életmód szigorú betartását hangsúlyozzák.

főnök felelős és ez nem delegálható.⁶⁰⁸ Az irányítás a regionális parancsnokságokon keresztül valósul meg. A központi irányítás meghatározó maradt mind a mai napig, azonban ezzel kapcsolatban számos kritika is felmerült, amelyre a 2018 utáni években születtek áthidaló, kísérleti megoldások, mint például az alacsonyabb vezetői szintek bevonása a műveleti tervezésbe. A kritikák szerint az elmúlt években kialakult túlzott hierarchia korlátozza a műveleti tervezést és megvalósítást, mivel számos esetben – az alacsonyabb vezetők megfelelési kényszere miatt – együtt jár a vezető tiszti gárda megtévesztésével.⁶⁰⁹

Az IDF működésében a feladat-orientált vezetés (mission command) központi eleme a hadviselési doktrínának, és évtizedek óta meghatározó szerepet játszik a parancsnoki és irányítási rendszerében. A haderő feladat-orientált vezetési gyakorlata abból a meggyőződésből eredeztethető, hogy a harctéren a parancsnokoknak maximális autonómiára van szükségük a feladatok sikeres végrehajtásához, mivel ők rendelkeznek a legpontosabb ismerettel a harctéri helyzetről, valamint övék a leggyorsabb döntéshozatali képesség előnye is.⁶¹⁰ Ez a megközelítés az évtizedek során az IDF parancsnoki kultúrájának szerves részévé vált, amelyet az izraeli katonai vezetés folyamatosan fejlesztett.

A feladat-orientált vezetés az önálló döntéshozatalra, a kezdeményezőkézségre és a decentralizált parancsnoki rendszerre épült, amely taktikai szinten biztosítja, hogy a parancsnokok képesek legyenek a gyors helyzetfelismerésre, döntéshozatalra és a cselekvésre, még akkor is, ha a kommunikációs csatornák nem működnek megfelelően. A sikeres alkalmazás feltétele a parancsnoki szándék (commander's intent) egyértelmű meghatározása, amely lehetővé teszi, hogy az alárendelt egységek a kontextus ismeretében önálló döntéseket hozzanak.⁶¹¹

Az 1973-as jom kippuri háború rávilágított a decentralizált parancsnoki rendszer előnyeire, azonban az ezredfordulóra az elv kezdett háttérbe szorulni és egyre többször jelent meg a centralizált vezetés hangsúlyozása, amely Halutz új katonai doktrínájában csúcsosodott ki. A második libanoni háború tapasztalatai és az új típusú fenyegetések ismét rávilágítottak a feladat-orientált vezetés gyakorlati előnyeire, ezért az IDF folyamatosan fejlesztette a mission command elveit az elmúlt években is.⁶¹² Avidor kiemeli, hogy feladat-orientált vezetés békeidőben nehezebben megvalósítható, mivel a katonai szervezet ilyenkor inkább hierarchikus és bürokratikus módon működik. Azonban válsághelyzetekben és háborús körülmények között

⁶⁰⁸ The IDF Chief of the General Staff 2015

⁶⁰⁹ SENG 2016

⁶¹⁰ AVIDOR 2021

⁶¹¹ KING 2017, AVIDOR 2021

⁶¹² King 2017

természetes és domináns vezetési módszerré válik, hiszen egyrészt mélyen beágyazott kulturális hagyományról van szó, másrészt biztosítja a parancsnokok számára a szükséges rugalmasságot és autonómiát.⁶¹³

A 2010-es évek elején rendszeresen felmerülő kritika volt, hogy a katonai teljesítmény gyengülése mögött az intellektuális teljesítmény csökkenése áll, mivel a parancsnokok hajlamosak az intuícóra és a tapasztalatokra támaszkodni, ahelyett, hogy mélyebb elméleti vagy történeti tudást alkalmaznának. Ez részben az izraeli katonai kultúra improvizációs jellegéből és az ún. „gyakorlatias katona” eszméjéből eredeztethető. Kober szerint ezt a hatást erősítette, hogy a képzés az alacsonyabb taktikai szintekre koncentrált, miközben elhanyagolta a stratégiai szintű gondolkodást. A javaslatok között felmerült, hogy a főtisztek képzésében vissza kellene térni az IDF korai éveiben alkalmazott modellhez, amely az amerikai és brit felsővezetői képzést részesítette előnyben.⁶¹⁴ Explicite ez nem került kimondásra egyik fejlesztési koncepcióban sem, de már Gantz idején is felmerült és Eisenkottal kezdődően pedig alapvető fontosságúvá vált a főtisztek képzése, a stratégiai gondolkodás fejlesztése és az ezt támogató háttérintézmények (pl.: Dado Központ, Besa Központ) fejlesztése és támogatása.

6.3.2.2. A vezérkar és a vezérkari főnök szerepe

A vezérkar és a vezérkari főnök szerepében és feladataiban nem hozott jelentős változást a 2006 utáni időszak. Látható, hogy egyes vezérkari főnökök a politikai vezetéstől eltérő irányvonalakat képviseltek (pl.: Eisenkot), míg mások közelebb álltak a politikai elképzelésekhez a biztonság értelmezésében (pl.: Kochavi), de ennek ellenére minden vezető az IDF fejlesztését tartotta szem előtt. A vizsgált időszak elején a vezérkari főnökök fő feladata a szervezettel szembeni bizalom visszaállítása és az IDF felkészítése volt a megváltozott KKF-ek rendszerére, míg a 2010-es években a modernizáció, a szervezet és – a védelmi – eszközök fejlesztése, a digitalizáció, valamint a smart-haderő létrehozása került előtérbe. A vezérkari főnök szerepe továbbra is többes: egyszerre a haderő első számú parancsnoka, a politikai döntéshozatal kiemelt szereplője – különösen biztonsági kérdésekben – és közszereplő. Az utóbbi szerepkör kapcsán – a haderőfejlesztési koncepciók társadalmi kapcsolatokra vonatkozó elemeinek közvetett hatására – annyi változást láthatunk, hogy a vezérkari főnök már nem egyszemélyben az IDF arca, mint például Moshe Dayan, Yitzhak Rabin vagy Ehud Barak volt,

⁶¹³ KING 2017, AVIDOR 2021

⁶¹⁴ KOBER 2011

hanem megjelentek mellette olyan személyek – pl.: az IDF szóvivői, területi parancsnokságok és haderőnemek, dandárok vezetői –, akik szintén a szervezetet képviselik a nyilvánosság előtt.

6.3.2.3. A szektorális vezetés és a területi parancsnokságok rendszere

A szektorális vezetés egy meghatározott földrajzi területhez kötődik, amelynek vezetését mindig a legnagyobb katonai formáció parancsnoka látja el és a vezérkar alárendeltségében működik.⁶¹⁵ A szervezeti struktúrában a legmagasabb szint a hadosztály, amelynek alárendeltségében dandárok tevékenykednek.⁶¹⁶

- Az **Északi Parancsnokság** székhelye Safed. Fő feladata Izrael északi határainak védelme Libanon és Szíria irányában, beleértve a Galileát és a Golán-fennsíkot. Az Északi Parancsnokság állományába tartozik a köztisztviselőben álló, nagy történelmi hagyományokkal és kiemelt műveleti történettel rendelkező Golani Dandár, továbbá páncélos és tüzérségi egységek, valamint a KKF-ek rendszere miatt jelentős számú felderítő egység.⁶¹⁷
- A **Központi Parancsnokság**, székhelye Jeruzsálemben található. A központi régió védelme mellett a terror ellenes fellépés jelenti a kiemelt feladatot, mivel ezen parancsnokság alá tartozik Júdea és Szamária, azaz a ciszjordániai területek biztosítása, valamint a tengerparti sáv.⁶¹⁸ A Központi Parancsnokság szerepe kiemelt az IDF harcoló és tartalékos állományának képzését ellátó Lachis Kiképző Központ felügyelete miatt.⁶¹⁹
- A **Déli Parancsnokság** feladata Izrael déli határainak védelme, székhelye Be'er Shevában található. A parancsnokság fő erejét a nagy területek védelmét és ellenőrzését lehetővé tevő páncélos egységek alkotják, valamint itt vannak jelen a legnagyobb létszámban a határellenőrzést végző Border Defense Corps egységei.⁶²⁰

A haderőfejlesztési koncepciók és reformok alapvetően nem érintették a három regionális parancsnokság területi elrendeződését és méretét, működését, azonban a változó fenyegetettségekhez igazodva a parancsnokságok alá rendelt egységek száma, a felszereltség rendszeresen változik.

⁶¹⁵ KIS-BENEDEK 2018

⁶¹⁶ Sem létszámban, sem haditechnikai eszközökben nem az európai értelmezés szerint épülnek fel.

⁶¹⁷ IDF Northern Command 2021

⁶¹⁸ IDF The Central Command 2021

⁶¹⁹ Central Command Completes Training Program Preparing for Escalation 2024

⁶²⁰ IDF Southern Command 2021

A 2010-es évek műveleteinek tapasztalatai és a változó KKF-ek alapján felmerült, hogy az IDF decentralizációja lehetővé tenné a regionális parancsnokságok nagyobb autonómiáját, csökkentve a vezérkar és a központi szárazföldi parancsnokság leterheltségét. A koncepció lényege, hogy a többdimenziós elemek integrációja a területi parancsnokságok szintjén való megvalósulása növelné a reagálóképességet és a hatékonyságot.⁶²¹

Véleményem szerint a vezetés és a területi parancsnokságok rendszere az egyik legfontosabb kérdés, amellyel a jelenleg zajló konfliktusok tapasztalatai alapján az IDF vezetésének foglalkoznia kell. A megváltozott KKF-ek rendszerében, a multi-domén megközelítésű integrált, high-tech haderő alkalmazása során nem feltétlenül alkalmazható hatékonyan a jelenlegi C2 rendszer, így felülvizsgálata – és átalakítása – kiemelt prioritást kell, hogy élvezzen a közeljövőben.

6.3.3. A szárazföldi erők

Az öt gyalogosdandár (Golani, Givati, Kfir, Nahal, 35th Brigade) a páncélos erőkkel, tüzérségi erőkkel, műszaki harcegységekkel és felderítő egységekkel alkotja az IDF szárazföldi erejének gerincét.⁶²² A 2010-es évek haderőfejlesztési lépései keretében került sor a Mélységi Erők létrehozására, amelyek az ellenséges területeken végrehajtott műveletekért és ennek parancsnoksága azok koordinálásáért felelős.⁶²³

6.3.3.1. Különleges erők

Az IDF felosztásában megkülönböztetünk elit egységeket, speciális egységeket és kommandós egységeket. Ezek egy része kapcsolódik csak a szárazföldi erőkhöz. Azonban mivel a különleges egységek az IDF története során mintegy kísérleti terepként funkcionáltak a különböző reformokhoz és úttörő szerepet játszottak az új harci taktikák kifejlesztésében és koncepciók tesztelésében,⁶²⁴ ezért itt mutatom be őket.

1. A négy kiemelt elit egység:

- A Sayeret Matkal elsődleges feladata a hírszerzés és a mélységi felderítés.⁶²⁵
- A Shayetet-13 a Haditengerészet elit kommandóegysége, amely a tengeren, szárazföldön és levegőben egyaránt hajt végre különleges műveleteket.⁶²⁶

⁶²¹ ORTAL – YADAI 2023

⁶²² Israel Defence Forces Our Corps, Units & Brigades

⁶²³ SHAMIR – BEN-ARI 2018

⁶²⁴ TILLAN – MICHELSON 2016

⁶²⁵ IDF Sayaret Matkal 2021

⁶²⁶ IDF Shayetet-13 2021

- A Shaldag Unit az IAF különleges műveleti egysége, amelynek fő feladata a különleges felderítés, harci kutató-mentő műveletek, kommandós rajtaütések, túsumentés, irreguláris hadviselés, mélységi műveletek és katonai hírszerzési műveletek végrehajtása.⁶²⁷

- A Unit 669 az IAF taktikai mentőegysége.⁶²⁸

2. A különleges egységek:

- Az Alpinist Unit az IDF tartalékos alakulata, amely a havas és alacsony hőmérsékletű környezetben történő harcra és kiképzésre specializálódott.⁶²⁹
- Az Oketz Unit speciális kutyás egység, amely különlegesen kiképzett kutyákkal hajt végre műveleteket a terrorizmus elleni harc keretében.⁶³⁰
- A Yahalom Unit speciális műszaki alakulat, például az alagutak felszámolásával, robbanóanyagok kezelésével, ellenséges infrastruktúra elleni támadásokkal foglalkozik.⁶³¹
- A Sky Rider Unit légi felderítéssel, UAV-ok üzemeltetésével és hírszerzéssel foglalkozik.⁶³²

3. Kommandós egységek

- A Duvdevan Unitot a sűrűn lakott júdeai és szamáriai területeken polgári biztonsági események kezelésére hozták létre.⁶³³
- A Maglan Unit fő feladata precíziós célzott támadások és hírszerzési műveletek végrehajtása mélyen az ellenséges arcvonalak mögött.⁶³⁴
- Az Egoz Unit gerillahadviselésre és komplex terepen végrehajtott műveletekre specializálódott egység. Rendelkezik egy egyedi fegyverfejlesztési részleggel, amely kreatív megoldásokat és technológiai innovációkat alakít ki az új típusú KKF-ekre.⁶³⁵

A 2006 és 2024 közötti időszakban az izraeli katonai vezetés – jelentős részben az Eisenkot-féle elit haderő koncepciójának köszönhetően – nagy hangsúlyt helyezett a SOF egységek fejlesztésére, képességeik és képzésük fokozására és hatékonyságuk növelésére.

⁶²⁷ IDF Shaldag Unit 2021

⁶²⁸ IDF Unit 669 2021

⁶²⁹ IDF Alpinist Unit 2021

⁶³⁰ IDF Oketz Unit 2021

⁶³¹ IDF Yahalom Unit 2021

⁶³² IDF Sky Rider Unit 2023

⁶³³ IDF Duvdevan Unit 2021

⁶³⁴ IDF Maglan Unit 2021

⁶³⁵ IDF Egoz Unit 2021

A vizsgált időszakban (2006–2024) a szárazföldi erők kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

- Egyre inkább előtérbe került a gyors manőverezési képességek fejlesztésének szükségessége, a mélységi műveletek végrehajtására való képesség és a szárazföldi egységek műveleti sikerének biztosítása érdekében.
- A hálózati majd MD alapú hadviselés kapcsán felmerült a haderőnemek közötti integráció kérdése, amelynek fő gerincét a szárazföldi erők jelentenék. Ennek kapcsán a rugalmas haderőstruktúra, amely képes adaptív módon igazodni a KKF-ek változásához többféle formában és koncepció mentén felmerült.
- A műveleti tervezés modernizálása. Például a terepviszonyokhoz igazodó stratégiai megoldások keresése, a környezeti tényezők és harci szituációk komplexitásának kezelése.
- A KKF-ek változása okán a hibrid és aszimmetrikus kihívásokra való felkészülés a vizsgált időszak egészében meghatározó volt. (pl.: alagútharcászat,⁶³⁶ városi hadviselési képességek fejlesztése)
- 2006 óta folyamatosan jelen volt a szárazföldi erők gépiesítésének növelése és a modernizálás.
- A szoros összhang megteremtése a szárazföldi manőverek és a precíziós tűzerő között.
- A gyors mozgósítás érdekében a tartalékos erők képességeinek, képzésének és az értesítési rendszernek a modernizálása.
- A kisebb volumenű, taktikai célú műveletek képességeinek javításához kapcsolódó modernizálás és képzés erősítése.
- Az ellátási láncok modernizálása és az utánpótlási kapacitások fejlesztés érdekében új logisztikai rendszerek bevezetése.
- Az elit IDF koncepció keretében (2015–2018) a speciális egységek erősítése, képzési struktúrájának változtatása. Ennek hatása a mai napig meghatározó a szárazföldi erőkben.
- Folyamatos feladatként merült fel a szárazföldi állomány taktikai és stratégiai képességeinek fejlesztése.
- Folyamatos feladatként merült fel a szárazföldi állomány a harci szellemének erősítése.

⁶³⁶ ARRANZ 2023

Összességében a vizsgált időszakban a szárazföldi képességek fejlesztése, az eszközök modernizálása és a szárazföldi állomány képzése fokozatosan került előtérbe és 2023. október 7-e után egyértelműen beigazolódott, hogy a KKF-ek jelenlegi rendszerében szükséges visszatérnie az IDF-nek a szárazföldi manőverező képességek erősítéséhez. Ez elengedhetetlen ahhoz, hogy a precíziós csapásokat támogatva, hálózatalapú hadviselés keretében az IDF újra képes legyen döntő győzelmeket kivívni. Ennek gyakorlati megvalósulására már számos jelet láthatunk, ezek közül a legnagyobb nyilvánosságra hozott akció a 2024. szeptemberében végrehajtott *„Sokféle út hadművelet”*. Ennek keretében a Shaldag egység és a 669-es egység 120 katonája hajtott végre támadást Szíriában, az izraeli határtól 200 kilométerre, az SSRC⁶³⁷ létesítményének álcázott rakétagyártó üzeme ellen, amelyet Irán a Hezbollah és az Aszad-rezsim számára szánt precíziós rakéták gyártására használt. A föld alatti létesítményt az izraeli különleges erők átvizsgálták majd felrobbantották.⁶³⁸ Az akció a haderőnemek közötti együttműködés és a mélységi műveletek végrehajtásának figyelemreméltó példája.⁶³⁹

6.3.3.2. Határvédelmi Erők

Israel nagy hangsúlyt fektet az 1967-es határok védelmére. A határvédelmi feladatok a területi parancsnokságok kijelölt egységei látják el, mint például a Bardelas⁶⁴⁰ vagy a Caracal⁶⁴¹ zászlóaljak, amelyek az egyik első koedukált harcoló zászlóaljak voltak. Annak ellenére, hogy a határvédelem kiemelt kérdés volt, a kritikusok szerint a határvédelmi erők nem kapták meg az őket elismerést, ami a motiváció csökkenéséhez vezetett.⁶⁴² A 2023. október 7-i terrortámadás előtt a női megfigyelők hónapokkal korábban jelentették, hogy szokatlan tevékenységeket észlelnek a gázai határ mentén. Ezeket a figyelmeztetéseket azonban a katonai vezetés nem vette komolyan.⁶⁴³ A 2023-as események igazolják, hogy a határvédelmi feladatokat ellátó állomány nem kapta meg a megfelelő figyelmet és ez súlyos károkhoz, valamint az izraeli biztonsági komplexum sérüléséhez vezetett.

A vizsgált időszakban (2006–2024) a határvédelem kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

⁶³⁷ Szíriai Tudományos Tanulmányi és Kutatóközpont

⁶³⁸ Israel Defense Forces [@IsraelDefenseForces] 2025

⁶³⁹ BOB 2025

⁶⁴⁰ IDF Bardelas Battalion 2021

⁶⁴¹ IDF Caracal Battalion 2021

⁶⁴² EBSTEIN 2019

⁶⁴³ CUDDY 2024b

- A határbiztonsági rendszer modernizálása (pl.: érzékelők, drónok és mozgásérzékelő megfigyelőrendszerek) és autonóm rendszerekkel való bővítése.
- Innovatív technológiai megoldások fejlesztése olyan új típusú kihívások kezelésére, mint az alagútrendszerek felderítése.
- A határmenti védelmi zónák, ütközőövezetek kialakításának koncepciója.
- A határvédelmi infrastruktúra (pl.: falak kerítések, akadályok) kiépítése, valamint a határmenti települések fizikai védelmi rendszereinek, valamint a határmenti közlekedési infrastruktúra fejlesztése a gyorsabb reagálás elérése érdekében.
- A határ mentén telepített rakétavédelmi rendszerek és elektronikus hadviselési eszközök folyamatos fejlesztése a rakéta-, drón - és egyéb támadások (pl.: ballonok⁶⁴⁴) elleni védekezés fejlesztésére és a határ mentén élő civil lakosság védelme érdekében.
- A speciális határvédelmi egységek felállítása, fejlesztése és képzése – feladatorientált képzési rendszer kidolgozása –, integrálása, amelyet nem sikerült maradéktalanul megvalósítani.
- Sor került gyors reagálási protokollok kidolgozására a határsértések, határmenti incidensek kezelésére.
- A hálózatalapú hadviselés keretében a valós idejű hírszerzési adatok felhasználása a határvédelmi műveletek tervezésében és végrehajtásában rutinszerűvé vált. Ennek keretében az IDF számos lakossági érzékenyítő és közösségi programot indított a helyi lakosok bevonására az információgyűjtésbe.
- A 2010-es évek elejétől folyamatosan, majd az Ábrahám-egyezmények és egyéb nemzetközi együttműködések hatására egyre nagyobb mértékben jelent meg a tapasztalatcsere és technológiai együttműködés más országokkal.

Összességében elmondható, hogy az IDF 2006 után számos fejlesztést léptetett életbe a határvédelmi rendszer hatékonyságának növelése céljából, amelyek érintették a szervezeti struktúrát, az állományt, az eszközrendszereket és az eljárásrendeket. Mindezek ellenére a 2023. október 7-i események rámutattak a határok sebezhetőségére. Ennek fényében nem meglepő, hogy a szír rezsim bukása utáni zavaros időszakban Izrael a precíziós csapások mellett ütközőövezetet alakított ki szír területen.⁶⁴⁵

⁶⁴⁴ ZYCH 2019

⁶⁴⁵ FEDERMAN 2024

6.3.4. A légierő (IAF)

A 2000-es évektől kezdődően a KKF-ek változása, a precíziós csapások előtérbe kerülése és az a tény, hogy az izraeli társadalom egyre kevésbé volt hajlandó elfogadni a háborús áldozatokat az Izraeli Légierő (IAF) szerepének növekedéséhez vezetett.⁶⁴⁶ Az IAF fejlődése során a támogató, majd kooperáló légierő szerepéből a 2000-es évekre az IDF legfontosabb haderőnemévé vált, amely erősokszorozóként biztosítja az izraeli regionális befolyást.⁶⁴⁷ A 2000-es évek elejétől kezdődően az IAF az ellenséges célpontok és infrastruktúrák elleni precíziós csapásokra specializálódva folyamatosan növelte technikai képességeit. Továbbá az IDF által végrehajtott libanoni (2006, 2024) és gázai (2008, 2012, 2014, 2018-2019, 2023) műveletek mellett a 2010-es években a regionális terrorszervezetek és ellenséges célpontok (pl.: iráni nukleáris létesítmények) elleni rendszeres és nagyszámú támadásban fejlesztette szinte tökélyre ezen képességét és vált a régió legmeghatározóbb légierőjévé.

A vizsgált időszakban (2006–2024) a légierő kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

- A precíziós csapásmérő képesség fejlesztése. Ehhez kapcsolódóan pedig a felderítő képességek (pl.: felderítő drónképesség fejlesztése) és a valós idejű hírszerzési információk biztosítása prioritás volt.
- A légi dominancia fenntartása érdekében folyamatos és elsődleges prioritás volt a légi képességek fejlesztése (pl.: F-35 vadászgépek rendszerbe állítása, UAV-ok fejlesztése, elektronikus hadviselés és jelzavarás eszközeinek fejlesztése).
- Az IAF élen járt a többdimenziós műveleti eljárások és a haderőnemek közötti együttműködés fejlesztésében, valamint a kiberképességek integrációjában.
- A Kochavi névvel fémjelzett smart-IDF koncepció talán legnagyobb mértékben az IAF képességeinek fejlesztésére volt hatással. (pl.: A mesterséges intelligencia és a big data alkalmazása a légierő döntéshozatali folyamatainak támogatására. Érzékelő és szenzorrendszerek fejlesztése a célkijelölés és célkiválasztás pontosítására.)
- A 2010-es évek közepétől az iráni fenyegetések növekedésére válaszul elkezdődött a hosszútávú csapásmérő képességek erősítése. (Pl.: Az F15–X vadászgépek tervezett beszerzésének háttere, hogy az IAF jelenlegi kapacitása elegendő a Szíria és a közeli

⁶⁴⁶ RODMAN 2001

⁶⁴⁷ RÉMAI 2021

régiók elleni fellépésre, de az iráni nukleáris célpontok ellen már kevésnek bizonyul. A F15–X hosszabb hatótávolságú, mint a jelenlegi izraeli vadászgépek, és közvetlen légi utántöltéssel képes mélyen iráni területeket is elérni. Éppen ezért a jövő konfliktusaira készülve Izrael számára kiemelt kérdés, hogy az USA hajlandó-e átadni az F15–X modellel járó képességeket.⁶⁴⁸⁾

- Az IAF esetében – bármennyire is kiemelt területnek számít – tény és a mai napig fennálló probléma, amelyre nem sikerült megoldást találnia az izraeli haderőfejlesztési koncepcióknak az elmúlt években, hogy a fejlesztési ciklusok akár 5–10 évig is tarthatnak és nem mindig reagálnak gyorsan a változó stratégiai és geopolitikai környezetre.⁶⁴⁹⁾
- A 2006 utáni időszakban – főleg Gantz és Eisenkot idején – kiemelt figyelmet kapott az izraeli kritikus és civil infrastruktúra védelme, amelybe a légierő képességei is integrálásra kerültek (pl.: őrzőjáratok a Leviathán gázmezők védelmére).
- Az IAF alá tartozó Izraeli Légvédelmi Parancsnokság felelős a rakétavédelmi rendszerek telepítéséért, üzemeltetéséért és együttműködésben más kormányzati szervekkel és piaci szereplőkkel a fejlesztésért. A 2006 utáni időszakban a rakéta- és légvédelmi rendszerek telepítése (6.3.11.3. fejezet) és fejlesztése szintén prioritásként jelent meg minden haderőfejlesztési koncepcióban. Ennek érdekében került sor a többszintű védelem kialakítására, a légvédelmi rendszerek fejlesztése fokozta a haderőnemi együttműködést, amelynek koordinálásában az IAF élen járt. A 2020 utáni időszakban a fejlesztési koncepciók részévé vált a légvédelmi rendszerek és rakétaelhárító eszközök interoperabilitásának növelése. (pl.: együttműködésben az USA-val)
- Az IAF állománya mindig is kiemelt helyet foglalt el és nagy megbecsülés övezte az IDF-en és az izraeli társadalmon belül, ami csak erősödött az elmúlt években.
- Az IAF esetében az összes állománycsoportra kiterjedő átfogó és magas szintű képzések teszik lehetővé a professzionális működést, amelyeket az utóbbi években a legmodernebb eszközökkel igyekezett támogatni az IDF vezetése (pl.: szimulátorok).

Elmondható, hogy a 2006 utáni időszak haderőfejlesztési koncepcióinak első számú kedvezményezettje az IAF volt.

⁶⁴⁸⁾ WALLACE 2024

⁶⁴⁹⁾ NE'EMAN 2016

6.3.5. A haditengerészet

Annak ellenére, hogy a három izraeli haderőnem közül általában az Izraeli Haditengerészettel – ami a tengeri erők szervezéséért és irányításáért felel – foglalkoznak a legkevesebbet, ez a legkisebb létszámú és legkevésbé fókuszban lévő terület számos fontos feladatot lát el. Védi a zsidó államot a tengeri fenyegetésektől, biztosítja a tengeri műveleteket, támogatja a többi haderőnemet, részt vesz az ellenséges célpontok elleni precíziós támadásokban, alapvető logisztikai feladatai vannak, végrehajt tengeri kutató-mentő műveleteket és végzi a haderőnem állományának kiképzését és képzését.⁶⁵⁰

A vizsgált időszakban (2006–2024) a haditengerészet kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

- A 2006 utáni időszakban a tengeri ellenőrző képesség (Gázai övezet ellenőrzése, Leviathán gázmező biztosítása) technológiai fejlesztése prioritást élvezett. Hasonlóan a többi haderőnemhez a modernizálás a haditengerészetet is érintette és egyre több automatizált (pl.: USV), szenzoralapú eszköz került beszerzésre és rendszeresítésre.
- A haditengerészet szempontjából a vizsgált időszak kiemelt beszerzése volt a német Dolphin típusú tengeralattjárók rendszerbe állítása és számuk növelése. Ezek az eszközök hozzájárultak, hogy hordozóeszközök tekintetében Izrael szert tegyen a nukleáris triádra, továbbá lehetőséget biztosítanak globális műveletek végrehajtására.
- A KKF-ek változásával a tengeri erőforrások, kikötők, partvonalak számos alkalommal kerültek fel az ellenséges állam alatti szervezetek célpontjainak listájára, amelyek védelméért szintén a haditengerészet felelős, ahogy az illegális fegyvercsempész útvonalak blokkolásáért is. Az ehhez szükséges modern eszközök (pl.: korszerű járőr és hadihajók) biztosítása folyamatosan jelen volt a haderőfejlesztési koncepciókban.
- Az összhaderőnemi együttműködések és a hálózatközpontú hadviselés keretében a haditengerészet esetében is számos olyan fejlesztésre került sor, amely támogatta a valós idejű hírszerzést (pl.: felderítő drónok), a rakétavédelmi rendszer fejlődését (pl.: a haditengerészet hajóira telepített rakéta- és drónelhárító rendszerek).
- A 2010-es évek elején – Gantz-éra – a logisztikai képességek fejlesztése kiemelt prioritást élvezett, amelyben a haditengerészetnek is fontos szerep jutott az ellátási láncok tengeri szállításainak és a kikötők logisztikai kapacitásainak fejlesztése kapcsán.

⁶⁵⁰ Israel Defense Forces Navy

- A haderőnemspecifikus képzési programok fejlesztése és a legmodernebb eszközök (pl.: szimulációs technológiák) alkalmazása a haditengerészet esetében is elvárás.
- Az izraeli haditengerészet számos a tengeri fenyegetések ellen (pl.: kalózkodás) irányuló regionális együttműködésben, gyakorlatban vesz részt, ezzel hozzájárulva Izrael és az IDF nemzetközi megítélésének javításához.

Össességében a 2006 és 2024 közötti időszakban az Izraeli Haditengerészet nem állt a haderőfejlesztési koncepciók fókuszában, ugyanakkor ezen terület esetében is egy folyamatos, dinamikus és eredményes haderőfejlesztési folyamatot láthatunk.

6.3.6. Hátországvédelem (HFC)

Az 1992-ben alapított Home Front Command (HFC) a civil lakosság védelmére specializálódott, főleg vészhelyzetekben és háborús helyzetekben. A HFC hat körzet mentén (Északi Körzet, Haifai Körzet, Jeruzsálemi Körzet, Középső Körzet, Dán Körzet,⁶⁵¹ Déli Körzet) fedi le az országot. Működése során szoros kapcsolatot tart fenn a helyi hatóságokkal.⁶⁵² A HFC az izraeli biztonsági rendszer megközelítésében részét képezi a társadalom szubjektív biztonságérzetét erősítő pszichológiai védelemnek. Részben a HFC felel a háborús vagy válsághelyzetek által érintett lakosság pszichológiai és anyagi támogatásának biztosításáért is. Szerepét és működését a második libanoni háború tanulságai alapján újra gondolta az IDF vezetése, mivel az ellenséges rakétatámadások számának növekedése rámutatott a polgári védelem növekvő jelentőségére. Az izraeli vezetés belátta, hogy a polgári infrastruktúra alapvető rendszereinek (pl.: élelmiszer-, víz-, egészségügyi ellátás) működtetése kiemelt fontosságú a nemzeti ellenállóképesség megőrzése érdekében.

A vizsgált időszakban (2006–2024) a hátországvédelem kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

- A HFC megalapításának 25. évfordulóján az izraeli vezetés felismerte, hogy ismét szükség van a parancsnokság működésének újragondolására és modernizálására. Ezen a területen is nagyobb hangsúlyt fektettek a modernizációra, digitalizációra, a koordináció erősítésére. Elkezdődött a képzések és eljárásrendek (pl.: városi védekezési taktikák, evakuálási tervek) fejlesztése. Fókuszba került a nagy adatbázisok és katasztrófhelyzetek kezelésére alkalmas szoftverek – piaci együttműködésben történő

⁶⁵¹ A tel-avivi agglomeráció.

⁶⁵² IDF Editorial Team 2017

- fejlesztése és integrálása a célzott és hatékony erőforrás-elosztás biztosítása érdekében. Megújításra került a vezetési és szervezési struktúra és eljárásrend az agilis menedzsment módszereinek bevezetésével, amelyek a rugalmasabb döntéshozatalt és a krízishelyzetek hatékonyabb kezelését hívatottak biztosítani.⁶⁵³
- A katasztrófhelyzetek elhárításának magas szintű végrehajtása érdekében számos eszközbeszerzésre (pl.: felderítő, kutató drónok) és modernizálásra is sor került.
- A HFC a többi haderőnemhez hasonlóan – bár kicsit később, csak a 2010-es évek közepétől – jelentős fejlesztéseket hajtott végre a kibervédelmi képességek növelése érdekében és az izraeli kiber szektorral való együttműködés keretében próbálja növelni a kibertér rezilienciáját. (6.3.11.4. fejezet)
- A HFC is aktívan részt vesz a légvédelmi és rakétaelhárító rendszerek fejlesztésében, telepítésében, karbantartásában, hozzájárul a valós hírszerzési információk beszerzéséhez.
- Felső utasításra a HFC új együttműködési hálózatot hozott létre polgári, katonai és kereskedelmi partnerekkel a hátszországvédelmi műveletekhez szükséges logisztikai infrastruktúra fejlesztése érdekében.
- A HFC rendszeresen szervez hátszországvédelmi gyakorlatok, amelybe integrálásra kerültek a tartalékos rendszer bizonyos elemei is. Az izraeli katonai vezetés (pl.: Gantz, Kochavi) részben ettől is várta a tartalékos rendszer reagálóképességének fejlődését.
- A 2010-es évek közepétől a HFC magas szintű és nagy elérésű érzékenyítő, felkészítő és a társadalmi tudatosságot növelő személyes és online kampányokba kezdett, amely által az izraeli társadalom körében nagy népszerűsége tett szert.⁶⁵⁴ Ennek részeként jött létre a lakosság és a katonai egységek gyors értesítésére alkalmas online riasztási rendszer,⁶⁵⁵ amely a hagyományos riadórendszer kiegészítésére szolgál.
- Szintén a HFC feladatai közé tartozik a civil védelmi infrastruktúra (pl.: óvóhelyek, védett helyek, egyéni védőfelszerelések) biztosítása és szükség esetén rendelkezésre bocsátása. Ezek hatékony elosztásához jelentős segítséget jelent a lakosság körében szervezett önkéntes csoportokkal való aktív kapcsolattartás.
- Az izraeli vezetés meglátta a kutató-mentő képességben rejlő potenciált és ennek hatására a HFC alakulatai az elmúlt években számos alkalommal vettek részt külföldi

⁶⁵³ YADAI 2019

⁶⁵⁴ IDF Editorial Team 2021b

⁶⁵⁵ IDF Home Front Command - Google Play

mentőakciókban (pl.: 2019 – árvízi mentés Brazíliában⁶⁵⁶), amelyek hozzájárultak Izrael és az IDF nemzetközi megítélésének javításához. A HFC aktív nemzetközi részvétele és a nemzetközi kapcsolati rendszer erősítése lehetőséget biztosít Izrael számára, hogy szükség esetén külföldi humanitárius és katasztrófaelhárító erőforrásokat vegyen igénybe.

- A HFC aktívan részt vett a CoVID-19 járvány logisztikai kihívásainak kezelésében Izraelben.⁶⁵⁷

Az izraeli védelmi tervezés már az 1990-es években belátta, hogy a hátszág védelme nemcsak katonai, hanem társadalmi és gazdasági stratégiát is igényel.⁶⁵⁸ Az IDF fejlesztése kapcsán minden koncepció kiemelte a hátszágvédelem fontosságát, de speciális rendeltetése és szektorokon átívelő működése miatt nem a hagyományos haderőfejlesztési koncepció keretében került sor a szervezet modernizálására és az innovációk megvalósítására. A 2023 óta tartó háborús időszak tapasztalatai alapján a HFC működésével kifejezetten elégedett az izraeli társadalom,⁶⁵⁹ de folyamatos adaptációra, további eszközbeszerzésekre és innovációra van szüksége, hogy hatékonyan tudjon működni.⁶⁶⁰

6.3.7. Logisztika és támogató területek

A katonai logisztika már az első arab-izraeli háborúban is meghatározó kérdéskör volt. Mint az IDF működésének alapvető feltételeit biztosító területet a 20. század folyamán is folyamatosan kiemelt figyelmet kapott. 1966 után a logisztikai egységeket átszervezték és kilenc regionális alközpontot hoztak létre, egy központi szerv irányítása alatt, amely modell a hatnapos háborúban bizonyította hatékonyságát. 1968-ban az IDF logisztikai egységeinek jelentős szerepe volt abban, hogy a Sínai-félszigeten harcoló alakulatok megfelelő ellátást kapjanak, ehhez előretolt logisztikai központok kiépítésére került sor.⁶⁶¹ A második libanoni háború során a logisztikai ellátásban is felmerültek problémák, amely a terület teljes átszervezéséhez vezetett. Az izraeli védelmi tervezés a gyorsan telepíthető és felszámolható logisztikai egységek felállításában látta a megoldást.

A Technológiai és Logisztikai Igazgatóság közvetlenül a vezérkar alá rendelt szervezetté vált, amely három hadtestből áll:

⁶⁵⁶ IDF Editorial Team 2020b

⁶⁵⁷ HAR-EVEL 2020

⁶⁵⁸ AMAR – MICHELSON 2015

⁶⁵⁹ DEITH et al. 2024

⁶⁶⁰ YADAI 2019

⁶⁶¹ RÉMAI 2020e

- a (Központi) Logisztikai Hadtest felel a logisztikai tevékenység minden stratégiai, szervezési és koordinálási eleméért,
- a Csapatlogisztikai Hadtest felel a logisztikai feladatok technikai kivitelezésért,⁶⁶²
- az Egészségügyi Hadtest orvosi segítségnyújtási műveletekben vesz részt, nemcsak katonai feladatok esetén (pl.: mentési és katasztrófaelhárítási műveletek).⁶⁶³

A vizsgált időszakban (2006–2024) a logisztika kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

- A korábbi évtizedekhez hasonlóan a logisztikai terület fejlesztése ekkor is prioritást élvezett, amelyhez hozzájárult az új logisztikai szervezeti struktúra, új ellátási láncmodellek és automatizált, valós idejű logisztikai rendszerek, digitális eszközök bevezetése.
- A megváltozott KKF-ek rendszerében a logisztikai területnek megoldást kellett találnia a több haderőnemet érintő, hálózatalapú, valamint a változó műveleti területen (pl.: városi környezetben) zajló műveletek ellátására.
- Folyamatos feladatként volt jelen a logisztikai terület költséghatékonyabbá tétele.
- Tekintettel az IDF nemzetközi szerepvállalásainak növekedésére (ld. 6.3.6. fejezet) ki kellett építeni az ilyen műveletekhez szükséges logisztikai hátteret.
- Szorosan a logisztikához kapcsolódik a 2010-es évek izraeli haderőfejlesztésének nagy kérdése: a tartalékos rendszer. Ennek hatékonyabbá tételét a logisztikai ellátás fejlesztése kapcsán is igyekezett növelni az IDF.

6.3.8. Hírszerzés, felderítés⁶⁶⁴

A KKF-ek változása és az erre adott izraeli válaszok minden korábbi időszaknál magasabb polcra emelték, az amúgy is kiemelt területet: a felderítést és az információszerzést.

Az izraeli titkosszolgálati rendszer 1948 óta hosszú utat járt be, amely számos fényes eredménnyel és fiaszkóval volt kikövezve. 1948-ban az Izraeli Védelmi Erők katonai hírszerzése egy a vezérkarhoz rendelt egység volt, amelyből az Aman, azaz az Izraeli Katonai Hírszerzés 1950-ben vált ki. Azóta is az Aman fő feladata a hírszerzési információk értékelése a politika és a katonai tervezés részére, ezen hírszerzési információk terjesztése az IDF vezetése és a

⁶⁶² IDF *Technological and Logistics Directorate* 2021

⁶⁶³ WALDMAN – RICHMAN – SHAPIRA 2012

⁶⁶⁴ A fejezet anyaga – kisebb változtatásokkal – megjelent a következő tanulmányban: RÉMAI Dániel (2023): Az izraeli nemzetbiztonsági rendszer fejlődése. *Szakmai Szemle*, 21(4), 184–209.

kormányzati szervek felé. Az Aman felelős Izrael éves biztonsági országjelentésének elkészítéséért. A feladatai között megjelenik az (1) információgyűjtés; (2) térképek rajzolása, a térképek terjesztése; (3) szabványos működési eljárások, azaz SOP-k készítése; (4) a hírszerzési technológiák és módszerek fejlesztése; (5) terrorfelderítés; (6) a katonai attasék koordinálása; (7) a katonai cenzúra működtetése. Az Aman a vezérkari főnök alárendeltségében működik, vezetője vezérőrnagyi rendfokozatban irányítja a szervezet munkáját.⁶⁶⁵

Az – ismert információk alapján – az Aman egy hihetetlenül összetett és komplikált szervezet, amely különösen érzékeny a KKF-ek változására, ezért nem meglepő, hogy a szervezet mindent megtesz annak érdekében, hogy lépést tartson a változó biztonsági környezettel. Ennek egyik kiemelt eleme volt a Ma'asei Aman elnevezésű kezdeményezés, amely egy 2011 óta zajló stratégiai gondolkodásmód-váltást és szervezeti átalakulást célzó folyamatot takart. A koncepció célja egy, a változásokat követni képes szervezeti kultúra létrehozása volt, de ezzel párhuzamosan kiemelt célként jelent meg a működéshez és a fejlődéshez szükséges folyamatok, módszerek, eszközök megteremtése is.⁶⁶⁶

2000 áprilisában alakult meg a Modash, amely egy harcoló hírszerző egység és arra tervezték, hogy betöltse az Aman néhány korábbi harctéri hírszerzési funkcióját. A két szervezet szoros kooperációban, alapvetően az Aman irányításával működik. Az Izraeli Védelmi Erők haderőnemei és területi parancsnokságai rendelkeznek önálló felderítő és hírszerző egységekkel. Szervezeti működés szempontjából ezen egységek az adott haderőnemi vagy területi parancsnoksághoz kötődnek, de a szervezeti struktúra szempontjából az Amanhoz is szorosan kapcsolódnak.

A hírszerzési képességek erősítése alapvető feltételként van jelen az izraeli védelmi koncepció számos elemének (pl.: precíziós csapások az ellenséges célpontok és infrastruktúrák ellen, MABAM eljárás, az ellenség erőforrásainak erodálása) sikeres végrehajtásában. Annak ellenére, hogy felmerült a hírszerzés szorosabb integrációja a haderőfejlesztési koncepciókba, a terület fejlesztése kvázi önálló maradt.⁶⁶⁷

Az önállóság ellenére a vizsgált időszakban (2006–2024) az alábbi legfontosabb fejlesztési és -szervezési sarokpontokat lehet azonosítani a hírszerzés kapcsán:

- Az információgyűjtési képességek és eszközök (pl.: szenzorok, drónok) modernizálása, fejlesztése.

⁶⁶⁵ Jewish Virtual Library: *Israel Intelligence & Security: Directors of Military Intelligence (Aman)*.

⁶⁶⁶ KOCHAVI – ORTAL 2014

⁶⁶⁷ ASAF 2016

- Az elemzési képességek (pl.: mesterséges intelligencia, big data elemzése) modernizálása, fejlesztése az operatív és stratégiai döntéshozatal támogatására.
- A hagyományos hírszerzési ciklus mellett bevezetésre került egy új multidiszciplináris⁶⁶⁸ hírszerzési koncepció, ami a modern technológiai eszközeivel szorosabb kooperációt teremt meg a két terület között, különösen a kibertérben történő információszerzés esetében.⁶⁶⁹
- A valós idejű célazonosítás, célpont-megjelölés, műveleti támogatás módszereinek és eszközeinek fejlesztése a precíziós műveletek hatékonyságának növelése érdekében, továbbá ezen információk hálózatközpontú, valós idejű megosztása.
- A kiberképességek kettős célú fejlesztése (1. a hírszerzés hatékonyságának növelése, 2. a hírszerzési adatok védelme).
- Az információs hadviselésre való felkészülés, beleértve a dezinformációs fenyegetések azonosítását és semlegesítését.
- Az ellenséges területeken végrehajtott mélységi felderítő műveleti képességek erősítése.
- A hírszerzési területen dolgozó szakemberek képzése és életpályamodell kidolgozása, amely képes felvenni a versenyt a piac által nyújtott juttatásokkal.
- A nemzetközi hírszerzési együttműködések erősítése.

Az izraeli hírszerzés alapvetően a technikai hírszerzési ágak fejlesztésére helyezte a hangsúlyt az elmúlt évtizedekben és a humán forrásból származó információgyűjtés a háttérbe szorult. Számos ok mellett ez is vezetett a Hamasz által 2023. október 7-én végrehajtott támadás sikeréhez.⁶⁷⁰ A támadás sikere komoly presztízsveszteség az izraeli hírszerző közösségnek, elemzése, a tapasztalatok levonása, a személyi és szervezeti konzekvenciák hosszú távon érezhetőek lesznek. Véleményem szerint a megállapítások nem feltétlenül hordozzák majd magukban a szervezetrendszer átalakításának szükségességét vagy a fejlesztési irányok megváltoztatását, lehetséges, hogy a hatékony működés eléréséhez elegendő lenne – az 1990-es években lezajlott folyamatokhoz hasonlóan – az izraeli nemzetbiztonsági szervezetrendszer működési alapelveinek újragondolása.

⁶⁶⁸ Például új elemként jelent meg a szociológiai és szociálpszichológiai alapokra építő stratégia a helyi közösségek részletes társadalmi és politikai dinamikájának elemzése, hogy azonosítani tudják a terrorizmus támogatását elősegítő tényezőket. GUPMAN 2018

⁶⁶⁹ SHAPIRA – SIMAN-TOV 2022

⁶⁷⁰ KIS-BENEDEK 2024

6.3.9. Humán erőforrás gazdálkodási koncepciók az IDF-ben

A 2006 és 2024 közötti időszakban az IDF számos humánerőforrással kapcsolatos kérdéssel, nehézséggel nézett szembe: kezdve a néphadsereg modell válságától, a tartalékosok felkészültségén és a sorkatonai szolgálat kiterjesztéséről szóló vitákon át a nők haderőben betöltött szerepének változásáig. Ezek a kérdések nyomot hagytak a haderőfejlesztési koncepciókon is és számos ezek közül a mai napig nem oldódott meg.

6.3.9.1. Humánerőforrás gazdálkodás

A kiindulási probléma kettős: egyrészt az IDF által alkalmazott néphadsereg modell korlátozottan alkalmazható a mai izraeli társadalom jellemzői esetében, másrészt nem feltétlen hatékony a KKF-ek megváltozott viszonyai között. Korábban bemutattam, hogy Gadi Eisenkot például egy elit alakulatokat előnyben részesítő haderő modelljében gondolkozott, míg Kochavi és Halevi is a tartalékosok rendszerének fejlesztésében kereste a megoldást.

Az INSS által 2022-ben publikált *Modell a többdimenziós szolgálatért: Javaslat az IDF emberierőforrás-struktúrájának megváltoztatására* című dokumentum, amely az izraeli társadalom, gazdaság és biztonsági helyzet változásainak fényében javasolta az optimalizálást, egy professzionálisabb haderő-modellre való váltást, ami a költségcsökkentéssel is járna, mivel a jelenlegi „néphadsereg” modell fenntarthatatlanná vált. A javaslat magában foglalta a differenciált szolgálati idő bevezetését, a „sherut leumi”⁶⁷¹ rendszerének reformját és a tartalékosok létszámának csökkentését, amit magasabb felkészültségű egységekkel kompenzálnának. Az új modell az egyéni képességeket tervezte kombinálni az IDF szükségleteivel. Kiemelt figyelmet fordított a harcoló és különleges technikai kompetenciákat igénylő státuszokra. Célul tűzte ki, hogy a katonai szolgálatot újra vonzóvá kell tenni a fiatalok körében.⁶⁷²

Az INSS által felvázolt modell számos ponton egybe vág az izraeli Védelmi Minisztérium és a Pénzügyminisztérium között 2023-ban létrejött többéves biztonsági költségvetési terv humánerőforrás-politikára vonatkozó részével. Maga a megállapodás egy többéves költségvetés kidolgozását célozta, amely stabilitást biztosítana az IDF számára a hosszú távú fejlesztési tervek végrehajtásához. Az új modell is differenciált megközelítést javasol a katonák szolgálati idejének meghatározása kapcsán, továbbá fizetésemelést, a polgári

⁶⁷¹ polgári szolgálat

⁶⁷² SHELAH 2022

szolgálat intézménye által a sorozható társadalmi csoportok kiszélesítését és életpályamodellt foglal magában.⁶⁷³

6.3.9.2. *Képzés*

A vizsgált időszak több alkalommal merült fel az IDF képzési rendszerének megújítása. A második libanoni háború tapasztalatai alapján egyértelmű volt, hogy mind a vezetői, mind a sorállományú, a tartalékos és a speciális területek képzési rendszerének újragondolására és átalakítására szükség van a hálózatcentrikus hadviselés képességeinek fejlesztéséhez.⁶⁷⁴ Ennek keretében nemcsak az ismeretek, de a képzési infrastruktúra és a képzési módszerek, eszközök reformjára is sor került.⁶⁷⁵

A koncepciók általában kiemelték a vezérkari képzések hálózatalapú szemléletre, együttműködésre és a közös tanulás ösztönzésére való fókuszálását. Az alacsonyabb parancsnoki szintek esetében szorgalmazták a kezdeményezőképeség, rugalmasság, döntési képesség javítását célzó képzéseket.⁶⁷⁶ Az alakulatok szintjén az IDF vezetése törekedett a problémaalapú tanulás⁶⁷⁷ és a gyakorlatok mentén történő felkészülés biztosítására.⁶⁷⁸ A tartalékosok esetében pedig az alapvető felkészültség javítására irányuló képzési irányok voltak jellemzőek.

Egyértelmű korreláció áll fenn a katonai szolgálat a későbbi karrierutak sikere, a munkaerőpiaci elhelyezkedés között, amit az IDF által átadott szakmai készségeknek, kapcsolatoknak és kulturális normáknak lehet tulajdonítani. Például 2015-ben az izraeli high-tech ipar alkalmazottainak 90 százaléka rendelkezett katonai tapasztalatokkal és jelentős részük korábban technológiai egységekben szolgált, míg azon csoportok, akik nem szolgáltak az IDF-ben (pl.: izraeli arabok, harediek) alulreprezentáltak az ágazatban.⁶⁷⁹ Ugyanez figyelhető meg az izraeli gazdaság más területein, főleg a biztonsági szektorhoz kötődő területeken, például a magánbiztonsági szférában.

⁶⁷³ HAYMAN – SHELAH 2023

⁶⁷⁴ AHRONHEIM 2020

⁶⁷⁵ HALPERN-PORAT 2020

⁶⁷⁶ TOBI – LIRAZ 2016

⁶⁷⁷ BARELL 2007

⁶⁷⁸ *Israel Defence Forces Training and Preparation*.

⁶⁷⁹ Izraeli Demokrácia Intézet 2024

6.3.9.3. Motiváció

Az IDF történeti fejlődésében fontos szerepe van a katonák helytállásának, a hősiesség mítoszának, a hős katonai etosznak.⁶⁸⁰ Perl „*titkos fegyvereként*” említi a katonák motivációját a konfliktusokban. Ennek fényében nem meglepő, hogy az IDF különböző módszerekkel igyekezett és igyekszik erősíteni a morált és a motivációt.⁶⁸¹ A ceremoniális események, az alakulatok jelképei, a történelmi helyszínek látogatása, az alakulatok történelmének ismerete mind erősítik a katonák identitását és a csapatkohéziót.⁶⁸² Alapvetően a tartalékos rendszernek is ilyen kohézióerősítő szerepe van, ezért is okoz nehézséget a különböző koncepciók mentén ennek reformja.

Az IDF haderőfejlesztési koncepciói a megváltozott KKF-ek és a modern, technológia alapú hadviselés fejlődése közben is igyekeznek figyelmet fordítani a motiváció és a morál fenntartására. A civil-katonai kapcsolatokat javítása, valamint a csapatkohéziót erősítő tréningek, a munkahelyi körülmények javítása, a katonák komfortérzetének növelése mind ennek részét képezik. Továbbá ennek egyik eszköze, hogy az IDF az elmúlt években úgy megpróbálta transzparensen és minél több ismeretet átadva megmutatni magát a sorozás előtt állók számára, kvázi mint egy olyan munkahely, ahol mindenki megtalálhatja a maga karrierútját.⁶⁸³

6.3.10. Nemzetközi szerepvállalás

A második libanoni háborút követően az IDF nemzetközi megítélésének javítása kiemelt cél volt Izrael és az izraeli katonai vezetés számára is. A vizsgált időszakban az IDF számos olyan képességet fejlesztett, amellyel részt vehetett humanitárius missziókban,⁶⁸⁴ növelhette nemzetközi kapcsolatait, elismertségét és elfogadottságát. Emellett a 2010-es évek izraeli külpolitikája és az állami aktorok közötti enyhülési folyamatok a régióban, a globális kihívások (pl.: kiber, terror, klímaváltozás) elleni fellépés⁶⁸⁵, nemzetközi gyakorlatok szintén hozzájárultak az IDF nemzetközi térben való – magasabb szintű – működéséhez. Az izraeli védelmi ipar fejlődése, valamint a nemzetközi gyakorlatok⁶⁸⁶, képzések szintén erősítették az IDF nemzetközi jelenlétét.

⁶⁸⁰ TAIB 2020

⁶⁸¹ CATIGNANI 2004

⁶⁸² PERL 2024

⁶⁸³ IDF Roles

⁶⁸⁴ IDF Editorial Team 2020a; IDF Editorial Team 2020b

⁶⁸⁵ SHIRI 2022

⁶⁸⁶ Israel Defence Forces Training and Preparation.

Összességében látható, hogy a nemzetközi megítélés javítására irányuló törekvések folyamatosan jelen voltak a haderőfejlesztési koncepciókban és ezt az IDF olyan kompetenciák és képességek segítségével valósította meg, amelyeket a mindennapi működés biztosítása és az izraeli biztonság fenntartása érdekében hozott létre, fejlesztett.

6.3.11. Eszközfejlesztés

A 2006-2024 közötti időszak izraeli haderőfejlesztésének vizsgálata során a modernizáció, a high-tech technológiákra épülő 21. századi haderő megteremtésének célja kristályosodik ki. Alapvetően megállapítható, hogy az IDF fejlesztési fókuszában a modern technológiák és eszközök fejlesztése, gyártása, alkalmazása, rendszerbe állítása és folyamatos fejlesztése áll. Ugyanakkor az is kirajzolódik, hogy a KKF-ek rendszerének alakulása határozza meg a fejlesztési irányokat. A 5.2.2. fejezetben részletesen ismertettem az izraeli védelmi ipar jellemzőit. A következő fejezetben – a teljesség igénye nélkül – a vizsgált időszakban fejlesztett és rendszeresítésre került néhány eszköz, illetve kiemelt műveleti terület bemutatása mellett összefoglalom a haderőfejlesztési koncepciók eszközfejlesztésre vonatkozó alapelemeit.

6.3.11.1. A „klasszikus” hadi eszközök

A különböző adatbázisok⁶⁸⁷ és egyéb elérhető források alapján az IDF a katonai eszközök széles palettáját tartja rendszerben és alkalmazza. Az IDF honlapján közzétett 2022-es összefoglaló úgy fogalmaz, hogy a haderő fennállása óta mindig a technológiai fejlesztések úttörője volt. Az általuk kiemelt legjelentősebb hazai fejlesztésű haditechnikai eszköz között szerepel légvédelmi rendszer (Iron Dome) , páncélozott járművekre szerelhető rakétaelhárító rendszer (Trophy⁶⁸⁸), az IDF igényei szerint módosított vadászpilóta (F-16I-Sufa), drón (Eitan, Skylark I-LE), harcoksi (Merkava), láncalpas aknamentesítő rendszer (Tzefa Shirion), épületharcászatot és felderítést támogató eszköz (EyeBall, Magic Fly⁶⁸⁹), páncélozott szállítójármű (Namer), vállról indítható föld-föld rakétavető (Spike), irányított aknavető (Iron Sting – Vasfullánk⁶⁹⁰).

A felsorolás alapján megállapítható, hogy az IDF számos területen élen jár a legmodernebb technológiák használatában az izraeli védelmi szektor cégével együttműködve a fejlesztés úttörője. Fennállása során mindig is kiemelt szempont volt az izraeli védelmi ipar

⁶⁸⁷ Military Balance, Global Firepower

⁶⁸⁸ Trophy APS: Operational Active Protection System

⁶⁸⁹ MagicFly

⁶⁹⁰ Elbit America [@ElbitAmerica] 2024

támogatása és erősítése⁶⁹¹, azon belül is fontos elem a K+F szektor kisebb start-upjai számára nyújtott együttműködési lehetőségek, támogatások rendszere.⁶⁹²

A Military Balance eszközökre vonatkozó adatai adatsorai alapján állítottam össze a 10. táblázat tartalmát, amelyből levonhatunk néhány általános megállapítást:

- Az IDF a KKF-ek változásához mérten változtatja az eszközök számát. (pl.: CBRN elleni védelmi vagy tüzérségi járművek számának állandósága)
- Az adatokban nyomon követhetőek bizonyos nagyobb technológiaváltások. (pl.: Patriot légvédelmi rendszerek kivezetése és az Iron Dome, David's Sling, Arrow rendszerek rendszerbe állítása)
- Láthatjuk, hogy a minőség a meghatározó szempont a mennyiség felett: bizonyos eszközkategóriák esetén a darabszámok csökkenése modernebb technológiára való váltást takar. (pl.: merevszárnyas és forgószárnyas repülőgépek)
- Módszertani szempontból fontos kiemelni, hogy az adatok számos ponton hiányosak, ami nem meglepő, hiszen egy aktív haderőről van szó, amely jelenleg éppen több fronton harcol. Ennek ellenére szinte bármely haditechnikai eszközcsoporthoz esetében találunk forrásokat, amelyek izraeli technológiai fejlesztésekről szólnak és az izraeli védelmi szektor vállalatainak honlapjain számos haditechnikai eszköz leírását megtaláljuk.

Légierő (IAF)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Légvédelem (AD)	944	944	974	974	974	145	40	40	40	40	40
Ballisztikus rakétavédelem (BMD)						24	24	24	24	24	24
Merevszárnyas repülőgép	552	586	558	473	478	481	459	465	468	457	457
Forgószárnyas repülőgép	177	177	144	143	143	143	142	142	142	145	145
Pilóta nélküli légi jármű (UAV)	3	25	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Szárazföldi erők	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Légvédelem (AD)	20	20	20	20	20	20					
Páncélozott harcjármű (AVF)	1565	2100	2100	2060	2190	1920	1750	1590	1590	1190	1190
Tüzérség (ARTY)	500	530	530	530	530	530	530	530	530	530	530
CBRN elleni védelmi jármű	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Haditengerészet	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Kételtű hajó	4	4	4	3	3	3	3	3	3	4	4
Segédhajó	3	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1
Járőrhajó	55	55	53	45	45	45	45	49	49	51	51
Tengeralattjáró	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Startégiai erők	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
SSM rakétahordozó	100	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24

10. táblázat: Az IDF haderőnevei által alkalmazott kiemelt harceszközök számának alakulása 2014-2024

(Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése.)

⁶⁹¹ ZAMIR 2024

⁶⁹² Ennek egyik iskolapéldája a Plasan vállalat története. SHTUTMAN 2023

A második libanoni háborút követően az eszközfejlesztések minden haderőnem és terület esetében kiemelt prioritást élveztek. Ezek az alábbiak voltak:

- Az eszközfejlesztések során kiemelt cél volt a többdimenziós műveleti képességek fejlesztése és ezek hálózatalapú integrációja.
- Előnyt élveztek a precíziós csapásmérő képességek javítását szolgáló harci és támogató eszközök fejlesztései.
- Fokozatosan növekedett az autonóm rendszerek használatára való igény a katonák védelme és a hatékonyság növelése érdekében.
- A harci eszközök fejlesztése mellett hasonlóan magas prioritást élveztek a kommunikációs technológiák és a KKF-ek változásából eredeztethető speciális feladatokra dedikált eszközök fejlesztési programjai. (pl.: városi és alagútharcászat - IDF Caterpillar D9 páncélozott bulldózer)⁶⁹³
- Az IDF előnyben részesíti a könnyű, gyorsan mozgatható és könnyen telepíthető eszközöket és felszereléseket és az ezekhez kapcsolódó innovációkat.
- Az IDF a fejlesztések során törekedett a szövetséges államok – különösen az USA – által használt eszközökkel való kompatibilitásra és interoperabilitásra.
- Minden területen kiemelt szempont volt a költséghatékony fejlesztés és üzemben tartás.
- A költséghatékonyág mellett a 2010-es évek végén – Kochavi-éra – egyre gyakrabban merültek fel fenntarthatósági és környezetvédelmi szempontok. (pl.: HED meghajtású járművek)⁶⁹⁴

A haditechnika eszközfejlesztések és a külföldi beszerzések összességében a regionális technológiai fölény biztosítását célozták.

6.3.11.2. A felderítést támogató eszközrendszer

A stratégiai mélység hiányának csökkentésére Izrael modernkori történelme során számos módszert alkalmazott: a védelmi képességek és haditechnikai fejlesztések mellett kiemelt szerep jutott az előrejelző rendszerek és képességek fejlesztésének is. Különösen az 1979. március 26-án Washingtonban aláírt egyiptomi–izraeli béke megállapodást⁶⁹⁵ követően, amikor Izrael részéről a békeszerződés betartatása és ellenőrzése új védelmi képességek kialakítását tette szükségessé. Ezen képesség megteremtése hívta életre az izraeli űrprogramot:

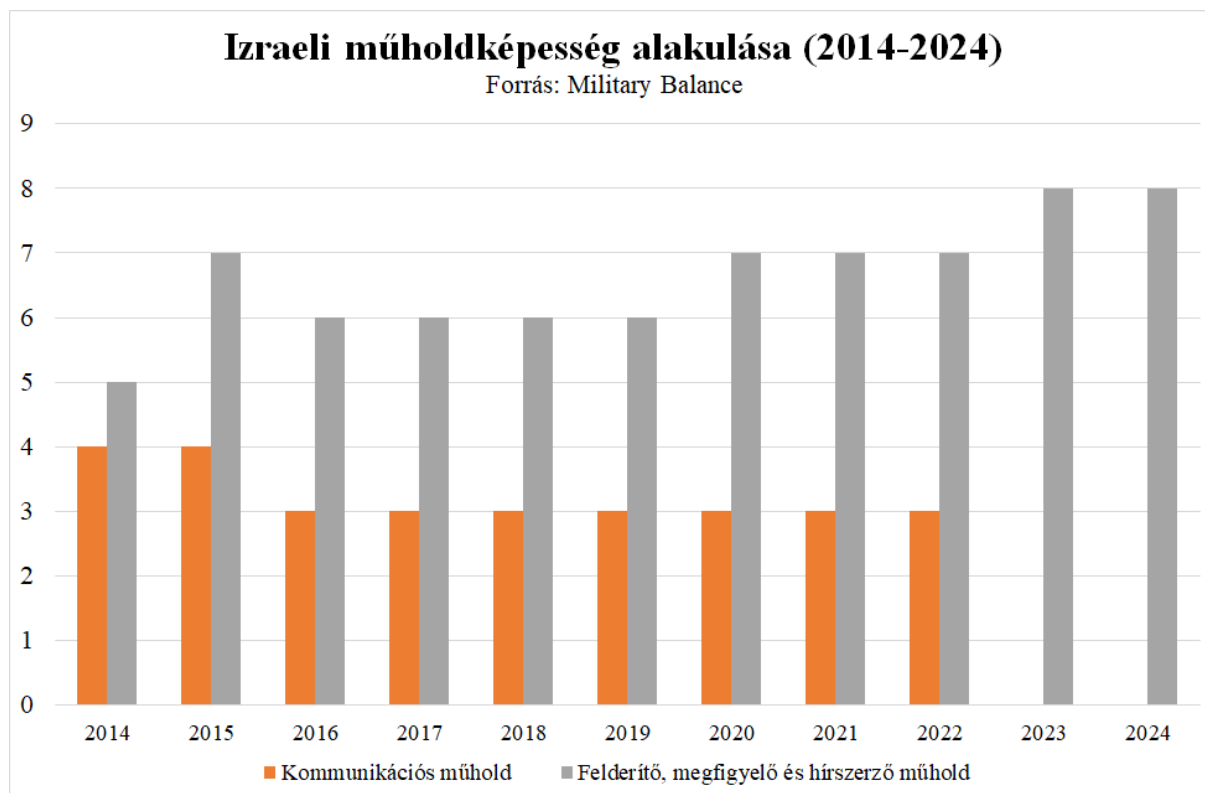
⁶⁹³ Israel Defense Force uses armored Caterpillar D9 bulldozers to destroy IEDs.

⁶⁹⁴ Defense News Army 2024

⁶⁹⁵ Március 26.: aláírják az egyiptomi–izraeli békét (1979).

„1981-ben az izraeli űrprogramot pragmatikus megközelítésből hozták létre, amelynek célja a korai figyelmeztetés, az elrettentés és a fejlett technológiákban való önellátás nemzeti biztonsági szükségleteinek kielégítése volt.”⁶⁹⁶ Izrael a Ben-Gurion által megfogalmazott három pillér mentén kezdte el kialakítani űrképességeit, amelyre, mint erősokszorozó képességre tekintett.

Az izraeli űrprogram legfontosabb részét a műholdprogramok jelentik, amely egyszerre szolgál felderítési és kommunikációs célokat.⁶⁹⁷ A 30. ábrán látható, hogyan alakult az izraeli műholdképesség civil és katonai felhasználása 2014 és 2024 között. Az IDF rendelkezésére álló műholdak komoly technológia fölényt jelentenek a régióban a hírszerzési tevékenység és a katonai műveletek támogatása, a valós idejű információgyűjtés, a döntéshozatal támogatása és a C2 során.

30. ábra: Az izraeli műholdképesség alakulása 2014–2020 (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése.)

A gazdasági szűkösség ellenére Izrael számára az űrtevékenység fejlesztése folyamatosan prioritást élvez az 1980-as évek óta, mivel az elért eredmények és megvalósított fejlesztések elemi részét képezik az izraeli biztonsági hálónak. Az izraeli űrprogramnak kiemelt elméleti és gyakorlati jelentősége van az ország katonai védelme szempontjából. Napjainkra

⁶⁹⁶ PAIKOWSKY – ISRAEL – AZUL 2017

⁶⁹⁷ Israel Aerospace Industries (IAI)

azonban sokkal szélesebb felhasználásúvá vált a terület: a piaci alkalmazás túlmutat a katonai felhasználáson, de szorosan összekapcsolódik.⁶⁹⁸ Korszakonként változott, hogy az izraeli űrkutatási tevékenység éppen a katonai megfigyelőképességek fejlesztésével, a nemzetközi kapcsolatok bővítésével, a gazdaság erősítésével vagy a társadalom edukálásával és tájékoztatásával járult hozzá az izraeli biztonsághoz.⁶⁹⁹

6.3.11.3. Légvédelem és rakétaelhárítás

Kezdetben, az 1950-es években az IDF légvédelme taktikai célokat szolgált, elsősorban az izraeli légi bázisok és kiemelt infrastruktúrák védelmére összpontosítva. Mára ez már stratégiai, teljes, aktív védelemmé alakult.⁷⁰⁰ Az izraeli légtér védelmének alapját sokáig az Egyesült Államokból vásárolt Patriot légvédelmi rendszer látta el, amelyet már az Öböl-háború (1991) idején sikerrel vetettek be iraki rakéták ellen, de végül 2024-ben nyugdíjazták.⁷⁰¹

Az Iron Dome kisebb hatótávolságú rakéták elleni védelmi rendszer fejlesztése iskolapéldája a fenyegetettségalapú izraeli haderőfejlesztésnek. A második libanoni háború idején a Hezbollah több ezer rakétát indított Izrael északi része ellen. 2006 után a KKF-ek egyik legfontosabb változása abban rejlett, hogy az állami szint alatti szervezetek elkezdtek jelentősen növelni a rövid- és közepes hatótávolságú rakétaarzenáljukat. Emellett Izraelnek fel kellett készülnie a Szíria – később pedig Irán – irányából érkező rakéta fenyegetésekre. Az izraeli védelmi tervezés az ellenséges rakétákban látta a legnagyobb fenyegetést, ezért nem meglepő, hogy 2006 után a haderőfejlesztés fő irányvonala egyrészt a kilövőállások elleni precíziós támadások hatékonyságának növelése, másrészt pedig az izraeli légvédelmi képesség fejlesztése lett. Az Iron Dome fejlesztése 2007-ben vette kezdetét az izraeli Rafael Advanced Defense Systems és az Israel Aerospace Industries kooperációjában, amerikai támogatással. A 2012-es gázai háborúban debütált, jelentős sikerrel. A rendszer viszonylag könnyen telepíthető, rövid hatótávolságú rakéták, aknagránátok és tüzérségi lövedékek elfogására és megsemmisítésére fejlesztették. Alapja egy radaralapú érzékelőrendszer, amely azonosítja a lövedéket, meghatározza sebességét és röppályáját. Az adatok alapján az irányítóközpont elemzi a várható becsapódás helyét és amennyiben a lövedék veszélyt jelent a lakott területekre elindítja ellene a Tamir elfogórakétákat. Hatótávolsága 4-70 kilométer között van. A rendszer előnye a valós idejű észlelés és fenyegetéserőtelítés, valamint, hogy – bizonyos mennyiségig

⁶⁹⁸ PAIKOWSKY – ISRAEL – AZUL 2017

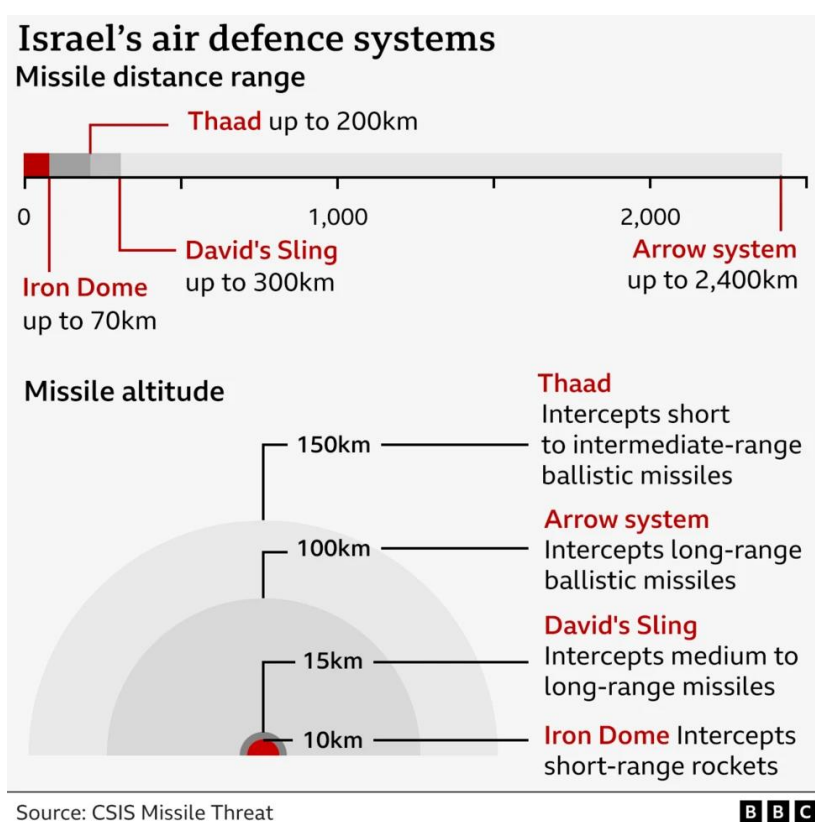
⁶⁹⁹ RÉMAI 2024

⁷⁰⁰ SHOHAT – FRIEDMAN 2015

⁷⁰¹ FABIAN 2024b

képes – több bejövő lövedék paralel elhárítására. Ugyanakkor alkalmazása viszonylag drága: egy Tamir rakéta értéke 50.000 USD körül mozog. Ez sokszorosa a házilag készített kb. 800 USD bekerülési költségű Kasszám rakétáknak.⁷⁰²

Az IDF az elmúlt évtizedekben alapvetően támaszkodott az Iron Dome (Vaskupola) rendszerre, a védelem megteremtésének és az elrettentés pillérének kiemelt elemeként tekintett rá.⁷⁰³ A Hamasz és a Hezbollah rájött arra, hogy a rendszer túlterhelhető, ha jelentős mennyiségű és pontosabb, fejlettebb⁷⁰⁴ lövedékeket indítanak útnak egyidőben, ezért az IDF fejlesztési prioritásává vált a nagyobb mennyiségű és pontosabb lövedékek kivédésére is alkalmas radar és elfogórendszerek fejlesztése.

31. ábra: Az izraeli légvédelmi rendszer (Forrás: BBC – 2024)

A 2010-es években folytatódott a David's Slings és az Arrow-2/3 rendszerek fejlesztése, amelyek hatékony védelmet nyújtanak közepes és nagy hatótávolságú rakéták ellen is.⁷⁰⁵ Az iráni fenyegetés erősödése miatt 2024 októberében az Egyesült Államok bejelentette,

⁷⁰² What are Israel's Iron Dome, David's Sling, Arrow and Thaad missile defences? 2024

⁷⁰³ ORTAL 2022b

⁷⁰⁴ LAPPIN 2021

⁷⁰⁵ IMDO- Israel Missile Defense Organization.

hogy Thaad rendszert telepít Izraelbe. Ez egy nagy magasságban működő rakétavédelmi rendszer, melynek célja a rövid és közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták elfogása és megsemmisítése a repülési pályájuk végső szakaszában.⁷⁰⁶ A költséghatékonyság javítása érdekében Izrael folyamatosan dolgozik egy lézer alapú elfogórendszer fejlesztésén. Jelenleg a Rafael Advanced Defense Systems és az Elbit Systems által közösen fejlesztett Iron Beam rendszer áll a legközelebb ahhoz, hogy bevezetésre kerülve integrálódjon a többretegű izraeli légvédelmi rendszerbe.

A kritikusok szerint a precíziós légicsapások és az Iron Dome rendszere együtt ringatta a biztonság hamis illúziójába az izraeli védelmi tervezést és mivel nem koncentráltak a szárazföldi manőverező képesség fejlesztésére, amely lehetővé tenné az ellenséges területeken telepített indítóállások teljesebb felszámolását, így Izrael ugyan technológiai fölényben van, de stratégiai hátrányba került.⁷⁰⁷

A vizsgált időszakban (2006–2024) a légvédelem és rakétaelhárítás kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

- Többszintű rakétavédelmi rendszer kiépítése.
- A mesterséges intelligencia és big data alapú elemző rendszerek integrálása a döntéshozatalba.
- Túlterheléses támadások kivédésére alkalmas érzékelő-, radar- és irányítási kiegészítő rendszerek fejlesztése. A korábbi teljes lefedettséget jelentő koncepció kiegészítése és túlterheléses támadások esetén a védelmi rendszerek fókuszálása a létfontosságú ipari és katonai infrastruktúrákra.
- A rendszerek fizikai és kibertámadások elleni védelmének fejlesztése.
- A mesterséges intelligencia és big data alapú elemző rendszerek integrálása a döntéshozatalba.
- Izraeli fejlesztésű, új, innovatív költséghatékony megoldások támogatása.
- A kezelőszemélyzet folyamatos, magas szintű képzése és átképzése az új technológiákra.⁷⁰⁸
- Nemzetközi együttműködés keretében a rakétavédelmi rendszerek összehangolása és integrációja az Egyesült Államokkal.

⁷⁰⁶ What are Israel's Iron Dome, David's Sling, Arrow and Thaad missile defences? 2024

⁷⁰⁷ KATTAN 2018

⁷⁰⁸ FABIAN 2024b

Összességében a többszintű légvédelmi rendszer az izraeli elrettentési képesség kiemelt eleme lett és alapvetően változtatta meg az izraeli védelmi koncepciót és a haderőfejlesztés irányait. Támogatói szerint a rendszer egy ponton túl majd elvezet a rakétaháborúk korszakának végéhez,⁷⁰⁹ ugyanakkor egyelőre még csak fegyverkezési versenyt és új taktikák kialakítását indukálta az ellenfelek részéről. Izrael számára kiemelt cél, hogy technológiai fölényét megtartsa ezen a területen is.⁷¹⁰

6.3.11.4. Kibertér és kiberképességek

Az izraeli kiberszektor aktorai komplex rendszerbe szerveződnek, amelyben az állami szereplők, a védelmi szervezetrendszer számos tagja – az Aman részéről a 8200-as egység⁷¹¹ és a C4I igazgatóság⁷¹² –, gazdasági szereplők és a polgári lakosság egyszerre vannak jelen és folyamatos együttműködés mentén törekednek az izraeli kibertámadó és -védelmi képességek fejlesztésére. Az izraeli modell egy többrétegű védelmi és támadó stratégia szerint működik, ahol a területek határvonalai összefolynak: aktív védekezés és magas szintű támadó képességek jelennek meg mind a polgári, mind a katonai területen.⁷¹³

*„Az izraeli kibertevékenységet alapjaiban jellemzi, hogy a képességek kettős felhasználásúak. A nemzeti kiber-ökoszisztéma létrehozásának egyik sarokköve volt, hogy az együttműködés eredményeit mind az állami, mind a gazdasági szektor fel tudja használni és profitálni tudjon belőle. A konvergencia az IDF és a polgári titkosszolgálatok kiber területen dolgozó munkatársai és a piaci szektor között nagyon szoros. Gyakori jelenség, hogy az aktív szolgálat után önálló high-tech vállalatokat alapítanak a korábban a fegyveres erőknél dolgozó szakemberek.”*⁷¹⁴

A kibertérben végrehajtott védekező műveletek már az 1990-es évek eleje óta megjelennek az izraeli biztonsági palettán,⁷¹⁵ azonban Benny Gantz volt az, aki 2013-ban hivatalosan is kiemelt műveleti területté nyilvánította a kiberteret és elindította az IDF kiberképesség fejlesztésének új korszakát, amelyhez utódai is tartották magukat, sőt Kochavi

⁷⁰⁹ PREISLER-SWERY 2015

⁷¹⁰ FRANTZMAN 2021

⁷¹¹ A katonai hírszerzésen belül a technikai információk (SIGINT) gyűjtésével és elemzésével foglalkozó szervezeti egység. Nem megerősített információk szerint a támadó képességek területén is jelentős kapacitásokkal rendelkezik az egység. (vö. Stuxnet – 2010, Duqu – 2011)

⁷¹² Az IDF harctámogató alakulata, amely a kommunikáció minden területéért felelős.

⁷¹³ RASKA 2015

⁷¹⁴ RÉMAI 2022

⁷¹⁵ FREI 2020

esetében elmondható, hogy prioritásként kezelte, mint potenciális veszélyforrást és egyben a lehetőségek végtelen tárházát.

A vizsgált időszakban (2006–2024) a kiberképességek fejlesztése kapcsán a legfontosabb haderőfejlesztési és -szervezési sarokpontok a következők voltak:

- A kibertér stratégia szerepének folyamatos erősítése: az ellenséges fenyegetések kezelésére alkalmas védelmi, támadó és hírszerző képességek párhuzamos fejlesztése.
- A kiberképességek fejlesztése a mesterséges intelligencia, big data elemzés és az autonóm rendszerek integrálásával a 2010-es második felétől indult el és az IDF számos területen ösztönző aktorként lépett fel.
- Elektronikus hadviselési eszközök fejlesztése.
- A 2010-es évek elejétől prioritást élvez a kiberbiztonsági infrastruktúra fejlesztése az IDF informatikai hálózataiban. (pl.: valós idejű kiberfelügyelet)
- A 2010-es évek elejétől prioritást élvez a digitális infrastruktúra modernizációja.
- A kibertér már 2006 után kiemelt szerepet kapott a tájékoztatás és a narratíva formálásának területén, amely számos aktív (pl.: az IDF közösségi médiahasználat) és passzív (pl.: a dezinformációs kampányok elleni védekezés) képesség fejlesztését és alkalmazását eredményezte.
- Az együttműködés a gazdaság szereplőivel egyre szorosabbá vált a vizsgált időszakban.
- A kibervédelmi szakemberek képzése.
- A kibertér (pl.: szimulációs terek) beemelése a haderónemi képzésekbe.⁷¹⁶
- Míg a kiberszektor számos területén a nemzetközi együttműködés meghatározó az IDF esetében ennek nem találtam igazolt nyomát, ennek ellenére feltételezhető, hogy a szövetséges államokkal, főleg az USA-val folyamatos az ez együttműködés.

Összességében megállapítható, hogy mind Izrael, mind az IDF kellően korán belátta a kibertér szerepének fontosságát. A vizsgált időszakban az IDF magasabb szintre emelte támadó és védekező képességeit és a 2010-es évek második felének haderőfejlesztési koncepcióiban – Kochavi, Halevi – pedig megjelent a kibertér hadműveleti és képzési szinten történő felhasználása.

⁷¹⁶ AHRONHEIM 2020

6.4. Haderőfejlesztési folyamatok hatásai a földrajzi dimenzióban

Az előző fejezetben áttekintettem a korábban feltárt és összefoglalt, 2006 és 2024 közötti haderőfejlesztési koncepcióknak és irányoknak az IDF szervezetére és működésére gyakorolt hatását. A következőkben a közel húsz éves periódus haderőszervezési és -fejlesztési eredményeinek hatását foglalom össze azokra az állami és állam szint alatti, regionális aktorokra vonatkozóan, amelyek megjelennek az IDF KKF mátrixában.

Irán	Az Irán jelentette fenyegetés 2006 után folyamatosan erősödött (pl.: iráni nukleáris program, az iráni befolyás növekedése a régióban – az Irán-proxyk megerősödése, dezinformációs kampányok). Az IDF precíziós csapásokkal, a MABAM és „az ezernyi kis vágás” eljárások eszközeivel igyekezett offenzív elrettentést alkalmazni és csökkenteni az iráni befolyás növekedését. ⁷¹⁷ Ehhez igazodtak a fejlesztési koncepciók is, ugyanakkor számos területen (pl.: rakétavédelem, nagy hatótávolságú csapásmérő képesség) további fejlesztések szükségesek. Irán számára az Izraellel szembeni fellépés elsődleges, ezért az iráni fejlesztések – a lehetőségekhez mérten – megpróbálnak reagálni az izraeli fejlesztési irányokra.
Gázai övezet – Hamasz	A Hamasz jelentette fenyegetés folyamatosan növekedett a vizsgált időszakban, szinte rendszeres időközönként került sor korlátozott katonai műveletekre a Gázai övezetben. Az IDF 2006 utáni haderőfejlesztési tevékenysége jelentős részben a Hamasz jelentette fenyegetések kivédésére fókuszált. (pl.: rakétavédelem, precíziós csapások, MABAM, határvédelem megerősítése, alagútharcászat, lázadások elleni fellépés). Az IDF által végrehajtott fejlesztésekre a Hamasz megpróbált taktikai újításokkal reagálni, ami folyamatos versengésbe sodorta a két felet. A 2023. október 7-i események rávilágítottak, hogy a védelmi képességek fejlesztése nem minden területen volt megfelelő, az azóta is zajló gázai-háború tapasztalatai ⁷¹⁸ rámutattak a hibrid fenyegetések elleni fellépés nehézségeire és a szárazföldi manőverezőképesség fontosságára. Egyértelműen látszik, hogy a hagyományos definíció

⁷¹⁷ ORTAL 2023b

⁷¹⁸ INSS Data Analytics Center 2024

	szerinti döntő győzelmet nem lehetséges kivívni a Hamasz jelentette fenyegetéssel szemben, katonai eszközökkel csak a szervezet erőforrásait lehet csökkenteni. A Gázai övezet tartós megszállására az IDF haderőfejlesztési tevékenysége alapján jelenleg nem áll rendelkezésre a megfelelő struktúra és eszközrendszer. Amennyiben az izraeli politikai vezetés egy ilyen megoldás mellett dönt az rövid- és középtávon alapvető hatással lesz az IDF fejlesztési koncepciójára. Várhatóan a Hamasz erőforrásainak csökkenése, vezetőinek és politikai, területi befolyásának elvesztése új KKF-ek rendszerét fogja megteremteni, amelyre az IDF-nek szintén válaszokat kell találni.
Libanon - Hezbollah	A Hezbollah jelentette fenyegetés folyamatos volt a vizsgált időszakban. Az IDF 2006 utáni haderőfejlesztési tevékenysége jelentős részben a Hezbollah jelentette fenyegetések kivédésére fókuszált. (pl.: rakétavédelem, precíziós csapások, MABAM, határvédelem megerősítése, alagútharcászat). Az IDF által végrehajtott fejlesztésekre – hasonlóan a Hamaszhoz – a Hezbollah megpróbált taktikai újításokkal reagálni, ami egy folyamatos versengésbe sodorta a két felet. A Hezbollah vezetői és szervezete ellen végrehajtott támadások, a rakétavédelmi rendszer sikeres elhárítótevékenysége és a 2024. novemberében elindított „Északi nyilak”⁷¹⁹ művelet, amely alapvetően a Hezbollah erőforrásainak csökkentése mellett egy ütközőövezet kialakítását célozta meg összességében sikeresnek mondhatóak. Láthatóan az IDF felkészülten és – a gázai beavatkozással szemben – jól definiált célok mentén vágott bele a műveletbe. Azonban hasonlóan a gázai helyzethez, várhatóan a Hezbollah erőforrásainak csökkenése, vezetőinek és befolyásának elvesztése új KKF-ek rendszerét fogja megteremteni, amelyre az IDF-nek szintén válaszokat kell találni.
Jemen – Húsi lázadók	A földrajzi távolság ellenére a jemeni húszik által indított rakétatámadások cselekvésre késztették az IDF-t. A felmerülő KKF-ek megfelelő kezeléséhez a haderőfejlesztés eredményei közül a rakétavédelmi rendszer, a hírszerzési képességek és az IAF közepes/nagy hatótávolságú precíziós csapásmérő képességei szükségesek.

⁷¹⁹ A Timeline of Operation „Northern Arrows”.

Szíria	Az arab-tavaszi, a szír polgárháború és az Iszlám Állam regionális tevékenysége okán az elmúlt évtizedben az IDF számos alkalommal intézett precíziós támadásokat Szíriában olyan katonai létesítmények, fegyverszállítmányok vagy csoportok ellen, amelyeket veszélyesnek ítélt Izrael biztonságára. Az Aszad-rezsim bukása új helyzetet teremtett. Az IDF a határ szír oldalán ütközőövezet kialakításával és a katonai erőforrások ellen intézett támadásokkal próbálta erősíteni helyzetét. Az új szír vezetés Izraellel kapcsolatos politikája jelenleg még kérdéses. A politikai instabilitás és a szír gazdaság helyzete jó ideig nem fogja lehetővé tenni konvencionális támadások elindítását, ugyanakkor az ország instabilitása, a fegyveres csoportok jelenléte olyan bizonytalanságot okoz, amelyre az IDF-nek reagálnia kell a határvédelmi rendszer erősítésével, precíziós műveletekkel és a MABAM eljárás eszközeivel.
Ciszfjordánia	A Ciszfjordánia esetében az IDF feladatai a vizsgált időszakban főleg rendfenntartói, ellenőrzési (biztonsági zónák), tömegkezelési/-osztatási és klasszikus terrorellenes műveleteket foglaltak magukban. Ezek teljesen más típusú képességek fejlesztését követelték meg a védelmi erőktől. A biztonsági helyzet értékelése alapján az IDF ilyen típusú KKF-ek elleni fejlesztései sikeresek voltak, ugyanakkor nagy terhet jelent a szervezet számára a „kettős-haderő” modelljének, eszköz- és eljárásrendjeinek fenntartása.
A mérsékelt arab államok	A környező, mérsékelt arab államokkal fennálló viszonyban a politikai és diplomáciai kapcsolatok erősítése (pl.: Ábrahám-egyezmények), a regionális biztonsági, gazdasági és tudományos együttműködések fejlődése⁷²⁰ jellemezte az időszakot, amelyhez számos esetben az IDF is hozzájárult (pl.: közös terrorellenes fellépés, közös gyakorlatok).
A világ többi országa	A második libanoni háborút követően az IDF számára prioritássá vált nemzetközi megítélésének javítása. Az elmúlt években a védelmi export, a nemzetközi együttműködések és gyakorlatok, valamint az IDF HFC kutató-mentő tevékenysége jelentős mértékben hozzájárult a nemzetközi kapcsolatrendszer fejlődéséhez és erősödéséhez. Várhatóan az IDF a jövőben is fel fogja használni a regionális biztonság

⁷²⁰ SRIVASTAVA 2021

	megteremtésére kialakított megoldásait annak érdekében, hogy tovább erősítse nemzetközi jelenlétét.
--	---

11. táblázat: Az IDF haderőfejlesztési tevékenységének hatása földrajzi dimenziók mentén (A szerző szerkesztése.)

A 11. táblázat alapján a 32. ábrán egy szubjektív skála segítségével – ahol a sötétzöld érték az erősen pozitív hatást (partneri kapcsolatok, együttműködések), míg a sötétpiros érték az erőteljesen negatív hatást (konfliktusos, feszült viszonyok) jelenti – ábrázoltam az izraeli haderőfejlesztési tevékenységek regionális hatásait a környező államokkal fennálló kapcsolatokra.

Az izraeli haderőfejlesztési tevékenységek hatása a környező államokkal fennálló kapcsolatokra

32. ábra: A haderőfejlesztési tevékenységek hatása a szomszédos államokkal fenntartott kapcsolatokra (A szerző szerkesztése)

A regionális kapcsolatok komplex dinamikájában egyszerre jelennek meg a geopolitikai érdekek, a biztonsági kihívások, a nemzetközi szövetségek és együttműködések, de ugyancsak hatással vannak rá az IDF haderőfejlesztési lépései. A vizsgált időszak izraeli haderőfejlesztési stratégiája részben – az elrettentés vagy az együttműködések által – a regionális biztonság növekedéséhez, míg bizonyos elemei versengéshez és a feszültségek fokozódásához vezettek.

6.5. Összegzés – Az IDF haderőfejlesztési irányai 2006 és 2024 között

Áttekintettem a 2006 és 2024 közötti izraeli haderőszervezés és -fejlesztés fő eseményeit, az egyes vezérkari főnökök elképzeléseit, a meghatározó koncepciókat és irányvonalakat, valamint ezek illeszkedését a KKF-ek változó rendszeréhez. Foglalkoztam azokkal a releváns stratégiákkal, doktrínákkal, elméletekkel és fogalmakkal, amelyek hatással voltak az IDF fejlesztésére. Részletesen – haderőnemekre és kiemelt területekre bontva – vizsgáltam a haderőfejlesztés hatásait, bemutattam az eredményeket és igyekeztem rávilágítani a hiányosságokra, kritikákra.

Megállapítható, hogy napjaink közel-keleti biztonsági környezetében a hibrid fenyegetések a meghatározóak, amelyekhez a hagyományos katonai stratégiák nehezen alkalmazkodnak.⁷²¹ Nem feltételezhetjük, hogy a hibrid hadviselés a jövőben teljesen felváltja a hagyományos hadviselési formákat.⁷²² Éppen ezért a klasszikus stratégiai irányok és elemek, (pl.: elrettentés) is sikeresen alkalmazhatóak, de ehhez szükség van az újra értelmezésükre.⁷²³

Röviden összefoglalva a haderőfejlesztés tekintetében Izrael átfogó stratégiai váltást hajtott végre 2006 után. A 2010-es évek elejétől a fejlesztések egyre inkább a védelmi képességek erősítése, a modernizálás, a digitalizáció irányába fordultak, hogy az IDF megőrizze technológiai fölényét. Ennek érdekében Izrael kialakította az ún. többdimenziós védelmi stratégiát és keretrendszert, amelyben sikerrel alkalmazza a többdimenziós műveleteket.⁷²⁴ Ez a stratégia összefogja a szárazföldi, légi, tengeri és kiberhadviselési területek műveleteit, lehetővé téve az összehangolt válaszlépéseket. Ennek égisze alatt az IDF számtalan különböző eszközt, taktikát, eljárást, koncepciót alkalmaz kombinált módon.⁷²⁵ (6.2.3. fejezet)

A MD stratégia hatékonyan képes kezelni a KKF-ek mátrixának sokrétű elemeit, de számos kihívással is jár, amelyek hatással vannak a hosszú távú fenntarthatóságra, mint például a magas költségek és erőforrásigények, a C2 és a koordináció kihívásai, a túlzott technológiai függőség, az ellenfelek alkalmazkodóképessége, az IDF szervezetében felmerülő törések, az izraeli gazdasági és társadalmi makró mutatók változása és ezek hatása az IDF-re. Számos elemző szerint az izraeli katonai fölény csökkent az elmúlt években, mivel ellenfeleik

⁷²¹ HOFFMAN 2007

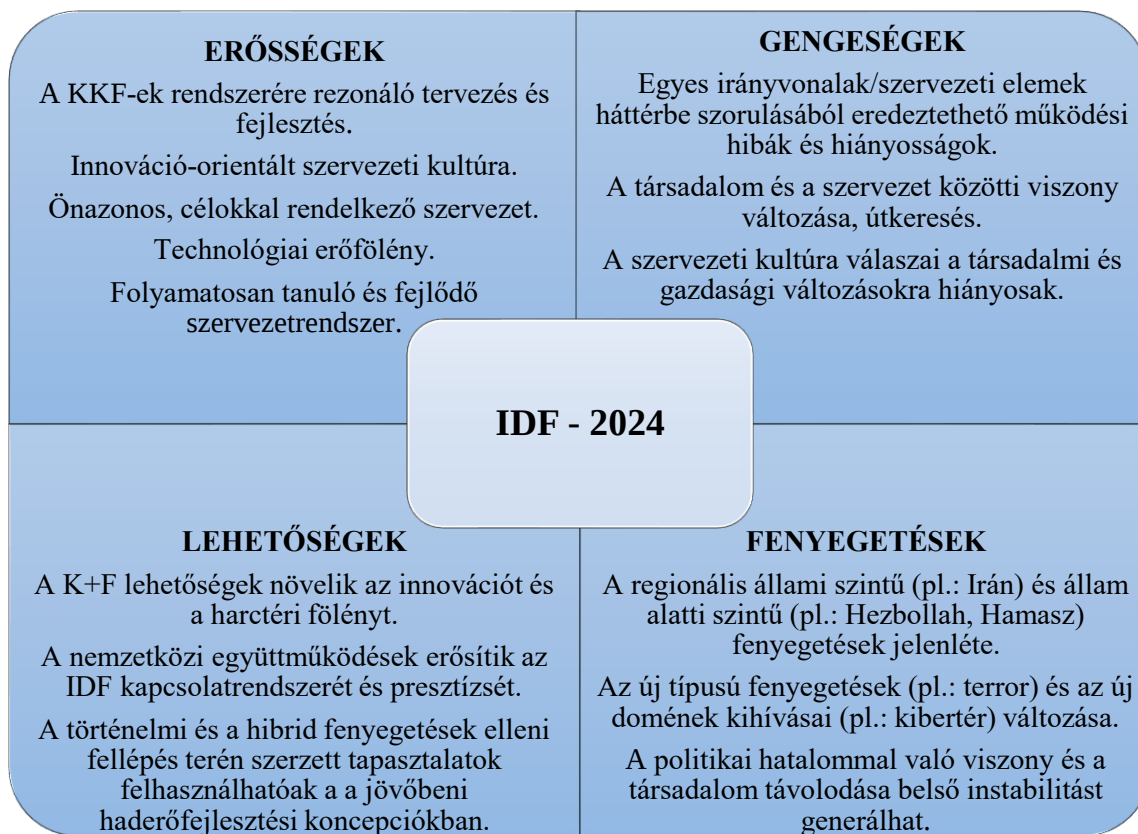
⁷²² PORKOLÁB 2015

⁷²³ WILNER 2011

⁷²⁴ Az Egyesült Államok Hadseregének műveleti koncepciója, a Multi-Domain Operations (MDO), a 2018-as Nemzeti Védelmi Stratégia alapján került kidolgozásra. Az MDO-t átfogó hadviselési megközelítésként definiálják, amely egyesíti és összehangolja a különböző katonai dimenziók – légierő, szárazföldi erők, haditengerészet, kiberhadviselés és űr – valamint a nem katonai szektorok hatásait. A stratégia célja a szinkronizált képességekkel elért előnyszerzés. ELLISON – SWEIJS 2023, NATO 2023

⁷²⁵ FREILICH 2012

folyamatosan adaptálódtak és fejlesztették képességeiket.⁷²⁶ A 2023. október 7-i támadás és az azóta is zajló konfliktusok tapasztalatai hatással lesznek az IDF jövőbeli fejlesztésére, fejlődésére.⁷²⁷ A többdimenziós védelmi stratégia nélkülözhetetlen a sokrétű biztonsági fenyegetések kezelésében. A jövőben az IDF-nek olyan haderőfejlesztési koncepciók kialakítására és végrehajtására lesz szüksége, amelyek fókuszában a KKF-ek változása áll, ugyanakkor rugalmasabbak és nyitottabbak a részletekre, mint a 2006–2024 közötti időszak fejlesztési koncepciói.

33. ábra: SWOT analízis – IDF - 2024 (A szerző szerkesztése.)

Hasonlóan a kiindulási állapotok vizsgálatához (6.1.3. fejezet) elkészítettem az IDF SWOT analízisét a vizsgált időszak végére vonatkozóan is, amely számos eltérést mutat a 2007-es állapotokhoz képest. Összességében egy szervezettebb, jól organizált, fejlődéscentrikus haderőt látunk, azonban továbbra is felmerülnek mind régi, mind új gyengeségek és veszélyek.

Véleményem szerint sikerült igazolnom, hogy (H5) a második libanoni háború utáni években az izraeli haderőfejlesztés kapcsán több kulcsfontosságú fordulópontot, hangsúlyváltást is tudunk azonosítani. A fejlesztési koncepciókat és irányvonalakat alapvetően határozzák meg a kihívások, kockázatok és fenyegetések.

⁷²⁶ BERMAN 2023

⁷²⁷ INSS Data Analytics Center 2024

7. AZ IDF TÁRSADALMI SZEREPE

„Ez az ország, amelyben minden ember katona és a katonák mégis emberek.”⁷²⁸ – írta Efraim Kishon. Nem véletlen, hogy az izraeli védelmi tervezés egyik alapja az Izraeli Védelmi Erők és az izraeli társadalom közötti szoros, kooperatív kapcsolat. Talán azért is, mert Izraelben szinte „mindenki” volt katona, így ez az a szervezet, amely a leginkább transzparens és ismert az állampolgárok körében.

Az izraeli állami intézményekbe vetett bizalomról szóló felmérésekben általában az IDF végez az élén,⁷²⁹ ugyanakkor a társadalom nem zsidó csoportjai körében jóval alacsonyabb az elfogadottsága.⁷³⁰

Már az IDF elődszervezetei is nagyon szoros kapcsolatot tartottak fenn a Jisuv zsidó közösségével. A függetlenségi háború után, az állam megszervezésének első éveiben a haderő és a társadalom kapcsolata még inkább elmélyült és ez egészen a 1990-es évek elejéig így is maradt. A KKF-ek változása azonban hatással volt az IDF és a társadalom kapcsolatára is, a második libanoni háború eseményei után az IDF hazai társadalmi megítélése is mélypontra került. A haderőfejlesztési koncepcióknak 2006 után állandó eleme az IDF társadalmi kapcsolatainak újragondolása, erősítése és fejlesztése. Ehhez egy folyamatosan megújuló és szinte végtelen számú területet felölelő tevékenységsor kapcsolódik, amely nem más, mint az IDF társadalmi felelősségvállalási (CSR) portfóliója. A következő fejezetben – a teljesség igénye nélkül – konkrét területeken keresztül fogom illusztrálni az IDF és az izraeli társadalom kapcsolatának változását, ennek hatásait a haderőre.

7.1. Történeti előzmények - „Az IDF életmód”

Talán nincs még egy olyan ország, ahol a védelmi erők olyan szinten integrált része a társadalomnak, mint Izraelben. Ez visszavezethető a történelmi eseményekre, az IDF elődszervezeteinek tevékenységére és az 1950-es évek elejétől napjainkig tartó tudatos építkezésre, amely által az IDF együtt él és lélegzik az izraeli társadalommal, sőt bizonyos esetekben meghatározta a társadalmi fejlődést és egyes társadalmi folyamatok irányait is.

A kezdetektől kiemelt szempont volt a katonai vezetés számára, hogy az IDF ne egy elszigetelt szervezet legyen. Az 1950-es évektől az IDF életpályamodellt akart kínálni az izraeli

⁷²⁸ KISHON 1958

⁷²⁹ ELRAN et al. 2023, SILVER – SMERKOVICH 2024a; SILVER – SMERKOVICH 2024b

⁷³⁰ HERMANN – YOHANANI – KAPLAN 2024b

lakosságnak.⁷³¹ A néphadsereg modell és a tartalékos rendszer fenntartása folyamatos kapcsolatot biztosított az IDF számára a társadalom jelentős részével. Ben-Gurion szemében az IDF az izraeli társadalom számára olvasztótégelyként működött. Az olyan kezdeményezések, mint az ifjúság védelmi képzése (Gadna),⁷³² a katonák tájékoztatására szolgáló BaMahane újság,⁷³³ a mai napig népszerű katonai rádió a Galei Tzahal elindítása⁷³⁴, valamint a nem standard katonai feladatokban való részvétel és a civilek számára végzett segítségnyújtási műveletek⁷³⁵ által az IDF nemcsak a biztonság megteremtésében, hanem a társadalmi és kulturális normák alakításában, a modern izraeli társadalom megszervezésében is központi szerepet játszott.⁷³⁶

7.2. Az IDF, mint politikai aktor – civil-katonai együttműködés

Az IDF és az izraeli politika közötti érzékeny és szoros kapcsolatot korábban már bemutattam. A vizsgált időszakban számos alkalommal találunk feszültséget a politikai és a katonai vezetés között. (pl.: Netanyahu–Eisenkot) Ezek a nézeteltérések hosszú távon aláássák a közvélemény bizalmát az IDF-ben.⁷³⁷ Levy már 2014-ben felhívta a figyelmet arra a paradoxonra, hogy egyrészt az IDF túlzottan a civil vezetés szoros felügyelete alatt áll, de ezzel párhuzamosan túlzott politikai hatalommal is rendelkezik.⁷³⁸ Bizonyos kérdések átpolitizáltsága ellenére az IDF alapvetően apolitikus szervezet. Ebben a történeti tradícióban hozott rendkívüli változást, amikor a tartalékosok egy csoportja nyíltan tiltakozott a Netanyahu-kabinet igazságügyi reformtervezete ellen 2023-ban és ezzel veszélyes precedenst teremtett.⁷³⁹ Az IDF története során nemcsak katonai, hanem társadalmi intézményként is működött, hozzájárulva az izraeli nemzetépítéshez, mindig elhatárolódva a politikai véleménynyilvánítástól.⁷⁴⁰ Ahhoz, hogy az IDF a jövőben is az izraeli társadalom többségének bizalmát tudja élvezni fenn kell tartania a politikamentes működését. Az IDF-nek az izraeli társadalom védelmezőjeként kell működnie, és nem szabad engednie, hogy politikai viták eszközévé váljon.⁷⁴¹ A polgári-katonai kapcsolatok érzékeny egyensúlya kulcsfontosságú Izrael

⁷³¹ BEN-GURION 1970

⁷³² BEN-GURION 1970:97

⁷³³ DVORY 2005:203

⁷³⁴ DVORY 2005:206–207

⁷³⁵ Az IDF különleges, egyszerre katonai és civil alakulata a Nahal 1948-ban alakult, azzal a céllal, hogy támogassák az új zsidó telepek építését. KURZMAN 1999

⁷³⁶ CÍSCAR 2021

⁷³⁷ MICHAEL 2022

⁷³⁸ LEVY 2010b, LEVY 2014

⁷³⁹ MICHAEL 2023

⁷⁴⁰ SAFRAI 2019

⁷⁴¹ MICHAEL – SIBONI 2023

biztonsága és demokratikus értékei szempontjából.⁷⁴² Ehhez az olyan civil-katonai együttműködési területeket kell erősítenie, amelyek etnikai származástól, politikai meggyőződéstől vagy gazdasági státusztól függetlenül tudják növelni a szervezet társadalmi beágyazottságát.⁷⁴³ Tökéletesen alkalmasak lehetnek az olyan területek, mint az egészségügy,⁷⁴⁴ a társadalmi egyenlőség támogatására irányuló kezdeményezések, a hagyományörzés, a környezetvédelem. Például a CoVID–19 járvány idején az IDF egészségügyi és logisztikai támogatást nyújtott a civilek számára, védőeszközöket és tesztelési lehetőséget biztosított, elit technológiai egysége (81-es egység) együttműködve az izraeli Egészségügyi Minisztériummal innovatív megoldások kialakításán dolgozott, valamint a HFC katonái aktívan közreműködtek a rászoruló közösségek támogatásában és tájékoztató kampányok lebonyolításában.⁷⁴⁵

7.3. Az izraeli katona

7.3.1. A katonák helyzete és megbecsültsége

Az IDF sikerének motorja az izraeli katona maga, nem véletlen, hogy a haderőfejlesztés számos területe fókuszál a katonák képzésére, motiválására és a katonai életpályamodell fenntarthatóságának biztosítására. Ugyanakkor úgy tűnik – hogy Ben-Gurion vágya ellenére – az IDF napjainkra elvesztette olvasztótégely jellegét. Kachtan katonai egységek viselkedési szokásainak összehasonlítása során arra jutott, hogy valójában az etnikai különbségek még hangsúlyosabbá válnak a katonai szolgálat során és az egyének közötti különbségek, nézetkülönbségek is felerősödnek.⁷⁴⁶ Az IDF harcoló egységeinek nagy része az izraeli társadalom perifériájáról származik, ezért jelentős értékkülönbségek állnak fenn az IDF vezetői és a frontvonalban szolgáló katonák között, amely az operatív döntéshozatalban is érezteti hatását. Az Izraeli Demokrácia Intézet zsidó állampolgárok körében végzett felmérése rámutatott arra, hogy az izraeli társadalom jelentős egyenlőtlenségeket érez a haderőn belül, például etnikai és regionális szinten, valamint nincs megelégedve a katonák mindennapi és rendkívüli (pl.: pszichológiai támogatás) ellátásának körülményeivel.⁷⁴⁷ Michael szerint a

⁷⁴² KASHER – ELRAN – GITTLEMAN 2023

⁷⁴³ HAREL 2020

⁷⁴⁴ NAOR 2019

⁷⁴⁵ *IDF-s Response to Covid–19* 2020

⁷⁴⁶ KACHTAN 2012

⁷⁴⁷ Izraeli Demokrácia Intézet 2022

katonák gyakran érzik úgy, hogy parancsnokaik és politikai vezetőik nem értik meg az általuk tapasztalt kihívásokat.⁷⁴⁸

Az említett szervezeti feszültségek, működési problémák aláássák a hatékonyságot, ezért ezek megszüntetése, az állomány és a vezetői gárda közötti kapcsolat és bizalom erősítése létfontosságú az IDF számára.

7.3.2. A katonai etika

Izraelt gyakran érik háborús bűnökkel kapcsolatos vádak nemzetközi szervezetek, a média és civil társadalmi csoportok részéről, különösen akkor, amikor katonai műveletei során polgári áldozatok is vannak. Azonban az IDF alapelveiből, a működési és eljárásrendekből és abból a megfontolásból, hogy nemzetközi téren erősíteni kell a haderő és Izrael elfogadottságát egyértelműen a hadviselés etikai szabályait betartani akaró szervezet képe bontakozik ki.

Az izraeli *Kézikönyv a hadviselés szabályairól* kimondja, hogy „különbséget kell tenni a harcosok és a nem harcosok között [és] a harcolókat és a civileket minden esetben el kell különíteni. [...] az ellenség hadseregének minden katonája (beleértve a női katonákat is!) jogos katonai célpont, amelyet támadni kell a csatatéren és azon kívül. [...] A civilek elleni támadások szigorúan tilosak.”⁷⁴⁹ A *Kézikönyv a háború törvényeiről* úgy fogalmaz, hogy a „civilek megtámadása [...] csak sürgősségi szenvedést fog okozni, és az ilyen cselekedetek erkölcsileg és humanitárius szempontok szerint nem elfogadhatóak.”⁷⁵⁰

Az IDF törekszik arra, hogy minimálisra csökkentse a nem harcoló civileknek okozott károkat, ugyanakkor az ellenséges taktika változása és a városi környezetben zajló műveletek óhatatlanul civil áldozatokkal járnak. Ennek kapcsán számos javaslat és ajánlás született az IDF számára. Ezek sokszor inkább a nemzetközi közvélemény formálására javaslatok, mint például a proaktív jogi stratégiák kidolgozása és alkalmazása, a nemzetközi kommunikáció és a diplomácia kapcsolatok erősítését.⁷⁵¹ Ugyanakkor az IDF konzekvensen törekszik arra, hogy a civilek elleni jogtalan erőszakos incidensek felelőseit jogi felelősségre vonja.⁷⁵²

A 2023-as és 2024-es izraeli katonai műveletek jelentős civil veszteséggel jártak mind a Gázai övezetben, mind Libanonban. Azokban az esetekben, ahol a jogszerűtlen erőalkalmazás kérdése felmerül szükséges vizsgálat lefolytatása. Rövid és középtávon az IDF-nek

⁷⁴⁸ MICHAEL 2022

⁷⁴⁹ *Manual on the Rules of Warfare* 2006

⁷⁵⁰ *Practice Relating to Rule 1. The Principle of Distinction between Civilians and Combatants – Israel.* 1986

⁷⁵¹ BARUCH 2022

⁷⁵² Új Kelet online 2021

foglalkoznia kell a katonái pszichológiai támogatásával,⁷⁵³ míg véleményem szerint hosszútávon kiemelten fontos haderőfejlesztési kérdés, hogy a szervezet megoldást tudjon találni a civil áldozatok számának csökkentésére a hibrid fenyegetések elleni fellépés során.

7.3.3. Különböző társadalmi csoportok az IDF-ben

Az IDF számos különböző nemi, etnikai, vallási és társadalmi csoportból érkező egyént fog össze és integrál.

7.3.3.1. A nők helyzete az IDF-ben

A szervezet megalapítása óta nemtől függetlenül érvényes a sorkötelezettség a zsidó izraeli állampolgárok nagy részére nézve, azonban az IDF csak a 2000-es években kezdett el nagyobb hangsúlyt fektetni arra, hogy a nők számára is érvényesülési lehetőséget biztosítsanak a haderőn belül. A kezdetben lassan induló folyamat keretében napjainkra az IDF számos területen biztosít új lehetőségeket a női katonák számára.⁷⁵⁴ alakítottak a kiképzési feltételeken, növelték a nők számára elérhető pozíciók számát és megnyitották számukra a lehetőséget a harcoló egységekben, a speciális⁷⁵⁵ és elit alakulatokban⁷⁵⁶ való szolgálatra.

Izrael élen jár a nők integrációjában a haderőbe, főleg olyan területeken, amelyek innovációt kívánnak, mint például a hírszerzés és technológiai.⁷⁵⁷ A pozitív irányú folyamatok ellenére azonban még mindig alulreprezentáltak a női vezetők az IDF-en belül, számos pozíció nehezen érhető el a nők számára és továbbra is meg kell küzdeniük a társadalmi sztereotípiákkal.⁷⁵⁸ Sasson-Levy és Hartal tanulmánya alapján az izraeli militarizmus egyszerre kínál lehetőséget a zsidó nők bizonyos csoportjai számára a társadalmi mobilitásra, míg a másik oldalán korlátozza is őket. Továbbá a jelenleg zajló folyamatok csak a női katonák egy szűk csoportja számára biztosítanak lehetőséget és ezáltal konzerválják a hagyományos nemi hierarchiát.⁷⁵⁹ Véleményem szerint az IDF működésének és fejlődésének szempontjából előnyös lenne a nők szerepének növelése a szervezeten belül, különösen döntési pozíciókban.

⁷⁵³ Új Kelet online 2022a

⁷⁵⁴ HAREL 2020

⁷⁵⁵ Új Kelet online 2022b

⁷⁵⁶ Neokohn 2024

⁷⁵⁷ LUTTWAK – SHAMIR 2023

⁷⁵⁸ LEVY 2010a

⁷⁵⁹ SASSON-LEVY – HARTAL 2018

7.3.3.2. *Vallásosok az IDF-ben*

Az 1970-es évektől kezdve a nemzeti-vallásos szektor tudatosan növelte jelenlétét a katonai vezetésben és harci egységekben.⁷⁶⁰ A katonai rabbik vallási társadalmi iránymutatásokat adtak, amelyek gyakran ütköztek az IDF parancsnokainak elképzeléseivel.⁷⁶¹ A nemzeti-vallásos szektor befolyása jelenleg is számos kérdésben érezteti hatását az IDF működésében.

Izraelben az elmúlt évek egyik legnagyobb társadalmi vitát kiváltó kérdése az ultraortodox közösség sorkatonai szolgálata volt. Az ultraortodox férfiak katonai szolgálat alóli mentessége Izraelben hosszú múltra tekint vissza, amely az állam megalapítása óta folyamatos viták tárgyát képezi.⁷⁶² Egyrészt az ultraortodox közösség aránya a társadalmon belül jelentős mértékben növekszik, másrészt ez a változás alapvető hatással lenne a haredi közösség munkaerőpiaci integrációjára, harmadrészt a változás keretében a biztonság megteremtésének terhe igazságosabban oszlana meg az izraeli társadalmon belül.⁷⁶³

A Ben-Gurion első miniszterelnöksége idején keletkezett és többször megújított Védelmi Szolgálati Törvény 2023. júniusában járt le. Az IDF soraihoz eddig is évente átlagosan 1000-1800 ultraortodox zsidó csatlakozott, ezeket a sorozási számokat kívánták növelni a haredi közösség tagjaira vonatkozó mentesség megszüntetésével. A számukra kiküldött behívók kérdése erősen átpolitizált az izraeli koalíciós kormány összetétele miatt, ezért is volt meglepő, amikor 2024. novemberében Katz védelmi miniszter bejelentette, hogy elkezdik kipostázni a 7.000 – korábban felfüggesztett – behívó kiküldését a haredi közösség tagjai számára.⁷⁶⁴ A politikai kérdéseken túl magára a szervezetrendszerre is jelentős terhet ró az intézkedés, hiszen biztosítani kell a vallásos életmód gyakorlásának feltételeit és a megfelelő szerepköröket a haderőn belül.⁷⁶⁵

Véleményem szerint hosszútávon az IDF által alkalmazott néphadsereg modell mind létszámbeli szempontból, mind társadalmi támogatottság kapcsán, csak akkor tartható fenn, ha minden társadalmi csoport kiveszi a részét a biztonság megteremtésének feladataiból.

⁷⁶⁰ Például a vallási nyomás hozzájárult a nők katonai szolgálatának korlátozásához, különösen a harcoló egységek kötelékében.

⁷⁶¹ LEVY 2013

⁷⁶² SHANY – LAVI 2024

⁷⁶³ Izraeli Demokrácia Intézet 2024

⁷⁶⁴ *IDF sends enlistment notices to ultra-Orthodox Jews* 2024

⁷⁶⁵ RAVITSKY TUR-PAZ 2024

7.3.3.3. *Vallási és etnikai kisebbségek az IDF-ben*

Az izraeli társadalom vallások szerinti megoszlását bemutató grafikon (21. ábra), valamint az ország etnikai összetétele magában hordozza, hogy az Izraeli Védelmi Erőkben nemcsak zsidó katonák szolgálnak, hanem más etnikai és vallási közösségek tagjai is, mint például beduinok, drúzok, keresztények és muszlimok. A drúz közösség számára a katonai szolgálat kötelező, míg a beduinok, a muszlim és keresztény arabok esetében önkéntes.⁷⁶⁶

Ben-Gurion víziója szerint az IDF egyik feladata, hogy olvasztótégelyként is funkcionáljon. Bár mutatkoznak növekvő tendenciák a kisebbségek haderőhöz történő önkéntes csatlakozása terén, azonban sok közösségben ez még mindig elítélendő és stigmatizálja a fiatalokat, annak ellenére, hogy a katonai szolgálat elősegítheti a társadalmi mobilitást és kitörési lehetőséget biztosíthat.⁷⁶⁷

A drúz kisebbség tekinthető az izraeli társadalomba leginkább integrálódott nem zsidó közösségnek. Az IDF statisztikái alapján a drúz lakosság 80 százaléka teljesít katonai szolgálatot, és az aktív állományú drúz katonák 39 százaléka harci egységekben szolgál. 2015-ig létezett a Kard (Herev) Zászlóalj, amelyet az IDF kisebbségi egységének is neveztek. Az alakulatot döntően drúz katonák alkották. Az egység megszüntetését az IDF azzal indokolta, hogy a drúz közösség sikeresen integrálódott más egységekbe, így a továbbiakban egy önálló „drúz zászlóaljra” fenntartása szükségtelenné vált.⁷⁶⁸

A beduinok, akik nomád vagy félnomád életmódot folytató arab törzsek, önkéntes alapon jelentkezhetnek katonai szolgálatra. A társadalmi mobilitás és a karrierlehetőségek miatt számos beduin fiatal csatlakozik az IDF-hez. Általában a felderítő egységekben szolgálnak, ahol a sivatagi környezetben szerzett ismereteik és képességeik kiemelkedően hasznosak. Az egyik legismertebb ilyen alakulat az 585-ös egység, más néven Beduin Zászlóalj.⁷⁶⁹

Az izraeli arab muszlimok többsége számára a katonai szolgálat nem kötelező, és viszonylag kevesen is csatlakoznak az IDF-hez. Ennek oka részben a politikai és társadalmi feszültségekben keresendő. Mindazonáltal egyes muszlim arabok önként jelentkeznek a katonai szolgálatra, és különböző szerepeket töltenek be a hadseregben.⁷⁷⁰ Ezzel szemben a keresztény arabok körében valamivel magasabb a katonai szolgálatra való hajlandóság: az IDF a keresztények köréből évente átlagosan 130-150 katonát toboroz.⁷⁷¹

⁷⁶⁶ RADAİ et al. 2015

⁷⁶⁷ ROBINSON 2023

⁷⁶⁸ IDF Editorial Team 2015b

⁷⁶⁹ FATTAL 2024

⁷⁷⁰ FISKE 2024

⁷⁷¹ MESZÁR 2022

Az IDF tehát nem csupán katonai szervezet, hanem egy sajátos társadalmi tér is, ahol különböző etnikai és vallási csoportok találkoznak, együtt tevékenykednek és közös identitást formálnak. Bár a kisebbségek katonai szolgálata továbbra is érzékeny társadalmi kérdés, a hadseregben való szolgálat számukra nemcsak biztonsági kérdés, hanem gazdasági és társadalmi mobilitási lehetőségekkel is járhat. A korábban már részletezett problémák ellenére a drúzok és beduinok példája mutatja, hogy a kisebbségek integrációja az izraeli társadalomba erősödik és az IDF továbbra alkalmas arra, hogy betöltse a Ben-Gurion víziójában megfogalmazott „olvasztótégely” szerepét.

7.3.3.4. Sérülékeny és különleges társadalmi csoportok az IDF-ben

Fontos kiemelni a sérülékeny csoportok helyzetét az IDF-en belül. Az IDF nagy hangsúlyt fektet a sérülékeny és különleges társadalmi csoportok integrálására és felzárkóztatására. Például a 2013-ban alapított Ro'im Rachok program keretében autista fiatalokat segítenek felkészülni a munkaerőpiacra, és a legjobbak bekerülhetnek a 9900-as egységbe⁷⁷², amelyben autizmus spektrumzavarral élő fiatalok vesznek részt hírszerzési és elemzési feladatokban.⁷⁷³

7.4. Hagyományőrzés – Izkor

Az IDF nagy figyelmet fordít a hagyományőrzésre, a szervezeti kultúrára és emlékezetpolitikára. Számos együttműködési projekt zajlik a haderő és egyetemek, múzeumok között, amelyek a szervezeti múlt feltárására és digitalizálására koncentrálnak.⁷⁷⁴

Az IDF rutinszerű működése során nagy hangsúlyt kapnak az évfordulók, ünnepek, megemlékezések és a hozzájuk kapcsolódó ceremóniák, amelyek a szervezeti kultúrát hivatottak erősíteni. Továbbá az IDF nagy figyelmet fordít arra, hogy állományuk azon tagjaival, akik sikereket értek el interjúkat, portrékat készítenek ezzel is növelve a szervezet népszerűségét. Izraelben különösen nagy nimbusza van azoknak a személyeknek, akik fegyveres szolgálatuk idején kivételesen eredményes munkát végeztek.

Mind nemzeti, mind szervezeti szinten kiemelt jelentőse van a Izkor elnevezésű hivatalos emlékdoldalnak, amely az Izrael szolgálatában elesett katonák és civilek emlékét

⁷⁷² IDF Editorial Team 2015a

⁷⁷³ Ro'im Rachok

⁷⁷⁴ Izrael Állam hivatalos fotóarchívumának weboldala.

őrzi.⁷⁷⁵ Az oldal egyszerre nyújt lehetőséget, hogy a közösség tagjai leróják tiszteletüket, valamint oktatási és szervezeti kultúra erősítését szolgáló célokat is ellát.

7.5. „Zöld” IDF

Az IDF eszközfejlesztései kapcsán már részletesen foglalkoztam a költséghatékony és környezetkímélő megoldások alkalmazására való törekvéssel. Izrael törekszik a klímaváltozás hatásait csökkentő globális és regionális fellépésben való részvételre és új együttműködések kialakítására.⁷⁷⁶ A 2010-es évek elején már zajlottak időszakos együttműködések a Környezetvédelmi Minisztériummal.⁷⁷⁷ Jelenleg az IDF a Természetvédelmi Erők elnevezésű kezdeményezés keretében aktív programot folytat Izrael természeti értékeinek védelme és megőrzése érdekében.⁷⁷⁸ Az IDF által végzett tevékenységek összekapcsolódnak az alapfeladatokkal, mint például a határellenőrzés során talált sérült állatok mentése, a járőrözési feladatok során látott védett állatok megfigyelése, a katonák részt vesznek a bázisaik körüli területek tisztán tartásában, tengerparti, tengeri és légi természetvédelmi feladatokat látnak el.⁷⁷⁹

7.6. Esettanulmány – az IDF közösségi média stratégiája⁷⁸⁰

Az IDF fennállása során folyamatosan igyekezett igazodni a társadalmi kommunikáció új formáihoz, sőt számos esetben innovatív módon alakította azokat. Ennek kettős célja volt: egyrészt, hogy maximalizálja az erőforrásait másrészt, hogy támogatottságot szerezzen a KKF-ek kezeléséhez. Összességében kijelenthető, hogy az IDF számára a közösségi média platformjai többfunkciós fegyverként funkcionálnak.

Az Izraeli Védelmi Erők közösségi média használata példaértékűnek tekinthető, ami részben a 2006-os libanoni háború médiahadszínterének elvesztésével hozható összefüggésbe. Az IDF 2006 után egyre jelentősebb erőforrásokat allokált az online és közösségi média jelentétre, amely az elmúlt években, amikor a hibrid fenyegetések egyik meghatározó eleme az online tér lett tovább bővült. Az online tér nemcsak a szembenálló felek számára biztosít

⁷⁷⁵ Izkor - The Commemoration Site of Fallen Defense and Security Forces of Israel

⁷⁷⁶ COHEN – SHANI 2023

⁷⁷⁷ Ministry of Environmental Protection

⁷⁷⁸ IDF Editorial Team 2021a

⁷⁷⁹ A haderónemek saját működési területük kapcsán ügyelnek a környezetvédelemre. Például a haditengerészet YALTAM egysége a korallok megőrzésén dolgozik, míg az IAF olyan programot indított, amelynek keretében bizonyos időszakokban nem gyakorlatoznak a madárvonulási útvonalak mentén.

⁷⁸⁰ A fejezet anyaga – kisebb változtatásokkal – megjelent a következő tanulmányban: RÉMAI Dániel (2020a): #Hadsereg – Haderőszervezés a közösségi média segítségével. *Hadtudományi Szemle*, 13(4), 83–98. Online: doi: 10.32563/hsz.2020.4.7

lehetőségeket, hanem teret nyit az aktivizmusnak is, ami például a palesztin-izraeli konfliktus esetében kifejezetten meghatározó kérdés.

Az IDF közösségi média jelenléte egy jól felépített stratégia mentén zajlik, amelynek célja az IDF nemzetközi megítélésének javítása és az izraeli társadalmi támogatottság növelése, valamint a hozzájárul a „militarizmus normalizálásához” és az aktuális események, konfliktusos bemutatásában és a narratíva alakításában.⁷⁸¹ A platformok számának szélesedése és specializálódása előidézte, hogy az IDF is különböző taktikákat kezdett alkalmazni az egyes felületeken.⁷⁸² Az elmúlt években számos kutatás készült, amelyek a közösségi média platformok haderők általi alkalmazását vizsgálták.⁷⁸³ Számos kutatás az Izraeli Védelmi Erők közösségi médiahasználatának alapvető stratégiai elemeit volt hivatott feltárni⁷⁸⁴ vagy egy konkrét konfliktus kapcsán vizsgálták a platformok használatát.⁷⁸⁵

Röviden összefoglalva az IDF 2006 után belátta, hogy önmagát kell eladhatóvá tennie az izraeli társadalom és a nemzetközi közösség számára, ezért brandépítésbe kezdett a közösségi médiában. 2009 után az IDF tudatos tervezéssel felépített egy komplex, egymásra épülő, egymásra hivatkozó és egymásból építkező platformrendszert. (34. ábra) A platformrendszer hagymaszerkezetű: a legbelső rétegben található az IDF honlapja és a haderőnemek honlapjai, amelyek egységes stílusban és megjelenésben szolgáltatnak tartalmakat. A második rétegben találhatóak a haderő közösségi média felületei. *„A kezdeti időszakban a Twitter szolgált elsődleges közösségi média felületként, de az elmúlt évtized során ez kiszélesedett és mára a Facebook⁷⁸⁶, a Youtube⁷⁸⁷, az Instagram⁷⁸⁸ [és a TikTok⁷⁸⁹] is kiemelt helyet foglal el az IDF közösségi média portfóliójában.”⁷⁹⁰* A harmadik rétegben vannak az olyan támogató oldalak, mint a HFC lakossági tájékoztató oldala⁷⁹¹ és a külső körben foglalnak helyet a támogató blogok, influenszerek profiljai.

⁷⁸¹ MASSA – ANZERA 2022

⁷⁸² BEN-DAVID 2014

⁷⁸³ LIAROPOULOS 2023, KOHN 2015

⁷⁸⁴ CALDWELL - MURPY - MENNING 2009; KOHN 2015

⁷⁸⁵ RODRÍGUEZ-FERNÁNDEZ 2015; MORENO-MERCADO – CALATRAVA 2022

⁷⁸⁶ Israel Defense Forces - Facebook

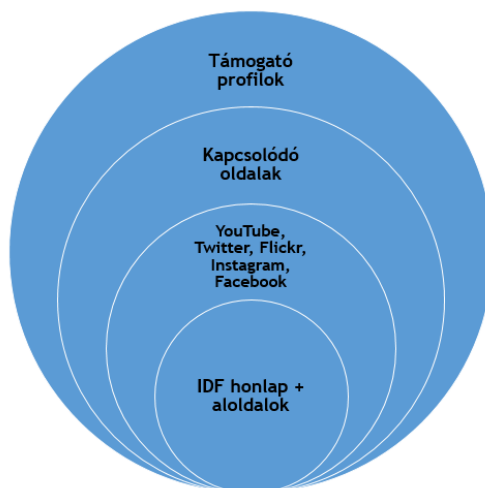
⁷⁸⁷ Israel Defense Forces - [@IsraelDefenseForces].

⁷⁸⁸ Israel Defense Forces - Instagram.

⁷⁸⁹ Israel Defense Forces - TikTok.

⁷⁹⁰ RÉMAI 2020a

⁷⁹¹ IDF Home Front Command.

34. ábra: Az IDF online tájékoztatási tevékenységének platformrendszere (A szerző szerkesztése)⁷⁹²

Igazodva a közösségi média elvárásaihoz a megosztott tartalmak rövidek, látványosak, különlegesek, érdekesek. Egy ilyen platformrendszer előnye, hogy alkalmas különböző típusú tartalmak megosztására. Az IDF közösségi média profiljai nagy hangsúlyt fektetnek az aktualitásokra: ünnepek (pl.: zsidó, keresztény, muszlim vallási ünnepek) vagy kiemelt eseményekről, évfordulókról (pl.: klímaváltozás, World Vegan Day, izraeli állami ünnepek). A felületekre rendszeresen kerülnek feltöltésre képanyagok az IDF múltjából, amelyeknek a hagyományörzésben, a szervezeti kultúra fejlesztésében van szerepe. Érdeemes kiemelni az IDF által közölt adatvizualizációkat, amelyek általában a zajló katonai műveletekről szóló tájékoztatást célozzák meg.

Az IDF által végzett tevékenység a közösségi média felületeken egyértelmű siker.⁷⁹³ A második libanoni háborút követő mélypont után a jól megtervezett, ugyanakkor a változásokra nyitott lassú építkezéssel az Izraeli Védelmi Erők elérte, hogy egy széles körű tájékoztató platformrendszeren keresztül közvetítheti a saját narratíváját. „A közösségi média felületek segítségével (1) növelték Izrael és az IDF nemzetközi elfogadottságát. (2) Jelentős mértékben erősödött az IDF szerepe és javult a társadalmi megítélése az izraeliek körében, amely segíti a szervezeten belüli motiváció fejlesztését és a morál javítását. A platformrendszer (3) lehetővé teszi a gyors tájékoztatást, az információszerzést és a közösségi reakciók monitorozását. Nem utolsósorban (4) elrettentő funkcióval is bírhat és (5) lehetővé teszi a befolyásolást, dezinformációt.”⁷⁹⁴

⁷⁹² RÉMAI 2020a

⁷⁹³ ZAKOWSKI 2019

⁷⁹⁴ RÉMAI 2020A

7.7. Összegzés

A fejezet keretében példákon keresztül mutattam be az IDF és az izraeli társadalom közötti szoros kapcsolat alapjait és alakulását. Egyértelműen látszik, hogy az IDF kezdetektől aktív részese, alakítója, szervezője az izraeli társadalomnak. Ugyanakkor az is kirajzolódik, hogy ez a szoros viszony a 2000-es évek eleje óta elkezdett átalakulni, bizonyos kérdésekben törések keletkeztek. Az IDF 2006 után számos irányban és módszerrel próbálta meg szorosabbra fűzni kapcsolatát az izraeli társadalommal és alapvetően sikerült adaptálódnia a modern világ és a modern izraeli társadalom elvárásaihoz. Véleményem szerint sikerült igazolnom, hogy az IDF és az izraeli társadalom közötti kapcsolatban változások következtek be az elmúlt években, amelyek hatással voltak az IDF társadalmi beágyazottságára és napjainkra a hagyományokon alapuló, de számos új elemet tartalmazó együttműködés képe kezd kibontakozni a civil-katonai kapcsolatok terén Izraelben.

8. KÖVETKEZTETÉSEK

8.1. Az értekezés összегzése

Izrael és az Izraeli Védelmi Erők a közel-keleti régió biztonsági dimenziója szempontjából meghatározó szereplő. A kutatásom célja az volt, hogy a biztonsági körkép, azaz a kihívások, kockázatok és fenyegetések változásának vizsgálatán keresztül felvázoljam az IDF 2006 és 2024 közötti haderőszervezési és -fejlesztési stratégiájának irányvonalait, ennek változását, vizsgáljam az intézkedések hatását és hatékonyságát a változó környezetben, azaz röviden összefoglalva megpróbáltam „felírni” a haderőszervezés izraeli egyenletét.

Az értekezés elkészítését, felépítését és tartalmát meghatározó célom volt (C7), hogy gyakorlati alkalmazás során elemezzem és ezáltal igazoljam az interdiszciplináris – adatalapú és új technológiai megoldásokra építő – elemzési megközelítések alkalmazhatóságát a haderőfejlesztés kutatásában. Ennek érdekében számos adatbázist (2.3. fejezet) és új típusú módszert (2.2. és 2.5. fejezet) vizsgáltam meg és hasonlítottam össze. Hatékonyságuk vizsgálata érdekében egy-egy témát több megközelítésből is vizsgáltam, majd módszertani megállapításokat tettem (4.2. fejezet) és az eredményeket alkalmaztam az értekezés további fejezeteiben.

Kutatási célom volt (C1), hogy összegezzem azokat az elméleti kereteket, amelyek hatással vannak a haderőszervezésre és -fejlesztésre, különös tekintettel a fenyegetettségalapú haderőszervezés iskolájára. (3.1. fejezet) A biztonság kiterjesztett értelmezése mellett fontosnak tartottam bemutatni a szigorúan vett katonai dimenziót. (3.2. fejezet) Továbbá kiemelt célom volt, hogy a biztonságelmélet főbb iskolái mellett összeállítsam a kiemelt izraeli elméleti kutatók, katonai szakértők, volt katonatisztek és katonai vezetők listáját; összefoglaljam, rendszerezem nézeteiket, ezáltal átfogó képet nyújtsak az izraeli biztonságpolitikai és katonai gondolkodás fejlődéséről, annak gyakorlati alkalmazásáról. (3.3. fejezet) Továbbá fontosnak tartottam, hogy az izraeli hadikultúrát megpróbáljam besorolni és ezáltal elhelyezni az IDF-t a világ haderői között a működést befolyásoló alapelvek mentén. (5.2.6. fejezet)

Legtöbb hipotéziseim alapjaként az a feltételezés szolgált, hogy az izraeli haderőfejlesztés alapja a KKF-ek folyamatosan változó rendszere. Ennek igazolásához összeállítottam a 2006 utáni izraeli biztonsági helyzetet leíró és az IDF-t meghatározó kihívások, kockázatok, fenyegetések mátrixát. Ehhez hagyományos forráselemzési (4.1. fejezet) és új típusú, NLP eszközökre építő (4.2. fejezet) eljárásokat használtam. Az eredmények alapján a KKF-ek rendszerét Izrael és az IDF vonatkozásában a buzani szektorok

elemzési keretrendszerében vázoltam fel. A Buzan és társai által felállított rendszer használatakor figyelembe vettem annak korlátait és a megjelenése óta felmerült kritikákat. Továbbá az eredeti elemzési kereteket kiegészítettem egy szubjektív skálával, ami megkönnyítette az egyes időszakok összehasonlítását. (4.2.3. fejezet)

Tekintettel arra, hogy az IDF szerves része az izraeli államiság történetének, így célul tűztem ki (C3), hogy azonosítsam, azokat a történelmi előzményeket, amelyek meghatározóak lehetnek a 2006 utáni időszak vizsgálata során. (5.2.5. fejezet) Izrael és az IDF vizsgálata során nem lehet elvonatkoztatni a regionális erőviszonyoktól (5.1. fejezet) és azoktól az ún. determináló tényezőktől (pl.: stratégiai mélység hiánya, földrajzi, etnikai és gazdasági jellemzők) (5.1. fejezet), amelyek szintén befolyásoló hatással bírnak a haderőfejlesztés lehetőségeire.

A 2006-os második libanoni háború komoly cezúrát jelentett az IDF történeti fejlődésében, mivel a haderő elvesztette a legyőzhetetlenség látszatát és nem sikerült döntő győzelmet kivívnia. Kutatásom alapvetően ebből a helyzetből indult ki és az erre adott válaszokat vizsgáltam, így szükséges volt a kiindulási állapotok átfogó bemutatása, amelyhez az ASCOPE/PMESII módszertant hívtam segítségül. (6.1. fejezet)

A kutatásom a 2006 és 2024 közötti időszakban jellemző izraeli katonai gondolkodás (C4), haderőszervezési és -fejlesztési irányok (C5) bemutatására fókuszált. Mi indokolta a koncepcióváltásokat? Milyen konkrét változtatások történtek? Milyen fejlesztések zajlottak? A vezérkari főnökök haderőfejlesztési koncepcióinak és tevékenységének (6.2.1. fejezet) áttekintése mellett részletesen foglalkoztam a haderőfejlesztési tervekkel (6.2.2. fejezet), valamint bemutattam azoknak a stratégiáknak, doktrínáknak, koncepcióknak és operatív megközelítéseknek a széles tárházát, amelyek hatással voltak és vannak az IDF fejlődésére. (6.2.3. fejezet)

Az irányvonalak és a koncepciók ismertetésén túl választ kerestem az olyan kérdésekre is, hogy hogyan valósultak meg az egyes fejlesztési irányok? Hogyan értékelhetőek és milyen hatással voltak az IDF-re és az izraeli biztonságra? Ezek megállapítása érdekében vizsgáltam és elemeztem a szervezeti működés változásának különböző aspektusait, a stratégiai és eljárásrendi kérdéseket (6.3.2. fejezet), a haderőnemekre, az egyes kiemelt területekre – mint például a logisztika, hírszerzés, nemzetközi szerepvállalás és a humánerőforrás gazdálkodás – és a hadi eszközök fejlesztésére gyakorolt hatásokat. Törekedtem arra, hogy feltárjam az egyes fejlesztéseket ért kritikákat, valamint értékeljem is a fejlesztéseket a jelenleg zajló konfliktusok és a KKF-ek várható alakulásának fényében. (6.3. fejezet),

Az IDF nem csupán egy haderő, hanem az izraeli társadalmi és politikai berendezkedés egyik alapintézménye, a modern Izrael egyik alappillére, amely szervesen összefonódik a modern izraeli identitással. Szociológiai alapvégzettségem okán régóta foglalkoztat a haderők társadalomra gyakorolt hatása és a civil-katonai kapcsolatok kérdése, ezért nem volt kérdés, hogy az értékezésben kitérjek az IDF és az izraeli társadalom közötti kapcsolat változásának bemutatására (C6). A történelmi előzmények és néhány kiemelt szegmens mentén igyekeztem érzékeltetni az IDF társadalmi beágyazottságát, rávilágítani azokra a folyamatokra, amelyek a vizsgált időszakban hatással voltak az IDF és az izraeli társadalom viszonyában bekövetkező változásokra. Igazolni próbáltam, hogy az IDF alapfeladatain túl, a mai napig markáns társadalmi felelősségvállalási tevékenységet folytat. Törekedtem arra, hogy az egyes területeken végzett tevékenység bemutatása mellett rávilágítsak a haderőfejlesztési folyamatokkal, valamint a társadalmi elvárásokkal való összhangra vagy éppenséggel disszonanciára és a jövő kihívásaira. (7. fejezet)

8.2. A hipotézisek teljesülésének vizsgálata

A kutatási célokkal és kutatási kérdésekkel összhangban hét hipotézist fogalmaztam meg. A kutatási célok, kutatási kérdések, hipotézisek és a kapcsolódó változók (eredmények, módszertanok) összefoglaló táblázatát a Mellékletek fejezet tartalmazza. (7. Melléklet)

Az egyes fejezetekben részletesen elemeztem a hipotézisek vizsgálatához szükséges adatokat, tényeket, forrásokat, ismerteket és ezek alapján tettem megállapításokat. Összegzett következtetéseim a hipotézisek kapcsán a következők:

H1: Az Izraeli Védelmi Erők 2006 utáni haderőfejlesztésében dominálnak a realista, neorealista biztonságelméletek, valamint a fenyegetettség alapú elméleti keretek, ugyanakkor ezek a célorientáltság jegyében keverednek más elméletekkel és nem vegytisztán jelennek meg.

A realista és neorealista biztonságelméleti gondolkodók elméleteinek – különösen a fenyegetettségek hatására és kezelésére vonatkozó elemeknek – az áttekintése, valamint az izraeli biztonságelméleti és katonai teoretikusok megállapításainak (3. fejezet) összevetése a kihívások, kockázatok és fenyegetések izraeli rendszerének változásával (4. fejezet) és az arra adott haderőszervezési és – fejlesztési reakciókkal (6. fejezet) egyértelműen igazolta az első hipotézis helyességét. Az izraeli védelmi tervezést és az IDF működését, fejlődését története során számos elméleti hatása elérte és befolyásolta (4.2.1. fejezet), de ezek nem tudták felülmúlni a KKF-ek éppen aktuális rendszerét. Az IDF-t alapvetően a praktikusság, a célorientáltság jellemzi: a kihívások, kockázatok és fenyegetések kezeléséhez az elméleti koncepciók nem

kerteket, korlátokat és gátakat jelentenek, hanem csak lehetőségeket adnak. Az elméleti keretrendszerek leginkább hasznosítható elemei megjelennek ugyan a vizsgált időszak haderőfejlesztési koncepcióban, de nem egymást kizáróan. Sőt számos kérdés esetén keveredve, amely által az IDF alternatív megoldásokat és utakat dolgozott ki az aszimmetrikus és hibrid fenyegetések kivédésére. A multi-domén stratégia keretében megjelenő számos különböző elem, eljárásrend és metódus szintén igazolja az elméleti keretrendszerek vegyülését az IDF haderőszervezési és -fejlesztési koncepcióiban. (6.2.3. fejezet)

H2: Az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések 2006 utáni keretrendszere egy többdimenziós mátrix, amely egyesíti a hagyományos és az új típusú KKF-eket és globális, regionális, országos, szervezeti, társadalmi és egyéni szinten is értelmezhető.

Különböző módszertani megoldásokkal igazoltam, hogy a második hipotézis helytálló és Izrael egyszerre néz szembe a hagyományos és új típusú kihívások, kockázatok és fenyegetések széles palettájával. (4. fejezet) A buzani elemzési keretrendszer alkalmazásával – valamint kvantitatív mutatószámokkal való kiegészítésével – sikerült igazolnom, hogy a KKF-ek eltérő formában és hatással jelennek meg globális, regionális, országos, szervezeti, társadalmi és egyéni szinten. A kísérleti keretrendszer kiterjesztése és alkalmazása – Izrael mellett – az IDF szervezetére igazolta, egyrészt a módszertan alkalmazhatóságot, másrészt lehetővé tette az időbeli összehasonlítást és ezáltal a fejlesztési folyamatok hatékonyságának vizsgálatát, harmadrészt rávilágított arra, hogy az IDF alapvetően túlmutat a hagyományos haderők koncepcióján és hatása, befolyása minden szinten és minden buzani dimenzióban kimutatható. (4.2.3. fejezet)

H3: A modern biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések nem írták felül a Izrael történelmi biztonsági felfogását, hanem kiegészítették azt egy folyamatosan adaptálódó, hibrid fenyegetésekre is reagálni képes biztonsági szemlélettel.

A történelmi áttekintés keretében, az állam alapításától kezdődően egészen napjainkig bemutattam a KKF-ek rendszerének változását, az új típusú fenyegetések előtérbe kerülésének folyamatát. (4.2.1. fejezet) A KKF-ek mellett számba vettem azokat az ún. determináló tényezőket is, amelyekkel hatással vannak nemcsak az izraeli biztonságfelfogás és védelmi stratégiai, hanem az IDF fejlődésére is. (5.2. fejezet) Izrael a mai napig a Ben-Gurion által 1953-ban megfogalmazott három fő pillér köré rendezi biztonsági stratégiáját: (1) elrettentés, (2) korai figyelmeztetés, (3) támadó erő, de a 2000-es évek elején ez kiegészítésre került a (4) védelem pillérével. Összességben egy stabil történelmi alapokon nyugvó, de fejlődő biztonsági stratégiát láthatunk. Fontos azonban kiemelni, hogy a védelmi pillér bevezetése nem a várt

eredményekkel járt. A védelmi pillér megjelenése és előtérbe kerülése jelentős hatással volt a 2006 utáni haderőfejlesztésre és számos területen (pl.: rakétavédelem, határvédelem, MABAM eljárás, precíziós csapások, szárazföldi manőverezőképesség háttérbe szorulása) a hozzá kapcsolódó koncepciók, intézkedések nem az elvárt eredményeket produkálták és számos kritikát váltottak ki. (6.2.3.1. fejezet) Ezen árnyalás és az izraeli biztonsági percepció fejlődésének vizsgálata alapján (4.1. fejezet) kijelenthető, hogy a harmadik hipotézis is részben beigazolódott: Izrael és az IDF egy történelmi alapokon nyugvó adaptív biztonsági és védelmi stratégiát alakított ki, amely képes reagálni az aktuális KKF-ekre, ugyanakkor az eredményesség kapcsán már nem egyértelmű a siker.

H4: Az izraeli katonai gondolkodás az új biztonsági kihívások hatására egyre inkább adaptívvá vált az aszimmetrikus megoldások kezelése kapcsán, amelyben a fenyegetések technológiai alapú kezelése, a védelem és a hosszú távú biztonság fenntartására irányuló stratégiák dominálnak, míg a konvencionális fenyegetések tekintetében csökkent a fókusz.

A KKF-ek 2000-es évek elejére kialakult rendszere (6.1.2. fejezet) és a második libanoni háború tapasztalatai alapján (6.1.3) az izraeli katonai tervezés és a haderőfejlesztés 2006 és 2011 között visszatért az IDF alapkoncepciójához, de ezzel párhuzamosan elkezdődött a modern, technológiai fölényre építő haderő koncepciójának kialakítása. A vezérkari főnökök haderőfejlesztési elképzelései (6.2.1. fejezet) és a haderőfejlesztési tervek (6.2.2. fejezet) alapján egyértelműen a modernizáció, a high-tech megoldásokra építő innovatív, a technológiai fölényt előnyben részesítő haderőfejlesztési irányvonal rajzolódik ki. A katonai stratégiában és a műveleti tervezésben kiemelt hangsúlyt kaptak az ellenséges célpontok és infrastruktúrák ellen irányuló megelőző támadások (pl.: precíziós csapások), amelyek célja az ellenséges erőforrások gyengítése volt (MABAM eljárás), miközben a konvencionális fenyegetésekkel szembeni képességek (pl.: szárazföldi manőverezőképesség, mélységi műveleti képesség) háttérbe szorultak. (6.3. fejezet) 2006 után az izraeli katonai vezetés törekedett arra, hogy posztponálja a konfliktusok eskalálódását és nem törekedett a döntő győzelem kivívására. Véleményem szerint a negyedik hipotézist teljes mértékben sikerült igazolnom a kutatási eredmények alapján.

H5: A 2006-os második libanoni háború utáni években az izraeli haderőfejlesztés kapcsán több kulcsfontosságú fordulópont is fellelhető, amelyek szorosan kapcsolódnak a KKF-ek változásához, de meghatározó a katonai vezetés (vezérkari főnök) attitűdje és számos kérdésben felsejlik a politikai hatás is.

Az értékezés gerincét képező haderőszervezési és -fejlesztési folyamatokra fókuszáló fejezetben (6. fejezet) részletesen ismertettem a 2006 és 2024 közötti időszak fejlesztési irányait, a vezérkari főnökök koncepcióit és mélységében bemutattam a fejlesztések szervezeti hatásait. Egyértelműen kimutatható, hogy a determináló tényezők (5.2. fejezet), a regionális erőviszonyok (5.1. fejezet), a KKF-ek változása (4.3. fejezet), a hagyományok (5.2.5. fejezet), a vezérkari főnökök víziói (6.2.1. fejezet), a politika (7.2. fejezet), a társadalom (7.3. fejezet) hatást gyakoroltak az izraeli haderő fejlesztésére. Ugyanakkor csak részben sikerült igazolnom az ötödik hipotézist, mivel azt feltételeztem, hogy markánsan elkülönülő korszakhatárokat sikerül azonosítanom. Ugyan találtam jól definiálható pontokat, amelyekhez egy-egy irányváltás köthető, de be kellett látnom, hogy a haderőfejlesztés egy koherens folyamat, amelynek – az IDF szervezetének és feladatrendszerének sokrétűsége miatt – számos dimenziója van, ezért az egyértelmű korszakolás nem lehetséges.

H6: Az IDF és az izraeli társadalom közötti szoros kapcsolat továbbra is fennáll, azonban az elmúlt évek során alapvető változásokon ment keresztül, amelyek új dinamikákat eredményeztek a társadalmi támogatottság, a katonai szerepvállalás és az IDF társadalmi beágyazottsága terén.

A második libanoni háború során elmaradt döntő győzelem, alapvetően kudarcként értelmezhető, amely komolyan rombolta az izraeli társadalom és az IDF között az állam alapítása óta fennálló különleges kapcsolatot. (6.1.3. fejezet) Az „IDF életmód” alapvetően határozta meg a modern Izrael első évtizedeit (7.1. fejezet), de a társadalmi változások, a globalizáció és a modernizáció hatására egyre több ponton alakult ki törés az IDF és az izraeli társadalom egésze vagy bizonyos csoportjai között. A haderőfejlesztési koncepciókban folyamatosan jelen van az izraeli társadalommal való kapcsolat erősítése, amelyre a szervezet számos különböző eszközt és módszert dolgozott ki az elmúlt években. Összességében kijelenthető, hogy ezek illeszkednek a modern társadalmi elvárásokhoz (pl.: közösségi média használat, társadalmi felelősségvállalás, nem katonai műveletekben való részvétel, klímavédelem, hagyományörzés és emlékezetpolitika), de számos területen az IDF még nem találta meg a megfelelő megoldást több problémás és megosztó kérdésre (pl.: karriermodell, a katonák helyzete és megbecsültsége, a katonai vezetés és a sorállomány közötti értékrendbeli különbségek, a női katonák lehetőségei a szervezetben, az ultraortodox közösség sorkötelezettsége, stb.). Összességében konkrét területek és kérdések bemutatásával sikerült igazolnom, hogy az IDF és az izraeli társadalom közötti szoros kapcsolat továbbra is fennáll, de a kapcsolat dinamikája alapvetően változott meg az elmúlt évtizedekben.

H7: A modern elemzési módszerek, adatalapú értékelések és ezek újra gondolt, akár kombinált alternatív verziói hatékonyan alkalmazhatók az Izraeli Védelmi Erők 2006 utáni haderőszerkezési és -fejlesztési vizsgálata során.

Kiemelt célom volt az értékezés során, hogy igazoljam az új típusú – adatalapú – elemzési eszközök és kombinált módszertanok létjogosultságát a hagyományos elemzési eszközök mellett a biztonsági tudományok területén, különös tekintettel a haderőszerkezés- és fejlesztés területére. Az értékezésben számos különféle elemzési módszert és eszközt vonultattam fel a leíró statisztikára építő szakirodalmi áttekintéstől kezdődően (1.3. fejezet), adat- és trendelemzéseken (5.1. fejezet), LLM modellek alkalmazásán (3.3. fejezet), kísérleti keretrendszer építésén (4.2.3. fejezet), kockázatelemzési modellek alkalmazásán át (6.1.3. fejezet) az NLP elemzésekig (4.2.2. fejezet). Ezek eredményei és a módszertani tapasztalatok alapján egyértelműen igazoltnak látom a hetedik hipotézist.

8.3. Új tudományos eredmények

Az értékezés elkészítése során végzett kutatómunka alapján tudományos eredményként az alábbiakat értékelem:

1. Feltártam és rendszerbe foglaltam az izraeli és az IDF-re vonatkozó kihívásokat, kockázatokat és fenyegetéseket, valamint azokat a determináló tényezőket, amelyek hatással voltak az IDF működésére és fejlesztésére a 2006 és 2024 közötti időszakban.
2. A hadtudományi kutatások terén hazánkban elsőként foglaltam össze a 2006 és 2024 közötti izraeli haderőfejlesztés elméleti kereteit, gyakorlati elemeit és mutattam be ezek eredményességét a kihívások, kockázatok és fenyegetések elleni fellépésben.
3. Megalkottam a buzani dimenziókra épülő kísérleti keretrendszert, amely a hozzákapcsolt kvantifikált skála révén megkönnyíti az időbeli összehasonlítást. Az IDF példáján keresztül igazoltam ennek alkalmazhatóságát nemcsak államok, de haderők esetében is, illetve ismerttettem az elemzési keretrendszer korlátait.
4. Összegeztem az IDF és az izraeli társadalom közötti kapcsolat dinamikájának változását és ismerttettem azokat a területeket, lehetséges stratégiákat, amelyek révén egy modern haderő sikerrel tud nyitni a társadalom felé és erősíteni tudja a civil-katonai kapcsolatokat.

8.4. Az értekezés eredményeinek felhasználhatósága, ajánlások, új kutatási irányok

8.4.1. Felhasználhatóság és ajánlások

- Az értekezés hozzájárul a közel-keleti régió biztonsági helyzetének és kihívásainak, valamint az IDF szerepének és működésének jobb megértéséhez az érdeklődők számára.
- Az értekezés a biztonságelméleti háttér összefoglalásával, a kihívások, kockázatok és fenyegetések izraeli rendszerének feltárásával átfogó képet nyújt Izrael Állam biztonsági helyzetének és biztonsági stratégiájának történelmi fejlődéséről és aktuális állapotáról, ezáltal forrásmunkaként hasznosítható lehet a hazai felsőoktatásban.
- A többdimenziós műveleti keretrendszer és az izraeli katonai stratégiák, doktrínák, eljárásrendek, operatív megközelítések átfogó bemutatása okán az értekezés forrásmunkaként hasznosítható lehet a hazai hadtudományi közösség, valamint a hazai katonai felsőoktatás számára is.
- Az izraeli haderőszervezés és -fejlesztés 2006 és 2024 közötti irányvonalainak és konkrét intézkedéseinek, valamint ezek hatásainak és kritikáinak részletes és átfogó összefoglalása okán az értekezés hasznosítható lehet politikai és katonai döntéshozók számára a hazai haderőfejlesztési koncepciók kialakítása során.
- Az IDF és az izraeli társadalom közötti kapcsolat változására vonatkozó megállapítások, valamint az IDF CSR tevékenységének és programjainak bemutatása, azok tapasztalatai hasznosíthatóak lehetnek politikai és katonai döntéshozók számára a hazai civil-katonai kapcsolatok fejlesztése és akár konkrét haderőnépszerűsítő programok kialakítása során.
- Az interdiszciplináris, új típusú elemzési eszközök alkalmazásából származó módszertani tapasztalatok hasznosíthatóak lehetnek a hadtudománnyal foglalkozó kutatók számára és hozzájárulhatnak a hazai hadtudományi kutatások adatalapú irányba történő elmozdulásához.
- Az értekezés elkészítése során feldolgozott és felhasznált irodalomként megjelölt közel 500 forrásdokumentum hasznosítható lehet hasonló témájú tudományos kutatások és disszertációk számára, mint forrásjegyzék.

8.4.2. Új kutatási irányok

Az értekezés formai követelményei és a kutatási célok fókuszai okán számos további kutatási irány maradt nyitva, illetve merültek fel új kutatási lehetőségek:

- (1) Az izraeli haderőszervezési és -fejlesztési intézkedések hatékonyságának és eredményességének további vizsgálata, különös tekintettel a modernizáció, a technológiai és mesterséges intelligencia alapú haderőfejlesztés területei kapcsán.
- (2) A buzani alapokra épülő kísérleti elemzési keretrendszer alkalmazhatóságának vizsgálata akár más, hasonló jellegű haderők (pl.: Dél-Korea), akár más hivatásrendek (pl.: rendvédelem) szervezetei kapcsán. A módszertani tapasztalatok alapján lehetségessé válna a keretrendszer további finomhangolása.
- (3) Az interdiszciplináris, új típusú elemzési eszközök alkalmazhatóságának összehasonlító vizsgálata a hadtudomány más területein.
- (4) A haderők társadalmi felelősségvállalási kampányainak és programjainak szélesebb spektrumú vizsgálata hozzásegíthetné a tudományos közösséget a civil-katonai kapcsolatok jobb megértéséhez és az eredmények hozzájárulhatnak az ilyen programok hatékonyabb tervezéséhez.
- (5) Az IDF közösségi média tevékenysége kapcsán felvázolt elméleti keretrendszer működésének adatalapú vizsgálata.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Idegen nyelvű szakirodalom

1. *A Timeline of Operation „Northern Arrows”* (2024). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/idf-press-releases-israel-at-war/the-northern-front/a-timeline-of-operation-northern-arrows/>
2. ADAMSKY, Dima (2010): *The culture of military innovation: The impact of cultural factors on the revolution in military affairs in Russia, the US, and Israel*. Stanford: StanfordUniversity Press.
3. ADAMSKY, Dima (2012). Military culture and strategic innovation: The impact of the strategic culture on the Revolution in Military Affairs in Russia, the United States, and Israel. *Modan and Maarachot* [in Hebrew].
4. AHRONHEIM, Anna (2020): *What is the Future of the Israeli Air Force?* Online: <https://www.jpost.com/israel-news/what-is-the-future-of-the-israeli-air-force-636712>
5. ALDHAHERI, Ali Hamad (2024): The Impact of Sanctions on Iran’s Defense Aviation Industry with Special Reference to Unmanned Aerial Systems. Online: https://khazna.ku.ac.ac/files/24430641/Ali_Hamad_Aldhaheri_100061038.pdf
6. ALLON, Yigal (1970): *The Making of Israel's Army*. New York: Universe Books.
7. AL-RODHAN, R. F. Nayef (2012): *The Politics of Emerging Strategic Technologies: Implications for Geopolitics, Human Enhancement and Human Destiny*. London: Palgrave Macmillan.
8. AMAR, Munir – MICHELSON, Eli (2015): *The Campaign for the Home Front*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-4-defense-and-home-front/the-campaign-for-the-home-front/>
9. Arab Center for Research and Policy Studies /ACRPS/ (2020): „*Deal of the Century*”: *What Is It and Why Now?* Online: <https://arabcenterdc.org/resource/deal-of-the-century-what-is-it-and-why-now/>
10. ARON, Raymond (1976): *Penser la guerre, Clausewitz. I-II*. Paris: Gallimard.
11. ARRANZ, Adolfo et al. (2023): *Inside the tunnels of Gaza The scale, and the sophistication, of Hamas’ tunnel network*. Online <https://www.reuters.com/graphics/ISRAEL-PALESTINIANS/GAZA-TUNNELS/gkvldmzorvb/>

12. ASAF, Col. (2016). Intelligence for force design. Online <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-7-force-design-b/intelligence-for-force-design/>
13. ASSA, Haim (2016): *Planning Force Design: Between Scientific Thinking and Lateral Thinking and Imagination - A Reappraisal*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-7-force-design-b/planning-force-design/>
14. AVIDOR, Gideon (2021): *Mission Command in the Israel Defense Forces*. University of North Georgia Press. Online: https://ung.edu/university-press/_uploads/files/mission-command-in-the-idf-press-kit.pdf
15. AVI-HAI, Avraham (1978): *Ben Gurion – State builder*. Jerusalem: Israel Universities Press.
16. BALDWIN, David A. (1997): The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23(1), 5-26. Online: <https://doi.org/10.1017/S0260210597000053>
17. BARAK, Oren – SHENIAK, Amit – SHAPIRA, Assaf (2023): The shift to defence in Israel's hybrid military strategy. *Journal of Strategic Studies*, 46(2), 345-377. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2020.1770090>
18. BAR-JOSEPH, Uri (2009): *The Hubris of Initial Victory: The IDF and the Second Lebanon War*. In JONES, Clive – CATIGNANI, Sergio (szerk.): *The Israel-Lebanese Conflict: An Interstate and Asymmetric War in Perspective*. London: Routledge. 147–162.
19. BARRELL, John (2007): *Problem-Based Learning: An Inquiry approach*. Thousand Oaks: Corwin Press.
20. BARUCH, Moti (2015): *Learning and Knowledge Development Processes for the Development of Concepts at the General Staff Headquarters and the Major HQ Levels*. Online: <https://www.idf.il/media/3rzbgrj/design-process-translation-2017-1.pdf>
21. BARUCH, Pnina Sharvit (2020): *The Internal Threat: The Debate about Israel's Identity*. In WINTER, Ofir (szerk.): *Existential threat scenarios to the State of Israel*. Tel Aviv: Institute for National Security. 95–119.
22. BARUCH, Sharvit Prina (2022). *The International Legal Front in a Military Campaign*. Online: https://www.inss.org.il/strategic_assessment/the-international-legal-front/
23. *Basic Law: The Military*. Online: https://web.archive.org/web/20030423091643/http://www.knesset.gov.il:80/laws/special/eng/basic11_eng.htm
24. BEN DOR, Yisrael (2019): *What is „Lebanon Syndrome” and How Should We Contend with it?* Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-22-23-routine->

[security-the-campaign-between-the-wars-part-c/what-is-lebanon-syndrome-and-how-should-we-contend-with-it/](#)

25. BEN-DAVID, Anat (2014): *Israeli-Palestinian Conflict and Social Media*. In HARVEY, Kerrie (szerk.): *Encyclopedia of Social Media and Politics*. Thousand Oaks: SAGE Publications. 741-744. Online: <https://doi.org/10.4135/9781452244723.n300>
26. BEN-ELIEZER, Uri (1998): *The Making of Israeli Militarism*. Indiana: University Press.
27. BEN-GURION, David (1970): *Memoirs*. BRANSTEN, Thomas R. (szerk.). New York: The World Publishing Company.
28. BENN, Aluf (2013): Israel Selling Military Wares to Mideast Countries, Britain Says. Online: <https://www.haaretz.com/2013-06-11/ty-article/.premium/israel-selling-arms-to-muslim-coun>
29. BERGMAN, Ronen – FASSIHI, Farnaz (2021): *The Scientist and the A.I.-Assisted, Remote-Control Killing Machine*. Online: <https://www.nytimes.com/2021/09/18/world/middleeast/iran-nuclear-fakhrizadeh-assassination-israel.html>
30. BERMAN, Lazar (2020): *Disruptive Innovation and Israel's Threat from Armed Non-State Actors*. Online: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2020/4/21/disruptive-innovation-and-israels-threat-from-armed-non-state-actors>
31. BERMAN, Lazar (2023): „Time is not on our side”: Retiring IDF general calls for urgent army overhaul. Online: <https://www.timesofisrael.com/time-is-not-on-our-side-retiring-idf-general-calls-for-urgent-army-overhaul/>
32. BERN, Daniel (2016): „This is How We've Always Done It”: Personal Insights from Transformation and Adaptation Processes. Online: <https://www.idf.il/en/minisites/dado-center/vol-8-the-general-staff-part-a/this-is-how-we-ve-always-done-it/>.
33. *Biological Weapons*. Online: <https://disarmament.unoda.org/biological-weapons/>
34. BITZINGER, Richard A. (2021): Military-technological innovation in small states: The cases of Israel and Singapore. *Journal of Strategic Studies*, 44(6), 873–900. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2021.1947252>
35. BOB, Yonah Jeremy (2025): *Inside the IDF's strike on Iran's Syrian missile factory: Shaldag's high-stakes operation*. Online: <https://www.jpost.com/arab-israeli-conflict/article-835884>
36. *Border Protection Corps*. Online: https://uisr.fandom.com/wiki/Border_Protection_Corps

37. BOSE, Sumantra (2007): *Contested Lands: Israel-Palestine, Kashmir, Bosnia, Cyprus, and Sri Lanka*. Cambridge: Harvard University Press.
38. BROWER, Kenneth S. (2020): *Israel Versus Anyone: A Military Net Assessment of the Middle East*. , Begin-Sadat Center for Strategic Studies – Mideast Security and Policy Studies Paper.
39. BRUMFIEL, Geoff (2023): *Israel is using an AI system to find targets in Gaza. Experts say it's just the start*. Online: https://www.npr.org/2023/12/14/1218643254/israel-is-using-an-ai-system-to-find-targets-in-gaza-experts-say-its-just-the-st?utm_source=pocket_reader
40. BRUN, Itai (2020): *While You're Busy Making Other Plans – The 'Other RMA'*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/research/while-you-re-busy-making-other-plans-the-other-rma/>
41. BURR, William – COHEN, Avner (2024): *1960 Intelligence Report Said Israeli Nuclear Site Was for Weapons*. Online: <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/nuclear-vault/2024-12-17/1960-intelligence-report-said-israeli-nuclear-site-was>
42. BUZAN, Barry – WÆVER, Ole – DE WILDE, Jaap (1998): *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.
43. BUZAN, Barry (1991): *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (2nd ed.). Brighton: Harvester Wheatsheaf.
44. CALAHAN, Alexander B. (1995): *Countering Terrorism: The Israeli Response to the 1972 Munich Olympic Massacre and the Development of Independent Covert Action Teams*. Online: <https://irp.fas.org/eprint/calahan.htm>
45. CALAWY, Sami (2020): *Nuclear Iran and the Regional and Global Security*. Online: https://www.researchgate.net/publication/339313105_Nuclear_Iran_and_the_Regional_and_Global_Security
46. CALDWELL, IV, William B. – MURPHY, Dennis M. – MENNING, Anton (2009): *Learning to Leverage New Media: The Israeli Defense Forces in Recent Conflicts*. Online: https://www.army.mil/article/21625/learning_to_leverage_new_media_the_israeli_forces_in_recent_conflicts
47. CALLAHAN, M. Ann (2021): *An assessment on Israel's 'Iron Dome' Defense System*. Online: <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/an-assessment-on-israel-s-iron-dome-defense-system>

48. CATIGNANI, Sergio (2004): *Motivating Soldiers: The Example of the Israeli Defense Forces*. *Parameters*, 34(3), 108–121. Online: doi:[10.55540/0031-1723.2212](https://doi.org/10.55540/0031-1723.2212).
49. Central Bureau of Statistics (2021): *Population, by Religion 1948–2020*. Online: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2021/2.shnatonpopulation/st02_02.pdf
50. Central Bureau of Statistics (2022): *Population of Israel on the Eve of 2023*. Online: https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2022/426/11_22_426e.pdf
51. Central Bureau of Statistics (2023): *Israel's Foreign Trade in Goods by Country – 2023*. Online: https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2024/026/16_24_026e.pdf
52. Central Bureau of Statistics (2024a): *Gross Domestic Product (GDP) of the Business Sector, By Industry 2006–2023*. Online: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2024/15.shnatonbusiness/st15_01.pdf
53. Central Bureau of Statistics (2024b): *National Expenditure on Civilian R&D, by Operating Sector 2013–2023*. Online: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2024/17.shnatonsciencetechnologycommunication/st17_01.pdf
54. Central Bureau of Statistics (2024c): *National Expenditure on R&D - International Comparisons 2022*. Online: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2024/17.shnatonsciencetechnologycommunication/st17_08.pdf
55. Central Bureau of Statistics (2024d): *Startup Companies by Locality and Expenditure on R&D by District in the Business Sector 2022*. Online: https://www.cbs.gov.il/he/publications/doclib/2024/17.shnatonsciencetechnologycommunication/17_01e_2022.pdf
56. Central Command Completes Training Program Preparing for Escalation (2024). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/idf-press-releases-israel-at-war/march-24-pr/central-command-completes-training-program-preparing-for-escalation/>
57. CHAKRABORTY, Ratnadeep (2024): *The Evolution of Israel's National Security Doctrine: A Journey from Ben-Gurion to Netanyahu*. Kindle Edition. Brooklyn - Delhi: Walnut Publication.
58. *Chemical Weapons Convention*. Online: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention>
59. CHOREV, Moni (2024): *The Failed „Deterrence Concept” Facing Asymmetric Enemies – Was there Ever Such a Concept?* In HAIMINIS, Itay – PERL, Gal: „Swords

- of Iron” war Special Issue*. Tel Aviv: Ministry of Defense Publishing House. Online: <https://www.idf.il/media/if4fnlaz/swords-of-iron-war-%D7%91%D7%99%D7%9F-%D7%94%D7%A7%D7%98%D7%91%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%90%D7%AA%D7%A8-28-10-24-%D7%A1%D7%95%D7%A4%D7%99-1.pdf>
60. CÍSCAR, Jairo (2021): *Israel and the role of war and the Army in its society: A 3,000-year relationship*. Online: <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/israel-and-the-role-of-war-and-the-army-in-its-society-a-3-000-year-relationship-3>
 61. COHEN, Avner (1998): *Israel and the bomb*. New York: Columbia University Press.
 62. COHEN, Avner (2009): Nuclear Legislation for Israel. Strategic Assessment, 12(1), 7–18. Online: https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/adkanENG12_1e_final_Cohen.pdf
 63. COHEN, Avner (2019): Israel’s Nuclear Opacity/Exemption: Should the World Continue to Support it? A policy statement prepared for the British House of Lords. Online: <https://committees.parliament.uk/writtenevidence/100021/pdf/>
 64. COHEN, Galit - SHANI, Gal (2023): *Uniting Fronts: The War and the Climate Crisis*. Online: <https://www.inss.org.il/publication/war-climate-change/>
 65. COHEN, Raphael S. et al (2017): Lessons from Israel’s Wars in Gaza. Online: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1888.html
 66. COHEN, Stuart (1999): Israel’s three strategic challenges. *Middle East Quarterly*, 6(1), Online: <https://www.meforum.org/middle-east-quarterly/israels-three-strategic-challenges>
 67. COHEN, Stuart A.: (2004): Dilemmas of Military Service in Israel: The Religious Dimension. *The Torah U-Madda Journal*, 12, 1–23. Online: <http://www.jstor.org/stable/40914701>
 68. COOK, Steven A. (2021): *Major Power Rivalry in the Middle East*. Online: https://cdn.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/dp-cook-final-interior-and-exterior_0.pdf
 69. CORDESMAN, Anthony H. (2017): *Tracking the Trends and Numbers: Islam, Terrorism, Stability, and Conflict in the Middle East*. Online: <https://www.csis.org/analysis/tracking-trends-and-numbers-islam-terrorism-stability-and-conflict-middle-east>

70. Council on Foreign Relations [CFRG] (2024): *Iran's Revolutionary Guards*.
<https://www.cfr.org/backgrounder/irans-revolutionary-guards>
71. Council on Foreign Relations. (n.d.). What is Hezbollah? Online:
<https://www.cfr.org/backgrounder/what-hezbollah>
72. CREVELD, van Martin (2002): *The sword and the olive – A critical history of the Israeli Defense Force*. New York: PublicAffairs.
73. CUDDY, Alice (2024a): *Six hours at hands of Hamas - new accounts reveal how Israeli base fell on 7 October*. Online: <https://www.bbc.com/news/articles/cg7825rk8j9>
74. CUDDY, Alice (2024b): *They were Israel's „eyes on the border” - but their Hamas warnings went unheard*. Online: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67958260>
75. DAYAN, Moshe (1976): *Story of My Life*. New York: Da Capo Press.
76. DAVID, Steven R. (2003). Israel's Policy of Targeted Killing. *Ethics & International Affairs*, 17(1), 111–126. Online: DOI:[10.1111/j.1747-7093.2003.tb00422.x](https://doi.org/10.1111/j.1747-7093.2003.tb00422.x)
77. Defense News Army (2024): *Israeli company Rego unveils 6-ton hybrid all-terrain vehicle for special forces*. Online: <https://armyrecognition.com/news/army-news/2024/israeli-company-rego-unveils-6-ton-hybrid-all-terrain-vehicle-for-special-forces>
78. DEITH, Mora et al. (2024): *Swords of Iron Survey Results - August 2024*. Online: https://www.inss.org.il/publication/august-2024-survey/?utm_source=activetrail&utm_medium=email&utm_campaign=Swords%20of%20Iron%20Survey%20Results%20-%20August%202024
79. DEKEL, Udi (2020): *A multi-Arena Missile Attack that Disrupts Israel's Defense and Resilience Pillars*. In Ofir Winter, Ofir (szerk.): *Existential Threat Scenarios to The State of Israel*. Tel Aviv: Institute for National Security. 69–83.
80. DESCHAUX-DUTARD, Delphine szerk. (2020): *Research Methods in Defence Studies: A Multidisciplinary Overview*. London: Routledge.
81. DVORY, Ze'ev (2005): *The Israel Defence Force and the foundation of Israel – Utopia in Uniform*. London: Routledge. Online:
<https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780203646212/israeli-defence-forces-foundation-israel-ze-ev-drory>
82. EBSTEIN, Amir (2019): *The Defense Forces—Between Identity and Ethos*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-22-23-routine-security-the-campaign-between-the-wars-part-c/the-defense-forces-between-identity-and-ethos/>

83. *Elbit Systems Completes the Acquisition of IMI Systems* (2018). Online: <https://elbitsystems.com/pr-new/elbit-systems-completes-the-acquisition-of-im-systems/>
84. ELIZUR, Yoel – YISHAY-KRIEN, Nuphar (2009): Participation in Atrocities Among Israeli Soldiers During the First Intifada: A Qualitative Analysis. *Journal of Peace Research*, 46(2), 251-267. Online: DOI: [10.1177/0022343308100718](https://doi.org/10.1177/0022343308100718)
85. ELLISON, Davis – SWEIJS, Tim (2023): *Breaking Patterns Multi-Domain Operations and Contemporary Warfare*. Online: <https://hcss.nl/wp-content/uploads/2023/09/Breaking-Patterns-HCSS-2023.pdf>;
86. ELRAN, Meir et al. (2023): *Resilience During War: Israeli Society in the Shadow of the October 7 Attack*. Online: <https://www.inss.org.il/publication/resilience-war/>
87. EVEN, Shmuel (2020): *The „Tnufa” Multi-Year Plan for the IDF: Where are the Cabinet Approval and the Budgets?* Online: <https://www.inss.org.il/publication/tnufa-where-is-the-cabinet/>
88. EVEN, Shmuel (2021): The National Significance of Israeli Demographics at the Outset of a New Decade. Online: https://www.inss.org.il/strategic_assessment/israeli-demographics/
89. FABIAN, Emanuel (2024a): *In historic move, IDF issues draft orders to 1,000 ultra-Orthodox men*. Online: <https://www.timesofisrael.com/in-historic-move-idf-said-to-issue-1000-draft-orders-to-ultra-orthodox-men/>
90. FABIAN, Emanuel (2024b): *Patriot air defenses to be mothballed after decades of mostly gathering dust*. Online: <https://www.timesofisrael.com/patriot-air-defenses-to-be-mothballed-after-decades-of-mostly-gathering-dust/>
91. *Fatalities of second intifada according by B'Tselem* (2005). Online: <https://web.archive.org/web/20210308055841/https://web.archive.org/web/20100105120054/http://www.btselem.org/English/Statistics/casualties.asp>
92. FATTAL, Guy (2024): An exclusive look into the faces of the IDF's Bedouin battalion: Gadsar 585. *Times of Israel*. Online: <https://www.timesofisrael.com/an-exclusive-look-into-the-faces-of-the-idfs-bedouin-battalion-gadsar-585/>
93. FEDERMAN Josef (2024): *Israel's borders have shifted throughout its history. Action in Syria may reshape them again*. Online: <https://apnews.com/article/israel-borders-history-syria-gaza-war-golan-5fdf8fdbe2ec2cee7b9cf7f78fbb1c8c>
94. FINKEL, Gal Perl (2022): *Nonetheless, We Need to Maneuver*. *INSS Insight No. 1584*, Online: <https://www.inss.org.il/publication/idf-maneuvers/>

95. FINKEL, Meir - FRIEDMAN, Yaniv - PREISLER-SWERY, Dana (2022): *Active Defense as the Fourth Pillar of the Israeli Security Concept*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-4-defense-and-home-front/active-defense-as-the-fourth-pillar-of-the-israeli-security-concept/>
96. FINKEL, Meir (2020): *IDF Strategy Documents, 2002–2018: On Processes, Chiefs of Staff, and the IDF*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/research/idf-strategy-documents-2002-2018-on-processes-chiefs-of-staff-and-the-idf/>
97. FINKEL, Meir (2021): *Studies in Generalship: Lessons from the Chiefs of Staff of the Israel Defense Forces*. Stanford: Hoover Institution Press.
98. FISKE, Gavriel (2024): *Survey finds Arab Israelis show growing sense of 'shared destiny' since outbreak of war*. Times of Israel. Online: <https://www.timesofisrael.com/survey-finds-arab-israelis-show-growing-sense-of-shared-destiny-since-outbreak-of-war/>
99. FLOYD, Rita (2007): Towards a Consequentialist Evaluation of Security: Bringing Together the Copenhagen and the Welsh Schools of Security Studies. *Review of International Studies*, 33(2), 327-350.
100. Foreign Affairs and Defense Committee (2017): *The IDF long-term Gideon plan: Special report from the Sub-Committee on the Security Concept and Building Force* (public version) Online: <https://bit.ly/3locqjh> [in Hebrew]
101. FRANTZ, Douglas (2003): *Israel Adds Fuel to Nuclear Dispute. Officials confirm that the nation can now launch atomic weapons from land, sea and air. The issue complicates efforts to rein in Iran*. Online: <https://web.archive.org/web/20071021000445/http://commondreams.org/headlines03/1012-02.htm>
102. FRANTZMAN, Seth J. (2021): *Israel wants more F-35s and maybe even F-15EX fighters*. Middle East Forum. Online: <https://www.meforum.org/62004/israel-aircraft-buying-spree>
103. FRANTZMAN, Seth, J. (2024): *IDF tech innovation redefines the war in Gaza*. Online: https://www.fdd.org/analysis/op_ed/2024/05/30/idf-tech-innovation-redefines-the-war-in-gaza/#:~:text=Units%20such%20as%20the%20IDF's,which%20is%20a%20loitering%20munition

104. FREI, Jasper (2020): *Israel's National Cybersecurity and Cyberdefense Posture*. Online: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/Cyber-Reports-2020-09-Israel.pdf>
105. FREILICH, Charles David (2012): *Zion's Dilemmas: How Israel Makes National Security Policy*. Ithaca: Cornell University Press.
106. FREILICH, Charles David (2015): Why Can't Israel Win Wars Any More? *Survival: Global Politics and Strategy*, 57(2), 79–92. Online: DOI: [10.1080/00396338.2015.1026069](https://doi.org/10.1080/00396338.2015.1026069)
107. Friends of the IDF. <https://www.fidf.org>
108. GALILY, Yair (2022): „We can only trust ourselves”: Operation Wrath of God in perspective. *Israel Affairs*, 28(4), 589–596. Online: <https://doi.org/10.1080/13537121.2022.2088123>
109. GAT, Azar: (2006): *War in Human Civilization*. Oxford: Oxford University Press, 2006. p. 623.
110. GLASER, Charles L., – KAUFMANN, Chairn (1998): What is the offense-defense balance and can we measure it? *International Security*, 22(4), 44-82. Online: <https://doi.org/10.1162/isec.22.4.44>
111. GLENN, Russell W (2012): *All Glory Is Fleeting: Insights from the Second Lebanon War*. Santa Monica, CA: RAND Corporation. Online: <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG708-1.html>.
112. *Global Firepower 2024*. Online: <https://www.globalfirepower.com/>
113. *Global Peace Index 2024*. Online: <https://www.visionofhumanity.org/maps/>
114. GLOBES (2012): *Israel among top arms exporters and importers*. Online: <https://www.jpost.com/Defense/Israel-among-top-arms-exporters-and-importers>
115. GLUSKA, Ami (2007). *The Israeli Military and the Origins of the 1967 War*. London: Routledge.
116. GOLOV, Avner – VISHKIN, Ory – MICHAELIS, Ran – KAKON, Rony (2010): *A National Security Doctrine for Israel*. Online: <https://www.scribd.com/document/191514982/A-National-Security-Doctrine-for-Israel-Avner-Golov-Ran-Michaelis-Ory-Vishkin-Rony-Kakon>
117. *Google Colaboratory*. Online: <https://colab.research.google.com>
118. GORDON, Joel (2008): Hezbollah: A Short History (review). *The Journal of Military History*, 72(3), 984-985. Online: DOI:10.1353/jmh.0.0041

119. GORNY, Yosef (2001): *The „Melting Pot” in Zionist Thought*. Israel Studies, 6(3), 54–70. Online: <http://www.jstor.org/stable/27793853>
120. GOWING, Nik (2006): *Traditional News Media: Optimism, Pessimism and Realism. Panel Discussion*. Cambridge: Harvard University.
121. GROSS, Judah Ari (2020): *IDF unveils first-of-its-kind unit unifying pilots, tank drivers and more*. Online: <https://www.timesofisrael.com/idf-unveils-first-of-its-kind-unit-unifying-pilots-tank-drivers-and-more>
122. GROSS, Judah Ari (2023): *Haredim are fastest-growing population, will be 16% of Israelis by decade's end*. Online: <https://www.timesofisrael.com/haredim-are-fastest-growing-population-will-be-16-of-israelis-by-decades-end/#:~:text=Israel's%20ultra%2DOrthodox%20population%20has,annual%20statistical%20report%20released%20Monday>
123. GUZANSKY, Yoel – TIRA, Ron (2020): *Toward a Nuclear Middle East*. In Winter, Ofir (szerk.): *Existential Threat Scenarios to the State of Israel*: Tel Aviv, Institute for National Security Studies. 53–68.
124. GÜREL, Emet – TAT, Merba (2017): *SWOT Analysis: A Theoretical Review*. *The Journal of International Social Research*, 10(51), 994–1006. Online: <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1832>
125. HACHOEN, Gershon (2016): *IDF Strategy – Force Design*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-7-force-design-b/idf-strategy-force-design/>
126. HADARI, Gal – TURGEMAN Asaf (2018): *Public diplomacy in army boots: the chronic failure of Israel's Hasbara*. Online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13537121.2018.1455374>
127. HALEVI, Herzi (2020): *Multi-Domain Defense – Maj. Gen. Herzi Halevi*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-28-30-military-superiority-and-the-momentum-multi-year-plan/multi-domain-defense-maj-gen-herzi-halevi/>
128. HALIVA, Aharon (2016): *More of the Same: The Need for Conceptual Leap in Force Design*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-9-force-design-part-c/more-of-the-same/>
129. HALPERN-PORAT, Nitzan (2020): *The Transformation of the IDF: Selection, Behold the „Multi-Year Classification Plan”*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-26-27-manpower/the-transformation-of-the-idf-selection-behold-the-multi-year-classification-plan/>

130. HAMO, Yoram (2016): *Force Design as a Campaign: On Optimization and Strategy*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-6-force-design-a/force-design-as-a-campaign/>
131. HANIA, Nissim (2016): *Transformations in the Israeli Defense Development and Production System, and the Contemporary Relevance*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-6-force-design-a/transformations-in-the-israeli-defense-development-and-production-system-and-the-contemporary-relevance/>
132. HANSEN, Lene – NISSENBAUM, Helen (2009): Digital Disaster, Cyber Security, and the Copenhagen School. *International Studies Quarterly*, 53(4), 1155-1175.
133. HAREL, Ayaret (2020): *To be or not to be a Combatant?: Feminism and Gendered Considerations in the Israel Defense Forces*. In MARYASIS, Dmitry A. – KHLEBNIKOVA, Luiza (szerk.): *The Role of a Woman in Jewish World*. Moscow: Institute of Oriental Studies of the Russian Academy of Sciences. 133–154.
134. HAR-EVEN, Yoav (2018): *The Land Battlefield – From Cooperation and Jointness to Fused Capabilities*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-16-17-seventy-years-of-idf-land-warfare/the-land-battlefield-from-cooperation-and-jointness-to-fused-capabilities/>
135. HAR-EVEL, Yoen (2020): *Military culture is key to Israel's handling of the coronavirus*. Online: <https://www.jta.org/2020/04/21/ideas/military-culture-is-key-to-israels-handling-of-the-coronavirus>
136. HAYMAN, Tamir – KADURI, Eden – SHELAH, Ofer (2022): The Force Buildup Challenges that Await the Incoming IDF Chief of Staff. *Institute for National Security Studies (INSS) Insight No. 1653*. Online: <https://www.inss.org.il/publication/herzi-halevi/>
137. HAYMAN, Tamir – SHELAH, Ofer (2023): *The Agreement between the Ministry of Defense and the Treasury: Prospects and Risks*. Online: <https://www.inss.org.il/publication/defense-treasure/>
138. HAYMAN, Tamir (2016): *Learning in the General Staff*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-8-the-general-staff-part-a/learning-in-the-general-staff/>
139. HEILBRUNN, Ran (2024): The IDF's Cult of Technology: The Roots of the October 7 Security Disaster. *American Affairs Journal*, 8(3), 46–69. Online:

<https://americanaffairsjournal.org/2024/08/the-idfs-cult-of-technology-the-roots-of-the-october-7-security-disaster/>

140. HEIMANN, Ariel – GITTLEMAN, Idit Shafran – MICHAEL, Kobi (2023): Policing Tasks for IDF Soldiers: Difficulties and Dilemmas. *INSS Insight*, No. 1718. Online: <https://www.researchgate.net/publication/370473037>
141. HERMANN, Tamar – YOHANANI, Lior – KAPLAN, Yaron (2024a): *One Year of War - Public Opinion in Israel at the One Year Anniversary of the War in Gaza*. Online: <https://en.idi.org.il/articles/56081>
142. HERMANN, Tamar Dr. – YOHANANI, Lior Dr. – KAPLAN, Yaron (2024b): *Most Israelis Support Deal to Release All Hostages and End the War in Gaza; Israelis Divided on How to Handle the Northern Front*. Online: <https://en.idi.org.il/articles/55018>
143. HERSH, Seymour (1991): *The Samson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy*. New York: Random House.
144. HILLS, Thomas. Online: <https://warwick.ac.uk/fac/sci/psych/people/thills/>
145. HOFFMAN, Frank G. (2007): *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies. Online: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
146. HOFFMANN, Joanna – HOFFMANN, Thomas (2014): *Research Methods in Safety and Defence Studies, A Pragmatic Approach*. Online: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ppsy/43/ppsy2014013.pdf>
147. HUANG, Xiaoning (2016): *The Iranian Nuclear Issue and Regional Security: Dilemmas, Responses and the Future*. Online: <https://hr.un.org/sites/hr.un.org/files/The%20Iranian%20Nuclear%20Issue%20and%20Regional%20Security.pdf>
148. HUTCHINSON, Bill (2023): *The history of US support for Israel runs deep, but with a growing chorus of critics*. Online: <https://abcnews.go.com/International/history-us-support-israel-runs-deep-growing-chorus/story?id=104957109>
149. HUTH, Paul K. (1988): *Extended deterrence and the prevention of war*. New Haven: Yale University Press.
150. IDF Editorial Team (2013): *Communication is Everything: The Key to Success for an IDF Liaison Officer*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/training-and-preparation/communication-is-everything-the-key-to-success-for-an-idf-liaison-officer/>

151. IDF Editorial Team (2015a): *One of the IDF's Most Unique Intelligence Teams: The Group Within Unit 9900*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-soldiers/one-of-the-idf-s-most-unique-intelligence-teams-the-group-within-unit-9900/>
152. IDF Editorial Team (2015b): *The End of One Legacy and the Beginning of Another: A Final Salute to the Herev Battalion*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-soldiers/the-end-of-one-legacy-and-the-beginning-of-another-a-final-salute-to-the-herev-battalion/>
153. IDF Editorial Team (2016): *The Second Lebanon War: A Timeline*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/hezbollah-and-lebanon-an-in-depth-examination-under-hassan-nasrallah-s-leadership/the-second-lebanon-war-a-timeline/>
154. IDF Editorial Team (2017): *Home Front Command*. Online: <https://www.idf.il/en/minisites/home-front-command/>
155. IDF Editorial Team (2020a): *The IDF's Humanitarian Aid Through the Years*. Online: <https://www.idf.il/en/minisites/humanitarian-missions/the-idf-s-humanitarian-aid-through-the-years>
156. IDF Editorial Team (2020b): *IDF Aid Mission to Brazil*. <https://www.idf.il/en/mini-sites/humanitarian-missions/idf-aid-mission-to-brazil/>
157. IDF Editorial Team (2021a): *IDF Nature Defense Forces*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/directorates/technological-and-logistics-directorate/nature-defense-forces/>
158. IDF Editorial Team (2021b): *The Homefront Command's Guidelines*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/regional-commands/home-front-command/how-to-act-during-an-alert/>
159. IDF Editorial Team (2022a): *Operation Peace for the Galilee: The First Lebanon War*. Online: <https://www.idf.il/en/articles/2022/operation-peace-for-the-galilee-the-first-lebanon-war/>
160. IDF Editorial Team (2022b): *The IDF's Top 10 Innovations*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/technology-and-innovation/the-idf-s-top-10-innovations/>
161. *IDF Egoz Unit* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/commando/egoz/egoz-unit/>
162. *IDF Roles*. Online: <https://www.mitgaisim.idf.il/%D7%9C%D7%95%D7%91%D7%99-%D7%AA%D7%95%D7%9B%D7%9F/idf-roles/>

163. *IDF sends enlistment notices to ultra-Orthodox Jews* (2024). Online: <https://www.washingtonpost.com/world/2024/11/15/israel-war-news-hamas-gaza-palestine/#link-63YWZVSECBHMTK5F7GG7B7V3M4>
164. *IDF Technological and Logistics Directorate* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/directorates/technological-and-logistics-directorate/technological-and-logistics-directorate/>
165. *IDF-s Response to Covid-19* (2020). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/idf-s-response-to-covid-19/>
166. IEP (2024): *Global Peace Index 2024*. Online: <https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024-web.pdf>
167. *IMDO – Israel Missile Defense Organization*. Online: https://english.mod.gov.il/About/Innovative_Strength/Pages/IMDO_Israel_Missile_Defense_Organization.aspx
168. IMF (2024): *Global recovery is steady but slow and differs by region*. Online: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024>
169. INBAR, Efraim – SHAMIR, Eitan (2014): *Mowing the grass: Israel's strategy for protracted intractable conflict*. *Journal of Strategic Studies*, 37(1), 65-90. Online: <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2014/02/Mowing-the-Grass-English.pdf>
170. INBAR, Efraim (2020): „Iran and Israel: The Inevitable War?“ *SIRIUS – Zeitschrift für Strategische Analysen*, 4(4), 524-530. Online: <https://doi.org/10.1515/sirius-2020-4007>
171. INSS Data Analytics Center (2024): *Swords of Iron: An Overview*. Online: https://www.inss.org.il/publication/war-data/?utm_source=activetrail&utm_medium=email&utm_campaign=%20Swords%20of%20Iron:%20An%20Overview
172. *INSS Strategic Analysis*. Online: <https://www.inss.org.il/publication/strategic-analysis-israel-2023/>
173. *INSS Strategic Assessments*. Online: https://www.inss.org.il/strategic_assessment/
174. Institute for Economic and Peace (2007): *Global Peace Index 2007*. Online: https://photius.com/rankings/global_peace_index_2007.html
175. International Panel on Fissile Materials (2021): *Countries Israel*. Online: <http://fissilematerials.org/countries/israel.html>

176. Israel Aerospace Industries (IAI): *IAI in Action: Superior Readiness*. Online: https://www.iai.co.il/news-media/iai-action?utm_source=search&utm_medium=search_brand&utm_campaign=iai_in_action_2_2024_search_brand_hu&utm_content=21816152051_169824807518_723913384241_c&gad_source=1&gclid=CjwKCAiAyJS7BhBiEiwAyS9uNUslz3LLu8byZcGDUNtDIY1FbArXYSqfeXRQ66ZOcZRmOTr-FENu7BoCksMQAvD_BwE
177. *Israel Country Spotlight*. Online: <https://www.nti.org/countries/israel/>
178. *Israel Defence Forces Alpinist Unit* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/alpinist-unit/alpinist-unit/>
179. *Israel Defence Forces Bardelas Battalion* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/border-defense/bardelas/bardelas-battalion/>
180. *Israel Defence Forces Caracal Battalion* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/border-defense/caracal/caracal-battalion/>
181. *Israel Defence Forces Duvdevan Unit* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/commando/duvdevan/duvdevan-unit/>
182. *Israel Defence Forces Maglan Unit* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/commando/maglan/maglan-unit/>
183. *Israel Defence Forces Northern Command* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/regional-commands/northern-command/northern-command/>
184. *Israel Defence Forces Oketz Unit* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/oketz-unit/oketz-unit/>
185. *Israel Defence Forces Sayaret Matkal* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/elite-units/sayeret-matkal/>
186. *Israel Defence Forces Shaldag Unit* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/elite-units/shaldag-unit/>
187. *Israel Defence Forces Shayetet-13* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/elite-units/shayetet-13/>
188. *Israel Defence Forces Sky Rider Unit* (2023). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/sky-rider-unit/sky-rider-unit/>
189. *Israel Defence Forces Southern Command* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/regional-commands/southern-command/southern-command/>
190. *Israel Defence Forces The Central Command* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/regional-commands/central-command/the-central-command/>

191. *Israel Defence Forces Training and Preparation*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/training-and-preparation/>
192. *Israel Defence Forces Unit 669* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/elite-units/unit-669/>
193. *Israel Defence Forces Yahalom Unit* (2021). Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/yahalom-unit/yahalom-unit/>
194. Israel Defence Forces: *Our mission*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/our-mission-our-values/>
195. *Israel Defense Force uses armored Caterpillar D9 bulldozers to destroy IEDs*. Online: <https://armyrecognition.com/news/army-news/2023/israel-defense-force-uses-armored-caterpillar-d9-bulldozers-to-destroy-ieds-in-palestinian-camp-of-jenin>
196. *Israel GDP growth revised down to 0.3% as Gaza war takes economic toll*. Online: <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-gdp-growth-revised-down-03-gaza-war-takes-economic-toll-2024-10-15/>
197. *Israel strikes Houthi targets in Yemen, killing six* (2024). Online: <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-strikes-yemens-sanaa-airport-ports-power-stations-2024-12-26/>
198. Izraeli Demokrácia Intézet (2022): *Az izraeli zsidó társadalom véleménye biztonsági és katonai kérdésekről – Héber nyelven.*. Online: [https://www.idi.org.il/articles/46565?ct=t\(EMAIL_CAMPAIGN_8_6_2021_10_35_COPY_01\)](https://www.idi.org.il/articles/46565?ct=t(EMAIL_CAMPAIGN_8_6_2021_10_35_COPY_01))
199. Izraeli Demokrácia Intézet (2024): *Haredi Conscription*. Online: <https://en.idi.org.il/tags-en/53141>
200. JACOBS, Michael – STEIN, Ken – ABRAMSON, Scott (2024): *Timeline – Hamas-Israel Relations with events, statements and previous clashes, 1988 – Present*. Online: <https://israeled.org/timeline-hamas-israel-relations-with-events-statements-and-previous-clashes-1988-present/>
201. JAGER, Avi (2021). *The Transformation of the Israel Defense Forces*. *Naval War College Review*, 74(2), Article 4. Online: <https://digital-commons.usnwc.edu/nwc-review/vol74/iss2/4>
202. JAMAL, Aareba (2024): *Nuclear Proliferation: Are More Nuclear Weapons Better?* Online: <https://www.paradigmshift.com.pk/kenneth-waltz/>
203. JERVIS, Robert (1976): *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton: Princeton University Press.

204. JERVIS, Robert (1978): Cooperation under the security dilemma. *World Politics*, 30(2), 167–214. Online: <https://doi.org/10.2307/2009958>
205. Jewish Virtual Library: *Israel Intelligence & Security: Directors of Military Intelligence (Aman)*. Online: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/directors-of-military-intelligence-aman>
206. Jewish Virtual Library: *Mordechai Vanunu*. Online: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/mordechai-vanunu>
207. JOHNSON, Tyler (2024): Weapons Export Diplomacy: How the Israeli Defense Industry Furthers Foreign Policy. Online: <https://besacenter.org/weapons-export-diplomacy-how-the-israeli-defense-industry-furthers-foreign-policy/>
208. JOSEPH, Paul (2008): Reviewed Work: *War in Human Civilization* by Azar Gat. *Social Forces*, 86(4), 1861-1863.
209. KACHTAN, Dana (2012): The Construction of Ethnic Identity in the Military — From the Bottom Up. *Israel Studies*, 17(3), 150–175. Online: <https://doi.org/10.2979/israelstudies.17.3.150>
210. KALB, Marvin – SAIVETZ, Carol (2007): The israeli-hezbollah war of 2006: The Media as a Weapon in Asymmetrical Conflict. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 12(3), 43-66. Online: <https://doi.org/10.1177/1081180X07303934>
211. KALB, Marvin – SAIVETZ, Carol (2012): *The Israeli – Hezbollah War of 2006: The Media as a Weapon in Asymmetrical Conflict*. Online: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2012/04/2007islamforum_israel-hezb-war.pdf
212. KAPLAN, Johnatan (2015): *The Role of the Military in Israel*. Online: <http://archive.jewishagency.org/society-and-politics/content/>
213. KASHER, Asa - ELRAN, Meir - GITTLEMAN, IDit Shafran (2023): *On Israel's Sensitive, Tense Civil-Military Relations*. Online: https://www.inss.org.il/publication/civil-military/?utm_source=activetrail&utm_medium=email&utm_campaign=INSS%20Insight%20%20On%20Israel's%20Sensitive,%20Tense%20Civil-Military%20Relations
214. KATTAN, Ari (2018). *Future Challenges for Israel's Iron Dome Rocket Defenses*. Van Munching Hall: Center for International and Security Studies at Maryland. Online: <https://spp.umd.edu/sites/default/files/2019-07/Future%20Challenges%20for%20Israel%E2%80%99s%20Iron%20Dome%20Rocket%20Defenses%20021618.pdf>

215. KERSHNER, Isabel (2023): *Netanyahu Suspends Israeli Minister Who Said Dropping a Nuclear Bomb on Gaza Was an Option*. Online: <https://www.nytimes.com/2023/11/05/world/middleeast/amichay-eliyahu-israel-minister-nuclear-bomb-gaza.html>
216. KIMMERLING, Baruch (2001): *The Invention and Decline of Israeliness: State, Society, and the Military*. Berkley: University of California Press.
217. KING, Anthony C. (2017): Mission command 2.0: From an individualist to a collective model. In: *The US Army War College Quarterly: Parameters*. 47(1), 7–19. <https://doi.org/10.55540/0031-1723.2832>
218. KNIGHTS, Michael (2016). *The Future of Iraq's Armed Forces*. Baghdad: Al-Bayan Center for Planning and Studies. Online: <https://web.archive.org/web/20170921164909/https://www.washingtoninstitute.org/uploads/The-future.pdf>
219. KOBER, Avi (2008): The Israel defense forces in the Second Lebanon War: Why the poor performance? *Journal of Strategic Studies*, 31(1), 3-40. DOI: [10.1080/01402390701785211](https://doi.org/10.1080/01402390701785211)
220. KOBER, Avi (2011): What Happened to Israeli Military Thought? *Journal of Strategic Studies*, 34(5), 707–732. Online: https://www.researchgate.net/publication/254249493_What_Happened_to_Israeli_Military_Thought
221. KOCHAVI, Avivi – ORTAL, Eran (2014): *Ma'asei Aman - Permanent Change in a Changing Reality*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-2-change-and-transformation/ma-asei-aman/>
222. KODALLE, Thorsten et al. (2020): A General Theory of Influence in a DIME/PMESII/ASCOP/IRC2 Model. *Journal of Information Warfare*, 19(2), 12–26. Online: <https://www.jstor.org/stable/27033618>
223. KOHN, Ayelet (2015): Instagram as a naturalized propaganda tool: The Israel Defense Forces Website and the phenomenon of shared values. *Convergence The International Journal of Research into New Media Technologies*, 23(2), 197–213. Online: DOI: [10.1177/1354856515592505](https://doi.org/10.1177/1354856515592505)
224. Kopec, Rafał (2016). The Determinants of the Israeli Strategic Culture. *Przegląd Narodowościowy – Review of Nationalities*, 6, 135–146. Online: DOI: [10.1515/pn-2016-0008](https://doi.org/10.1515/pn-2016-0008)

225. KRAMPF, Arie (2018): *The Israeli Path to Neoliberalism*. London: Routledge. Online: <https://www.routledge.com/The-Israeli-Path-to-Neoliberalism-The-State-Continuity-and-Change/Krampf/p/book/9780367593339>
226. KRAMPF, Arie (2022): *The Netanyahu Doctrine*. Online: <https://jstribune.com/krampf-the-netanyahu-doctrine/>
227. KRESS, Moshe (2016): *Operational Logistics The Art and Science of Sustaining Military Operations*. Boston: Springer.
228. KRISTENSEN, Hans M. et al. (2021): *Status of World Nuclear Forces*. Online: <http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>
229. KUPERWASSER, Yossi – SIMAN-TOV, David. szerk. (2017): *Jointness in intelligence*. Online: <https://www.civil-military-studies.org.il/wp-content/uploads/2017/05/Jointness-A-Journal-on-Intelligence-Methodology-Issue-No.-1-May-2017.pdf>
230. LANIR, Z. (1998): Doctrines and military „explanatory conceptual campaigns”. *Maarachot*, 355, 56-59. [héber nyelven].
231. LAPPIN, Yaakov (2021): Hezbollah’s advanced missile targets Israeli drone as Israel rethinks purpose of future war. Online: <https://besacenter.org/hezbollah-missiles-israel-drones/>
232. LAPPI-SEPPÄLÄ-SÁNCHEZ, Tony (2024): *Lessons From the Israeli–Iranian Rivalry – Adopting Wide-Ranging Influence as Part of the Israeli Defense Force’s Strategy in the 2000s*. *Nordic Defence Review*. Online: <https://nordicdefencereview.com/lessons-from-the-israeli-iranian-rivalry-adopting-wide-ranging-influence-as-part-of-the-israeli-defence-forces-strategy-in-the-2000s/>
233. LATSCHAN, Thomas (2024): *Israel and the UN: A difficult relationship*. Online: <https://www.dw.com/en/israel-and-the-un-a-difficult-relationship/a-67240528>
234. LESHEM, Mati (1998): *Israel's National Security Strategy: Past and Future Perspectives*. Carlisle: U.S. Army War College Strategy Research Project.
235. LEVUSH, Ruth (2012): *Israel: Embargo on Providers of Support for Iran’s Program of Weapons of Mass Destruction*. Online: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2012-08-30/israel-embargo-on-providers-of-support-for-irans-program-of-weapons-of-mass-destruction/>
236. LEVY, Yagil (2003): *The Other Army of Israel- Materialist Militarism in Israel*. Tel-Aviv: Yedioth Ahronoth Books.

237. LEVY, Yagil (2010a): The Clash between Feminism and Religion in the Israeli Military: A Multilayered Analysis. *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 17(2), 185-209.
238. LEVY, Yagil (2010b): *Who Governs the Military? Between Control of the Military and Control of Militarism*. Jerusalem: Eshkolot Library and Magnes University Press.
239. LEVY, Yagil (2013): The Theocratization of the Israeli Military. *Armed Forces & Society*, 40(2), 269–294. Online: <https://doi.org/10.1177/0095327X12466071>
240. LEVY, Yagil (2014): *Who Controls the IDF? Between an „Over-Subordinate Army” and „A Military That Has a State”*. In ROSMAN-STOLLMAN, Elisheva – KAMPINSKY, Aharon (szerk): *Civil–Military Relations in Israel: Essays in Honor of Stuart A. Cohen*. Madison: Lexington Books. 47–68.
241. LEVY, Yagil (2023): The Israeli policing army – the gray arm of annexation. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 50(2), 376–396. Online: DOI:[10.1080/13530194.2021.1972795](https://doi.org/10.1080/13530194.2021.1972795)
242. LIAROPOULOS, Andrew (2023): Victory and Virality: War in the Age of Social Media. *Georgetown Journal of International Affairs*, 24(2), 198-203. Online: DOI:[10.1353/gia.2023.a913646](https://doi.org/10.1353/gia.2023.a913646)
243. LIFSHITZ, Itamar – SERI-LEVY, Erez (2022): Israel’s Inter-War Campaigns Doctrine: From Opportunism to Principle. *Journal of Strategic Studies*, 46(4), 1-26. Online: DOI:[10.1080/01402390.2022.2104254](https://doi.org/10.1080/01402390.2022.2104254)
244. LIFSHITZ, Yaacov (2012): Strategic and economic roles of defense industries in Israel. BESA Center Perspectives Paper. Online: <https://besacenter.org/strategic-and-economic-roles-of-defense-industries-in-israel/>
245. LIPPMANN, Walter (1944): *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*. Boston: Little, Brown and Company.
246. LOIK, Ramon (2024): *Module 4. Management and Leadership in the Context of Hybrid Threats and Hybrid Crises EU as Security Actor: External dimension Cooperation with third countries in context of hybrid crises EU–NATO priorities and cooperation in countering hybrid threats Ramon Loik Analyst of Hybrid Threats - előadás - nem elérhető NYILVÁNOSAN*.
247. LUTTWAK, Edwar N. – SHAMIR, Eitan (2023): *The Art of Military Innovation: Lessons from the Israel Defense Forces*. Cambridge: Harvard University Press. Online: <https://doi.org/10.2307/jj.6305464>

248. LYON, David (2019): *In Israel, in order to be a realist you must believe in miracles.* — David ben Gurion. Online: https://www.beth-israel.org/rabbi-lyons-blog-7_19_2019/
249. *Macrotrends* 2024. Online: <https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/ISR/israel/population>
250. MADANI, Loubna (2024): *Reassessing Peace: The Implications of the Abraham Accords for Conflict Resolution in the Gulf Region.* Online: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/25765949.2024.2416845?src=exp-la#abstract>
251. *Magav*. Online: <https://www.mitgaisim.idf.il/%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%AA/english/bases/bahad-magav-instructional-base-border-police/#/>
252. *MagicFly*. Online: <https://www.rafael.co.il/system/magic-fly/>
253. *Manual on the Rules of Warfare* (2006) *első kiadás*. Online: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cou_il_rule84
254. MAOZ, Zeev (2007): Evaluating Israel's Strategy of Low-Intensity Warfare, 1949–2006. *Security Studies* 16(3), 319–349. Online: <https://doi.org/10.1080/09636410701547782>
255. MARCUS, Raphael D. (2015): Military Innovation and Tactical Adaptation in the Israel–Hizballah Conflict: The Institutionalization of Lesson-Learning in the IDF. *Journal of Strategic Studies*, 38(4), 500–528. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2014.923767>
256. MASSA, Alessandra – ANZERA, Giuseppe (2022): The platformization of military communication: The digital strategy of the Israel Defense Forces on Twitter. *Media, War and Conflict*, 16(3), 364–382. Online: DOI:[10.1177/17506352221101257](https://doi.org/10.1177/17506352221101257)
257. MATANIA, Eviatar – PODHORZER, Oren – DANIEL, Nir (2022): The Elusive Presence of Technology in Israel's Strategic Security Thinking. *Strategic Assessment*, 25(3), 25–44. Online: https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2023/01/Adkan25.3_Eng_Matania-et-al.pdf
258. MATTHEWS, Matt M. (2008): We Were Caught Unprepared: The 2006 Hezbollah-Israeli War. In: *The Long War Series Occasional Paper* 26. Online: <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/combat-studies-institute/csi-books/we-were-caught-unprepared.pdf>

259. MATZA, Max (2024): *Major Gaza protests at US universities*. Online: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-68901927>
260. MCGREAL, Chris (2010): *Revealed: how Israel offered to sell South Africa nuclear weapons*. Online: <https://www.theguardian.com/world/2010/may/23/israel-south-africa-nuclear-weapons>
261. MCSWEENEY, Bill (1999): *Security, Identity, and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
262. MEARSHEIMER, John J. (2001): *The tragedy of great power politics*. New York: W. W. Norton & Company.
263. MEIR, Golda (1976): *My Life*. New York: Dell.
264. MELMAN, Yossi (2022): „*Israel Is Living On Borrowed Time*”: Yossi Melman on Security Threats and Social Divisions. Online: <https://fathomjournal.org/israel-is-living-on-borrowed-time-yossi-melman-on-security-threats-and-social-divisions/>
265. MERIDOR, Dan - ELDADI, Ron (2019): *Israel's National Security Doctrine: The Report of the Committee on the Formulation of the National Security Doctrine (Meridor Committee), Ten Years Later*. Online: https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2019/02/Memo187_11.pdf
266. MEROM, Gil (1999): Israel's National Security and the Myth of Exceptionalism. *Political Science Quarterly*, 114(3), 409–434. <https://doi.org/10.2307/2658204>
267. MESZÁR, Tarik (2022): Keresztények és muszlimok, akik az életüket kockáztatják Izraelért: arabok az izraeli hadseregben. In: *Corvinák*. Online: <https://corvinak.hu/velemeney/2022/10/28/keresztenyek-es-muszlimok-akik-az-életüket-kockáztatják-izraelért-arabok-az-izraeli-hadseregben>
268. MICHAEL, Kobi - SIBONI, Gabi (2023): *The Israel Defense Forces, Not the „Democracy Defense Forces”* INSS Insight No. 1760. Online: <https://www.inss.org.il/publication/idf-protests/>
269. MICHAEL, Kobi (2011): *Limitations of Strategic Maneuver: The Israeli Case*. <https://www.militarystrategymagazine.com/article/limitations-of-strategic-maneuver-the-israeli-case/>
270. MICHAEL, Kobi (2022): *A Warning Light for Civil-Military Relations in Israel*. INSS Insight No. 1667. Online: <https://www.inss.org.il/publication/hebron-incident/>
271. MICHAEL, Kobi (2023): *A Sea Change and a Slippery Slope: When the Military Becomes a Political Actor*. INSS Insight No. 1710. Online: <https://www.inss.org.il/publication/idf-politics/>

272. *Military Balance*. Online: <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/>
273. Ministry of Foreign Affairs (2023): *Statement by Prime Minister Benjamin Netanyahu*. Online: <https://www.gov.il/en/pages/statement-by-pm-netanyahu-7-oct-2023>
274. MINTZ, Alex – WARD, Michael, D. (1989): The Political Economy of Military Spending in Israel. *The American Political Science Review*, 83(2), 521-533. Online: <https://www.jstor.org/stable/1962403>
275. *MOD Military Research and Development*. Online: https://english.mod.gov.il/About/Innovative_Strength/Pages/Military_Research_and_Development.aspx
276. MORENO-MERCADO, José Manuel – CALATRAVA, Adolfo (2022): Multilingual public diplomacy: Strategic communication of Israeli Defence Forces (IDF) in Twitter during Operation Guardian of the Walls. *Media, War and Conflict*, 16(3), 1-18. Online: DOI:[10.1177/17506352221082608](https://doi.org/10.1177/17506352221082608)
277. MORGAN, Patrick M. (1977): *Deterrence: A Conceptual Analysis*. Beverly Hills: SAGE Publications. 26–30.
278. MORRIS, Benny szerk. (2007): *Making Israel*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
279. NACHMIAS, Roy (2008): חיזבאללה נגד אלוף הפיקוד: ישראל תתמוטט. Online: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3605238,00.html>
280. NAGEL, Jacob – SCHANZER, Jonathan (2019): *From Ben-Gurion to Netanyahu: The Evolution of Israel's National Security Strategy*. Online: <https://www.fdd.org/analysis/2019/05/13/from-ben-gurion-to-netanyahu-the-evolution-of-israels-national-security-strategy/>
281. NAOR, Michael (2019): *Healthcare Military Logistics at Disaster Regions around the World: Insights from Ten Field Hospital Missions over Three Decades*. Online: https://www.researchgate.net/publication/337361273_Healthcare_Military_Logistics_at_Disaster_Regions_around_the_World_Insights_from_Ten_Field_Hospital_Missions_over_Three_Decades
282. *Nasrallah vows to defeat Syria 'extremists'*. (2014) Online: <https://www.aljazeera.com/news/2014/11/4/nasrallah-vows-to-defeat-syria-extremists>
283. National Library of Israel (2019): *Ephraim Kishon*. Online: www.onjewishmatters.com/ephraim-kishon

284. NATO (2023): *Multi-Domain Operations in NATO – Explained*. Online: <https://www.act.nato.int/article/mdo-in-nato-explained/>
285. NATO Logistic Handbook 2012. Online: https://www.nato.int/docu/logi-en/logistics_hndbk_2012-en.pdf
286. NE'EMAN, Erez (2016): *Force Design in the Services: The Development of R&D in the IAF*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-9-force-design-part-c/force-design-in-the-services-the-development-of-r-d-in-the-iaf/>.
287. *Noble Energy Announces First Gas From the Leviathan Field Offshore Israel* (2019). Online: <https://www.businesswire.com/news/home/20191231005115/en/Noble-Energy-Announces-First-Gas-From-the-Leviathan-Field-Offshore-Israel>
288. NOESKE, Elias – PAULSEN, Aaron – GRESSING, Antonia (2024): Reform imperatives for Israel's future: Balancing Haredi growth and the nation's democratic liberal foundations. *Contemporary Review of the Middle East*, 11(1), 76–95. Online: <https://doi.org/10.1177/23477989231226003>
289. OEC (2024a): *What does Israel import?* (2022) Online: https://oec.world/en/visualize/tree_map/hs92/import/isr/all/show/2022
290. OEC (2024b): *Israel 2024*. Online: <https://oec.world/en/profile/country/isr>
291. OEC Export. Online: <https://oec.world/en/profile/country/isr>
292. OEC Import. Online: <https://oec.world/en/profile/country/isr>
293. OLTEANU, Mihai (2024): The Copenhagen School's widening security theory in relation to cybersecurity: Applicability and implications. *Security and Defence Quarterly*, 48(4). Online: <https://doi.org/10.35467/sdq/193049>
294. OMER-MAN, Michael (2011): *Participation in Atrocities Among Israeli Soldiers During the First Intifada: A Qualitative Analysis*. Online: <https://www.jpost.com/Features/In-Thespotlight/The-accident-that-sparked-an-Intifada>
295. OR, Carmel (2016): *Open Source Culture: To What Extent Has the Defense Establishment Adapted to the Software Culture, and What Does It Say About Its Level of Innovation?* Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-7-force-design-b/open-source-culture/>
296. ORGANSKI, Abramo F. K. – KUGLER, Jacek (1980): *The War Ledger*. Chicago: University of Chicago Press.

297. ORI, LTC (2016): *Change and Transformation in the IDF R&D Systems*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-7-force-design-b/change-and-transformation-in-the-idf-r-d-systems/>.
298. ORSINI, Ryan (2018): *Israel is Being Criticized over Civilian Casualties, But Would US Forces Perform Any Better?* Online: <https://mwi.westpoint.edu/israel-criticized-civilian-casualties-us-forces-perform-better/>
299. ORTAL, Eran – YADAI, Tamir (2023): *Decentralizing the Israel Defense Forces: Adapting to the Iranian Challenge with a More Capable Ground Force*. Online: https://www.hoover.org/sites/default/files/research/docs/Ortal-Yadai_Decentralizing_web_231108.pdf
300. ORTAL, Eran (2019): *We're Confused, Too: A Historical Perspective for Discussion of „Land Ahead”*. Online: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/Mar-Apr-2019/82-Confused/>
301. ORTAL, Eran (2022a): *Going on the Attack: The Theoretical Foundation of the Israel Defense Forces' Momentum Plan*. Online: <https://jstribune.com/ortal-going-on-the-attack/>
302. ORTAL, Eran (2022b): *Turn On the Light, Extinguish the Fire: Israel's New Way of War. War on the Rocks*. Online: <https://warontherocks.com/2022/01/turn-on-the-light-extinguish-the-fire-israels-new-way-of-war/>
303. ORTAL, Eran (2023a): *Fighting fires with data*. Online: <https://www.hoover.org/research/fighting-fires-data>
304. ORTAL, Eran (2023b): *Wearing Out the Iranian Tiger*. Online: <https://www.hoover.org/research/wearing-out-iranian-tiger>
305. ORTAL, Eran (2024): *A Sustainable Strategy: Principles for Updating Israel's Strategy and Security Concept*. *Mideast Security and Policy Studies No. 205*. Ramat Gan: The Begin-Sadat Center for Strategic Studies Bar-Ilan University. Online: <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2024/07/205ENGweb.pdf>
306. O'SULLIVAN, Arie – SHANY, Prof. Yuval – COHEN, Prof. Amichai (2018): *A People's Army Amidst Social Change*. Online: <https://en.idi.org.il/articles/22086>
307. PAIKOWSKY, Deganit – ISRAEL, Isaac – AZUL, Tal (2015): *Israel's perspectives on space security*. In SCHROGL, Kai-Uwe et al. (szerk.): *The Handbook of Space Security*. New York: Springer. 493–503. Online: DOI:[10.1007/978-1-4614-2029-3_17](https://doi.org/10.1007/978-1-4614-2029-3_17)
308. PALAVENIS, Donatas (2021): *Adaptive Israel defense industry: Myth or reality?* *Israel Affairs*, 27(5), 969–983. Online: <https://doi.org/10.1080/13537121.2021.1968693>

309. PARKINSON, Brian R. (2007): Israel's Lebanon war: Ariel Sharon and „Operation Peace for Galilee”. *Journal of Third World Studies*, 24(2), 63–84. Online: <http://www.jstor.org/stable/45198862>
310. PAZ, Alon (2016): *The Effort to Recreate the IDF*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-7-force-design-b/the-effort-to-recreate-the-idf/>
311. PELEG, Dvir et al. (2020): *Tunnel Operations in the Israel Defense Forces: Adapting the Warrior Ethos to Post-Heroic Conflict*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/research/tunnel-operations-in-the-israel-defense-forces-adapting-the-warrior-ethos-to-post-heroic-conflict/>
312. PERES, Shimon (2007): *The Biography*, BAR-ZOHAR, Michael (szerk). New York: Random House.
313. PERL, Gal (2024). *The IDF's Unique Advantage: The Commanders are the Secret to its Strength – Lessons Learned from 1982 to 2023*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/research/the-idf-s-unique-advantage-the-commanders-are-the-secret-to-its-strength-lessons-learned-from-1982-to-2023-cpt-res-gal-perl/>.
314. *Practice Relating to Rule 1. The Principle of Distinction between Civilians and Combatants – Israel*. Online: https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v2_cou_il_rule1
315. PREISLER-SWERY, Dana (2015): *The Last Missile War? The Influence of the „Iron Dome” on the Operational Concepts of Hamas, Hezbollah, and the IDF*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-4-defense-and-home-front/the-last-missile-war/>
316. PREISLER-SWERY, Dana (2024): The transition from the Campaign Between the Wars (CBW) to the „Swords of Iron” war. In HAIMINIS, Itay – PERL, Gal: „Swords of Iron” war Special Issue. Tel Aviv: Ministry of Defense Publishing House. Online: <https://www.idf.il/media/if4fnlaz/swords-of-iron-war-%D7%91%D7%99%D7%9F-%D7%94%D7%A7%D7%98%D7%91%D7%99%D7%9D-%D7%9C%D7%90%D7%AA%D7%A8-28-10-24-%D7%A1%D7%95%D7%A4%D7%99-1.pdf>
317. Prevention of Distribution and Financing of Weapons of Mass Destruction Law, 5778-2018 § 1, SEFER HAHUKIM (SH, BOOK OF LAWS, official gazette) 5778 No. 2699 p. 232 5778 – 2018. Online: https://fs.knesset.gov.il/18/law/18_lsr_301490.pdf
318. Prime Minister's Office (2018): *PM Netanyahu Presents „2030 Security Concept” to the Cabinet*. Online: https://www.gov.il/he/pages/spoke_security150818

319. PRZYBYŁO, Łukasz (2023): Systemic Operational Design – a study in failed concept. In: *Security&Defence*. War Studies University. Online: <https://securityanddefence.pl/Systemic-Operational-Design-a-study-in-failed-concept,163292,0,2.html>
320. RABIN, Yitzhak (1979): *The Rabin memoirs*. London: Weidenfeld and Nicolson.
321. RABINOVICH, Itamar - BRUN, Itai (2017): *Israel Facing a New Middle East*. Stanford: Hoover Institution.
322. RADAI, Itamar – ELRAN, Meir – MAKLADEH, Yousef – KORNBERG, Maya (2015): The Arab Citizens in Israel: Current Trends According to Recent Opinion Polls. In: *Strategic Assessment Volume 18*. Online: https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/systemfiles/adkan18_2ENG_version2_Radai%20et%20al.pdf
323. RAPAPORT, Amir (2010): *The IDF and the lessons of the Second Lebanon War. Mideast Security and Policy Studies*, No. 85. Ramat Gan: Begin-Sadat Center for Strategic Studies Bar-Ilan University. Online: <https://besacenter.org/wp-content/uploads/2010/07/MSPS85En.pdf>
324. RASKA, Michael (2015): *Confronting Cybersecurity Challenges: Israel's Evolving Cyber Defence Strategy Military Transformations Programme*. Online: https://www.rsis.edu.sg/wp-content/uploads/2015/01/PR150108_-Israel_Evolving_Cyber_Strategy_WEB.pdf
325. RAVEH, Saar (2016): *Why Do Militaries Struggle to Learn?* Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-8-the-general-staff-part-a/why-do-militaries-struggle-to-learn/>
326. RAVITSKY TUR-PAZ, Shlomit (2024): *Ultra-Orthodox Draft Challenges and Objectives*. Online: <https://en.idi.org.il/articles/55229>
327. Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Force in Lebanon (For the period from 21 January 2006 to 18 July 2006) Online: <https://web.archive.org/web/20150107080734/http://domino.un.org/unispal.NSF/fd807e46661e3689852570d00069e918/87e2508779d8ec83852571b6004c761f>
328. *Report: Sharp rise in Israelis leaving country permanently in 2022-2023 after repeat elections, judicial overhaul*. Online: https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/report-sharp-rise-in-israelis-leaving-country-permanently-in-2023-2024-after-gaza-war-judicial-overhaul/

329. Research Center for Nuclear Weapons Abolition (RECNA) Nuclear Warhead Data Monitoring Team (2021b): *Israeli nuclear weapons capability*. Online: https://www.recna.nagasaki-u.ac.jp/recna/bd/files/08_israel2021_list_en.pdf
330. Research Center for Nuclear Weapons Abolition (RECNA) Nuclear Warhead Data Monitoring Team (2021a): *Israeli nuclear weapons capability*. Online: https://www.recna.nagasaki-u.ac.jp/recna/en-nwdata/list_of_nuclear_2021/israel2021_en
331. Ro'im Rachok. <https://www.roim-rachok.org/>
332. ROBINSON, Kali (2023): *What to Know About the Arab Citizens of Israel*. Council on Foreign Relations. Online: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-know-about-arab-citizens-israel>
333. RODMAN, David (2000): Patterns of war initiation in the Arab-Israeli conflict: A note on the military dimension. *Israel Affairs*, 6(3–4), 115–128. Online: <https://doi.org/10.1080/13537120008719575>
334. RODMAN, David (2001). *The Role of the Israel Air Force in the Operational Doctrine of the Israel Defense Forces: Continuity and Change*. Online: <https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Chronicles/rodman.pdf>
335. RODRÍGUEZ-FERNÁNDEZ, Leticia (2015): Uses of Facebook and Twitter of Israel Defense Forces in operation „Protective Edge”. *Historia y Comunicacion Social*, 20(2), 465-482. Online: DOI: [10.5209/rev-HICS.2015.v20.n2.51394](https://doi.org/10.5209/rev-HICS.2015.v20.n2.51394)
336. ROGERS, Paul (2023): *Israel's use of disproportionate force is a long-established tactic – with a clear aim*. Online: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/dec/05/israel-disproportionate-force-tactic-infrastructure-economy-civilian-casualties>
337. RUBENBERG, Cheryl A. (1983): The Civilian Infrastructure of the Palestine Liberation Organization: An Analysis of the PLO in Lebanon Until June 1982. *Journal of Palestine Studies*, 12(3), 54-78. Online: <https://doi.org/10.2307/2536151>
338. SAFRAI, Mordechai Zvi (2019): Morale management in Israel – A socio-historical perspective. *Israel Affairs*, 25(3), 413–430. Online: <https://doi.org/10.1080/13537121.2019.1593664>
339. SAKHRI, Mohamed (2023): *The Israeli Security Complex and its Influence on US Foreign Policy*. Online: <https://worldpolicyhub.com/the-israeli-security-complex-and-its-influence-on-us-foreign-policy/>
340. Sar-El. Volunteers for Israel. <https://www.sar-el.org/programs/>

341. SASSON-LEVY, Orana – HARTAL, Gilly (2018): *Women and the Israeli Military Culture: A Double-Edged Opportunity Structure*. Online: https://www.researchgate.net/publication/328571329_Women_and_the_Israeli_military_culture_A_double-edged_opportunity_structure
342. SCHATZ, Daniel (2020): *The Abraham Accords: Politico-Economic Drivers and Opportunities*. Online: <https://trendsresearch.org/insight/the-abraham-accords-politico-economic-drivers-and-opportunities/?srsltid=AfmBOooNwmjZns1XcHitngl0YOluYZoiZLOXCStzDtUvQ-GEwRWRMVL7>
343. SCHELLING, Thomas C. (1966): *Arms and Influence*. New Haven: Yale University Press.
344. SCHIFTAN, Dan (2018): *The Strategic Logic of the Campaign Between the Wars*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-15-routine-security-the-campaign-between-wars-part-a/the-strategic-logic-of-the-campaign-between-the-wars/>
345. SELA, Avraham (2014): The PLO at Fifty: A Historical Perspective. *Contemporary Review of the Middle East*, 1(3), 269-333. Online: DOI: [10.1177/2347798914542326](https://doi.org/10.1177/2347798914542326)
346. SELJÁN, Péter (2024): The The 7 October Hamas Attack. *AARMS – Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 23(1), 81–98. Online: DOI: [10.32565/aarms.2024.1.5](https://doi.org/10.32565/aarms.2024.1.5).
347. SENG, Michael (2016): *The Façade at Senior Headquarters: An Analysis of Senior Meetings and Other Ceremonies*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-8-the-general-staff-part-a/the-facade-at-senior-headquarters/>
348. SENOR, Dan – SINGER, Saul (2009): *Start-up Nation: The Story of Israel's Economic Miracle*. New York: Twelve Books.
349. SEVILLA, Henelito A. (2024): The Abraham Accords And Peace In The Middle East: Regional Reception And Implications. *Center of Middle Eastern Studies (CMES)*, 17(1), 1–12. Online: <https://doi.org/10.20961/cmes.17.1.85649>
350. SHALOM, Zaki (2020): *The American-Israeli Dialogue at the Start of the First Lebanon War*. Online: https://www.inss.org.il/strategic_assessment/the-american-israeli-dialogue-at-the-start-of-the-first-lebanon-war/
351. SHAMIR, Eitan – BEN-ARI, Eyal (2018): The Rise of Special Operations Forces: Generalized Specialization, Boundary Spanning and Military Autonomy. *Journal of Strategic Studies*, 41(3), 335–371. Online: DOI: [10.1080/01402390.2016.1209656](https://doi.org/10.1080/01402390.2016.1209656)

352. SHANY, Yuval – LAVI, Mirit (2024): *The exemption of ultra-Orthodox men from military service in Israel*. Online: <https://en.idi.org.il/articles/53301>
353. SHAPIRA, Itai – SIMAN-TOV, David (2022): Israeli Defense Intelligence (IDI): Adaptive evolution in the interaction between collection and analysis. *Intelligence and National Security*, 38(3), 407–426. Online: DOI: [10.1080/02684527.2022.2110652](https://doi.org/10.1080/02684527.2022.2110652)
354. SHAPIRA, Itai (2022): The Dominance of Prevention in Israeli Strategic Culture. *Small Wars Journal*. Online: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/dominance-prevention-israeli-strategic-culture>
355. SHARP, Jeremy M. (2023): *U.S. Foreign Aid to Israel*. Online: <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33222.pdf>
356. SHELAH, Ofer (2022): *Depth action is essential. The Depth Corps? Not necessarily*. Online: <https://www.inss.org.il/publication/depth-corps/>
357. SHELAH, Ofer (2022): מודל השירות הרב־ממדי הצעה לשינוי מבנה כוח האדם בצה"ל (*Modell a többdimenziós szolgálatért: Javaslat az IDF emberierőforrás-struktúrájának megváltoztatására*. Héber nyelvű dokumentum). Online: https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2022/09/Memo223-ServiceModel_4.pdf
358. SHOHAT, Shachar – FRIEDMAN, Yaniv (2015): *From Tactical Anti-Aircraft Defense to Systemic Aerial Defense*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-4-defense-and-home-front/from-tactical-anti-aircraft-defense-to-systemic-aerial-defense/>
359. SHTUTMAN, Amit (2023): *Plasan Sasa: The Next Generation in the Protection of Combat Vehicles*. Online: <https://plasan.com/news/plasan-sasa-the-next-generation-in-the-protection-of-combat-vehicles/>
360. SIEVEKING, Michael (2019): NATO and Israel are Right to Deepen Ties. Online: <https://transatlanticinstitute.org/analysis/nato-and-israel-are-right-deepen-ties>
361. SILVER, Laura – SMERKOVICH, Maria (2024a): *How Israelis view their government, institutions and leaders*. Online: <https://www.pewresearch.org/global/2024/06/20/how-israelis-view-their-government-institutions-and-leaders/>
362. SILVER, Laura – SMERKOVICH, Maria (2024b): *How Israeli Society Has Unified, and Divided, in Wartime*. Online: <https://www.pewresearch.org/global/2024/06/20/how-israelis-view-their-government-institutions-and-leaders/>

363. *Situation in the State of Palestine: ICC Pre-Trial Chamber I rejects the State of Israel's challenges to jurisdiction and issues warrants of arrest for Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant* (2024). Online: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges>
364. SOBELMAN, Ariel – T.Z. (2024): *National Technology Plan in Israel*. Memorandum 229, January 2024. Online: <https://www.inss.org.il/publication/technology-memorandum/>
365. SPECTOR, Leonard S. – COHEN, Avner (2008): Israel's Airstrike on Syria's Reactor: Implications for the Nonproliferation Regime. *Arms Control Today*, 38(6), 15–21. Online: <http://www.jstor.org/stable/23628417>
366. SRIVASTAVA, Mehak (2021): *Israeli and UAE space agencies sign agreements*. Online: <https://www.meed.com/israeli-and-emirati-spaces-agencies-sign-agreements>
367. STARR, Michael (2021) *Bennett reestablishes Public Diplomacy Directorate to coordinate Hasbara*. Online: <https://www.jpost.com/israel-news/article-690014>
368. State Comptroller of Israel (2022): *Meeting the Gideon Multi-Year Plan Objectives – Budget, Management & Supervision*. Online: <https://www.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Documents/2022/2022.3/EN/2022.3-101-Gideon-Taktzir-EN.pdf>
369. STONE, Marianne (2009): *Security according to Buzan: A comprehensive security analysis*. Online: https://docs.neu.edu.tr/staff/nur.koprulu/Security_for_Buzan.mp3_10.pdf
370. SULLIVAN, William D. – CORDESMAN, Anthony H. – SULLIVAN, George (2007): *Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War*. Washington D.C : Center for Strategic and International Studies.
371. SURKES, Sue (2024): *Israeli population growth slowing as fertility rates continue to fall – report*. Online: <https://www.timesofisrael.com/israeli-population-growth-slowing-as-fertility-rates-continue-to-fall-report/>
372. TABANSKY, Lior – BEN-ISRAEL, Israel (2015): *Cybersecurity in Israel*. Online: <https://doi.org/10.1007/978-3-319-18986-4>
373. TAIB, Shai (2020): *The Warrior Ethos—The Necessity and Opportunity to Recreate It in RMA 4.0*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-26-27-manpower/the-warrior-ethos-the-necessity-and-opportunity-to-recreate-it-in-rma-4-0/>
374. TAMARI, Dov – KALIFI, Meir (2009): THE IDF operational concept. *Maarachot*, 423, 27-41 [in Hebrew].

375. TEVETH, Shabtai (1973): *Moshe Dajan – The Soldier, the Man, the Legend*. Boston: Houghton Mifflin Company.
376. The IDF Chief of the General Staff (2015): *The IDF Strategy*. Online: <https://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/2017/04/IDF-Strategy.pdf>
377. *The R Project for Statistical Computing*. Online: <https://www.r-project.org/>
378. TILLAN, Yoav – MICHELSON, Eli (2016): *Special Forces Units as Vehicles for Operational Learning*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-6-force-design-a/special-forces-units-as-vehicles-for-operational-learning/>
379. *Timeline: Key Events in the Israel-Arab and Israeli-Palestinian Conflict*. Online: <https://www.ajc.org/IsraelConflictTimeline>
380. TIRA, Ron (2016). Israel's second war doctrine. *Strategic Assessment*, 19(2), 143–156. Online: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2022/12/fe-566341227.pdf>
381. TOBI, Sarit – LIRAZ, Rom (2016): *Networked Leadership and the General Staff: Insights and Next Steps*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-8-the-general-staff-part-a/networked-leadership-and-the-general-staff-insights-and-next-steps/>
382. Trading Economics (a): *Israel - Research And Development Expenditure (% Of GDP)*. Online: <https://tradingeconomics.com/israel/research-and-development-expenditure-percent-of-gdp-wb-data.html>
383. Trading Economics (b): *Israel Imports By Category*. Online: <https://tradingeconomics.com/israel/imports-by-category>
384. Trading Economics (c): *Israel Weapons Sales*. Online: <https://tradingeconomics.com/israel/weapons-sales#:~:text=Weapons%20Sales%20in%20Israel%20increased,source%3A%20SIPRI>
385. *Trophy APS: Operational Active Protection System*. Online: <https://www.rafael.co.il/system/trophy-aps/>
386. TSALALYACHIN, Door (2020): Strategic Wargaming and the Israeli Political-Military Dialogue. <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/research/strategic-wargaming-and-the-israeli-political-military-dialogue/>
387. TZUR, Guy (2016): „Lane Ahead” – *Formulating a Ground Maneuver Concept*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-6-force-design-a/lane-ahead-formulating-a-ground-maneuver-concept/>

388. U.S. Congress Office of Technology Assessment (1993): *Proliferation of weapons of mass destruction: Assessing the risks* (OTA-ISC-559). U.S. Government Printing Office. Online: <https://www.princeton.edu/~ota/disk1/1993/9341/9341.PDF>
389. U.S. Foreign Relations Milestones: *The Oslo Accords and the Arab-Israeli Peace Process* (1993 – 2000). Online: https://www.jewishvirtuallibrary.org/u-s-foreign-relations-milestones-the-oslo-accords-and-the-arab-israeli-peace-process#google_vignette
390. ULLIAN, Robert (2014): *Frommer's Easyguide to Israel [With Map]*. Frommermedia.
391. ULLMAN, Richard H. (1983): *Redefining Security*. *International Security*, 8(1), 129-153. Online: <https://doi.org/10.2307/2538489>
392. United Nations General Assembly (1974) Observer Status for the Palestine Liberation Organization, 22 November 1974, A/RES/3237(XXIX).
393. United Nations General Assembly Session 51 Resolution 41. Establishment of a nuclear-weapon-free zone in the region of the Middle East A/RES/51/41 December 10, 1996.
394. VAFF, Yehuda (2019): „The Barrier Syndrome” on Israel's Borders and its Effect on the IDF. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-22-23-routine-security-the-campaign-between-the-wars-part-c/the-barrier-syndrome-on-israel-s-borders-and-its-effect-on-the-idf/>
395. VARDI, Gil-Li (2008): „Pounding Their Feet”: Israeli Military Culture as Reflected in Early IDF Combat History. In: *Journal of Strategic Studies*, 31(2), 295-324. Online: DOI: [10.1080/01402390801940476](https://doi.org/10.1080/01402390801940476)
396. WÆVER, Ole (1995): *Securitization and Desecuritization*. In LIPSCHUTZ, Ronnie D. (szerk.): *On Security*. New York: Columbia University Press. 46–86.
397. WALDMAN, Maor – RICHMAN, Aaron – SHAPIRA, Shmuel C. (2012): Tactical Medicine—The Israeli Revised Protocol. *Military Medicine*, 177(1), 52–55. Online: <https://academic.oup.com/milmed/article-abstract/177/1/52/4345558>
398. WALLACE, David (2024): *Why Does Israel Need F-15EX Fighters?* Online: <https://www.eurasiareview.com/08042024-why-does-israel-need-f-15ex-fighters-oped/>
399. WALT, Stephen M. (1985): Alliance Formation and the Balance of World Power. *International Security*, 9(4), 3–43. Online: <https://doi.org/10.2307/2538540>
400. WALT, Stephen M. (1987): *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press.

401. WALTZ, Kenneth N. (1979): *Theory of international politics*. Reading: Addison-Wesley. Online: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf
402. WEBER, Max (1918-1919): *Science as a Vocation*. p. 16. Online: <http://anthropos-lab.net/wp/wp-content/uploads/2011/12/Weber-Science-as-a-Vocation>
403. *What are Israel's Iron Dome, David's Sling, Arrow and Thaad missile defences?* (2024). Online: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-20385306>
404. WILKINSON, Claire (2007): The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securitization Theory Useable Outside Europe? *Security Dialogue*, 38(1), 5–25.
405. WILNER, Alex S. (2011): Deterring the undeterrable: Coercion, denial, and delegitimization in counterterrorism. *The Journal of Strategic Studies*, 34(1), 3–37. Online: <https://doi.org/10.1080/01402390.2011.541760>
406. WILSON, Scott (2006): *Israeli High Court Backs Military On Its Policy of Targeted Killings*. Online: <https://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/14/AR2006121400430.html>
407. *Winograd-report 2007*. Online: <https://www.wsj.com/public/resources/documents/winogradreport-04302007.pdf>
408. WOLFERS, Arnold (1952): „National Security” as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502. Online: <https://doi.org/10.2307/2145138>
409. *World Happiness Report 2020*. Online: https://worldhappiness.report/ed/2020/cities-and-happiness-a-global-ranking-and-analysis/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiAuou6BhDhARIsAlfgrn5Sq-aSYsv8c6m1cvqmVs7IU-heIGUhevNY3exRFv89IlpPSuElbYwaAp9dEALw_wcB
410. *Worldometer*. Online: <https://www.worldometers.info/maps/israel-map>
411. YADAI, Tamir (2019): *Taking the First Step: The Transformation of the IDF Home Front Command*. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/vol-20-21-toward-military-transformation/taking-the-first-step-the-transformation-of-the-idf-home-front-command/>
412. ZAKOWSKI, Aaron: *How the Israeli Army Mastered Social Media (And What You Can Learn From Them)*. Online: <https://aaronzakowski.com/idf-social-media/>
413. ZAMIR, Eyal (2024): *Made in Israel: Ministry of Defense buys Israeli missile cruisers*. Online: <https://www.israelnationalnews.com/news/400636>

414. ZYCH, Joanna (2019): The use of weaponized kites and balloons in the Israeli-Palestinian conflict. *Security and Defence Quarterly*, 27(5),71-83. Online: <https://securityanddefence.pl/pdf-108677-45165?filename=45165.pdf>

Magyar nyelvű szakirodalom

1. BALOGH István (2013): Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 2013(3–4), 36–56.
2. BODA Mihály - RÉMAI Dániel (2022): A háború áldozatai: a diszkriminációs szabály története és kortárs dilemmái. In: *Hadtudomány*. 32 (2), 86-97. Online: DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.2.86>
3. CLAUSEWITZ, Carl von (1961–1962): A háborúról. I–II. kötet. Budapest: Zrínyi Kiadó.
4. CSEPREGI Zsolt (2022). Az izraeli civil-katonai kapcsolatok sajátosságainak hatása az ország kül- és biztonságpolitikájára. *Hadtudomány*, 32(2), 18–30. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.2.18>
5. CSEPREGI Zsolt (2023): A „hadjárat a háborúk között” eljárás helye az izraeli katonai stratégiában. *Nemzet és Biztonság*, 2023(1), 35–48. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2023.1.3>
6. DEÁK János (2008): A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai. In *Hadtudomány*, 18(1), Online: http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/1_2/055-069
7. ECO, Umberto (1991): *Hogyan írjunk szakdolgozatot*. Budapest: Kairosz Kiadó.
8. EGERESI Zoltán – PÉNZVÁLTÓ Nikolett (2020): *Kitekintés a Közel-Keletre 2038-ig*. In Bauer Kristóf – Csiki Varga Tamás (szerk.): *A stratégiai előrejelzés módszertana és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet. 235-246.
9. FAGGYAS Attila – RÉMAI Dániel (2024): A modern és posztmodern terrorizmus: változatos elkövetési módszerek és eszközök. *Magyar Rendészet* 24 : 2 pp. 259-272. 14 p.
10. FAZEKAS Ferenc (2023). A többdimenziós hadviselés és a multitér műveletek fogalmi keretei. *Hadtudomány*, 32(2), 59–73. https://real.mtak.hu/160788/1/HT_32_2_59-73.pdf
11. FORGÁCS Balázs (2009): *Napjaink hadikultúrái (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban)*. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. 133.

12. FORGÁCS Balázs (2017): *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*. Budapest: Studia Universitatis Communia, Dialóg Campus Kiadó. 25.
13. FORGÁCS Balázs (2020): *Gerillák, partizánok, felkelők*. Budapest: Zrínyi . Online: <https://www.uni-nke.hu/document/uni-nke-hu/For%C3%A1cs%20B.pdf>
14. GAZDAG Ferenc (2012): A biztonságpolitikai kihívások természetéről. Online: http://www.grotius.hu/doc/pub/CEKOFW/2012_35_gazdag_a_biztonsagpolitikai_kihivasok_termeszeterol.pdf
15. GAZDAG Ferenc – REMEK Éva (2018): *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó. p. 282.
16. HARKA Ödön (2020): A gépesített háború elméletének nyugat-európai teoretikusai a két világháború között 1. rész. *Hadtudományi Szemle*, 13(1), 103–111. Online: DOI: [10.32563/hsz.2020.1.8](https://doi.org/10.32563/hsz.2020.1.8)
17. HOBBS, Thomas (2001): *Leviatán* 1-2. Kolozsvár: Polis.
18. KIRÁLY István Mihály (2024): Izrael biztonság- és védelempolitikájának változásai az államalapítástól napjainkig. NKE HDI PhD disszertáció.
19. KIS-BENEDEK József (2018): *Katonai biztonság Marokkótól Iránig*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
20. KIS-BENEDEK József (2023): *Az Izraeli Állam biztonsági kihívásai*. In Dobák Imre – Resperger István (szerk.): *Stratégiák, stratégiai gondolkodás, nemzetbiztonság*. Budapest: Ludovika. 257-276.
21. KIS-BENEDEK József (2024): Hírszerzési hibák a 2023-as Hamász-Izraeli háború során. *Interpress Magazin*, 44(1), 74-81.
22. KISHON, Efraim (1988): Szegény kis Góliát. In: Kishon, Efraim: *A zanyja Krausz*. Budapest: Európa Kiadó.
23. KISHON, Efraim (1958): *Születésnap* vers. Online: <https://izraelinfo.com/2018/06/10/kishont-ferenc-szuletesnapi-vers>
24. KOVÁCS Jenő (1995): *Magyarország katonai stratégiája*. (Komplex kutatási téma) I–III. Kézirat.
25. KOVÁCS Katalin – TÁLAS Péter szerk. (2020): *A konfliktuselemzés módszertani iskoláiról*. Budapest: Dialog Campus.
26. KRAJCSÍR Lukács (2017): *Derült égből atombomba: A „Sámson-terv.”* Online: <https://ntf.hu/index.php/2017/08/31/derult-egbol-atombomba-a-samson-terv/>

27. KRAJNC Zoltán (2008): Az aszimmetrikus hadviselés, fenyegetés alapkérdései. *Repüléstudományi Közlemények*, 20(1– különszám). Online: https://real.mtak.hu/10441/1/Krajnc_Zoltan.pdf
28. KURZMAN, Dan (1999): *A béke katonája – Jichák Rabin élete (1922-1995)*. Budapest: Aquila Könyvkiadó.
29. LIPPAI Péter (2009): *A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai*. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
30. MARTON Péter (2019): Biztonsági komplexumok: A biztonság empirikus elemzésének alapjai. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
31. Március 26.: aláírják az egyiptomi–izraeli békét (1979). Online: https://helsinki.hu/esemeny/marcius_26_alairjak_az_egyiptomi_izraeli_beket/
32. *A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rektorának 22/2024. számú utasítása a mesterséges intelligencia használatáról.*
33. Neokohn (2024): *Wonder Woman: Izrael történetében először vettek fel egy nőt a Sayeret Matkalba*. Online: <https://neokohn.hu/2024/12/04/wonder-woman-izrael-torteneteben-eloszor-vettek-fel-egy-not-a-sayeret-matkalba/>
34. NETANJAHU, Benjamin (1995) *Harc a terrorizmus ellen - Hogyan lehet legyőzni a nemzetközi terrorizmust*. Budapest: Alexandra.
35. OSZETZKY Tamás (1984): Arab-izraeli háborúk 1948-1982. Budapest: Zrínyi Katonai Kiadó.
36. PERJÉS Géza (1983): *Clausewitz*. Budapest: Magvető Kiadó.
37. PETRUSKA, Ferenc (2023): Jogi hadviselés a gázai konfliktusban. *Ludovika.hu*. Online: <https://www.ludovika.hu/blogok/vallas-es-tarsadalom-blog/2023/10/30/jogi-hadviseles-a-gazai-konfliktusban/>
38. PETRUSKA Ferenc (2024a): MI és az akadémiai szövegalkotás. *Ludovika.hu*. Online: <https://www.ludovika.hu/blogok/vallas-es-tarsadalom-blog/2024/03/19/mi-es-az-akademiai-szovegalkotas>
39. PETRUSKA Ferenc (2024b): A mesterséges intelligenciával való kutatás hét csapdája. *Ludovika.hu*. Online: <https://www.ludovika.hu/blogok/kreativitas-blog/2024/01/24/a-mesterseges-intelligenciaval-valo-kutatas-het-csapdaja/>
40. PORKOLÁB Imre (2005): Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai. *Hadtudomány*. 15(4), 188–193. Online: http://mhtt.eu/hadtudomany/2005/4/2005_4_32

41. PORKOLÁB Imre (2015): A hibrid hadviselés elleni stratégia. *Honvédségi Szemle*, 143(4), 3–12. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/issue/view/56/57>
42. POZDERKA Zoltán (2018): A hadikultúrákról másképpen. *Hadtudományi Szemle*. 11(1). 26–40. p. 39.
43. RÉMAI Dániel (2014): *Izraeli biztonság- és védelempolitika és az izraeli hadsereg 1948 és 1956 között. A térség geopolitikai tényezőinek hatása a modern izraeli hadsereg kialakulására és jellemzőire*. Diplomamunka, NKE.
44. RÉMAI Dániel (2020a): #Hadsereg – Haderőszervezés a közösségi média segítségével. *Hadtudományi Szemle*, 13(4), 83–98. Online: doi: 10.32563/hsz.2020.4.7
45. RÉMAI Dániel (2020b): Az izraeli védelmi tervezés: a hadikultúrák kaméleonja. *Szakmai Szemle*, 18(4), 143–157.
46. RÉMAI Dániel (2020c): Biztonsági kihívások hálójában, avagy az Izraeli Védelmi Erők esete az aszimmetrikus hadviseléssel. *Honvédségi Szemle*, 148(6), 16-31. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.6.2>
47. RÉMAI Dániel (2020d): *Kihívások, fenyegetettségek a 21. században az Izraeli Védelmi Erők vonatkozásában*. In KOVÁCS Petra – POLLÁK Orsolya Luca (szerk.): *Hadtudomány és a 21. század*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Hadtudományi Osztály.
48. RÉMAI Dániel (2020): Made in Israel, avagy hadiipari és logisztikai sajátosságok az izraeli védelmi erőkben. *Katonai Logisztika*, 28(4), 76–103. Online: <https://doi.org/10.30583/2020.4.076>
49. RÉMAI Dániel (2021): A légi uralom elméletének hatása az Izraeli Légierő kialakulására és fejlődésére. *Repüléstudományi Közlemények*, 33(2), 19–30. Online: doi: [10.32560/rk.2021.2.2](https://doi.org/10.32560/rk.2021.2.2)
50. RÉMAI Dániel (2022): Izraeli válaszok napjaink kibervédelmi és kiberhadviselési kihívásaira. *Hadtudomány*, 32(4), 3–18. Online: DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.4.3>
51. RÉMAI Dániel (2023): Az izraeli nemzetbiztonsági rendszer fejlődése. *Szakmai Szemle*, 21(4), 184–209.
52. RÉMAI Dániel (2024): *Izrael űrpolitikája és az űrképességei*. In: Edl András – Szenes Zoltán (szerk.) *Új űrkorszak kapujában*. Budapest: Zrínyi. 200-222.

53. RÉMAI Dániel (2025) *Izrael titkosszolgálatának leghíresebb műveletei*. Megjelenés alatt.
54. RESPERGER István – KISS Álmos Péter - SOMKUTI Bálint (2013): *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban*. Budapest: Zrínyi Kiadó.
55. ROUSSEAU, Jean-Jacques (1997): *A társadalmi szerződésről*. Budapest: PannonKlett.
56. SHIRI Zuzsa (2022): *Miliciák és terrorista erők elleni egységes fellépésről tárgyalt Hercog az Emírségekben*. Online: <https://izraelinfo.com/2022/01/30/miliciak-es-terrorista-erok-elleni-egyseges-fellepesrol-targyalt-hercog-az-emirsegekben/>
57. Somkuti, Bálint (2009): A 4. generációs hadviselés. *Hadtudományi Szemle*, 2(2), 42-51.
58. SZENES Zoltán (2006): A jövő háborúja. Katonai kihívások a 21. század elején. Online: http://mhht.eu/hadtudomany/2005/4/2005_4_5.html
59. SZUN-CE (1995): *A hadviselés törvényei*. Budapest: Balassi Kiadó, Budapest.
60. THUKÜDIDÉSZ (1999): *A peloponnészoszi háború*. Budapest: Osiris.
61. TOMOLYA János (2007): A „34 napos” izraeli-libanoni háború. *Hadtudomány*, 17(1), 62-73.
62. TÓTH I. János (2014): Clausewitz a háború lényegéről. *Létünk*, 44(3), 25-41. Online: <http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/5001/1/Clausewitz%20a%20h%C3%A1bor%C3%BA%20l%C3%A9nyeg%C3%A9r%C5%91l%20by%20t%C3%B3th>
63. Új Kelet online (2021): *Bíróság elé állítják a tisztet, aki megölt egy palesztin autistát*. Online: <https://ujkelet.live/2021/06/17/birosag-ele-allitjak-a-tisztet-aki-megolt-egy-palesztin-autistat/>
64. Új Kelet online (2022a): *A Meretz vezetéséért induló Jáir Golán: „Az Izraeli Védelmi Erők egy megszálló hadsereg, de ez egy komplex ügy”* (2022a). Online: <https://ujkelet.live/2022/08/12/a-meretz-vezeteseert-indulo-jair-golan-az-izraeli-vedelmi-erok-egy-megszallo-hadsereg-de-ez-egy-komplex-ugy/>
65. Új Kelet online (2022b): *Mostantól nők is jelentkezhetnek a hadsereg elit helikopteres kutató-mentő egységébe*. Online: <https://ujkelet.live/2022/05/27/mostantol-nok-is-jelentkezhetnek-a-hadsereg-elit-helikopteres-kutato-mento-egysegebe/>

Primer Források - Adatbázisok

1. Global FirePower. Online: <https://www.globalfirepower.com/>
2. Global Peace Index (GPI). Online: <https://www.economicsandpeace.org/global-peace-index/>
3. Google Scholar. Online: <https://scholar.google.com/>
4. IISS Military Balance. Online: <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/>
5. ResearchGate. Online: <https://www.researchgate.net/>
6. Scopus - Israel. Online: <https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=israel&sid=f1e75d27299bd8723d522182e08bbf39&sot=b&sdt=b&sl=21&s=TITLE-ABS-KEY%28israel%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present&sessionSearchId=f1e75d27299bd8723d522182e08bbf39&limit=10>
7. Scopus - Israel Defense Forces.
<https://www.scopus.com/results/results.uri?sort=plf-f&src=s&st1=israel&sid=f1e75d27299bd8723d522182e08bbf39&sot=b&sdt=b&sl=21&s=TITLE-ABS-KEY%28israel+defense+forces%29&origin=searchbasic&editSaveSearch=&yearFrom=Before+1960&yearTo=Present&sessionSearchId=f1e75d27299bd8723d522182e08bbf39&limit=10>

Szekunder Források (TV/Riport – Közösségi média)

1. CBS 2024 / חודורוב, מתן [@MatanHodorov] (2024): דרמה בנתוני ההגירה מישראל: X, 2024. szeptember 22., Online: <https://x.com/MatanHodorov/status/1837794025161503130>
2. Defence Central [@defencecentral] (2023): Israel's Next-Gen Merkava Barak Main Battle Tank Unveiled. Youtube, 2023. okt. 22. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=v4fLmWGUJks>
3. Elbit America [@ElbitAmerica] (2024): Iron Sting 120mm Guided Mortar Munition. Youtube, 2024. augusztus. 12. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=4JHT0e9AWTk>

4. GMAP Aviation Photo & Videos [@GMAPdotNL] (2021): Israel Blue Flag 2021 exercise. *Youtube*, 2021. november 5. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=vHLXg-ye6jE>
5. IDF Home Front Command - Google Play. Online: <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.alert.meserhadash&hl=en&pli=1>
6. Kis-Benedek József - Inforádió-Infostart[@inforadio] (2023): Terrortámadás és háború Izraelben. Rakétatámadás és a válasz. Kis-Benedek József. *Youtube*. 2023. október 8. Online: https://www.youtube.com/watch?v=p_XY6rmygoM
7. Israel Defense Forces - Facebook. Online: <https://www.facebook.com/idfonline/>
8. Israel Defense Forces - Instagram. Online: <https://www.instagram.com/idf/?hl=hu>
9. Israel Defense Forces - TikTok. Online: <https://www.tiktok.com/@idf>
10. Israel Defense Forces - [@IsraelDefenseForces]. Online: <https://www.youtube.com/channel/UCawNWlihdgaycQpO3zi-jYg>
11. Israel Defense Forces [@IsraelDefenseForces] (2025): Never Seen Before: Footage From Our Covert Operation in Syria. *Youtube*, 2025. jan. 2. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=w-3i0gw45Q8>
12. Military Channel @militarychannel2218] (2018): Blue Flag 2018. *Youtube*, 2018. február 14. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=qu1YOPp9lNo>

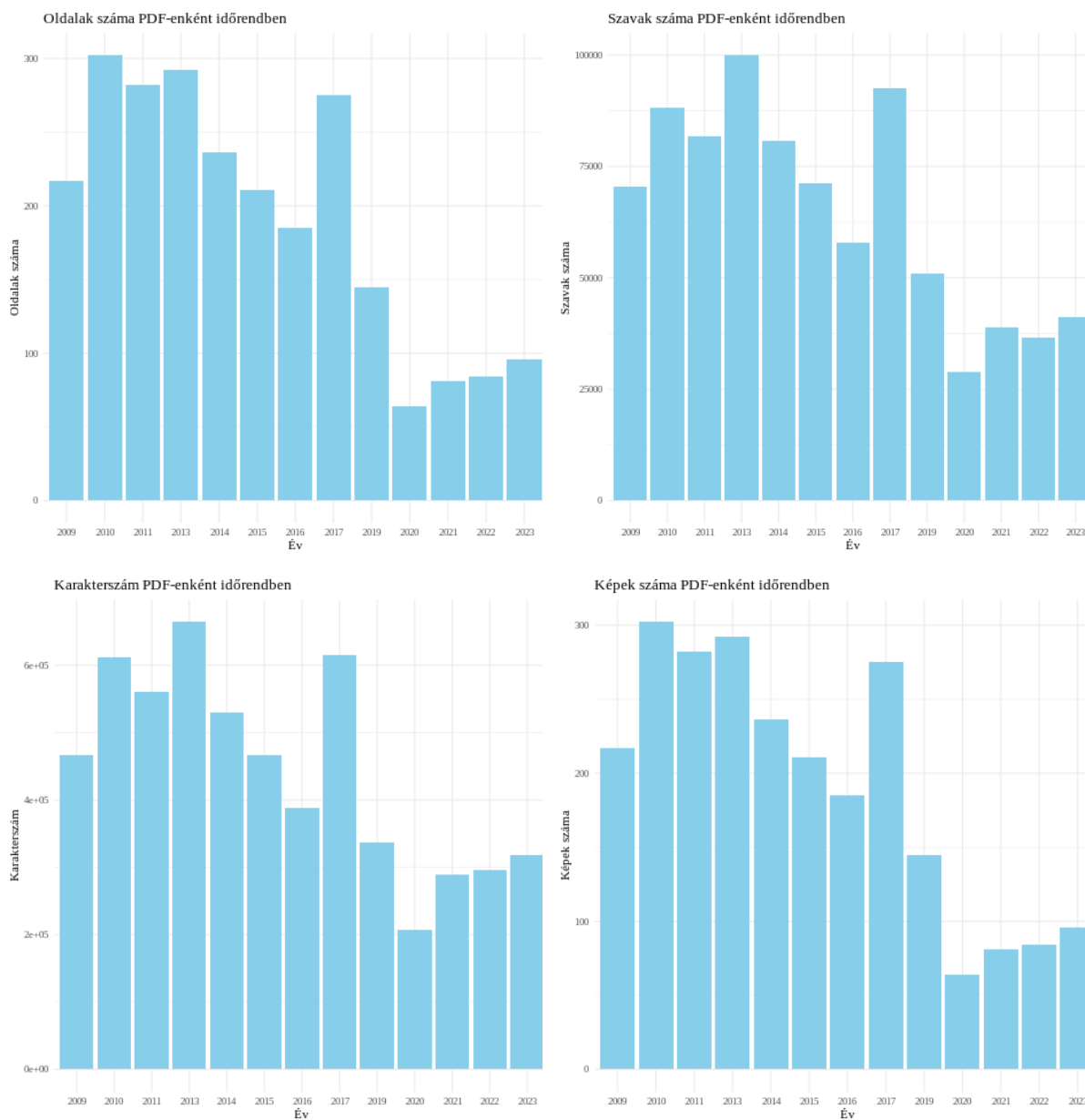
Intézmények honlapjai

1. Bank of Israel. Online: <https://www.boi.org.il/en/>
2. Dado Center. <https://www.idf.il/en/mini-sites/dado-center/>
3. Elbit Systems. <https://elbitsystems.com/>
4. Global FirePower. Online: <https://www.globalfirepower.com/>
5. Global Peace Index (GPI). Online: <https://www.economicsandpeace.org/global-peace-index/>
6. IDF Home Front Command. Online: <https://www.oref.org.il/eng>
7. Institute of Economic and Peace. Online: <https://www.economicsandpeace.org/>
8. International Institute for Strategic Studies (IISS). Online: <https://www.iiss.org/>
9. Israel Central Bureau of Statistics. Online: <https://www.cbs.gov.il/he/Pages/default.aspx>

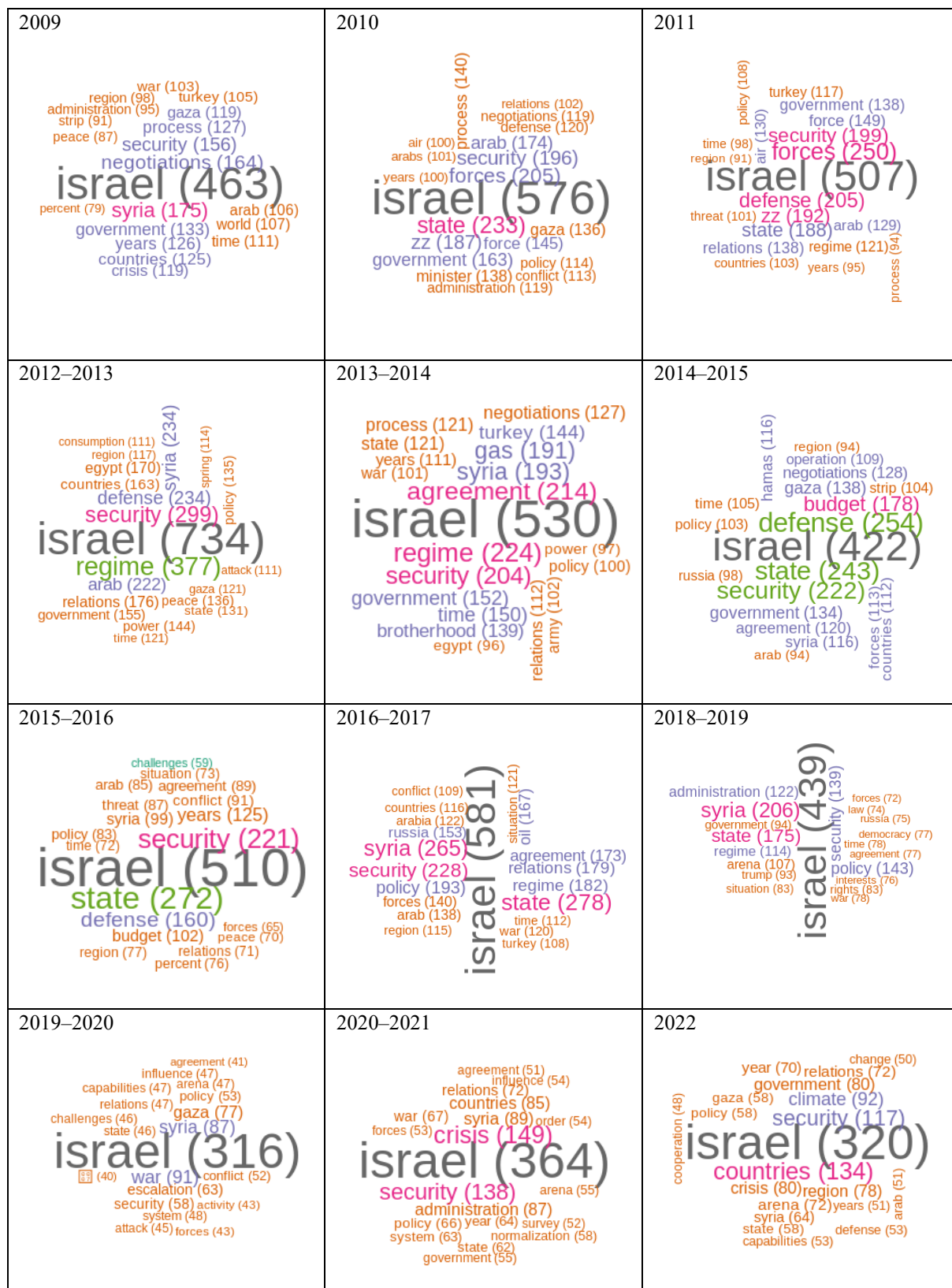
10. Israel Defence Forces Home Front Command. Online:
<https://www.idf.il/en/mini-sites/regional-commands/home-front-command/home-front-command/>
11. Israel Defence Forces Navy. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/israeli-navy/>
12. Israel Defence Forces Our Corps, Units & Brigades. Online:
<https://www.idf.il/en/mini-sites/our-corps-units-brigades/>
13. Israel Defence Forces Technological and Logistics Directorate. Online:
<https://www.idf.il/en/mini-sites/directorates/technological-and-logistics-directorate/technological-and-logistics-directorate/>
14. Israel Democracy Institute. Online: <https://en.idi.org.il/>
15. Israel Fire and Rescue Services. Online:
https://www.gov.il/he/departments/firefighting_and_rescue_israel/govil-landing-page
16. Israeli Air Force. Online: <https://www.idf.il/en/mini-sites/israeli-air-force/>
17. Israel Ministry of Health. Online:
<https://www.gov.il/en/departments/topics/corona-main-sub/govil-landing-page>
18. Israel Police. Online: https://www.gov.il/he/departments/israel_police/govil-landing-page
19. Israel Water Authority. Online:
https://www.gov.il/he/departments/water_authority/govil-landing-page
20. Izkor - The Commemoration Site of Fallen Defense and Security Forces of Israel.
Online: <https://www.izkor.gov.il/en/>
21. Izrael Állam hivatalos fotóarchívumának IDF-re vonatkozó oldala:
<https://search.archives.gov.il/>
22. Macrotrends. Online: <https://www.macrotrends.net/>
23. Ministry of Defense. Online: <https://english.mod.gov.il/Pages/default.aspx>
24. Ministry of Environmental Protection. Online:
https://www.gov.il/en/departments/ministry_of_environmental_protection/govil-landing-page
25. Rafael. <https://www.rafael.co.il/>
26. World Bank Group <https://www.worldbank.org/ext/en/home>

FÜGGELÉK

1. Függelék - Ábrák

F1. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványok metaadatait ábrázoló grafikonok 2009–2023. (A szerző szerkesztése)

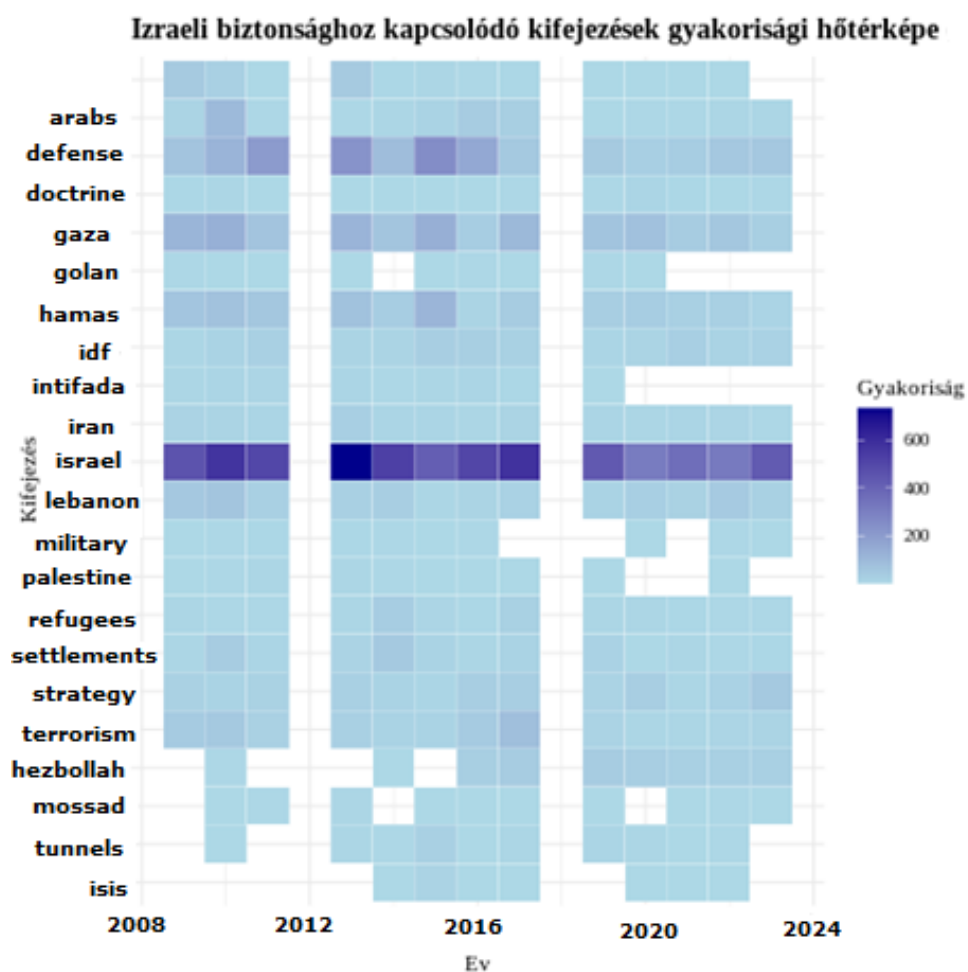

F2. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban leggyakrabban előforduló 20 főnév éves bontásban, említési gyakoriság megjelenítésével 2009–2023. (A szerző szerkesztése)

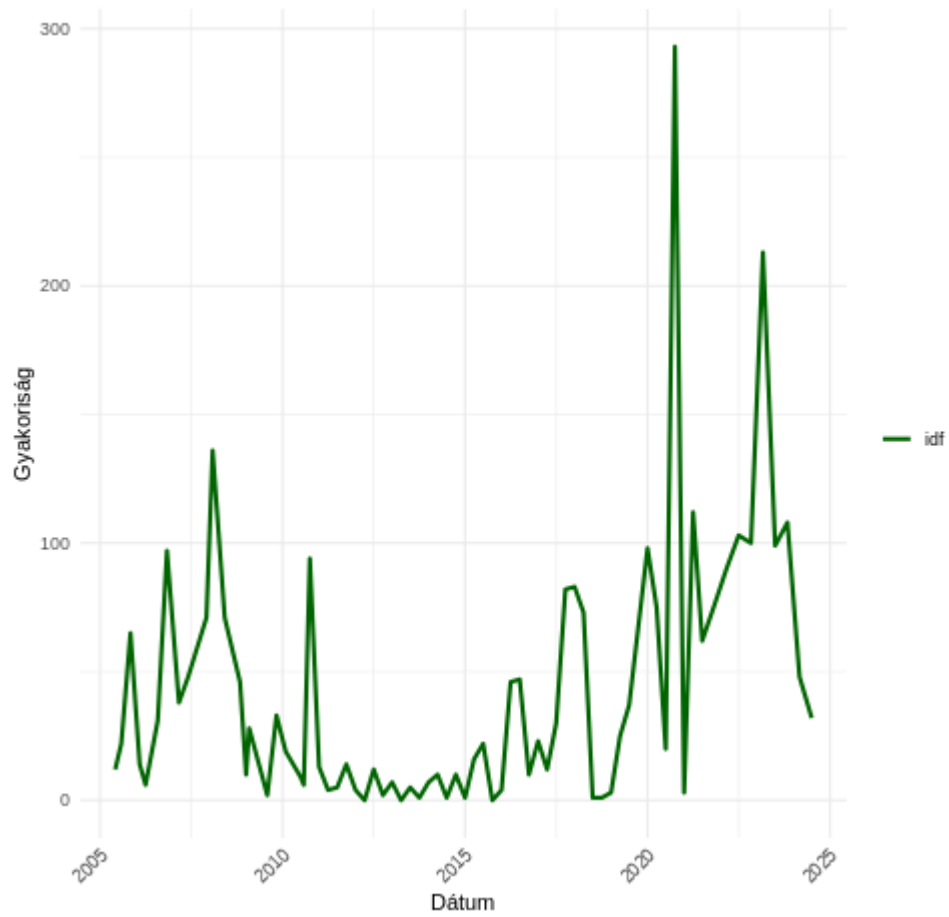

F3. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban leggyakrabban előforduló 50 főnév éves bontásban említési gyakoriság megjelenítésével hőtérképes ábrázolásban 2009–2023. (A szerző szerkesztése)

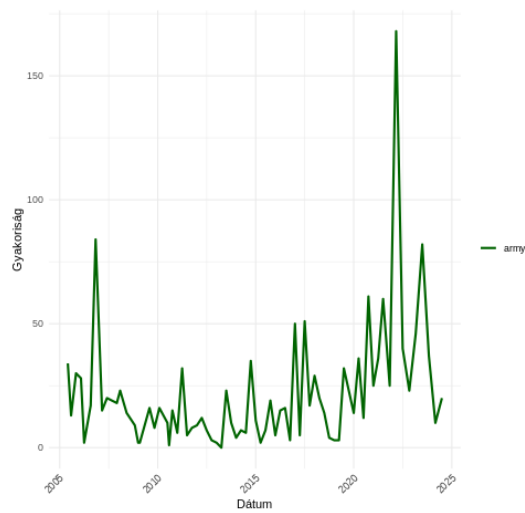

F4. ábra: Az izraeli biztonsági helyzethez kapcsolódó kifejezések idősoros megjelenése az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban gyakoriság megjelenítésével, hő térképes ábrázolásban 2009–2023.
(A szerző szerkesztése)

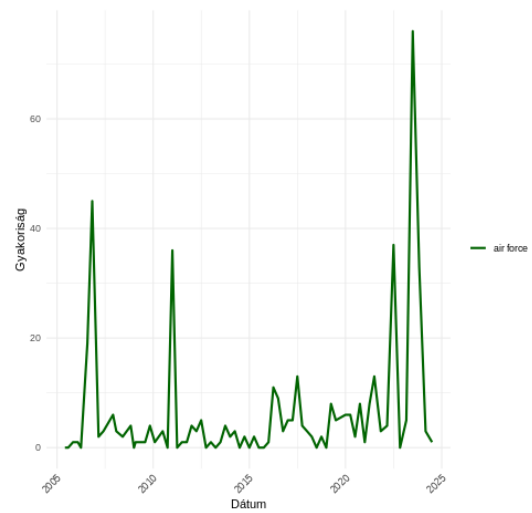
IDF

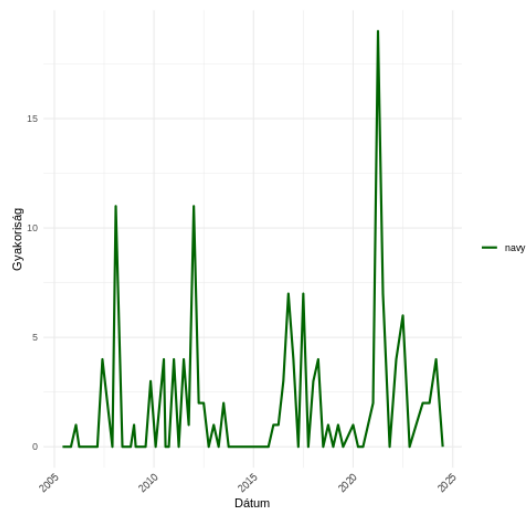
Szárazföldi haderő

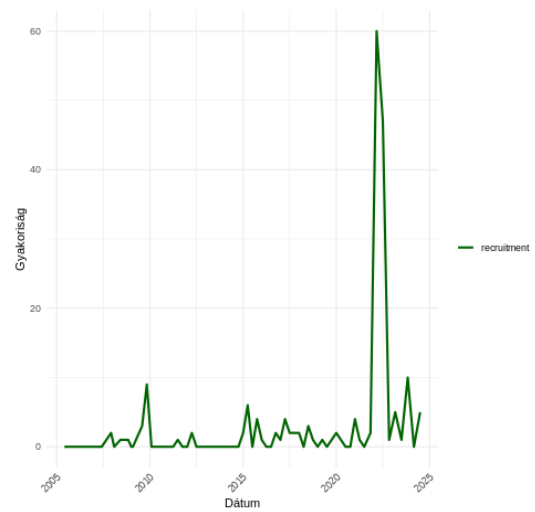
Légi erő

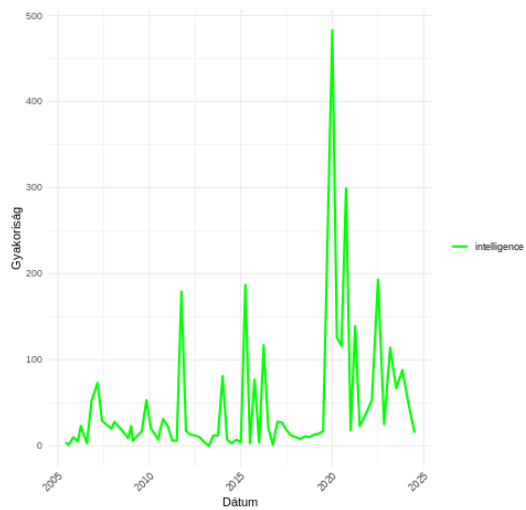
Haditengerészet

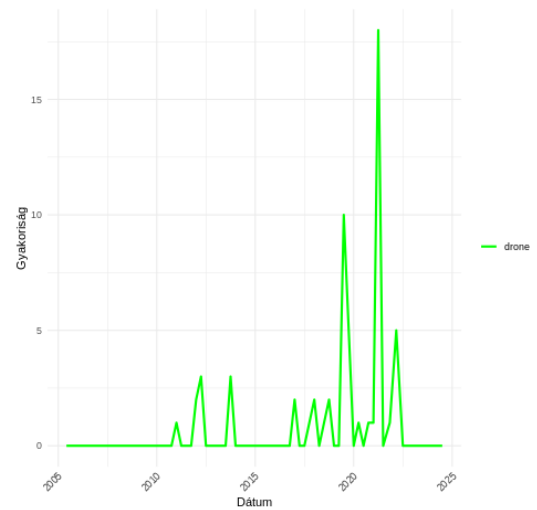
Toborzás (recruitment)

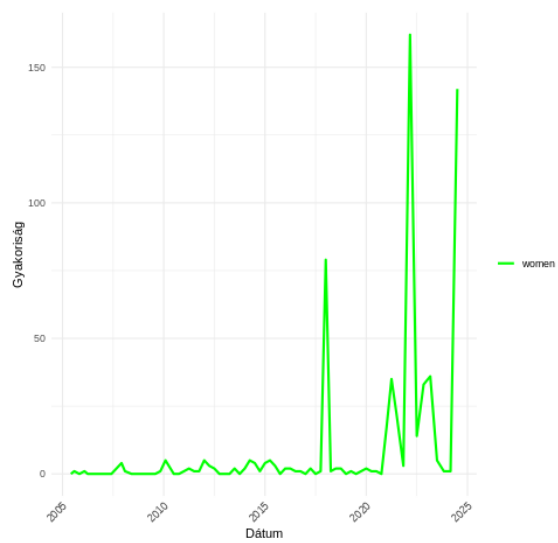
Hírszerzés (intelligence)

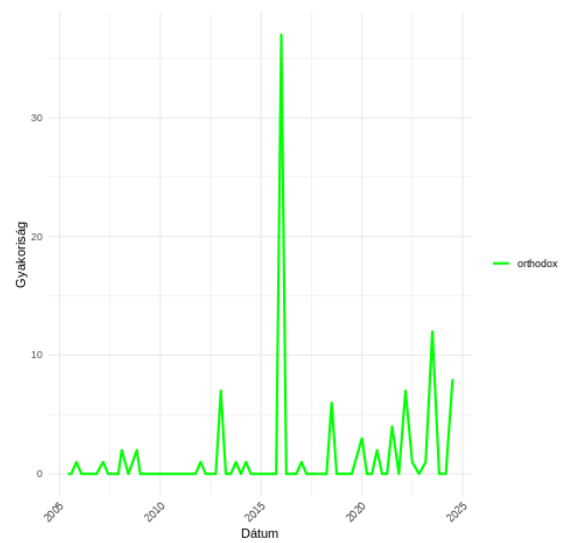
Drón (drone)

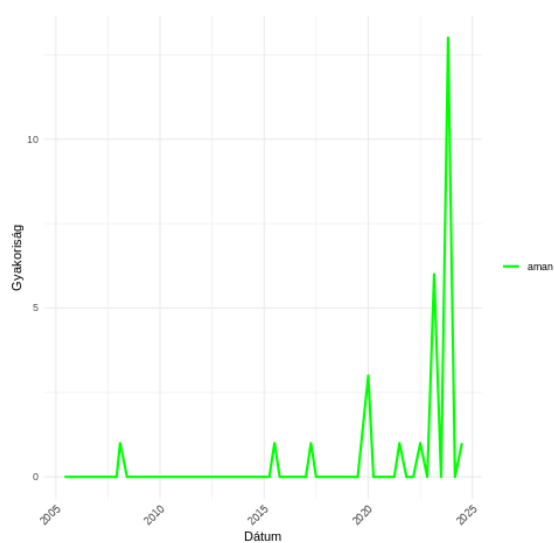
Nő (women)

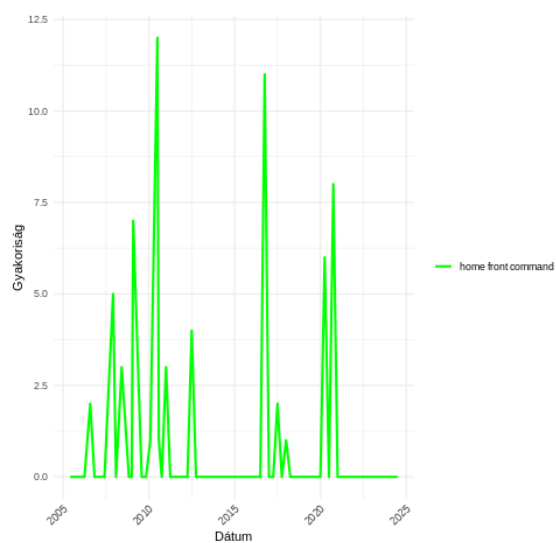
Ortodox

Aman (Izraeli Katonai Hírszerzés)

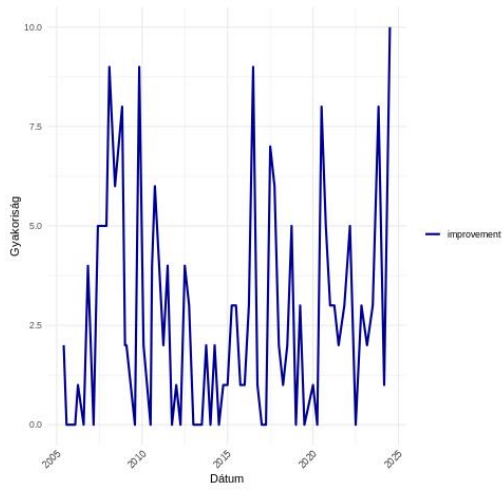
Home Front Command⁷⁹⁵

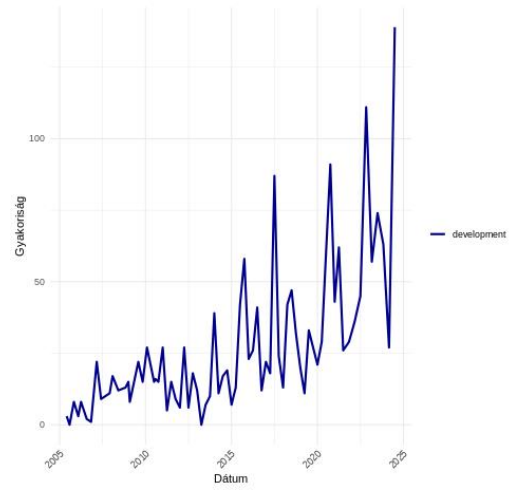
F5. ábra: Az IDF-re, az IDF haderőneveire (sötétzöld) és az IDF kapcsán felmerülő kiemelt területek (világoszöld) említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006-2024 között. (A szerző szerkesztése)

⁷⁹⁵ A Home Front Command (HFC) az IDF egyik egysége, amely a polgári védelemért és a katasztrófaelhárításért felelős.

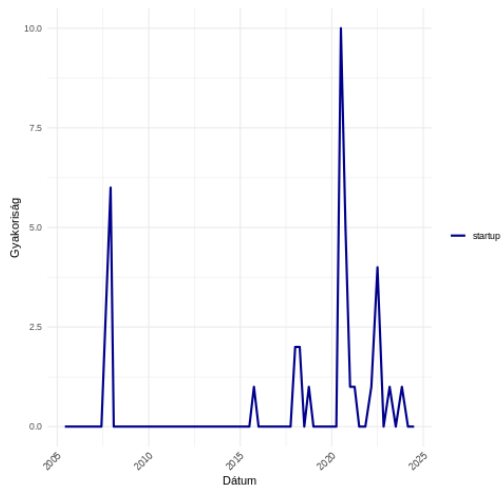
Javítás (improvement)

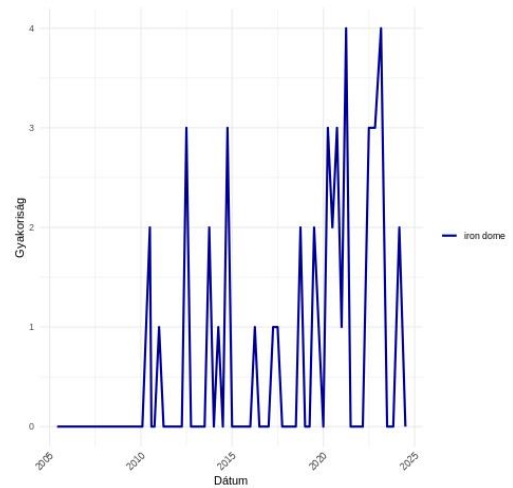
Fejlesztés (development)

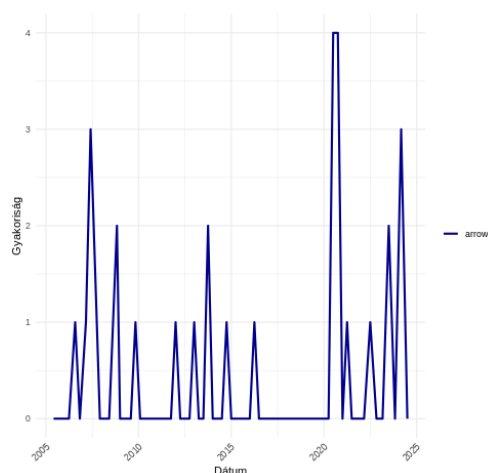
Start-up

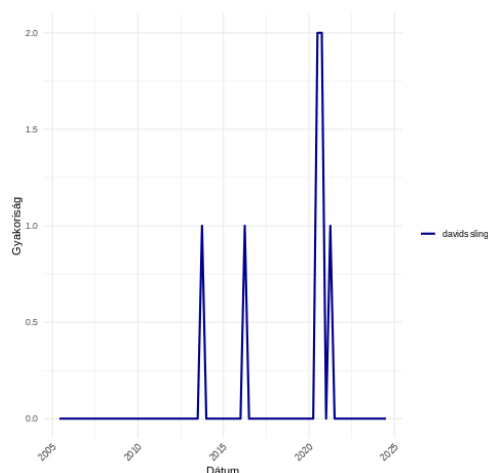
Vaskupola rakétaelhárító rendszer (Iron Dome)

Arrow (rakétavédelmi rendszer)

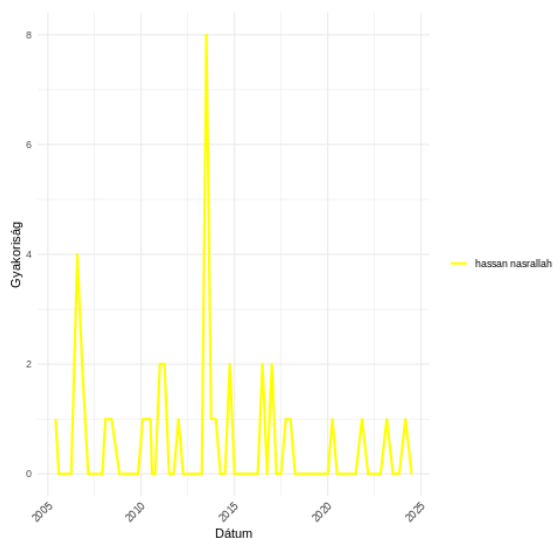

David's Sling (Dávid parittyája légvédelmi rendszer)

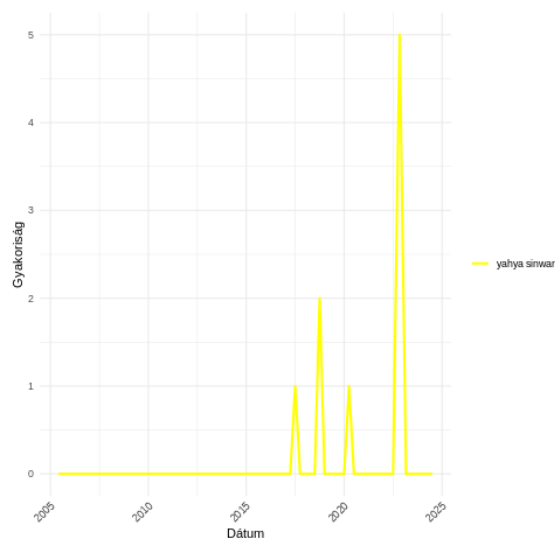

F6. ábra: A „fejlesztés” fogalmának és konkrét fejlesztési irányok, eszközök említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)

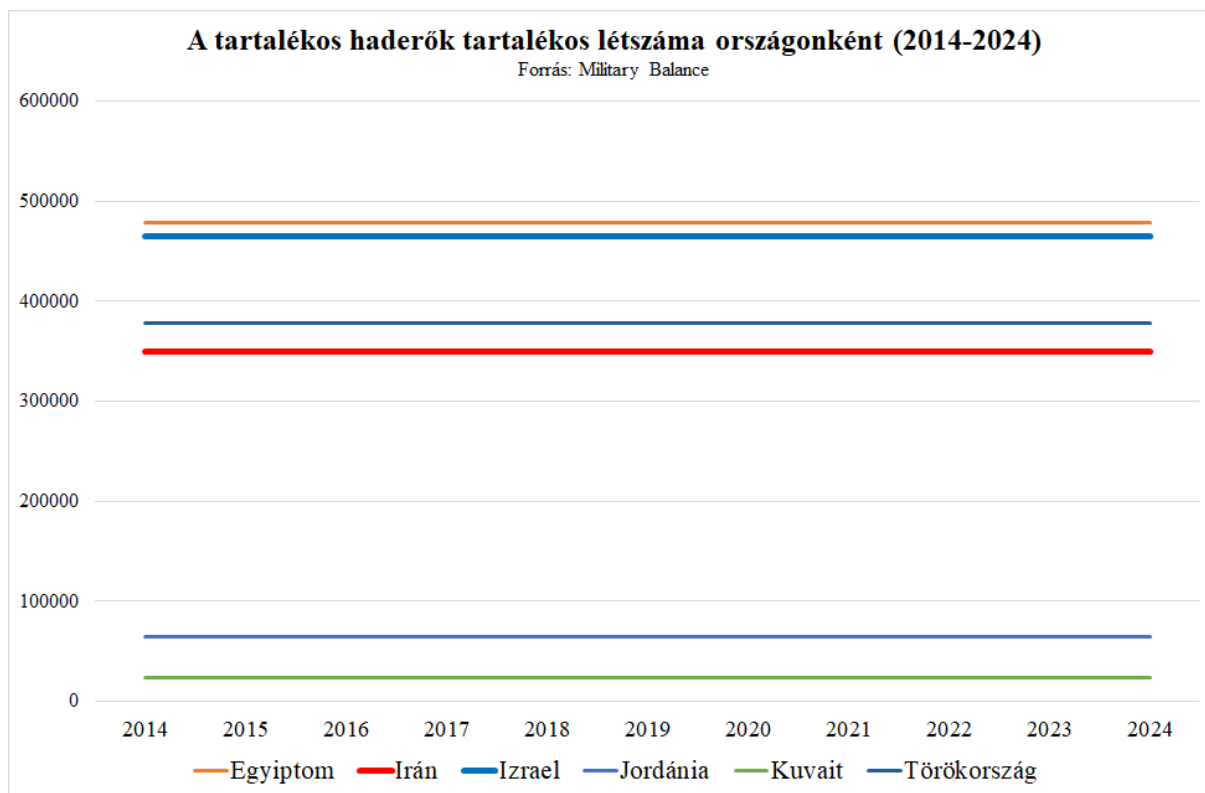
Hassan Nasrallah

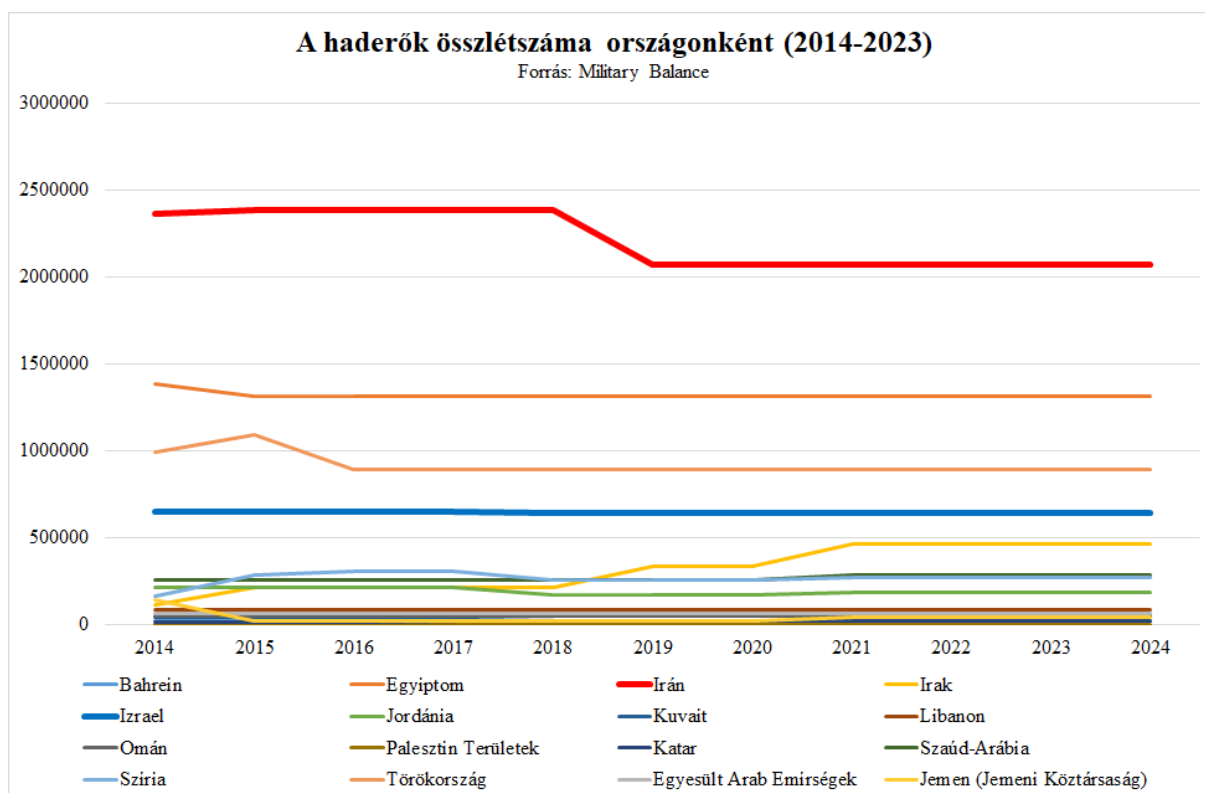
Yahya Al-Sinwar

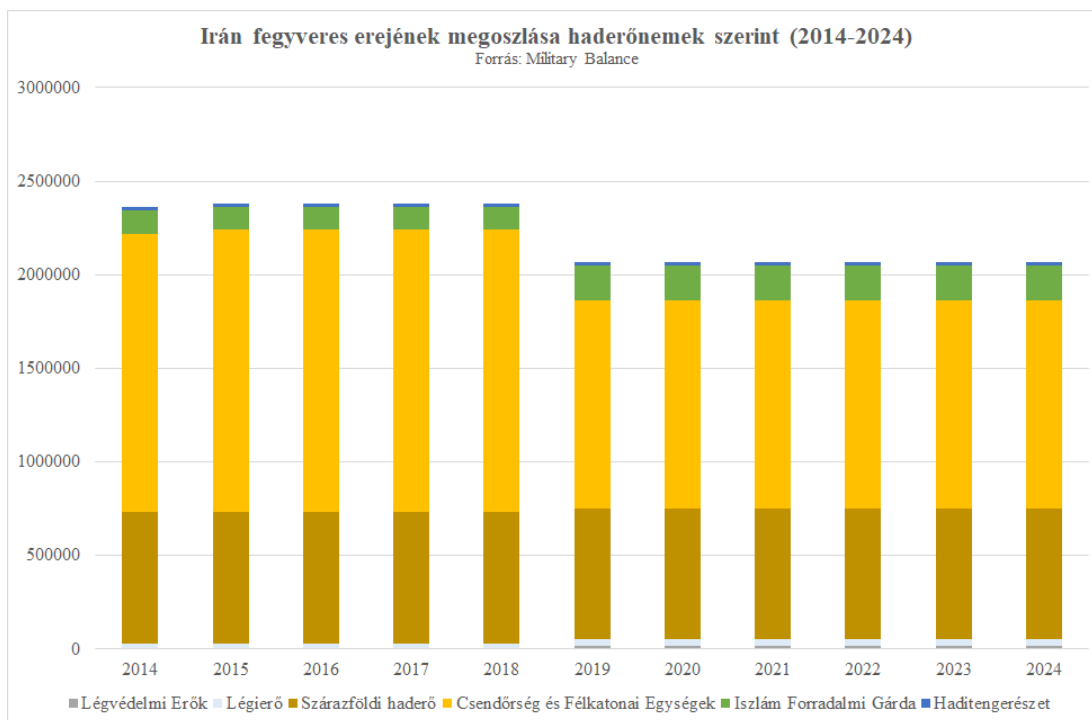
F7. ábra: Hassan Nasrallah és Yahya Al-Sinwar említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)

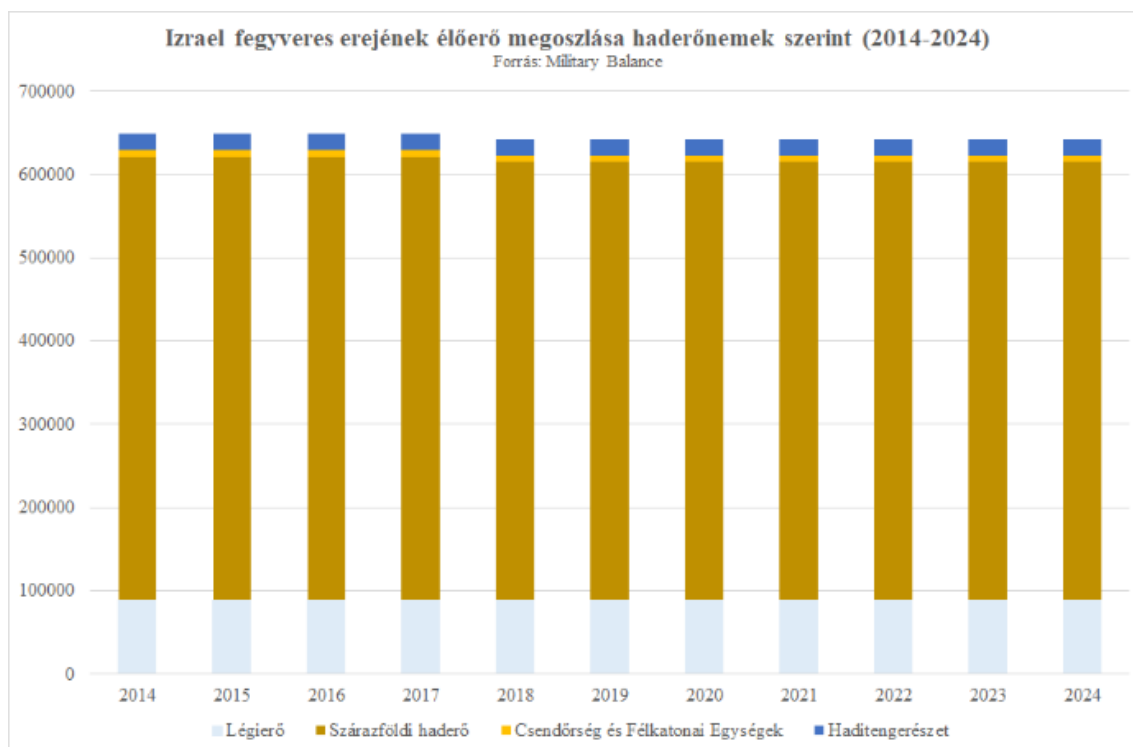
F8. ábra: A régiós országok tartalékos haderejének élőereje 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

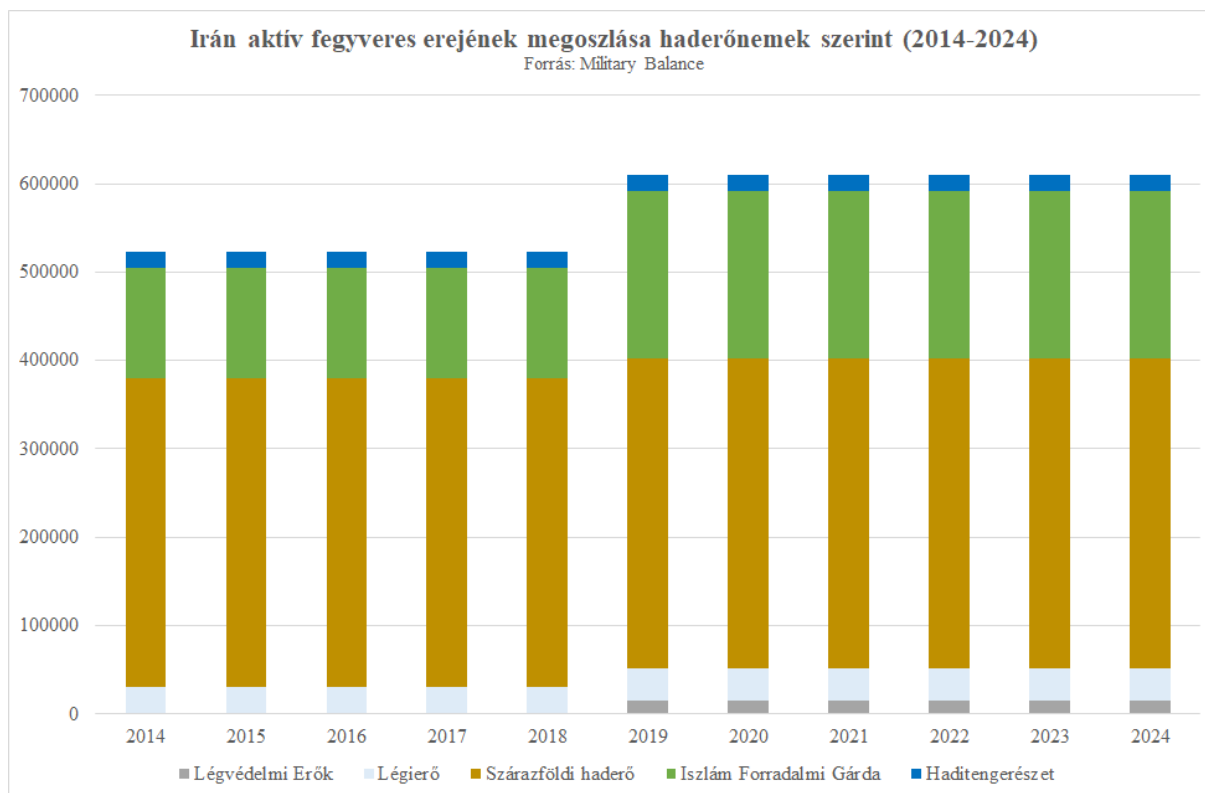
F9. ábra: A régiós országok haderejének össz élőereje 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

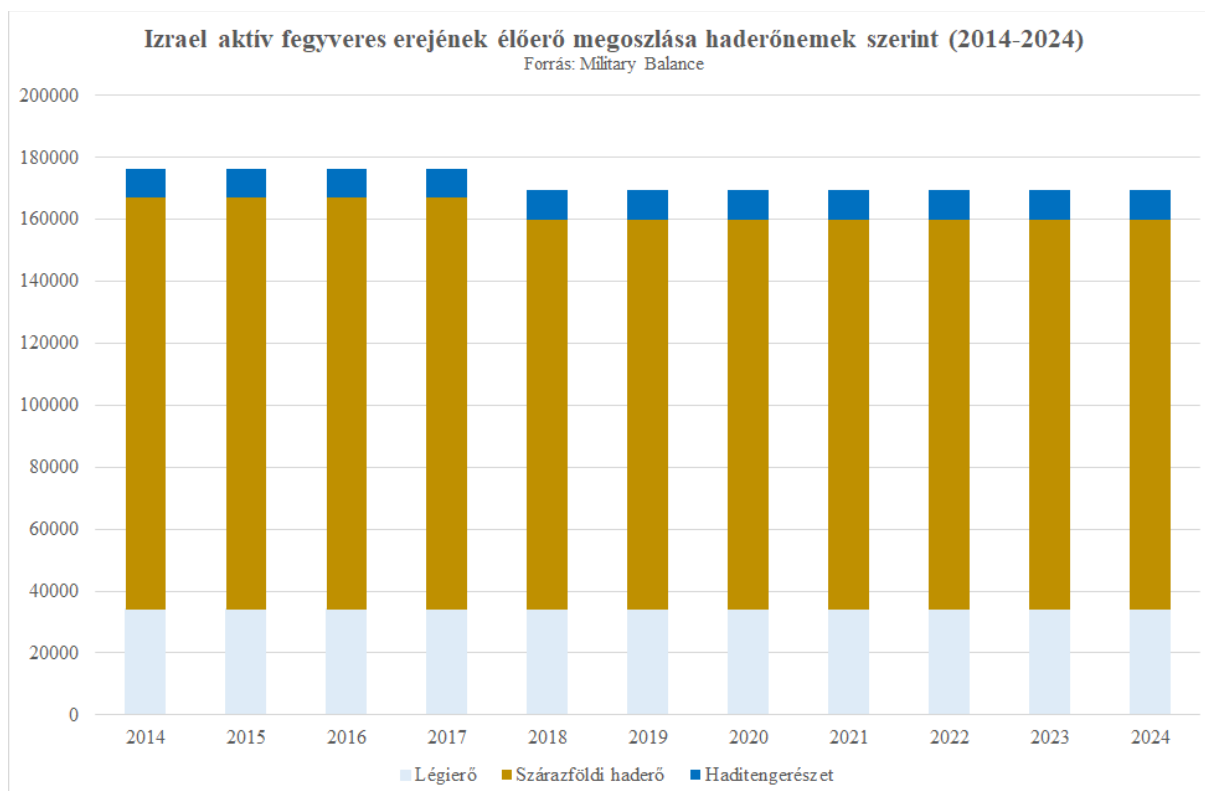
F10. ábra: Irán fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

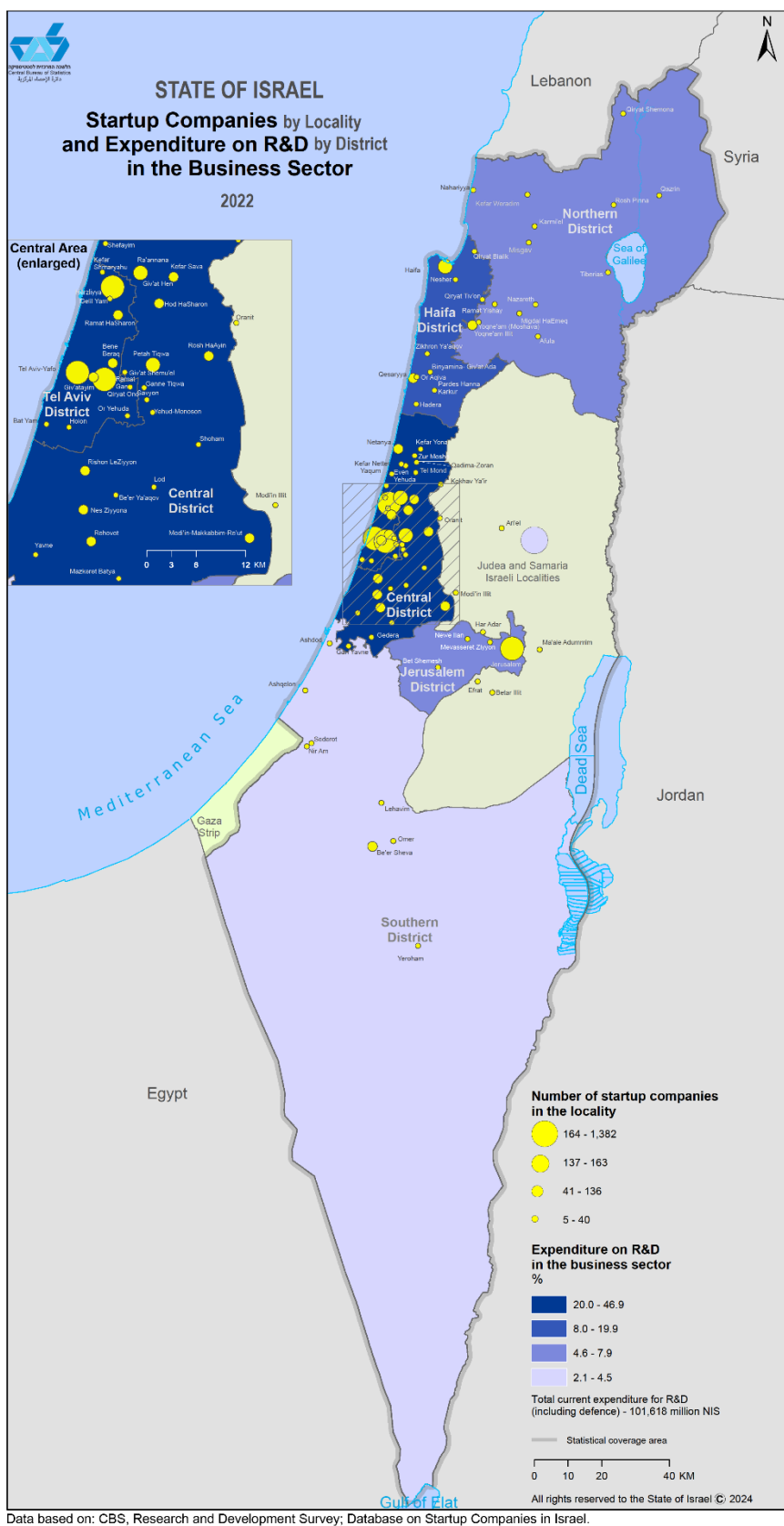
F11. ábra: Izrael fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

F12. ábra: Irán aktív fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

F13. ábra: Izrael aktív fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)

F14. ábra: Izraeli start-up vállalatok területi megoszlása és gazdasági hozzáadott értékük - 2022 (Forrás: CBS)

2. Függelék – Táblázatok

Hadtudományi és biztonságpolitikai szakértő	ChatGPT	Mistral	Hagyományos szakirodalomgyűjtés során felmerült
Amos Yadlin	I	N	I
Avi Kober	N	I	I
Azriel Lorber	I	N	N
Boaz Ganor	I	N	I
Efraim Inbar	N	I	I
Ehud Barak	I	N	I
Ephraim Kam	N	I	N
Gabriel Ben-Dor	N	I	I
Martin Van Creveld	I	I	I
Moshe Dayan	I	N	I
Shimon Naveh	I	N	N
Shlomo Gazit	N	I	N
Uri Bar-Joseph	N	I	I
Yaakov Amidror	N	I	I
Yehezkel Dror	N	I	N
Yehoshafat Harkabi	I	N	N
Yigal Allon	I	N	I
Yossi Baidatz	N	I	N
Yossi Kuperwasser	I	N	I

F1. táblázat: A legjelentősebb izraeli teoretikusok a hadtudomány és biztonságpolitika területéről. (A szerző szerkesztése)

Katonai gondolkodó	ChatGPT	Mistral	Hagyományos szakirodalomgyűjtés során felmerült
Amos Yadlin	I	I	I
Ariel Sharon	N	I	I
Avigdor Kahalani	N	I	N
Benny Gantz	N	I	I
David Ben-Gurion	I	N	I
Ehud Barak	I	I	I
Gabi Ashkenazi	I	I	I
Herzi Halevi	I	N	I
Israel Tal	I	N	N
Meir Dagan	N	I	I
Moshe Dayan	I	I	I
Moshe Ya'alon	N	I	I
Rehavam Ze'evi	I	N	N
Yigal Allon	I	N	I
Yitzhak Rabin	I	I	I

F2. táblázat: A legjelentősebb izraeli katonai gondolkodók. (A szerző szerkesztése)

Szektor/ Szint	Globális	P	Regionális	P	Nemzeti	P	Egyéni	P	Sum	P átlag	Súlyozott P átlag
Katonai											
Politikai											
Gazdasági											
Társadalmi											
Környezeti											

F3. táblázat: Kísérleti keretrendszer mintatáblázata az izraeli KKF-ek azonosítására Buzan szektorai mentén. (A szerző szerkesztése.)

3. Függelék - Javaslatok az LLM modellek alkalmazására a szakirodalmak feldolgozása során:

- Az LLM rendszerek rendkívül hasznosak lehetnek az átfogó szakirodalmi kitekintések során, különösen új témák vagy kevésbé kutatott területek esetében, azaz a kezdeti tájékozódás eszközeként szolgálhatnak a kutatók számára.
- A nagy nyelvi modellek optimalizálhatóak precíz promptolással, amely lehetővé teszi a mélyebb, célzott információgyűjtést. Általános tapasztalat, hogy információgyűjtésre viszonylag megbízhatóan alkalmazhatóak, míg adatgyűjtésre már kevésbé. Adatgyűjtésre és adatbázis építésre továbbra is a hagyományos adatgyűjtési technológiákat vagy a validált adatbázisokat érdemes használni.
- Az LLM rendszerek hatékonyan alkalmazhatók szakirodalmi térkép készítéséhez is, amely segít az egyes kutatási területek, főbb elméleti vonulatok és kutatási hézagok azonosításában.
- A nagy nyelvi modellek elemzéseik során képesek különböző források módszertani megközelítéseit összehasonlítani és azonosítani a kiemelt szakterületeken előforduló elméleti vagy gyakorlati eltéréseket. Képesek olyan összefüggéseket is feltárni, amelyeket a hagyományos szakirodalmi kutatás nehezebben fed fel.

A felsorolt alkalmazási módok és módszerek hatékonyabbá tehetik a kutatási folyamatokat és lehetőséget biztosítanak átfogóbb, mélyebb kutatási eredmények feltárására.

4. Függelék - NLP kifejezéslista

Az izraeli biztonsághoz kapcsolódó kifejezések listája (nem tokenizált, frissítve LLM találatokkal)

1. airstrike	44. israeli government
2. Al-Qaeda	45. israeli intelligence
3. Aman	46. Israeli-Palestinian conflict
4. arabs	47. Jihadist groups
5. beduin	48. Lebanese Army
6. Beirut explosion	49. Lebanese civil war
7. Car bombings	50. Lebanese government
8. Counterterrorism operations	51. Lebanese Hezbollah
9. defense	52. Lebanese-Israeli border
10. defense policy	53. Lebanon
11. doctrine	54. Lebanon-Israel tensions
12. Gaza	55. military
13. Golan	56. military budget
14. Hamas	57. Mossad
15. Hamas leadership	58. national security
16. Hamas military wing	59. Operation Cast Lead
17. Hamas rockets	60. Operation Guardian of the Walls
18. Hamas terror attacks	61. Operation Protective Edge
19. Hamas tunnels	62. Palestine
20. Hamas-controlled Gaza	63. Palestinian Authority
21. Hamas-Israel conflict	64. Palestinian militants
22. Hassan Nasrallah	65. Palestinian refugees
23. Hezbollah	66. Palestinian resistance
24. Hezbollah arms smuggling	67. Palestinian territories
25. Hezbollah fighters	68. Palestinian uprising
26. Hezbollah leader	69. Palestinian-Israeli peace talks
27. Hezbollah stronghold	70. Radical Islam
28. Hezbollah-Israel conflict	71. refugees
29. IDF	72. settlements
30. IDF operations	73. Shabak
31. Intifada	74. Shin Bet
32. Iran	75. Southern Lebanon
33. Iran nuclear deal	76. strategy
34. Iranian military	77. Suicide bombings
35. Iranian missile program	78. Syria
36. Iranian nuclear program	79. terror attacks
37. IRGC	80. Terror cell
38. Iron Dome	81. Terrorism
39. ISIS/ Islamic State	82. Terrorist attacks
40. Islamic extremism	83. Terrorist organization
41. Islamic Revolutionary Guard Corps	84. tunnels
42. israel	85. West Bank
43. israeli defense forces	

Az IDF-hez és a haderőfejlesztéshez kapcsolódó kifejezések listája (nem tokenizált, frissítve LLM találatokkal)

Az IDF-re vonatkozó kifejezések

1. casualties
2. IDF air force
3. IDF command structure
4. IDF conscription
5. IDF cyber unit (Unit 8200)
6. IDF ground forces
7. IDF intelligence
8. IDF military campaigns
9. IDF modernization
10. IDF operations
11. IDF recruitment
12. IDF strategic plans
13. IDF training exercises
14. Israeli airstrikes
15. Israeli Defense Forces (IDF)
16. Israeli elite units (Sayeret Matkal)
17. Israeli Navy
18. Israeli Special Forces
19. logistics
20. Women in the IDF

Haderőfejlesztés

1. Advanced weapons systems
2. Arms procurement
3. Defense agreements
4. Defense budget
5. Defense collaboration
6. Defense contracts
7. Defense exports
8. Defense industry
9. Defense infrastructure
10. Defense spending
11. Elbit Systems
12. IDF modernization
13. Israel Aerospace Industries (IAI)
14. Military capabilities
15. Military equipment
16. Military hardware
17. Military innovation
18. Military R&D
19. Missile defense systems
20. Rafael Advanced Defense Systems

Technikai fejlesztési irányok

1. Advanced radar systems

2. Anti-missile systems
3. Armored vehicles
4. Arrow missile defense system
5. Autonomous weapons
6. Command and control systems
7. Cyber
8. David's Sling missile defense system
9. Drones
10. Electronic warfare
11. Iron Dome missile defense system
12. Israeli satellites
13. Merkava tank
14. Military drones
15. Military robotics
16. Precision-guided munitions
17. Smart bombs
18. Surveillance systems
19. Tactical communications
20. UAV (Unmanned Aerial Vehicle)

Taktikai kifejezések

1. Airstrikes targeting
2. Asymmetric warfare
3. Border security
4. Counterinsurgency operations
5. Counterterrorism tactics
6. Cyber warfare strategies
7. Defensive strategies
8. Drone strikes
9. Guerilla warfare
10. IDF ambush tactics
11. Intelligence gathering
12. Joint military operations
13. Military checkpoints
14. Precision strikes
15. Psychological operations (PSYOPS)
16. Reconnaissance missions
17. Rocket interception
18. Special operations
19. Strategic deterrence
20. Urban warfare

5. Függelék - NLP kódok

1. R nyelv telepítése és konfigurációja

1.1. R telepítése

```
!apt-get install -y r-base
```

1.2. R-Python integráció

Az rpy2 csomag lehetővé teszi az R és a Python együttes használatát a Colab notebookban:

```
!pip install rpy2
```

```
%load_ext rpy2.ipynon
```

1.3. Ellenőrzés teszt

Egy R parancs futtatásával ellenőriztem, hogy a környezet megfelelően működik-

```
%%R
```

```
print("Az R működik a Colabban!")
```

2. Adatok elérése: Google Drive csatlakoztatása

2.1. Meghajtó csatlakoztatása

A dokumentumokhoz való hozzáféréshez csatlakoztattam a Google Drive-t:

```
from google.colab import drive
```

```
drive.mount('/content/drive')
```

2.2. Dokumentumok listázása

A PDF-eket tartalmazó mappa elérését az alábbi parancs segítségével ellenőriztem:

```
!ls /content/drive/My\ Drive/INSS_survey/
```

3. PDF-fájlok feldolgozása

3.1. A pdftools csomag telepítése

Az R nyelv pdftools könyvtára lehetővé tette a PDF-ek tartalmának beolvasását:

```
%%R
```

```
install.packages("pdftools", repos = "http://cran.us.r-project.org")
```

```
library(pdftools)
```

3.2. PDF-ek listázása

Az ellenőrzés során a PDF-fájlok elérési útvonalait töltöttem be és ellenőriztem:

```
%%R
```

```
file_paths <- list.files("/content/drive/My Drive/INSS_survey/", pattern = "*.pdf", full.names = TRUE)
```

3.3. Szövegek beolvasása

A PDF-ek szövegeket a pdf_text függvénnyel olvastam be:

```
%%R
```

```
pdf_texts <- lapply(file_paths, pdf_text)
```

4. Adatok tisztítása

4.1. tm csomag telepítése

A szövegek tisztításához a tm könyvtárat használtam:

```
%%R  
install.packages("tm", repos = "http://cran.us.r-project.org")  
library(tm)
```

4.2. Tisztító függvény definiálása

A szövegek tisztítása során az alábbi lépéseket ismételtam többször:

- Kisbetűsítés
- Írásjelek eltávolítása
- Számok törlése
- Stop-szavak kiszűrése

```
%%R  
clean_text <- function(text) {  
  text <- tolower(text)  
  text <- removePunctuation(text)  
  text <- removeNumbers(text)  
  text <- removeWords(text, stopwords("english"))  
  return(text)  
}
```

4.3. Tisztítás alkalmazása

A tisztítást minden dokumentumra alkalmaztam:

```
%%R  
clean_texts <- lapply(pdf_texts, function(doc) {  
  sapply(doc, clean_text)  
})
```

5. Szövegek elemzése

5.1. Szövegek egyesítése és korpusz készítése

Az egyes dokumentumok szövegeit egységes korpuszba fűztem:

```
%%R  
merged_texts <- sapply(clean_texts, paste, collapse = " ")  
corpus <- Corpus(VectorSource(merged_texts))
```

5.2. Dokumentum-mátrix létrehozása

A szövegekből dokumentum-mátrixot generáltam:

```
%%R
```

```
dtm <- DocumentTermMatrix(corpus)
freq <- colSums(as.matrix(dtm))
```

5.3. Leggyakoribb szavak megjelenítése

A gyakorisági elemzés eredményének megtekintése 20 szó esetében:

```
%%R
head(sort(freq, decreasing = TRUE), 20)
```

6. Nyelvtani elemzés

A nyelvtani elemzést az udpipe csomag segítségével végeztem.

6.1. udpipe csomag telepítése és modell letöltése

```
%%R
install.packages("udpipe", repos = "http://cran.us.r-project.org")
library(udpipe)
ud_model <- udpipe_download_model(language = "english")
```

6.2. Nyelvtani elemzés végrehajtása

Az annotáció és a főnevek kinyerése az első dokumentumból:

```
%%R
ud_model <- udpipe_load_model(ud_model$file_model)
annotated <- udpipe_annotate(ud_model, x = clean_texts[[1]][1])
nouns <- subset(as.data.frame(annotated), upos == "NOUN")
```

7. Statisztikai mutatók számítása

7.1. Dokumentumok alapstatisztikái

Az egyes dokumentumok oldalszámát, szavainak és karaktereinek számát az alábbi függvényekkel számoltam ki:

```
%%R
page_counts <- sapply(file_paths, function(file) pdf_info(file)$pages)
word_counts <- sapply(pdf_texts, function(doc) sum(sapply(doc, function(page)
length(unlist(strsplit(page, "\\s+"))))))
char_counts <- sapply(pdf_texts, function(doc) sum(nchar(unlist(doc))))
```

7.2. Statisztikák táblázatba rendezése

Az eredményeket egy adatkeretbe rendeztem:

```
%%R
doc_stats <- data.frame(
  file_name = basename(file_paths),
  pages = page_counts,
  words = word_counts,
```

```
characters = char_counts  
)
```

8. Adatok vizualizálása

A ggplot2 csomag segítségével különféle diagramokat készítettem.

8.1. Diagramok készítése

Például a szavak száma időrendben:

```
%%R  
library(ggplot2)  
ggplot(doc_stats, aes(x = factor(year), y = words)) +  
  geom_bar(stat = "identity", fill = "skyblue") +  
  labs(title = "Szavak száma PDF-enként időrendben", x = "Év", y = "Szavak száma")
```

9. Hőtérképek elkészítése

9.1. Kulcsszavak kiválasztása és előfordulásuk számolása

A dokumentumokban gyakran előforduló szavak közül kulcsszavakat választottam ki a korábbi elemzések alapján és ezeket a dokumentum-mátrix (DocumentTermMatrix) segítségével számoltam ki.

9.2. Dokumentum-mátrix generálása:

```
%%R  
library(tm)  
dtm <- DocumentTermMatrix(corpus)  
term_freq <- as.matrix(dtm)
```

9.3. Kulcsszavak kiválasztása:

A leggyakoribb szavak kiválasztása a szógyakorisági eloszlás alapján történt:

```
%%R  
top_terms <- sort(rowSums(term_freq), decreasing = TRUE)[1:10]  
print(names(top_terms))
```

9.4. Mátrix átalakítása:

```
%%R  
heatmap_data <- as.data.frame.matrix(yearly_freq)  
rownames(heatmap_data) <- yearly_freq$Year
```

10. Dokumentumok időbeli csoportosítása

Mivel a dokumentumok különböző években jelentek meg, fontos volt, hogy az elemzés az időszakok szerint csoportosítsa az adatokat. A PDF-fájlnevekben elhelyeztem a megjelenés dátumát és azt használtam időbélyegként.

10.1. Időbélyeg generálása:

```
%%R
doc_years <- sapply(file_paths, function(path) {
  as.numeric(gsub(".*_(\\d{4}).pdf", "\\1", path))
})
```

A dokumentumokat ezután időrendi vizsgálatnak is alá tudtam vetni. Például a szavak gyakoriságának összegzése évenként:

```
%%R
library(dplyr)
yearly_freq <- aggregate(term_freq, by = list(Year = doc_years), FUN = sum)
```

11. Grafikonok és vizualizációk generálása

A trendgrafikonok és a hő térkép elkészítéséhez az R ggplot2 csomagját használtam, kiegészítve a geom_tile függvénnyel, amely lehetővé teszi a színezett cellák megjelenítését.

11.1. A vizualizáció elkészítése:

```
%%R
library(ggplot2)
library(reshape2)
melted_data <- melt(heatmap_data, id = "Year")
ggplot(melted_data, aes(x = variable, y = Year, fill = value)) +
  geom_tile() +
  scale_fill_gradient(low = "white", high = "blue") +
  labs(title = "Kulcsszavak előfordulása évenként", x = "Kulcsszó", y = "Év", fill = "Gyakoriság") +
  theme_minimal()
```

11.2. Színskála és megjelenítés finomhangolása

A vizualizációk olvashatóságának javítása érdekében különböző színskálákat teszteltem.

```
%%R
ggplot(melted_data, aes(x = variable, y = Year, fill = value)) +
  geom_tile(color = "grey") +
  scale_fill_gradient2(low = "white", mid = "yellow", high = "red", midpoint =
median(melted_data$value)) +
  labs(title = "Kulcsszavak előfordulása évenként (finomított skála)", x = "Kulcsszó", y = "Év", fill =
"Gyakoriság") +
  theme_minimal()
```

11.3. Exportálás

A vizualizációk PNG formátumban exportáltam.

```
%%R
```

```
ggsave("heatmap.png", width = 10, height = 8)
```

12. Hibakezelés

A szövegek tisztítása és elemzése során felmerült hibák kezelése a következőképpen történt:

- Hiányzó csomagok telepítése (libpoppler-cpp-dev):

```
!apt-get install -y libpoppler-cpp-dev
```

- Egyedi stop-szavak hozzáadása a stop-szavak listájához:

```
%%R
```

```
custom_stopwords <- c(stopwords("english"), "must", "many", "also")
```

MELLÉKLET

1. Melléklet - Rövidítések jegyzéke

Rövidítés	Angol elnevezés	Magyar elnevezés
AD	air defense	légvédelem
AFV	armoured fighting vehicle	páncélozott harcjármű
Aman	Israeli Military Intelligence	Izraeli Katonai Hírszerzés
ARTY	artillery	tüzérség
ASCOPE	Areas, Structures, Capabilities, Organizations, People, and Events	Területek, Struktúrák, Képességek, Szervezetek, Emberek és Események
BMD	ballistic missile defense	ballisztikus rakétavédelem
BWC	Biological Weapons Convention	Biológiai- és Toxin-fegyverek Tilalmáról szóló Egyezmény
C2	Command and Control	parancsnoki és irányítási rendszer
C4	Command, Control, Communications, Computers	parancsnoki, irányítási, kommunikációs, számítástechnikai rendszerek
C4ISR	Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance	parancsnoki, irányítási, kommunikációs, számítástechnikai, hírszerzési, megfigyelési és felderítési rendszer
CBRN	Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear	vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris
CBS	Israel Central Bureau of Statistics	Izraeli Központi Statisztikai Hivatal
CCC	Communication, Command and Control	kommunikáció, parancsnoki és irányítási rendszer
CWC	Chemical Weapons Convention	Vegyifegyver-tilalmi Egyezmény
CSR	Corporate Social Responsibility	Vállalati társadalmi felelősségvállalás
ENSZ	United Nations	Egyesült Nemzetek Szervezete
ENSZ BT	United Nations Security Council	Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsa
GDP	Gross Domestic Product	bruttó hazai termék
GFP	Global FirePower	Globális Tűzerőindex
GNP	Gross National Product	bruttó nemzeti termék
GPI	Global Peace Index	Globális Békeindex
HED	Hybrid Electric Drive	hibrid elektromos meghajtás
HEU	highly enriched uranium	magasan dúsított uránium
HFC	Home Front Command	Hátországvédelmi Parancsnokság

HUMINT	Human Intelligence	emberi forrásból származó hírszerzés
IAEC	Israel Atomic Energy Commission	Izraeli Atomenergiái Bizottság
IAF	Israeli Air Force	Izraeli Légierő
IAI	Israel Aerospace Industries	Izraeli Lég- és Űripari Vállalat
IDF	Israeli Defense Forces	Izraeli Védelmi Erők
IEP	Institute for Economics and Peace	Gazdasági és Békeintézet
IISS	International Institute for Strategic Studies	Nemzetközi Stratégiai Tanulmányok Intézete
IMDO	Israel Missile Defense Organization	Izraeli Rakétavédelmi Szervezet
IMF	International Monetary Fund	Nemzetközi Valutalap
INSS	Institute for National Security Studies	Izraeli Nemzeti Biztonsági Tanulmányok Intézete
ISIS	Islamic State of Iraq and Syria	Iraki és Levantei Iszlám Állam
JAEIC	Joint Atomic Energy Intelligence Committee	Közös Atomenergia Hírszerzési Bizottság
K+F/R&D	Research and Development	kutatás-fejlesztés
KKF	challenges, risks and threats	kihívások, kockázatok és fenyegetések
LLM	large language model	nagy nyelvi modell
MABAM	war between wars	hadjárat a háborúk között
MAD	mutual assured destruction	garantált kölcsönös megsemmisítés
MAGAV	Israel Border Police	Izraeli Határrendőrség
MD	Multi-domain	multi-tér, többdimenziós
MI/AI	Artificial Intelligence	mesterséges intelligencia
MilBal	Military Balance database	Military Balance adatbázis
MoD	Ministry of Defense	Védelmi Minisztérium
MR&D	military research and development	katonai kutatás-fejlesztés
NATO	North Atlantic Treaty Organization	Észak-atlanti Szerződés Szervezete
NIS	New Israeli Shekel	új izraeli sékel
NLP	Natural Language Processing	Természetes nyelvfeldolgozás
OCR	Optical Character Recognition	Optikai karakterfelismerés
OEC	Observatory of Economic Complexity	Gazdasági Összetettség Megfigyelőközpont.
OTRI	Operational Theory Research Institute	Operatív Elméleti Kutatóintézet
PDF	Portable Document Format	hordozható dokumentum formátum
PLO	Palestine Liberation Organization	Palesztin Felszabadítási Szervezetet

PMESII	Political, Military, Economic, Social, Information, Infrastructure,	Politikai, Katonai, Gazdasági, Társadalmi, Információ és Infrastruktúra
QME	Qualitative Military Edge	minőségi katonai előny
RECNA	Research Center for Nuclear Weapons Abolition	Kutatóközpont a Nukleáris Fegyverek Felszámolásáért
RSC	Regional Security Complex	regionális biztonsági komplexumok
SIGINT	Signals Intelligence	Jelekből származó hírszerzés
SIPRI	Stockholm International Peace Research Institute	Stockholmi Nemzetközi Bék kutató Intézet
SLCM	Submarine-Launched Cruise Missile	tengeralattjáróról indítható cirkálórakéta
SOF	Special Operation Force	különleges műveleti egység
SOP	Standard Operating Procedure	szabványos műveleti eljárás
SSM	Surface-to-Surface Missile	föld-föld rakéta
SSRC	Syrian Scientific Studies and Research Center	Szíriai Tudományos Tanulmányi és Kutatóközpont
SWOT	Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats	Erősségek, Gyengeségek, Lehetőségek és Fenyegetések.
Taas	Ta'asiya Tzvai	Izraeli Hadigyrak
TOWS	Threats, Opportunities, Weaknesses, Strengths	Fenyegetések, Lehetőségek, Gyengeségek és Erősségek
UAV	Unmanned Aerial Vehicle/drone	pilóta nélküli légi jármű/drón
USA	United States of America	Amerikai Egyesült Államok
USD	United States Dollar	amerikai dollár
USV	Unmanned Surface Vehicle	pilóta nélküli felszíni jármű
VSZ	Warsaw Treaty Organization	Varsói Szerződés
WHR	World Happiness Report	Világ Boldogság Riport
WMD	Weapons of Mass Destruction	tömegpusztító fegyverek

2. Melléklet - Ábrák jegyzéke

1. ábra: Az Izraeli Védelmi Erőkkel kapcsolatos tudományos publikációk számának alakulása 2006–2024. (Forrás: Scopus – A szerző szerkesztése).....	21
2. ábra: Az Izraeli Védelmi Erőkkel kapcsolatos tudományos publikációk számának megoszlása tématerület szerint. (Forrás: Scopus – A szerző szerkesztése)	22
3. ábra: A zsidó közösséget ért kihívások és az azokra adott reakciók (1880–1956) (A szerző szerkesztése).....	69
4. ábra: Izraeli részvétellel zajló háborúk, konfliktusok és katonai műveletek (1948–2024) (A szerző szerkesztése).....	70
5. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban leggyakrabban előforduló 100 főnév szófelhő alapú ábrázolása 2009–2023. (A szerző szerkesztése).....	83
6. ábra: Az INSS Strategic Assessment című kiadványokban leggyakrabban megjelenő 20 kifejezés 2006–2024. (A szerző szerkesztése).....	87
7. ábra: Az állami szintű vagy állami szint közeli KKF-ek vagy területek válogatott kifejezéseinek említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)	89
8. ábra: Az új típusú és örökzöld KKF-ek válogatott kifejezéseinek említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)	91
9. ábra: Térkép – A Közel-Kelet. (Forrás: Encyclopedia Britannica)	110
10. ábra: A régiós országok haderejének élőereje 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	111
11. ábra: Az iráni és az izraeli haderő létszáma haderőnemenként az aktív és a teljes haderő tekintetében 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)	112
12. ábra: A régiós országok védelmi költségvetése évente országonként (USD) 2008–2023. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	113
13. ábra: A régiós országok védelmi költségvetése a GDP százalékában évente országonként 2008–2023. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése)	114

14. ábra: Szárazföldi képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése).....	116
15. ábra: Légi képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése)	116
16. ábra: Tengeri képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése).....	117
17. ábra: Logisztikai képességek összehasonlítása - Izrael vs. Irán (Forrás: GFP – 2024 – A szerző szerkesztése).....	117
18. ábra: Az izraeli és az iráni gyakorlatok számának összehasonlítása 2014–2023 (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	118
19. ábra: Az izraeli és az iráni gyakorlatok nemzetközi partnerek szerint 2014–2023 (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	119
20. ábra: Az Izrael térképe (Forrás: Worldometers).....	120
21. ábra: Az izraeli társadalom vallás szerinti megoszlása 2006 és 2020 (Forrás: CBS – A szerző szerkesztése).....	121
22. ábra: Az izraeli GDP és K+F ráfordítás alakulása évente (NIS) 2006–2023 (Forrás: CBS – A szerző szerkesztése.).....	124
23. ábra: Az izraeli import és export változása nemzetközi kereskedelmi partnerek szerint (USD) 2013–2023 (Forrás: OEC).....	126
24. ábra: A K+F ráfordítás aránya az izraeli GDP százalékában évente (%) (1997–2006–2024) (Forrás: CBS – A szerző szerkesztése.)	128
25. ábra: Az izraeli védelmi import alakulása évente az össz import százalékában (%) (1995–2006–2024) (Forrás: CBS – A szerző szerkesztése.)	130
26. ábra: Izraeli fegyver import és export (milUSD) (2006–2022) (Forrás: OEC – A szerző szerkesztése.)	131
27. ábra: Az IDF KKF rendszerének változása (Forrás: A szerző szerkesztése.)	157
28. ábra: SWOT analízis – IDF - 2007 (A szerző szerkesztése.)	162

29. ábra: Az IDF vezérkari főnökei 1998–2024 (A szerző szerkesztése.).....	164
30. ábra: Az izraeli műholdképesség alakulása 2014–2020 (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése.).....	217
31. ábra: Az izraeli légvédelmi rendszer (Forrás: BBC – 2024)	219
32. ábra: A haderőfejlesztési tevékenységek hatása a szomszédos államokkal fenntartott kapcsolatokra (A szerző szerkesztése)	226
33. ábra: SWOT analízis – IDF - 2024 (A szerző szerkesztése.)	228
34. ábra: Az IDF online tájékoztatási tevékenységének platformrendszere (A szerző szerkesztése) .	239
F1. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványok metaadatait ábrázoló grafikonok 2009–2023. (A szerző szerkesztése).....	293
F2. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban leggyakrabban előforduló 20 főnév éves bontásban, említési gyakoriság megjelenítésével 2009–2023. (A szerző szerkesztése) ...	295
F3. ábra: Az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban leggyakrabban előforduló 50 főnév éves bontásban említési gyakoriság megjelenítésével hőtérképes ábrázolásban 2009–2023. (A szerző szerkesztése).....	296
F4. ábra: Az izraeli biztonsági helyzethez kapcsolódó kifejezések idősoros megjelenése az INSS Strategic Analysis for Israel című éves kiadványokban gyakoriság megjelenítésével, hőtérképes ábrázolásban 2009–2023. (A szerző szerkesztése).....	297
F5. ábra: Az IDF-re, az IDF haderőneveire (sötétzöld) és az IDF kapcsán felmerülő kiemelt területek (világoszöld) említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006-2024 között. (A szerző szerkesztése).....	300
F6. ábra: A „fejlesztés” fogalmának és konkrét fejlesztési irányok, eszközök említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)	302
F7. ábra: Hassan Nasrallah és Yahya Al-Sinwar említése az INSS Strategic Assessment című kiadványokban 2006–2024 között. (A szerző szerkesztése)	302
F8. ábra: A régiós országok tartalékos haderejének élőereje 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	303

F9. ábra: A régiós országok haderejének össz élőereje 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	303
F10. ábra: Irán fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	304
F11. ábra: Izrael fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	304
F12. ábra: Irán aktív fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	305
F13. ábra: Izrael aktív fegyveres erejének megoszlása haderőnemek szerint 2014–2024. (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése).....	305
F14. ábra: Izraeli start-up vállalatok területi megoszlása és gazdasági hozzáadott értékük - 2022 (Forrás: CBS).....	306

3. Melléklet - Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Az Izraeli Védelmi Erőkkal kapcsolatos tudományos publikációk számának megoszlása a dokumentumok típusa szerint (N=1008) (Forrás: Scopus – A szerző szerkesztése).....	22
2. táblázat: A legjelentősebb izraeli katonai gondolkodók, akik az IDF haderőfejlesztése kapcsán végzett kutatásokat. (A szerző szerkesztése)	53
3. táblázat: Az izraeli KKF-ek 2006-os mátrixa. (A szerző szerkesztése)	98
4. táblázat: Az izraeli KKF-ek 2024-os mátrixa. (A szerző szerkesztése)	100
5. táblázat: Az IDF-re vonatkozó KKF-ek 2006-os mátrixa. (A szerző szerkesztése).....	101
6. táblázat: Az IDF-re vonatkozó KKF-ek 2024-es mátrixa. (A szerző szerkesztése).....	103
7. táblázat: Az IDF kiemelt KKF-i a 2006–2024-os időszakban. (A szerző szerkesztése)	109
8. táblázat: Izraeli nukleáris triád elemei (Forrás: RECNA – A szerző szerkesztése.).....	137
9. táblázat: A 2006-os második libanoni háború PMESII/ASCOPE (Forrás: A szerző szerkesztése.)	159
10. táblázat: Az IDF haderőnemei által alkalmazott kiemelt harceszközök számának alakulása 2014-2024 (Forrás: Military Balance – A szerző szerkesztése.)	215
11. táblázat: Az IDF haderőfejlesztési tevékenységének hatása földrajzi dimenziók mentén (A szerző szerkesztése.).....	226
F1. táblázat: A legjelentősebb izraeli teoretikusok a hadtudomány és biztonságpolitika területéről. (A szerző szerkesztése).....	307
F2. táblázat: A legjelentősebb izraeli katonai gondolkodók. (A szerző szerkesztése)	307
F3. táblázat: Kísérleti keretrendszer mintatáblázata az izraeli KKF-ek azonosítására Buzan szektorai mentén. (A szerző szerkesztése.).....	308

4. Melléklet - The Institute for National Security Studies (INSS) NLP elemzésekhez felhasznált kiadványainak listája

(megjelenés éve szerinti sorrendben)

Strategic Survey for Israel

1. Brom, Shlomo – Kurz, Anat szerk. (2009): *Strategic Survey for Israel 2009*. Tel Aviv: INSS.
2. Brom, Shlomo – Kurz, Anat szerk. (2010): *Strategic Survey for Israel 2010*. Tel Aviv: INSS.
3. Kurz, Anat – Brom, Shlomo szerk. (2011): *Strategic Survey for Israel 2011*. Tel Aviv: INSS.
4. Kurz, Anat – Brom, Shlomo szerk. (2012–2013): *Strategic Survey for Israel 2012–2013*. Tel Aviv: INSS.
5. Kurz, Anat – Brom, Shlomo szerk. (2014–2015): *Strategic Survey for Israel 2014–2015*. Tel Aviv: INSS.
6. Brom, Shlomo – Kurz, Anat szerk. (2015–2016): *Strategic Survey for Israel 2015–2016*. Tel Aviv: INSS.
7. Kurz, Anat – Brom, Shlomo szerk. (2016–2017): *Strategic Survey for Israel 2016–2017*. Tel Aviv: INSS.
8. Kurz, Anat – Brom, Shlomo szerk. (2017–2018): *Strategic Survey for Israel 2017–2018*. Tel Aviv: INSS.
9. Kurz, Anat – Brom, Shlomo szerk. (2018–2019): *Strategic Survey for Israel 2018–2019*. Tel Aviv: INSS.
10. Brun, Itai – Kurz, Anat szerk. (2019–2020): *Strategic Survey for Israel 2019–2020. On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy*. Tel Aviv: INSS.
11. Brun, Itai – Kurz, Anat szerk. (2020–2021): *Strategic Survey for Israel 2020–2021. The Year of the Vaccine? Internal and External Challenges to National Security*. Tel Aviv: INSS.
12. Shalom, Dror – Kurz, Anat szerk. (2022): *Strategic Survey for Israel 2022. A Time for Decisions*. Tel Aviv: INSS.
13. Hayman, Tanir – Ram, Yavne, Ram – Kurz, Anat szerk. (2022): *Strategic Survey for Israel 2022. Israel among the World's Democracies*. Tel Aviv: INSS.

Strategic Assessment

1. *Strategic Assessment*, 8(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-8/
2. *Strategic Assessment*, 8(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-8/
3. *Strategic Assessment*, 8(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3-8/
4. *Strategic Assessment*, 8(4). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-4-8/
5. *Strategic Assessment*, 9(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-9/
6. *Strategic Assessment*, 9(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-9/

44. *Strategic Assessment*, 19(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-19/
45. *Strategic Assessment*, 19(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3-19/
46. *Strategic Assessment*, 19(4). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-4-19/
47. *Strategic Assessment*, 20(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-20/
48. *Strategic Assessment*, 20(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-20/
49. *Strategic Assessment*, 20(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3-20/
50. *Strategic Assessment*, 20(4). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-4-20/
51. *Strategic Assessment*, 21(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-21/
52. *Strategic Assessment*, 21(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-21/
53. *Strategic Assessment*, 21(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3-21/
54. *Strategic Assessment*, 21(4). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-4-21/
55. *Strategic Assessment*, 22(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-22/
56. *Strategic Assessment*, 22(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-22/
57. *Strategic Assessment*, 23(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-23/
58. *Strategic Assessment*, 23(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-23/
59. *Strategic Assessment*, 23(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3-23/
60. *Strategic Assessment*, 23(4). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-4-23/
61. *Strategic Assessment*, 24(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-24/
62. *Strategic Assessment*, 24(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-24/
63. *Strategic Assessment*, 24(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3/
64. *Strategic Assessment*, 24(4). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-4/
65. *Strategic Assessment*, 25(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1/
66. *Strategic Assessment*, 25(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2/
67. *Strategic Assessment*, 25(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3-25/
68. *Strategic Assessment*, 26(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-26/
69. *Strategic Assessment*, 26(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-26/
70. *Strategic Assessment*, 26(3). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-3-26/
71. *Strategic Assessment*, 27(1). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-1-27/
72. *Strategic Assessment*, 27(2). Online: https://www.inss.org.il/strategic_update_sheets/no-2-27/

5. Melléklet – Kiemelt elemek név és tárgymutatója

- Ábrahám-egyezmények, 13, 39, 61, 76, 78, 169, 175, 201, 225
Adamsky, Dima, 24, 49, 177
alagútak elleni fellépés, 58, 90, 171, 184, 185, 198, 199, 201, 223, 224
aliya, 66, 80, 127
Allon, Yigal, 25, 50, 51, 52, 307
Alpinist Unit, 198
Al-Rodhan, Nayef, 24, 43
Aman, 191, 208, 209, 221, 300
anyagcentrikus, 148, 150, 151, 152
arab felkelés, 74
ASCOPE/PMESII, 18, 158, 159, 242
Ashkenazi, Gabi, 50, 51, 53, 165, 307
aszimmetrikus, 7, 9, 16, 39, 56, 57, 60, 61, 67, 68, 90, 105, 106, 149, 155, 156, 159, 160, 161, 168, 177, 184, 187, 191, 199, 244, 245
BaMahane újság, 230
Bardelas zászlóalj, 200
Begin-doktrína, 182
Ben-Gurion, 6, 7, 17, 18, 25, 40, 50, 51, 52, 56, 58, 71, 128, 134, 140, 141, 142, 143, 176, 217, 230, 231, 234, 244, 307
Besa Központ, 195
big data, 18, 27, 175, 202, 210, 220
Brazília, 125, 129, 132, 207
Buzan, 24, 38, 45, 46, 55, 95, 242
C2, 28, 193, 197, 217, 227
Caracal zászlóalj, 200
CBRN, 215
célzott likvidálás, 181
ChatGPT, 34, 51, 53, 81, 84, 307
Ciszjordánia, 6, 89, 184, 196, 225
CoVID-19, 21, 99, 175, 207, 231
Creveld, Martin van, 51
Creveld, Martin van, 25, 50, 51
CSR, 11, 17, 28, 154, 229, 248, 323
Dado Központ, 176, 179, 191, 195
Dahiya-doktrína, 182
Dayan, Moshe, 25, 50, 51, 52, 53, 132, 142, 143, 144, 178, 195, 307
Dimona, 134, 136
döntő győzelem, 59, 143, 160, 165, 166, 170, 174, 175, 178, 190, 224, 242, 245, 246
Dori, Jakov, 140, 141
drón, 168, 173, 174, 189, 201, 202, 204, 206, 209, 214
Duvdevan Unit, 198
Egoz Unit, 198
Egyesült Államok, 114, 123, 125, 130, 132, 133, 134, 135, 168, 175, 176, 180, 203, 216, 218, 219, 220, 222
Eisenkot, Gadi, 25, 50, 51, 52, 112, 163, 166, 167, 170, 171, 173, 177, 179, 182, 183, 193, 195, 203, 211, 230
Elbit Systems, 127, 129, 220
elrettetés, 7, 12, 15, 40, 47, 48, 50, 55, 56, 57, 61, 71, 80, 133, 138, 139, 166, 174, 177, 178, 217, 219, 221, 223, 226, 227, 244
export, 21, 108, 123, 125, 129, 132, 133, 189, 225
F15-X, 202
F35I–„Adír”, 137
Fekete Szeptember, 72, 73, 181
fenyegetettség-alapú, 10, 12, 93, 104, 153, 218, 241, 321
Finkel, Meir, 26, 163
folyamatos tanulás, 191, 212
Freilich, Charles D., 25, 59, 60
Gadna, 230
Galei Tzahal, 230
Gantz, Benny, 53, 165, 166, 190, 193, 195, 203, 206, 221, 307
Gat, Azar, 25, 50, 146, 156
Gázai övezet, 6, 75, 78, 84, 87, 89, 136, 169, 182, 184, 187, 204, 223, 224, 232
gerilla, 67, 80, 148, 149, 151, 152, 159, 198
Gideon-terv, 166, 170, 171, 173, 174
Global Firepower, 96, 111, 115
Golán-fennsík, 87, 89, 120, 196
Hachra'a, 178
Hagana, 58, 67, 80, 140, 141, 142, 148, 149
hagyományörzés, 28, 231, 236, 239, 246
Halevi, Herzi, 168, 169, 211, 222, 307
Halutz, Dan, 161, 165, 193
Hasbara, 187
Herzl, Theodor, 56, 65
hibrid, 9, 15, 60, 76, 79, 106, 108, 147, 166, 170, 185, 199, 223, 227, 233, 237, 244
húszik, 48, 169, 224
Huth, Paul K., 24, 48

import, 108, 124, 125, 127, 129, 130, 132, 133
import importfüggőség, 132, 133
importfüggőség, 123
India, 125, 129, 132
INSS, 32, 33, 35, 36, 83, 85, 86, 92
intifáda, 74, 77, 90, 154, 157, 170, 184, 185, 186
Irán, 6, 14, 41, 48, 57, 75, 76, 77, 78, 84, 85, 87, 88, 93, 99, 106, 111, 112, 115, 118, 153, 166, 167, 168, 169, 170, 192, 200, 218, 223
iráni nukleáris program, 43, 47, 75, 78, 79, 90, 106, 136, 167, 182, 202, 203, 223
Irán-proxy, 77, 167, 174, 223
Irgun, 67, 68, 80, 127, 131, 148
ISIS, 75, 89, 90, 91, 106, 225
Israel Aerospace Industries, 129, 218
Izkor, 236
Izraeli Hadi Gyarak, 127
Izraeli Légierő (IAF), 48, 131, 135, 161, 183, 198, 202, 203, 224
Jadin, Jigael, 141, 142, 143
Jervis, Robert, 24, 48
Jisuv, 15, 64, 65, 66, 68, 125, 127, 132, 134, 149, 229
K+F, 21, 64, 98, 99, 101, 103, 107, 125, 127, 128, 188, 215
katasztrófaelhárítás, 96, 154, 206, 207, 208
kerítés, 185, 186, 201
kiber, 9, 17, 33, 45, 46, 58, 76, 79, 86, 89, 95, 104, 106, 157, 166, 167, 168, 173, 175, 179, 190, 206, 210, 213, 220, 221, 222, 227
Kína, 125, 132
Kishon, 8, 120, 155, 229
klímaváltozás, 28, 76, 79, 95, 96, 107, 213, 237, 239, 246
Kober, Avi, 25, 60, 195
Kochavi, Aviv, 52, 167, 168, 170, 173, 174, 175, 177, 179, 184, 189, 195, 202, 206, 211, 216, 222
kockázatelemzés, 12, 18, 36, 247, 324
korai figyelmeztetés, 15, 56, 57, 139, 217, 244
közösségi média, 28, 37, 188, 222, 237, 238, 239, 246, 249
Lavi-program, 133
láadás, 109, 157, 186, 187, 223
Lendület (Tnufa)-terv, 168, 173, 174, 175, 176, 189
Leviathán gázmezők, 174, 203, 204
Libanon, 6, 72, 73, 78, 87, 89, 98, 99, 111, 158, 159, 160, 170, 178, 196, 224, 232
Libanon-szindróma, 178
Liddel-Hart, 71, 139, 141
LLM, 9, 10, 18, 29, 34, 36, 51, 52, 53, 54, 55, 81, 84, 85, 94, 247, 309, 324
MABAM, 58, 166, 167, 173, 175, 177, 180, 181, 209, 223, 224, 225, 245
MAD-doktrína, 47
Maglan Unit, 198
Maklef, Mordechai, 142, 143
második libanoni háború, 7, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 47, 57, 74, 97, 98, 101, 102, 129, 153, 155, 158, 159, 161, 171, 176, 184, 186, 188, 193, 205, 207, 212, 213, 216, 218, 225, 228, 229, 237, 239, 242, 245, 246, 322, 323
Mearsheimer, John, 24, 41, 55
megelőző csapás, 48, 49, 50, 139, 168, 171, 177, 245
Meridor-biztonság, 139, 176
mesterséges intelligencia, 34, 36, 37, 168, 175, 189, 202, 210, 220, 222, 249
Military Balance, 31, 32, 36, 96, 109, 110, 118, 215
Mofaz, Shaul, 164
Morgan, Patrick M., 24, 48
Moszad, 181
mozgáscentrikus, 39, 148, 149, 150, 151, 152
műholdképesség, 217
NATO, 76, 123
Negev-sivatag, 120, 134
neorealizmus, 12, 14, 27, 38, 40, 42, 43, 45, 54, 243, 321
néphadsereg, 168, 171, 211, 230, 234
Netanyahu, Benjamin, 57, 58, 59, 77, 136, 163, 166, 170, 230
NLP, 10, 12, 27, 32, 33, 34, 35, 62, 80, 81, 82, 84, 86, 92, 93, 94, 105, 241, 247
Oketz Unit, 198
Ortal, Eran, 25, 26, 50, 52, 61, 62, 176, 184, 192
Oslói Megállapodás, 74, 77
összekötő tisztek, 179
Oszetzky, Tamás, 62

Palesztin Mandátum, 38, 64, 66, 67, 124, 127, 148, 149
 Patriot, 215, 218
 Peres, Simon, 25, 58, 59, 128, 134, 142, 143
 PLO, 72, 74, 77
 precíziós hadviselés, 16, 160, 165, 167, 171, 177, 181, 182, 183, 184, 186, 198, 199, 200, 201, 202, 204, 209, 210, 216, 218, 220, 223, 224, 225, 245
 prompt, 51, 52, 53, 54, 84, 309
 Rabin, Yitzhak, 25, 52, 195
 Rafael, 129, 218, 220
 realizmus, 12, 13, 14, 27, 38, 39, 40, 41, 43, 45, 54, 75, 78, 140, 243
 Ro'im Rachok, 236
 Sayeret Matkal, 197
 Schelling, Thomas C., 24, 47
 Scopus, 6, 19, 20, 22, 23, 31
 Shaldag Unit, 198
 Shayetet-13, 197
 Sky Rider Unit, 198
 smart-IDF, 176, 189, 195, 202
 start-up, 128, 129, 215
 SWOT, 18, 162, 228
 szabotázs, 68, 136, 157
 Szíria, 6, 84, 159, 196, 202, 218, 225
 támadó erő, 15, 56, 244
 tartalékos erők, 165, 166, 168, 171, 172, 173, 174, 183, 196, 198, 199, 206, 208, 211, 212, 213, 230
 tengeralattjáró, 115, 137, 174, 204
 Természetvédelmi Erők, 237
 terrorizmus, 9, 25, 45, 52, 56, 57, 58, 72, 73, 76, 77, 79, 80, 84, 89, 93, 106, 109, 118, 151, 157, 169, 181, 182, 187, 198, 200, 202, 209, 213, 225
 Thaad, 220
 UAV, 188, 198, 202
 ultraortodox, 122, 123, 193, 212, 234, 246
 Unit 669, 198
 USV, 204
 városi hadviselési, 169, 171, 184, 185, 187, 199, 205, 208, 216, 232
 Vaskupola, 61, 131, 166, 168, 173, 175, 177, 214, 215, 218, 219, 220, 301
 védekező erő, 15, 57, 139
 Walt, 14
 Walt, Stephen, 24, 41, 42
 Waltz, Kenneth, 24, 41, 54
 Winograd-jelentés, 160, 165, 176
 Ya'alon, Moshe, 165
 Yahalom Unit, 198

6. Melléklet - A szerző témával kapcsolatban megjelent publikációinak jegyzéke

Társzerzős publikáció, magyarul:

- Boda, Mihály – Rémai Dániel (2022): A háború áldozatai: a diszkriminációs szabály története és kortárs dilemmái. *Hadtudomány*, 32(2), 86–97. Online: DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.2.86>
- Boda Mihály – Rémai Dániel (2022): A háború áldozatai: a diszkriminációs szabály jelene az arab–izraeli konfliktusokban. *Hadtudomány*, 32(3), 3–18. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.3.3>
- Faggyas Attila – Rémai Dániel (2024): A modern és posztmodern terrorizmus: a helyszíni egészségügyi ellátás kihívásai. *Magyar Rendészet*, 24(1), 45-55., Online: doi: 10.32577/mr.2024.1.3
- Faggyas Attila – Rémai Dániel (2024): A modern és posztmodern terrorizmus: változatos elkövetési módszerek és eszközök, *Magyar Rendészet*, 24(2), 259–272. Online: doi: 10.32577/mr.2024.2.16

Egyszerzős publikációk, magyar nyelven:

- Rémai Dániel (2019): Az izraeli nemzetbiztonsági rendszer fejlődésének története. *Nemzetbiztonsági Szemle*, 7(4), 3–19.
- Rémai Dániel (2020): Biztonsági kihívások hálójában, avagy az Izraeli Védelmi Erők esete az aszimmetrikus hadviseléssel. *Honvédségi Szemle*, 148(6), 16–31. Online: DOI: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2020.6.2>
- Rémai Dániel (2020): Az izraeli védelmi tervezés: a hadikultúrák kaméleonja *Szakmai Szemle*, 18(4), 143–157.
- Rémai Dániel (2020): #Hadsereg – Haderőszervezés a közösségi média segítségével. *Hadtudományi Szemle*, 13(4), 83–98. Online: doi: [10.32563/hsz.2020.4.7](https://doi.org/10.32563/hsz.2020.4.7)
- Rémai Dániel (2020): Made in Israel, avagy hadiipari és logisztikai sajátosságok az izraeli védelmi erőkhöz. *Katonai Logisztika*, 28(4), 76–103. Online: <https://doi.org/10.30583/2020.4.076>

- Rémai Dániel (2020): Kihívások, fenyegetettségek a 21. században az Izraeli Védelmi Erők vonatkozásában. In Kovács Petra – Pollák Orsolya (szerk.): *A hadtudomány és a 21. század*. Budapest: Doktoranduszok Országos Szövetsége Hadtudományi Osztály.
- Rémai Dániel (2021): A légi uralom elméletének hatása az Izraeli Légierő kialakulására és fejlődésére. *Repüléstudományi Közlemények*, 33(2), 19–30. Online: doi: 10.32560/rk.2021.2.2
- Rémai Dániel (2022): Izraeli válaszok napjaink kibervédelmi és kiberhadviselési kihívásaira. *Hadtudomány*, 32(4), 3–18. Online: DOI: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2022.32.4.3>
- Rémai Dániel (2023): Külföldi és visszatérő külföldi terrorista harcosok versenye a társadalmi jelzőrendszerekkel. *Scientia Et Securitas*, 4(1), 20–30. Online: DOI: <https://doi.org/10.1556/112.2023.00137>
- Rémai Dániel (2023): Az izraeli nemzetbiztonsági rendszer fejlődése. *Szakmai Szemle*, 21(4), 184–209.
- Rémai Dániel (2024): Izrael űrpolitikája és az űrképességei. In: Edl András – Szenes Zoltán (szerk.) *Új űrkorszak kapujában*. Budapest: Zrínyi. 200-222.

Egyszerzős publikációk, angol nyelven:

- Rémai, Dániel (2021): *In the web of security challenges or the case of the Israel Defense Forces with assymetric warfare*. In Čadová, Lenka et al. (szerk.): *15th Annual Doctoral Conference proceedings on the topic New Approaches to State Security Assurance*. Brno: University of Defence, Faculty of Military Leadership. 192–205.

7. Melléklet – Összefoglaló táblázat – kutatási célok, kutatási kérdések, hipotézisek, módszertan

Kutatási cél	Kutatási kérdés	Hipotézis	Kapcsolódó módszertan	Kapcsolódó fejezet	Eredmény
C1. A haderőszervezés elméleti kereteinek vizsgálata az Izraeli Védelmi Erők kontextusában, különös tekintettel a fenyegetettség alapú haderőszervezés iskolájára.	K1. Milyen elméleti keretek határozzák meg a haderőszervezést és -fejlesztést az Izraeli Védelmi Erők esetében, hogyan befolyásolja a fenyegetések alakulása a haderő struktúráját?	H1: Az Izraeli Védelmi Erők 2006 utáni haderőfejlesztésében dominálnak a realista, neorealista biztonságelméletek, valamint a fenyegetettség alapú elméleti keretek, ugyanakkor ezek a célorientáltság jegyében keverednek más elméletekkel és nem vegytisztán jelennek meg.	Külföldi, hazai és kiemelten izraeli szakirodalmi források áttekintése. A KKF-ek rendszerének összeállításához szakirodalmi feldolgozást és NLP módszereket alkalmaztam.	3. fejezet 4. fejezet 6. fejezet	Az izraeli védelmi tervezést és az IDF működését, fejlődését története során számos elméleti hatása elérte és befolyásolta, de ezek nem tudták felülmúlni az éppen aktuális KKF-eket. A H1 hipotézis HELYES.
C2. A 2006 utáni izraeli biztonsági helyzet átfogó és változásokra koncentrálnó elemzése és a kihívások, kockázatok, fenyegetések mátrixának összeállítása a koppenhágai iskola biztonsági szektorainak keretrendszere alapján, kiegészítve innovatív, adatvezérelt kutatási módszerekkel.	K2. Hogy épül fel a kihívások, kockázatok és fenyegetések 2006 utáni izraeli keretrendszere?	H2. Az izraeli kihívások, kockázatok és fenyegetések 2006 utáni keretrendszere egy többdimenziós mátrix, amely egyesíti a hagyományos és az új típusú KKF-eket és globális, regionális, országos, szervezeti, társadalmi és egyéni szinten is értelmezhető.	A buzani elemzési keretrendszer kísérleti átalakításával állítottam össze az IDF KKF mátrixát, amelynek során építettem a szakirodalmi forrásokra és az NLP vizsgálat eredményeire.	4. fejezet	Izrael egyszerre néz szembe a hagyományos és új típusú kihívások, kockázatok és fenyegetések széles palettájával. A H2 hipotézis HELYES.

C3. Az izraeli biztonsági felfogás történelmi gyökereinek és változásának feltárása, bemutatta a biztonsági koncepció formálódását és azok átalakulását a modern kor kihívásainak tükrében.	K3. Milyen történelmi gyökerekhez nyúl vissza az izraeli biztonsági felfogás, és ez hogyan formálódott a modern biztonsági kihívások, kockázatok, fenyegetések hatására 2006 után?	H3. A modern biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések nem írták felül a Izrael történelmi biztonsági felfogását, hanem kiegészítették azt egy folyamatosan adaptálódó, hibrid fenyegetésekre is reagálni képes biztonsági szemlélettel.	Szakirodalmi, történet források, memoárok és az IDF 2006 utáni fejlesztésére vonatkozó dokumentumok, források elemzése.	4. fejezet 5. fejezet 6. fejezet	Izrael és az IDF egy történelmi alapokon nyugvó adaptív biztonsági és védelmi stratégiát alakított ki, amely képes reagálni az aktuális KKF-ekre, ugyanakkor az eredményesség kapcsán már nem egyértelmű a siker. A H3 hipotézis részben igazolódott.
C4. Az izraeli katonai gondolkodás evolúciójának bemutatása 2006 után, különös tekintettel az új típusú biztonsági kihívások megjelenésére és azok hatására a katonai stratégiai és haderőfejlesztés vonatkozásában.	K4. Milyen – a téma szempontjából releváns – változások figyelhetők meg az izraeli katonai gondolkodásban az új biztonsági kihívások megjelenésével?	H4. Az izraeli katonai gondolkodás az új biztonsági kihívások hatására egyre inkább adaptívra vált az aszimmetrikus megoldások kezelése kapcsán, amelyben a fenyegetések technológiai alapú kezelése, a védelem és a hosszú távú biztonság fenntartására irányuló stratégiák dominálnak, míg a konvencionális fenyegetések tekintetében csökkent a fókusz.	Az IDF 2006 utáni fejlesztésére vonatkozó dokumentumok, források elemzése.	6. fejezet	A KKF-ek 2000-es évek elejére kialakult rendszere és a második libanoni háború tapasztalatai alapján az izraeli katonai tervezés és a haderőfejlesztés 2006 és 2011 között visszatért az IDF alapkoncepciójához, de ezzel párhuzamosan elkezdődött a modern, technológiai fölényre építő haderő koncepciójának kialakítása. A megállapításaim egybevághatók voltak az eredeti feltételezésemmel. A H4 hipotézis HELYES.

C5. Az izraeli haderőfejlesztés 2006 utáni szakaszainak elemzése: a fordulópontok azonosítása, a kiváltó okok bemutatása és az ezek által elinduló fejlesztési irányvonalak hatásainak értékelése.	K5. Melyek voltak a legfontosabb fordulópontok az izraeli haderőfejlesztésben 2006 után, és milyen irányvonalak mentén alakult a haderő fejlesztési stratégiája?	H5. A 2006-os második libanoni háború utáni években az izraeli haderőfejlesztés kapcsán több kulcsfontosságú fordulópont is fellelhető, amelyek szorosan kapcsolódnak a KKF-ek változásához, de meghatározó a katonai vezetés (vezérkari főnök) attitűdje és számos kérdésben felsejlik a politikai hatás is.	Szakirodalmi áttekintés, adatbázisok (MilBal, GFP, CBS) és nagy mennyiségű forrásszöveg (INSS dokumentumok NLP elemzése) elemzése új típusú adatalapú módszerek alkalmazásával és az IDF 2006 utáni fejlesztésére vonatkozó dokumentumainak, kapcsolódó forrásoknak az áttekintése.	4. fejezet 5. fejezet 6. fejezet 7. fejezet	Egyértelműen kimutatható, hogy a determináló tényezők, a regionális erőviszonyok, a KKF-ek változása, a hagyományok a vezérkari főnökök víziói a politika, a társadalom hatása az izraeli haderő fejlesztésére, de a dinamikus folyamatban markáns fordulópontokat a 2006-2024 közötti időszakban nem sikerült azonosítani. A H5 hipotézis részben igazolódott.
C6. Az IDF társadalmi beágyazottságának vizsgálata, társadalmi felelősségvállalási tevékenységének (CSR) elemzése, különös figyelmet fordítva a hadsereg és a társadalom közötti hatásokra, kényes egyensúlyra.	K6. Milyen szerepeket tölt be az Izraeli Védelmi Erők az izraeli társadalomba? Hogyan értelmezhető a felelősségvállalási szerepük? Hogyan alakul a hadsereg és a társadalom közötti kapcsolat és egyensúlyi rendszer?	H6. Az IDF és az izraeli társadalom közötti szoros kapcsolat továbbra is fennáll, azonban az elmúlt évek során alapvető változásokon ment keresztül, amelyek új dinamikákat eredményeztek a társadalmi támogatottság, a katonai szerepvállalás és az IDF társadalmi beágyazottsága terén.	az IDF 2006 utáni fejlesztésére vonatkozó dokumentumainak, valamint a civil-katonai kapcsolatok és CSR tevékenységgel kapcsolatos források, témakörök elemzése. Kiemelt elemzési téma volt az IDF közösségi média használata.	6. fejezet 7. fejezet	Konkrét területek és kérdések bemutatásával sikerült igazolnom, hogy az IDF és az izraeli társadalom közötti szoros kapcsolat továbbra is fennáll, de a kapcsolat dinamikája alapvetően változott meg az elmúlt évtizedekben. A H6 hipotézis HELYES.

C7. Az interdiszciplináris megközelítések alkalmazhatóságának vizsgálata, különös tekintettel az adatalapú és kombinált módszertanok felhasználhatóságára az Izraeli Védelmi Erők kutatásában.	K7. Mennyiben alkalmazhatók a hagyományos elemzési módszerek mellett egyre nagyobb teret nyerő adatalapú, alternatív és kombinált módszertani megközelítések az Izraeli Védelmi Erők működésének és fejlődésének vizsgálatában?	H7. A modern elemzési módszerek, adatalapú értékelések és ezek újra gondolt, akár kombinált alternatív verziói hatékonyan alkalmazhatók az Izraeli Védelmi Erők 2006 utáni haderőszervezési és -fejlesztési vizsgálata során.	Leíró statisztikára építő szakirodalmi áttekintés, adat- és trendelemzések, LLM modellek alkalmazása, kísérleti keretrendszer építés, kockázatelemzési modellek alkalmazása, NLP elemzés.	1.3. fejezet 3.3. fejezet 4.2. fejezet 5.3. fejezet 6.1. fejezet	A különböző módszerek eredményei és a módszertani tapasztalatok alapján egyértelműen hasznosnak látom az új típusú, interdiszciplináris elemzési módszerek szakterületi alkalmazását. A H7 hipotézis HELYES.
--	--	---	--	---	--

Köszönetnyilvánítás

A komplex vizsgára készülve az alábbi sorokat írtam az összefoglalóban: *„Egy új képzési forma, új lehetőségek, új módszerek lebegtek a szemem előtt, azonban hamar rá kellett jönnöm, hogy a doktoranduszok élete nem olyan romantikus, mint a filmekben látjuk, főleg nem a levelező képzésen. Az első félév megtanított arra, hogy mindenki magányos harcos. A stratégiai cél ismert, de az oda vezető út már kevésbé. A csaták végtelen sorozatát a doktorandusz egyedül vívja meg. A harctéri tervezésben támogatja témavezetője, a doktori iskola vezetése és adminisztrátorai, de mégis egyedül áll a bozótban, kezében legjobb fegyvereivel, egy viszonylag jól működő lappal és az online könyvtári adatbázisokkal.”* Ez némi korrekcióra szorul, mivel megszámlálhatatlanul sokan bátorítottak. Ezúton is köszönöm nekik azt, hogy elviseltek, támogattak, segítettek, etettek, buzdítottak és nyugtattak. Nélkülük nem készülhetett volna ez az disszertáció.

Külön köszönet illeti témavezetőmet Dr. Kis-Benedek Józsefet türelméért, támogatásáért és szakmai tanácsaiért; Dr. Szenes Zoltánt, aki sok évvel ezelőtt elindított a téma kutatásában és Farkas Juditot, aki racionális éleslátásával irányban tartott engem és a kutatást is az évek folyamán.

Köszönet illeti – a teljesség igénye nélkül – a következőkben felsorolt barátokat, kollégákat: Aurelija Puraite, Azar Gat, Biróczy-Szabó Andrea, Boda Mihály, Czenczer Orsolya, Csóka Ferenc, Dan Schifftan, Faggyas Attila, Galgóczi Péter, Hankiss Ágnes (†), Hegedűs Judit, Kiss Nikoletta, Mészáros Bence, Mira Murati, Molnár Anna, Ötvös Dániel, Ramon Loik, Ruff Terézia, Taller János, Thomas Hills, Vincent Harinam.